المفاتيح الوجودية والقرآنية

لكتاب فصوص الحكم لابن العربي

FUSUSU'L HİKEM ANAHTARLARI

KUR'AN - VARLIK

Abdulbaki Miftah

Tercüme

Vahdettin İnce

KİTSAN

Kitsan Yayınları
Tasavvuf Serisi: 27
Kitabın Orjinal İsmi:
المفاتيح الوجودية والقرآنية
لكتاب فصوص الحكم لابن العربي

Yazarı: Abdulbaki Miftah
Tercüme: Vahdettin İnce
Editör: Şükran Eser Göknar
Sayfa Uygulama: A. Onur Şenyurt
Kapak Düzeni: Bünyamin Kanaş
Baskı-Cilt : Yenigüven Matbaası

KİTSAN KİTAP
Basın Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 41/3-4 Sultanahmet – İSTANBUL
Tel. 0212 513 67 69 Faks: 0212 511 51 44
www.kitsan.com

Yayıncı Önsözü:

Bismillahirrahmanirrahim

Allah'ın salât ve selamı efendimiz ***Hz. Muhammed'in,*** *tertemiz ehlibeytinin, seçkin ashabının ve ümmetinin üzerine olsun.*

Böyle güzel eserleri ikram eden ve nasipkarlarına ulaştırmaya vesile kılan Alemlerin Rabbine sonsuz hamd olsun.

Kuluna teşekkür etmeyen Rabbine şükür etmez bilinciyle Kitsan Yayınevi mensupları olarak öncelikle ***"*****Mefatihu Fususi'l hikem** ***/ FUSUSU'L HİKEM ANAHTARLARI Kur'an - Varlık****" adlı bu kıymetli eseri Arapça aslından Türkçeye çevirmemize vesile olan, bizleri bu konuda teşvik eden* ***Prof. Mahmud Erol Kılıç*** *bey'e ve onun şahsında bu özel kitabı telif eden, Türkçeye tercüme etmemiz için izin veren* ***Abdulbaki Miftah*** *beye ve tercümeyi titizlikle gerçekleştiren* ***Vahdettin İnce*** *bey'e çok teşekkür ederiz. Cenab-ı Hak'dan her birinin güzel hizmetlerinin devamını, zevklerinin ziyadesini, hayırlı gayretlerinin kurtuluşlarına vesile olmasını dileriz. Ve Zül Celal ve İkram sahibi olan Yüce Rabbimizden bizlere ve neslimize Efendimiz (s.a.v.) ve onun tebliği olan yüce Kitab'ını anlamaya yardımcı olan kıymetli eserlere ve okurlarına Kitsan yayınevi mensupları olarak daima en güzel şekliyle hizmet etmeyi nasip etmesini, kolaylaştırmasını, gayretimizi arttırmasını ve her türlü hayırlara vesile eylemesini.. Bu gibi özel eserlerin okurlarının sayısını ve idraklarını arttırmasını, hazmıyla, şükrüyle zevklerini ziyade etmesini.. Bu kitabı telif eden Abdulbaki Miftah beyin şahsında, atalarımızın, üstadlarımızın, okurlarımızın, yakınlarımızın ve cümlemizin* ***Dostunun Dostu olma*** *ve* ***Dostlarının yakınlığını****, muhabbetini kazanma şerefiyle "****sevdiği, razı olduğu, dilediği gibi bir Muhammedi Kul olmakla****" şereflendirmesini, hizmetlerimiz esnasında ve tüm yaşamımızda bilerek veya bilmeyerek yaptığımız kusurlarımızı lütfuyla keremiyle afv etmesini rahm eylemesini en samimi duygularımızla indindeki en özel isminin yüzüsuyu hürmetine niyaz ederiz.*

Allah doğruyu söyler ve ancak "O" doğru yola eriştirir.

O ne güzel Mevla ve O ne güzel yardımcıdır.

Kitsan

İTHAF

Rabbani kul, Allah yolunun imamı Şeyh Abdullatif Muhammed Belkayid ed-Derkavi et-Telmesani'ye…

Şeyh-i Ekber'in (r.a) zatına ve bütün sevenlerine…

İÇİNDEKİLER

Giriş:

بِسْـــمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحْيْمِ

*Allah'ın salât ve selamı efendimiz **Hz. Muhammed'in,** tertemiz ehlibeytinin, seçkin ashabının ve ümmetinin üzerine olsun.*

H.1413 (m.1992) yılında dostlarımdan biri bana İbn Arabi'nin "Fususu'l Hikem" kitabının bablarının tertibinin sırrının ne olduğunu sordu. Çünkü kitap bir giriş bölümü ve 27 babdan meydana geliyordu. Her babın da bir Fassı ve belli bir hikmeti ve belli bir nebiye nispet ediliyordu. Ama Fusus'ta nebilerin sıralanışı tarihi sıralanışlarına ve Kur'an-ı Kerim'de yer alış tertibine uygun değildi. Onca Fusus şarihi de bu tertibin sırrını açıklamamışlardı. Bu dostumun sorusuna 1417 (1997) yılında Marakeş'te "Daru kubbeti'z zerka" yayınları tarafından basılan "Mefatihu Fususi'l hikem" (Fususu'l hikem anahtarları) adlı kitabımla cevap verdim. 1417 yılının mübarek Rebiu'l-evvel ayının başında dostlarımdan biri bana bir mektup gönderdi. Özetle şunları söylüyordu:

- "Mefatihu Fususi'l hikem / Fususu'l hikem anahtarları" adlı kitabınızı ve Şeyh-i Ekber'in "Mefatihu meşahidi'l esrari'l kudsiye" adlı eserini inceledim. Her iki kitapta açık bir şekilde şeyhin kitaplarının büyük bir kısmı ile Kur'an-ı Kerim arasındaki temel rabıtaya dikkat çekiliyor. "Mefatihu Fususi'l hikem" adlı kitapta ise Fusus bablarının tertibinin sırrını ve bu tertip ile vücut mertebelerinin rahmani nefes silsilesi arasındaki ilişkiyi açıklıyorsunuz. Ama bu bablar ile Kur'an sureleri arasında da varsa ki (eğer herhangi bir bağlantının olduğuna değinmemişsiniz)... benim ricam, bu konuyla ilgili yaklaşımınızı ortaya koymanızdır.

Bu güzel isteğe bir cevap olarak her Fassın dayandığı sureyi açıklayan bir araştırma gerçekleştirdim ve bu araştırmayı yukarıda adı geçen "Mefatihu Fususi'l hikem" adlı esere dahil ettim. Kuşkusuz bu durum kitapda bazı değişiklikler yapmamı gerektirdi ki, bende gerekli gördüğüm (başkaca) eklemelerde de bulundum ve neticede kitabın bölümleri ve ihtiva ettiği konular aşağıdaki gibi şekillendi.

Kitabın bölümleri ve ihtiva ettiği konular:

Birinci Bölüm: Giriş bölümüyle birlikte Fusus bablarının tertiplerinin anahtarlarını ve Şeyh-i Ekber'in en meşhur eserlerindeki Kur'ani anahtarların açıklamasını, bunun yanında Fusus bablarıyla örtüşen surelerinin ayrıntılı değerlendirmesini ihtiva etmektedir.

İkinci Bölüm: 28 kısımdan oluşur. Her Fassın dayandığı ilahi ismin açıklamasını, varlık mertebesini, lafzi harfını ve feleki menzilini ihtiva etmektedir. Bunun yanında buna delalet eden her Fassın satır aralarına serpiştirilmiş gizli işaretlere değinmektedir.

Üçüncü Bölüm: 27 kısımdan meydana gelir. Her Fassın uyuştuğu surenin açıklamasını, şeyhin söz konusu surenin ayetlerine yönelik işaretlerini, babların tertiplerinin keyfitini ve göz kamaştırıcı, eşsiz silsilesinin hikmetini içermektedir.

Dördüncü Bölüm: Bu bölümde Fusus anahtarlarıyla, yani nebilerin, surelerin isimleriyle esma-i hüsna ili ilgili latif, olağanüstü ve hayret verici çeşitli bağlantılar açıklanmaktadır. Bunun yanında hikmetlerin vasıfları, Besmele ve Fatiha'nın açıklamasına yer verilmektedir. Bu sayıların en önemlileri de şunlardır: 28/36/360/365/406/1572

Receb h.1418 Kasım m. 1997

Abdulbaki Miftah

Fikrimin avladığı avladı beni
Allah'a andolsun ondan kurtuluşu yoktur onun
Her kötülük ve ezaya sabrederek
Genelden ve özelden bir varlık içinde
Bir kese ki kalbim ilmini yerleştirdi
Bir kitaba ve adına Fusus dedi
Zorla ve aciz olarak sabrettim ve sırtımı dönmedim
Birinin onu geçmesini istemediğim için
Zamanının tek eseri yaptım onu
Sonra kaçıp gitmesin diye onu arzuladı
Allah'a andolsun, onu gayretle korurken
Bir pınara rastladım ki nasların lafzında öylesi yoktur
Tasdik ettim onu, çünkü bir nuru var onun ki
Yapısında bu alev yoktur onun
Dinde sağlamlaştı ve ona boyun eğdi
Her zor konunun anlaşılmaz anlamı
Kalp parlayarak namaza durdu ki
Daha önce ona yönelik bir kararlılık ve hırsı vardı
Nefis oruç tuttu ve namaza durdu, çünkü
Parlaklığının kıvılcımları ve alevi vardı

Şeyh-i Ekber'in divanından

MUKADDİME

Din, teslim olmak (islam), inanmak (iman) ve ihsandan ibarettir. Orijinal islam tasavvufu ise ihsan makamının ilmi ifadesidir. Şeyh-i Ekber Ebubekir Muhammed b. Ali Muhyiddin b. Arabi (h.560-638) keyfiyet ve kemiyet olarak islam tasavvufu hakikatlerinin en büyük tercümanıdır. Tasavvuf irfanının değişik yönlerine dair dört yüzden fazla kitap yazmıştır. Bunların en ünlüleri büyük bir ansiklopedi mahiyetinde olan "Futuhat-i Mekkiyye" ve tasavvufun en belirgin mihverlerini özetlediği "Fususu'l Hikem" adlı eserleridir. Şeyh ilminin kaynağını açıklarken şunları söylemiştir:

"Meclislerimde ve kitaplarımda söylediklerimizin tümü Kur'an huzurundan ve hazinelerinden gelmektedir. Bana Kur'an'ı anlama ve ondan istimdat etmenin anahtarları verilmiştir. Bütün bunlar Kur'an dışına çıkmamamız içindir. Çünkü Kur'an bahşedilen nimetlerin en yücesidir. Onu tadan, nefsinde bir hal olarak onun menzilini müşahede eden ve sırrında hak ile konuşanlardan başkası bu nimetin değerini bilemez. Çünkü Hak bir kuluyla aracıları kaldırmak suretiyle sırrında konuşursa bu esnada onun sözünü anlaman da buna eşlik eder. Dolayısıyla ondan sadır olan kelam, senin anlamanın aynısı olur, ondan geri kalmaz. Eğer senin anlaman daha sonra gerçekleşiyorsa bu Allah'ın kelamı değildir. Bunu kendinde hissetmeyen bir kimsede Allah'ın kullarıyla konuşmasına dair ilim yoktur." (Fusus, 3. bab, s. 334-335-366)

Buna göre Şeyh'in bütün eserleri, içerdikleri hakikatleri Kur'an ayetlerinden, Allah'ın güzel isimlerinden (Esma-i

Hüsna), bu isimlerin afaka ve enfüse (dış aleme ve iç aleme) tecelli etmesinden almaktadırlar. Bu yüzden Şeyhin bir çok kitabının gizliliklerini ve işaretlerini anlamak, derinliklerini ve terkiplerini kavramak ancak bunların Kur'ani kaynaklarına müracaat etmekle mümkündür. Cenab-ı Şeyh kitaplarının bazısında bu kaynakları açıklarken, bazısında bu kaynağı açıkça ifade etmemekte, bunları anlamanın Kur'ani anahtarlarının gizli kalmasını tercih etmektedir ki ehil olmayanlar, kötü amaçla kullanma ihtimalleri olanlar bunları açığa çıkarmasınlar. İşte bu Kur'ani çerçevede bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu kitap, onlarca adamın şerh yaptığı –Osman Yahya şeyhin eserlerine ilişkin kitabında Fusus'un yüz yirmi şerhinin olduğunu söylemektedir. Hiç kuşkusuz onun sözünü etmediği başka bir çok şerhi daha vardır- Fusus'a dair bir yeni bir şerh değildir. Bu araştırmanın amacı, Fususun iki anahtarını ortaya çıkarmaktır. Kitabın derinliğine kavranması için bu iki anahtarın elde bulunması bir zorunluluktur. Bu iki anahtar olmadan Fususun külli / bütünsel yapısı meçhul kalmaya devam edecektir. Dolayısıyla Fususun içine serpiştirilmiş bir çok işaret ve telmih de gizli kalacaktır. Hiçbir şarih bu iki anahtarı ilmi çerçevede sunabilmiş değildir. Bu anahtarlar şunlardır:

Birincisi: Fusus bablarının tertibinin sırrı

İkincisi: Her Fassın dayandığı Kur'an suresi

İşte Fususa dair bu çalışmanın ana gayesi budur ki Fususun önemini anlatmak için Şeyhin önsözünde söylediği şu sözler yeterlidir:

"Altı yüz yirmi yedi yılının Muharrem ayının son on gecesinin birinde Şam'da Rasulullah'ı (s.a.v) rüyada gördüm. Elinde bir kitap vardı. Bana dedi ki: Bu Fususu'l Hikem kitabıdır. Onu al ve insanlara göster ki ondan yararlansınlar.

Dedim ki: Duydum ve bize emredildiği gibi Allah’a, Rasulüne ve bizden olan emir sahibine itaat ettim. Temennimi gerçekleştirdim, niyetimi samimi yaptım, amacımı ve himmetimi iyice berraklaştırdım ve ne fazla ne de eksik, tamamen Rasulullah’ın (s.a.v) bana sınırlarını çizdiği gibi bu kitabı ortaya koymaya karar verdim (…) Bana ne verildiyse onu verdim. Bana ne indirildiyse bu satırlara onları indirdim. Ben bir nebi veya rasul değilim, ama ahiretine düşkün bir varisim…”

Fususu’l hikemin bu Muhammedi mesnedinden dolayıdır ki, el-Cundi’nin Fususa dair şerhinde (s.5) belirttiğine göre Şeyh-i Ekber, onun başka kitaplarının altına konulmasına engel olurdu.

Afifi şöyle diyor:

“Fususu’l Hikem değer, derinlik ve yazıldığı dönemde ve onu takip eden nesiller üzerinde tasavvuf akidesinin teşkili bakımından en kapsamlı etkiyi bırakmak bakımından İbn Arabi’nin en büyük eseridir, desek mübalağa etmiş olmayız.”

Bu ifadede bir mübalağa olduğu açıktır, çünkü bu değerlendirme Fusus’tan çok Futuhat-i Mekkiyye için daha doğrudur. Çünkü Fusus’ta yazılanların çoğu Futuhatın babları arasında dağınık halde serpiştirilmiş bulunmaktadır. Ayrıca Futuhatta Fususta bulunmayan bir çok ilim ve hakikat yer almaktadır. Aslında Fususla ilgili değerlendirmelerin en sahihi her halde Şeyh-i Ekber’in talebesi Sadreddin Konevi’nin *“el-fukuk fi esrari mestenidati hikemi’l Fusus”* adlı kitabının mukaddimesinde söylediği şu sözlerdir:

- “Fususu’l hikam kitabı, şeyhimiz, kamil imam, kamillerin önderi, ümmetin yol göstericisi, imamların imamı hakkın ve dinin ihya edicisi Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Arabi et-Tai’nin (Allah ondan razı olsun ve onu da kendisinden razı kılsın) eserlerinin en nefis özetlerinden biridir. İnşa ettiği

eserlerin hatimesi, tenezzülatının sonu mesabesindedir. Muhammedi makam membaından, zat meşrebinden, teklik ceminden varit olmuştur. Nebimizin (s.a.v) Allah’ı bilme zevkinin özünü kapsamaktadır. Eserde adı geçen büyük velilerin ve nebilerin zevklerinin sınırlarına işaret etmektedir. Nebisinin ilmine dair basirete sahip her kişi bu zatların zevklerinin hülasasına, taalluklarının sonuçlarına, himmetlerine, şevklerine, tahsil ettikleri ilimlerin toplamına, kemallerinin hatimelerine iletmektedir. Bu bakımdan Fusus, her nebi ve velinin kemal makamının içeriğine vurulmuş bir mühür ve iç alemlerinde yaşadıkları ve izhar ettikleri hakikatlerin aslına dikkat çekmektedir.”

Konevi, Fususla ilgili bu kitabında bablarının tertibinin sırrını açıklamıyor. Sadece tertipte bir müşkül bulunduğuna işaret ediyor. Ona göre Adem (a.s) Fassı; Ahadiyet huzuruna, Şit (a.s) Fassı; Vahidiyet huzuruna, Nuh (a.s) Fassı; Ruhlar alemine, İdris (a.s) Fassı; Tenzihi sıfatlara, İbrahim (a.s) Fassı; Subuti sıfatlara ve son olarak İshak (a.s) Fassı; Hayal huzuruna uygun düşmektedir. Örneğin “Fakku hatmu’l fassi’l ishaki” (İshak Fassının mührünün açılması) bölümünün başında şunları söylüyor:

“Bil ki, şeyhimiz (r.a) bu kitapta, bir çok nebi açısından varlık tertibine riayet etmiş olsa da, sözü edilen nebiler hakkında varlık tertibinin gözetilmesine bağlı kalmamıştır. Sadece nebi ile eşleştiği sıfat arasında sabit olan münasebete bağlı kalmış ve bu nebinin sevkinin sınırına ve hak kapsamındaki dayanağına işaret etmiştir. Bununla beraber yüce Allah, kitabın başından buraya kadar varlık tertibi münasebetinin sübutuna dair marifeti lütfetmiştir…”

- BİRİNCİ BÖLÜM -

Fusus babları ve surelerin tertibinin anahtarları. Şeyh-i Ekber'e göre harflerin ve sayıların sırları ilminin önemi:

Fususu'l Hikem Bablarının Tertibinin Anahtarları

Hikem kelimesi hikmet kelimesinin çoğuludur. Hikmet ise, Şeyhin "İsevi Fass"ın sonlarında dediği gibi *"eşyayı, hakikatinin ve özelliklerinin gerektirdiği, istediği etkinlikten sapmayacak şekilde ait olduğu yere koymak"* demektir. Dolayısıyla varlıktaki (Vücut) her mertebe ilahi hikmet uyarınca en uygun olan yere konulmuştur. Şeyh Futuhat-i Mekkiyye'nin 198. babını (c.2, s. 421-470) Rahman'ın nefesiyle zahir olan varlığın (vücudun) mertebelerinin açıklamasına tahsis etmiştir. Varlık mertebeleri alfabedeki harf sayısına uygun olarak yirmi sekiz tanedir. Çünkü insan Rahman'ın suretinde yaratılmıştır. Dolayısıyla insan nefesi -ki harflerin mahreçlerinden geçerken harflerin zuhuruna sebep olmuştur-rahmani nefes suretindedir. Bu yüzden şeyh 198. babda 11. bölümden 38. bölüme kadar her bir bölümü bir varlık mertebesine ayırmıştır.

Fususun bablarının tertip sırrının anahtarları işte bu bölümlerde bulunmaktadır. Her fass için bir bölüm vardır. Aynı tertiple de bütün fasslar son otuz sekizinci bölüme uygun düşmektedir. Çünkü vücudun bu mertebesinin bağımsız ayni bir varlığı yoktur, bilakis mertebelerin taayünlerinden ibarettir, var edilmelerinden değil. Şu halde Fususun babları rahmani

nefesin, gaipten şehadet alemine inişi esnasında belirginleşen mertebelerinin suretleridir.

Şeyh Fususun birkaç babında rahmanın nefesi kavramını vurgulamıştır. Onuncu Hudi bab, on ikinci Şuaybi bab, on beşinci İsevi bab, yirmi ikinci İlyasi bab, yirmi yedinci Muhammedi bab gibi. Fususun nefesle ilgisi olduğundan Şeyh, her Fassın başlığında "Kelime" lafzını tercih etmiştir.

Fusus ile 198. bab arasındaki ilişkiyi pekiştiren bir husus da her ikisinin de aynı dönemde yazılmış olmalarıdır. Şeyh 198. babın 27. bölümünde h.627 yılının Rebiulahir ayının sonunda yazdığını belirtiyor. Fususun Mukaddimesinde ise onu yazmaya aynı senenin Muharrem ayının sonlarında başladığını ifade ediyor. Sanki Fusus babları, Rahmani nefesteki varlık mertebeleri bölümlerine paralel olarak Futuhat'ın 198. babından yazılmış gibiler.

El-Cündi'nin Fusus kitabını öğrenmesinin keyfiyeti bağlamında anlattıkları da rahmanın nefesi ile Fusus arasındaki ilişkiyi pekiştiren bir değerlendirmedir. Diyor ki:

"Şeyhim Muhammed Sadruddin Konevi'yi Fusus mukaddimesini şerhederken dinledim, bu sırada ikimizi rahmani nefesin nefhalarından bir nefha bizi bürüdü. Bunun üzerine kitabın bütün mazmununu anladım." Bu, Konevi'nin Şeyh-i Ekber'i aynı mukaddimeyi şerhederken dinlediği sırada ikisini bürüyen nefhanın aynısıdır. Bu nefesin vukuu hutbenin metninde kendini göstermektedir. Özellikle şu ifade bunu apaçık ortaya koymaktadır:

"Bu sizi kapsayan rahmettir. Siz de başkalarını bu rahmetin içine alın."

Dolayısıyla rahmetin genişliği, Rahmani nefesin vücut mertebelerini izhar etmek suretiyle yayılmasının aynısıdır. El-Cündi[1] şeyhi Sadruddin Konevi'den şöyle naklediyor:

"Bana kitabın mukaddimesini şerhetti. Gaybi vürutların alametleri onun üzerinde belirmeye başladı. Rahmani nefes esintilerini gönderdi. Bu sırada içim dışım meltemlerinin ruhuna büründü. İsimlerinin ve ilhamlarının nefesleri yayıldı. Mübarek batınında akıl almaz tasarruflarda bulundu. Aynısı benim içimde de meydana geldi. Varlığımın her tarafı üzerinde kemal anlamında büyük bir tesir meydana getirdi. Bunun neticesinde yüce Allah kitabın mukaddimesiyle birlikte kitabın tümünün içeriğini anlamamı sağladı. Bu yakınlık esnasında sırlarının mazmunlarının korunmuş özlerini bana ilham etti.

Şeyh (r.a) bunun hakikatini kavrayınca ve bu bağlamda ilahi emrin yerini bulduğunu görünce, bana anlattı ki şeyhimizden (r.a) bu kitabı şerhetmesini istemiş, o da kitabın mukaddimesini şerhetmiş ki içinde öz akıl sahipleri için öz hakikatler vardır. Şeyh (r.a) onun üzerinde garip bir tasarrufta bulunmuş, o da bu sayede kitabın içeriğini bilmiştir. Bu işaret beni sevindirdi ve anladım ki bu müjdeden bana geniş bir pay düşmektedir. Sonra bana kitabı şerhetmemi emretti. Bu hususta talep edenin durumunu gözetmemi ve ona nasihatte bulunmamı istedi."

---

[1] Müeyyiduddin el-cündi (öl: h.700), Şeyh-i Ekber'in en büyük varisi Muhammed Sadruddin Konevi'nin (öl: h.673) talebesidir. Bu ilmi Abdurrezzak el-Kaşani (öl: h.730)el-Cündi'den almıştır. Davud Kayseri (öl: h.751) ise el-Kaşani'den almıştır. Bu dört zatın her birinin Fusus şerhi vardır. ama hem bu şarihler hem de başkaları Fusus bablarının tertibinin sırlarını açıklamamışlardır.

Hikmet Fass'ının Anlamı

Şeyh Ademi fass'ın sonunda **"Her hikmetin Fassı (hakikati/mahiyeti), nispet edildiği kelimedir"** diyor. Muayyen hikmet, vücut mertebelerinden bir mertebe olduğuna göre, hikmetin Fassı da onun kalbidir, bu varlık mertebesinin merkezi ve kutbudur. Bu merkezin ruhu ise, kamil insan mazharlarından bir mazhardır ki nebilerin isimlerinden bir isimle ifade edilir. Bu yüzden Şeyh her kelimeyi bir nebiye nispet etmiştir. Çünkü vücut mertebeleri silsilesinin halkaları, ilahi emir neticesinde gaybın gaybında şehadet aleminin en uzak noktasına kadar inen rahmani nefesin aynısıdır. Bu inişin ruhu ise mazharları gaybi mescid-i haram uzak bir yerinden beşeri ve balçıktan kulun kalbindeki mescid-i akdesin en uzak derecelerine gece vakti yürütülen kamil insan hakikatinin aynısıdır. Bu inişin suretinin insanın yer üstündeki tarihinden misaller vardır ve bu, zaman boyunca uzayıp gelen nebiler ve kamiller halkalarından oluşan bir silsiledir. Yani her varlık mertebesi merkezinin insan tarihi içinde bir yeri vardır ve bu da o zamana uygun nebinin veya kutbun aynidir. O ise o dönem için Allah'ın en yüce kelimesidir. Bu yüzden Şeyh **"Ademi Kelime"**de bununla ilgili olarak şöyle demiştir: "**O, alem için yüzüğün kaşı (Fassı) gibidir."** … Vücut mertebeleri bütün varlığı cem eden insanla son bulduğu gibi mertebelerin –kemallerin- Fususu da kendisine bütün kelimeleri cami Kitab verilen, eşsiz ve kamil insan efendimiz **Hz. Muhammed'**dir (s.a.v).

Sonra bu en yüce kelimelerin her birinin ilahi bir isimden ibaret bir anlamı vardır. Bu yüzden Şeyh her kelimenin hikmetini, kelimenin nebisiyle ve bu kamil nebi ekseninde dönen varlık mertebesiyle özel bir münasebeti olan esma-i hüsnadan bir isme nispet etmiştir.

Buradan hareketle Şeyh'in, Kur'an-ı Kerim'de iki kere nebilerle birlikte zikredilen Elyesa ve Zülkifl nebilere neden bab ayırmadığını, buna karşılık Kur'an'da adı geçmeyen Şit b. Adem ve Halid b. Sinan nebilerine neden birer bab ayırdığını anlıyoruz. Yine nebi olmadığı halde Lokman Hekim'e de bir bab ayırmıştır. Şeyh'in Futuhat'ın 15. babında zikrettiğine göre Lokman rahman nefesi adamları kutuplarından biridir.

Biraz sonra yer vereceğimiz ayrıntılı açıklama kapsamında göreceğimiz gibi bunun sebebi şudur: Rahman nefesi mertebelerinin ikincisine, yani levh-i mahfuz mertebesine en uygun nebi Şit'tir(a.s). Çünkü en yüce kalem, yani ilk akıl için olan ilk varlık mertebesi en yüce misale uygun olması hasebiyle ilk insan olan Adem'e (a.s) uygundur. Çünkü her ikisi de **el-Bedi** isminden yardım alırlar. Kalem Levhten doğduğu gibi Şit de Adem'den doğmuştur. Levhi icada ve Şit'e destek sunmaya yönelen isim ise **el-Bais** ismidir.

Aynı durum Lokman için de geçerlidir. Çünkü onun makamı bitkilere tahsis edilen yirmi üçüncü varlık mertebesine daha uygundur. Nitekim bunu onun oğluna söylediği şu sözden de anlayabiliriz: *"Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir."* (Lokman, 16) Yani bitkileri var etmeye müteveccih ilahi isim, Lokman Fassına hakim ismin, yani **Rezzak** isminin nefesidir. Ki Lokmanı hikmetle, Kur'an-ı Kerimde, rızkın en küçük mazharı olan hardal tanesiyle birlikte en güzel şekilde anılmakla rızıklandırmıştır…

Aynı şekilde cinlere tahsis edilen yirmi altıncı varlık mertebesine en uygun nebi ne Elyesa ne de Zülkifl'dir, bilakis Şeyhin ona ait fassta belirttiği gibi berzah (ara dönem) nebisi Halid'dir. Şeyh cinleri de kimi zaman berzah ruhları olarak

isimlendirir ki onların aslı ateştir. Halid’in de kavminin ülkesinde çıkan bir yangını söndürmesiyle ilgili bilinen bir hikaye vardır. işte bu mertebeye ve bu fasa hakim olan isim **Latif** ismidir.

Eğer denilse ki: “**Dereceleri yükselten Arşın sahibi”** isminin icadına yöneldiği son varlık mertebesi yirmi sekizinci mertebenin sahibi olan kamil insan kimdir ki 198. babın 36. bölümü ona ayrılmış ve Şeyh de bu konu da şöyle demiştir: **“Bil ki, bütün mertebeler asılları itibariyle ilahidirler ve hükümleri de varlık aleminde zuhur etmiştir. En yüce ilahi mertebe ise kamil insanda zuhur etmiştir.”**? Buna cevap olarak şöyle deriz: Mertebeleri cami ve onları taayyün ettiren bu mertebe, kamil Muhammedi insan camiliğine sahiptir. Bu mertebenin en tamam mazharı, varlık mertebelerini tafsil ettiği gibi Fusus mertebelerini belirginleştiren Muhammedi velilerin sonuncusudur (Hatemu’l evliya). Hatemin (son velinin) mertebelerle olan ilişkisinden dolayı Şeyh Şit Fassında şunları söylüyor: “Velilerin sonuncusu (Hatemu’l evliya) asıl kaynaktan alan ve mertebeleri müşahede eden varis velidir. O Rasullerin sonuncusu, toplulukların önderi, şefaat kapısının açılması hususunda Adem oğullarının efendisi Hz. Muhammed’in (s.a.v) güzelliklerinden bir güzelliktir.”

Şu halde Kitabın başlığını oluşturan “Mefatihu’l Vücudiye” (Varlık Anahtarları) ifadesi, fassların nebilerine imdat eden ve varlık mertebelerini var etmeye yönelen ilahi güzel isimler (esma-i hüsna) anlamındadır. “Mefatihu’l Kur’aniye” (Kur’ani anahtarlar) ise, her fassa uygun olan sure ve ayet anlamındadır.

Fusus Babları ile Alemin Mertebeleri ve İnsanin Hakikatleri Arasındaki Uyum

Şeyh bir çok mektubatında alemin mertebelerini ayrıntılı olarak anlatmıştır. Biz bir sonraki kısımda bunlardan bahsedeceğiz. Ayrıntılı açıklamasının sonunda bu mertebeleri ufuklara yayılmış olanları cami insan nefsine döndürmektedir. Buna gerekçe olarak da şu ayeti göstermektedir: *“İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kuran'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun.”* (Fussilet, 53) Bu anlamda Şeyh “Ankau Mağrib” adlı eserinde şunları söylüyor:

“Bu ilim kapsamında kaleme aldığım eserlerde güttüğüm amaç, alemin zahirini bilmek değildir. Asıl amacım farkında olmayan gafillerin dikkatini insani ayn ve Ademi şahıs içinde var edilenlere çekmektir… Çünkü kurtuluş yolunla doğrudan alakalı olanların dışında senin zatından hariç olan şeyleri bilmenin bir faydası yoktur.”

Şu halde bu kitapta ayrıntılı olarak açıklayacağımız gibi alemin mertebelerinden Fususun bablarına münasip olanları ve insani hakikatlerden her mertebeye uygun olanı Şeyhin Futuhatın altıncı babının sonlarında açıkladığı gibi zikredelim. Burada Şeyh, alemin mertebelerini **üç** sınıfa ayırıyor: **Birincisi,** en yüce alem. Muhammedi hakikatten başlar ve dünya semasında ay feleğinde son bulur. **İkincisi**, ateş, hava, su ve topraktan ibaret dört feleğiyle birlikte istihale değişim, dönüşüm alemi. **Üçüncüsü**, meleklerden, cinlerden, hayvanlardan, bitkilerden ve insanlardan oluşan imar alemi. Bu kitap çerçevesinde Musa (a.s) Fassı babının sonlarına alemin değişik mertebelerini imar eden meleklerin sınıflarını ayrıntılı olarak açıkladık.

Sayı	Fassın Nebisinin ismi	Buna Uygun Alem Mertebesi	Buna Uygun İnsani Hakikat
1	Adem	Muhammedi hakikat (en yüce kalem/ ilk akıl) hayat feleği	Latiflik, kutsi ruh ve akıl
2	Şit	Levh-i Mahfuz (Külli nefis)	İnsan nefsi
3	Nuh	Külli tabiat	İnsan tabiatı
4	İdris	Boşluk/Heba (Heyuli	İnsanın külli kabiliyeti
5	İbrahim	Külli cisim	İnsan cisminin maddesi
6	İshak	Külli şekil	İnsan şekli
7	İsmail	İhata eden arş	Bütün kuvvetle-riyle insan cismi
8	Yakub	Kürsü	Mükellef nefis ve insan benliği
9	Yusuf	Atlas burcu feleği	Görüş ve tenzih kuvveti
10	Hud	Yıldızlı felek ve beytu'l ma'mur	İdrak ve teşbih kuvveti ve kalp
11	Salih	Yedinci gökte Zuhal feleği	İlim kuvveti
12	Şuayb	Altıncı gökte müşteri feleği	Hatırlama kuvveti ve beynin arka gerisi
13	Lut	Beşinci gökte kızıl felek	Akıl kuvveti ve bıngıldak
14	Üzeyir	Orta dördüncü gökte güneş feleği	Düşünce kuvveti ve beynin ortası
15	İsa	Üçüncü gökte Zühre feleği	Vehim kuvveti ve hayvani ruh
16	Süleyman	İkinci gökte katip feleği	Hayal kuvveti ve beynin ön tarafı
17	Davud	Birinci gökte ay feleği	His kuvveti ve duyu organları

18	Yunus	Ateş küresi ve onun ruhu olan sıcaklık ve kuruluk	Safra ve onun ruhu hazım kuvveti
19	Eyyub	Hava küresi ve onun ruhu sıcaklık ve yaşlık	Kan ve onun ruhu cazibe kuvveti
20	Yahya	Su küresi ve onun ruhu soğukluk ve yaşlık	Balgam ve onun ruhu itici kuvvet
21	Zekeriyya	Toprak küresi ve onun ruhu soğukluk ve kuruluk	Sevda ve ruhu tutucu kuvvet
22	İlyas	Cansız varlıklar ve madenler	İnsanda hissedi-len şeyler
23	Lokman	Bitkiler	İnsanda yeşeren şeyler
24	Harun	Hayvanlar	İnsanda hissedi-len şeyler
25	Musa	Melekler	İnsandaki ruhlar ve kuvvetler
26	Halid	Cinler	İnsandaki dü-şünceler ve vesveseler
27	Muhammed	İnsanlar	Kamil insanın camiliği
28	Hatem (son)	Alemde mertebelerin taayyünü	İnsanda merte-belerin taayyünü

Şeyh'in Kitaplarının ve Fusus'un Kur'anî Anahtarları

Daha önce Şeyhin kitaplarının açık ya da gizli Kur'ani dayanaklarının bulunduğunu belirtmiştik. Şeyhin Kur'ani kaynağını-ayet olarak değil sure olarak- açıkladığı kitapları şunlardır: **"İşaratu'l Kur'an fi alemi'l insan"**. Burada şeyh bütün Kur'an surelerini mushaftaki tertiplerine göre Fatiha'dan, Bakara'ya ve en son Muavizeteyn'e kadar izliyor. "**Celal ve Cemal**" kitabı. Burada Şeyh her cemal ayetinin karşısında bir celal ayetinin yer aldığını belirtiyor. Kaybolmuş ve Kehf suresinin 59. ayetine kadar yazdığı "Büyük Tefsir"inde-ki birkaç cilt tutmaktadır-her ayetin cemalini, celalini, kemalini açıklamıştır. Tefsirin başlığı ise **"el-Cem ve't Tafsil fi esrari maani't tenzil"** (tenzilin anlamlarının sırlarının tafsili ve cemi)dir. **"el-Kasemu'l İlahi"** (İlahi yemin) adlı eserinde Allah'ın Kur'an'da rububiyete ettiği yeminlerin türlerini ayrıntılı olarak ele alıyor. **"el-İsfar an netaici'l esfar"**da ise Kur'an zikredilen şifrelere (kitaplara), türlerine ve sırlarına dair düşünceleri takdim ediyor.

Divanında doğrudan Kur'an surelerine ve ayetlerine dayanan kasideler olduğunu görüyoruz. Bunların bir bölümünün kasidelerinin beyit sayısı üç ile on sekiz beyit arasında değişmektedir ve toplam 820 beyti bulmaktadır. 44 beyitlik bir diğer kasidesi vardır ki burada Kur'an surelerinin tümünü tertiplerine göre latif anlamlardan oluşan sağlam bir silsileye bağlamaktadır. Bir diğer kasidesinde ise bazı surelerin başlarında yer alan hurufu mukataa (birbirinden kopuk harfler)den bahsetmektedir. Daha doğrusu şeyhin şiirlerinin büyük kısmının-ki elli bin beyitten daha fazladır- Kur'ani anlamlara dayandığını söylemek mümkündür. Osman Yahya'nın Şeyhin kitaplarıyla ilgili olarak kaleme aldığı kitapta Kur'an tefsiriyle ilgili bazı kitapların isimlerini görüyoruz. Ama bu kitapla-

rın Şeyhe ait olduklarının ispatı için iyi bir araştırmaya ihtiyaç vardır.

Şeyhin Kur'ani anahtarlarından açıkça söz etmediği kitaplarına gelince, bunlara örnek olarak da aşağıdaki kitapları gösterebiliriz:

1) Tecelliler Kitabı

Bu kitap hakkında Emir Abdulkadir "el-Mevakif" (c.3) adlı eserinde "bu kitabı yazarken mürekkep yerine göz yaşı kullanılsa yine de azdır" demektedir. 109 bölümden oluşur ve her bölüm bir tecellinin vasfına dairdir. Bu kitabı anlamanın anahtarı Bakara suresindedir. Kitabın her bölümünün bu sureden bir veya birkaç ayetten oluşan dayanakları vardır. Tecelliyat kitabı ile Bakara suresi arasındaki bu uyumu bağımsız bir çalışmada ayrıntılı olarak ele aldık. Şeyh adı geçen kitabın girişinde onu şöyle tanıtmaktadır: **"Bu on üç tılsımdan biri olan üçüncü tılsımdan inişlerdir."** Üçüncü tılsımla Bakara suresinin başında yer alan "Elif. Lam. Mim" harflerine işaret etmektedir. Bakara suresi ise mukataa harfleriyle başlayan on üç sureden biridir.

Örnekler:

- Birinci tecelli: Sır yoluyla gerçekleşen işaret tecellisi. Surenin ilk ayetine taalluk eder: "Elif. Lam. Mim. İşte bu Kitab…"

- İkinci tecelli: Göz aydınlığında arınmanın nitelikleri. İkinci ayetle ilgilidir: "Onlar ki gayba iman ederler ve namazı ikame ederler." Çünkü namaz göz aydınlığıdır.

- Sekizinci Tecelli: "Allah'ı ve iman edenleri aldatırlar. Ama sadece kendilerini aldatırlar. Fakat bunun farkında değildirler." Ayetinden iltibas, mekir ve aldatma tecellisi.

- 31. tecelli: "Sonra semavata yöneldi ve onları yedi sema olarak düzenledi" (Bakara,29) ayetinden olan istiva tecellisi.

- 60. tecelli: "Sizin ilahınız bir tek ilahtır. Ondan başka ilah yoktur." (Bakara, 163) ayetinden tevhit cemi tecellisi.

- 81. tecelli: "İman edenler Allah'ı daha çok severler." (Bakara, 165) ayetinden halis sevgi tecellisi.

2) el-Fenau fi'l muşühade Kitabı

Bu kitabı anlamanın anahtarları Beyine suresinde yer alırlar. Kitabın tamamı, bu surenin ayetlerine yönelik işaret mahiyetinde düşüncelerden ibarettir. Kitabın girişinde "rıza" kelimesinin türevlerine altı kere değinmekle buna işaret etmiştir. Bu da surenin son ayetine yönelik bir işaret mahiyetindedir: "Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan." Sonra "hiç olmayan (ma lem yekün) fani olunca artık fanidir." ifadesiyle de surenin başındaki "lem yekün" ifadesine işaret etmiştir.

3) **Abadile** (Abdullahlar) **Kitabı**

Kitap iki büyük kısmı ihtiva etmektedir. Elli babdan oluşan birinci kısım üzerinde dikkatle durulduğunda her babın belli bir surenin ayetlerine dayandığı görülecektir. Bu surelerin çoğu da Kur'an'ın birinci yarısında yer alırlar. İkinci kısımdaki her bab, Kur'an ayetleri aracılığıyla esma-i hüsnadan bir ismin tecellisine dayanmaktadır. Bu kitabın, burada yaptığımız değerlendirmeler esasında iyi bir incelemeden geçirilmesi gerekir. Örnek:

-Fatiha suresinin yerinin birinci bab olduğunu görüyoruz. Bu babın adı ise "Abdullah b. Abdullah b. Muhammed b.

Abdullah"dır. Yine yetmiş ikinci baba da denk düştüğünü görüyoruz. Bu babın adı ise "Abdullah b. Zeyd b. Abdulmukit"tir.

- A'raf suresinin yerinin ise 16, 17, 18 vd. bablar olduğunu görüyoruz.

- "Abdullah b. Hıdır b. Abdulvahhab" başlıklı 40. babın dayanağı ise Kehf suresidir.

4) Kutbun ve İki İmamın Menzili Kitabı

Bu kitabı anlamanın anahtarları "Felak" ve "Nas" (Muavizeteyn) surelerindedir. Kutup menzili münacatına dair bölüm Nas suresinden yapılan bir tabirdir. En kamil imamın beş sırrı ise Rab isminin "Muavizeteyn"de yer alan beş anlamının (sahip, efendi, terbiye eden, islah eden ve sabit) tabiridir. Kitabın sonunda yer alan ruhani imam menzili münacatı ise Felak suresinin tabiridir. Bu iki sure için Futuhattan da 270 ve 271. bablar ayrılmıştır.

5) Tercümeler Kitabı

Bir mukaddime ve 69 babdan meydana gelir. Her bab bir çok incelik ve işaret ihtiva eder. Bu kitabı anlamanın anahtarları ise, her babın bir sureye denk düşmesidir. Babların tertibi de surelerin tertibiyle uyuşmaktadır. Sıralama Hakka suresinden başlıyor. (Birici bab: kahır tercümesi) Surelerin menzilleri aşılarak yukarı doğru çıkılmaktadır. Her surenin bir babı vardır. ve bu sıralama Bakara suresiyle (hicab tercümesi) ve Fatiha suresiyle (rida tercümesi) son buluyor. "Yukarı doğru çıkılarak" ifadesini kullandık, çünkü başlangıç doğrudan Maaric suresinin menzilinin üstünde bulunan menzildir. Şeyh, çok kere Kur'an sureleri arasında çıkılan gezintiyi

miraçlar olarak isimlendirmektedir. Kur’an surelerini aşmak suretiyle gerçekleştirilen yükselişler (miraçlar) varlık mertebelerini aşarak gerçekleştirilen miraçlardan daha üstündür.

6) Şahit Kitabı

27 babdan meydana gelir. Tercümeler kitabının bablarına çok yakındır. Ama surelerin tertibi gözetilmemiştir. Bir sure için birkaç bab ayrılmıştır. Örnek:

- Birinci bab: Takdire iştirak şahidi babı. Müminun suresinden.

- İkinci bab: İki secde şahidi babı. Hac suresinden.

- Üçüncü bab: “Sana söylüyorum komşu sen dinle” (Sana söylüyorum gelinim sen anla)şahidi babı. Furkan suresinden.

- Dördüncü bab: Nurlar ve karanlık şahidi babı. Nur suresinden.

- Yedinci bab: Vezirler babı. Kehf suresinden.

- Dokuzuncu bab: Rabbani şahit babı. Müminun suresinden.

- On Sekizinci bab: İbadet babı. Kehf suresinden.

- Yirmi Birinci bab: Gayb şahidi babı. İsra suresinden.

7) Menziller Menzili Kitabı

Bu kitapta açıkça ifade edilmese de Kur’an sureleri, surelerin girişlerine göre on dokuz sınıfa ayrılmıştır. Her surenin remzi bir ismi vardır. Benzeri bir yaklaşımı Futuhatın 22. babında da görüyoruz. Bu, Hicr suresine münasip bir babdır. Örneğin bu kitapta “hamd” ifadesiyle başlayan sureler “medih

menzili" ismiyle, mukataa harfleriyle başlayan sureler "remzler menzili" ismiyle tasnif edilmişlerdir. Böylece sureler mushaftaki tertiplerine göre sıralanmaktadırlar.

8) Kutsi Sırlar Müşahedeleri Kitabı

14 bab ihtiva etmektedir. Bu kitabı dikkatle inceleyenler belli surelerden kaynaklandığını göreceklerdir. Örneğin "keşif yıldızının doğuşuyla birlikte doğan nur sahnesi) adı verilen altıncı bab "Yasin" suresinden kaynaklanmaktadır. Bağımsız bir çalışmada bu kitabın içerdiği sahnelerin Kur'ani temellerini ele aldık.

9) Azamet Kitabı

Fatiha suresinin ayetlerinin harflerine ilişkin son derece güzel ve bir o kadar da bedii sayılabilecek işari bir tefsir mahiyetindedir. Fatihanın her ayetine, işaret ve ima üslubuyla ayrı bir bölüm ayrılmıştır.

10) Futuhat-ı Mekkiye'nin Birinci Bölümü: Marifetler bölümü

73 babdan meydana gelir. Babların büyük kısmı belli surelere dayanır. Örnek:

Araf suresine 15. ve 40. bab,

Kehf suresine 25. ve 31. bab,

Nur suresine 27. ve 29. bab,

Furkan suresine 28. bab,

Meryem suresine 26. bab tahsis edilmiştir.

11) Futuhat-ı Mekkiye'nin Dördüncü Bölümü: Menziller Bölümü

114 babdan meydana gelir. Nas suresinden, yani 270. babdan başlayarak mushaftaki tertibe göre yukarı doğru Fatiha suresine, yani 383. baba kadar her sureye bir bab ayrılmıştır. Her babın sonunda anlatılan ilimlerin kaynakları ise babın dayandığı surenin ayetleridir.

12) Futuhatın Beşinci Bölümü: İnişler Bölümü

İman şubelerine veya surelerin giriş harflerine göre 78 bab içermektedir. Her bab belli bir surenin bir ayetine dayanmaktadır. Her babın, belli bir tertibe uygun olarak bir suresi vardır ve her bab birkaç kısma ayrılmıştır. Her kısım, kendilerine uygun surelerin tertibine göre tertip edilmiş bablardan meydana gelir. Bu sembolik taksimin de inişlerin anlamıyla ilgisi vardır. Bu bölümün bablarının dayandığı surelerin açıklamasına ilişkin özel bir çalışmamız vardır. Örnek:

- 399. bab. "İçine girenin boynunun vurulduğu ve içine girmeyen kimsenin de kalmadığı menzil" inişlerinin marifeti hakkındadır. Bu babın dayanağı Rahman suresinde yer alan şu ayettir: "Onun üzerindeki her şey yok olacaktır. Yalnız celal ve kerem sahibi rabbinin yüzü bakidir."

- 405. bab. "Kalbini benim evim haline getiren, benden başkasını oradan çıkaran kimseye neler verdiğimi kimse bilemez ve onu beytu'l ma'mur'a benzetmeyin. Çünkü orası meleklerimin evidir, benim evim değil.." inişleri hakkındadır. Bu babın dayanağı Kasas suresinin 57 ayetidir: "Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler."

- 408. bab Furkan suresine, 416. bab İsra suresine, 426. bab Araf suresine ve 432. bab Fatiha suresine tahsis edilmiştir.

13) Fususun Kur'ani Kaynakları

Şeyh, Fususun mukaddimesinde Fusus ile Kur'an arasındaki ilişkiye işaret etmiş ve Nebinin (s.a.v) müjdeli bir rüya sahnesinde kendisine *"Bu Fususu'l hikem kitabıdır, onu insanlara göster ki ondan yararlansınlar"* dediğini belirtmiştir. Bu mukaddimenin başlarında ise nebiyi (s.a.v) "cömertlik ve kerem hazinelerinden himmetleri en doğru söz aracılığıyla sunan" olarak vasfetmektedir. En doğru sözden maksat Kur'an-ı Kerim, cömertlik ve kerem hazineleri ise sureleridir. Örneğin Futuhatın 369. babında-ki Hicr suresiyle ilgilidir- şu başlığı okuyoruz: "369. bab: cömertlik hazinelerinin anahtarları menzilinin marifeti hakkındadır". Bu babın sonunda 23 vasla yer verilmiştir. Her vasıl, Futuhatın dördüncü bölümünün bablarından birine tabidir. Bu sıralama ise nas suresiyle ilgili 270. babdan başlıyor ve mushaftaki tertip gözetilerek yukarı doğru leyl suresiyle ilgili 292. baba ulaşılıyor. Her vasılda şeyh bu vaslın suresini cömertlik hazinesi olarak isimlendiriyor. Şu halde Rasulullah'ın (s.a.v) şeyhe Fususu'l Hikemi hediye ederken sunduğu cömertlik hazineleri Kur'an sureleridir. Özellikle şeyhin mezkur 369. babın sonuna eklediği surelerdir.

Mukaddimenin sonunda Fususun Kur'ani kaynaklara dayandığına dair açıklamaya bir ek olarak şunları söylüyor: "Allah ehlinden kalp sahibi kimseler bu kitap üzerinde durdukları zaman onun kuşkuların karıştığı nefsi amaçlardan beri kutsi alemden olduğunu kendi içlerinde bir hakikat olarak bilsinler (…)

Allah'tan dinleyin
Ve Allah'a dönün
Duyduğunuz zaman
Benim getirdiğimi anlayın
Sonra anlayarak ayırın
Sözün mücmelini ve cem edin

Tafsil ve Cem, Furkan ve Kur'an anlamındadır.

Biri dese ki, Kur'an'da 114 sure Fususta ise 27 bab vardır, böyle iken surelerle bablar arasındaki münasebeti, uyumu nasıl tespit edebiliriz?

Buna vereceğimiz cevap şudur: -Allahu alem / Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir- İmam Ahmed ve başkalarının rivayet ettiğine göre Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **"Bana Tevrat yerine uzun sureler (et-tival), Zebur yerine yüzlük sureler (el-Miin), İncil yerine takip edenler (el-mesani) verilmiştir. Ayrıca bana has olmak üzere de mufassal sureler verilmiştir."**

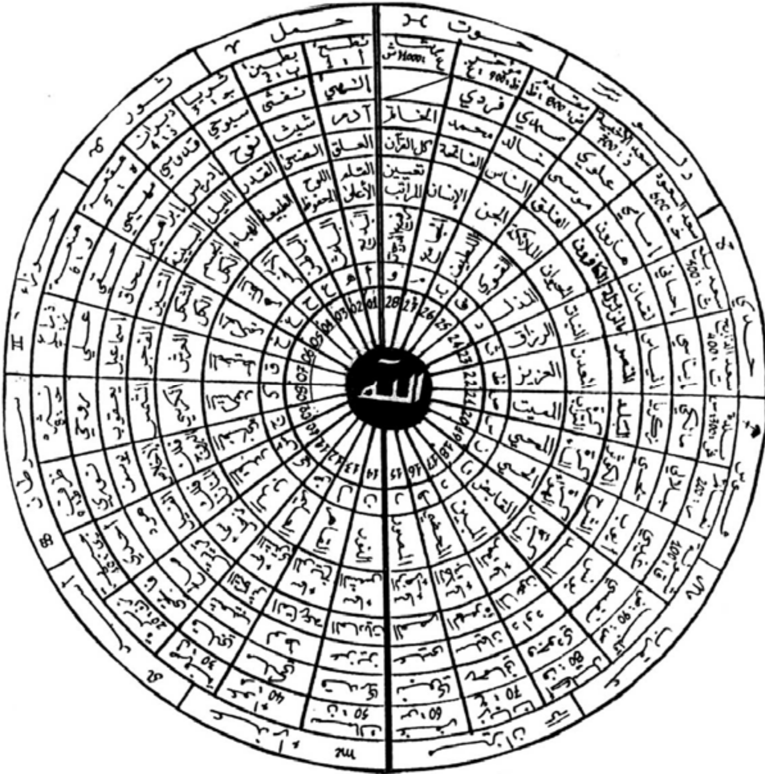
Yedi uzun sureden maksat, Bakara'dan itibaren nazil olan uzun surelerdir. Yüzlük sureler ise ayetlerinin sayısı yüze yakın olan surelerdir. Takip eden surelerden maksat da yüzlük sureleri izleyen surelerdir. Mufassal surelerden maksat da Kur'an'ın son çeyreğinde yer alan surelerdir. Özellikle A'la suresinden itibaren en son inen son hizipte yer alan sureler kast edilmiştir. "Bana has olmak üzere de mufassal sureler verilmiştir."sözüne gelince, demek isteniyor ki mufassal surelerde bütün nebilerden ayrı olarak sırf Rasulullah'a (s.a.v) has kılınmış özel Muhammedi zevkler yer almaktadır. İşte Şeyh-i Ekber'in bazısını Fususta açıkladığı en önemli konuların başında bu zevkler gelmektedir.

Şeyhin yukarıda sözü edilen 369. babda son mufassal sureleri “cömertlik hazineleri” olarak isimlendirdiğini ve Fususun mukaddimesinde de Fususun cömertlik hazinelerinden geldiğini belirttiğini bildiğimize göre, şu sonuca varabiliriz:

Fususun her bir babı, Fatiha ve Nas surelerinden başlayarak Fecr suresine kadar son mufassal surelerden bir sureyle bağlantılıdır. Bunlar toplam yirmi yedi suredir, yani Fususun bablarının sayısı kadardır. Ancak sureler mushaftaki tertiplerine göre değil, bilakis aşağıda yer verilen dairesel cetvelde ayrıntılı olarak verildiği tertibe göre yer almışlardır. Bundan da anlaşılıyor ki Fusus kitabı nebiler, esma-i Hüsna, Kur’an menzilleri, harfler ve rahmanın nefesi kapsamında alemin mertebeleri huzurları içinde gerçekleştirilen, bütün bunlar aşılarak yapılan miraçları içermektedir. Bunların tümü fatih ve hatem kamil insanın mazharlarıdır

Dairesel Cetvel

Fususun temel anahtarları aşağıdaki gibi tertip edilmiştir

Dairesel Cetvel Hakkında Malumat:

-İlk dahili dairede mertebenin rakamı yer alır, bu aynı zamanda Fassın babının da rakamıdır.

- İkinci daire: Lafzi harfler içindir. Bunlar da mahreçlerine göre tertip edilmişlerdir. Yani göğüsten çıkan harfle (hemze) başlayıp dudakta çıkan harfle (vav) bitiyor.

- Üçüncü Daire: Mertebeyi var etmeye müteveccih ilahi isim.

- Dördüncü Daire: Varlık mertebesinin ismi.

- Beşinci daire: Fassa ve mertebeye uygun sure

- Altıncı daire: Mertebe uygun Fassın nebisinin ismi. Bunlar da Hz. Adem'le (a.s) başlayıp Hz. Muhammed'le (s.a.v) son buluyor.

- Yedinci daire: Şeyhin her babın başlığında açıkladığı gibi her Fassın hikmetinin niteliği

- Sekizinci daire: Mertebeye uygun feleki menzilin ismi. Onun yanında da maşrıki tertibe (ebced hevez hutti kelemen se'fas karaşat seğız dazığ) ve mağribi tertibe (ebced hevez hutti kelemen sa'fas karasat seğız zağış) uygun rakam değerine sahip harfe yer verilmiştir. Her harfin yanında da büyük cümle hesabına göre rakamsal değeri yer almaktadır. Küçük cümle hesabına gelince, bunu elde etmek için büyük cümle hesabında yer alan sıfırları kaldırmak yeterlidir. Buna göre ba, kef ve ra için aynı değer, yani 02 öngörülür. Ha, nun ve sa için 05 değeri öngörülür.

- Dokuzuncu daire: on iki burca yer verilmiştir. Her burcun, koçtan balığa kadar bir sembolü vardır. her burcun altında iki ve üç menzil yer alır. Bunlar astroloji ilminde bilinen şeylerdir. Bunun yanında harflerin tabiatlarına ve Burçlarının tabiatlarına tabi menzillere yer verilmiştir.

Not: Bu dairelerin her birinin kelimelerinin rakamsal değerleri için kitabın sonunda 406 ve 1572 sayılarıyla ilgili iki cetvele bakınız.

Cömertlik Hazinelerinde, Vücut Mertebelerinde Fususu'l Hikemde ve Kur'an Surelerinde Rahmanın Nefesi

Şeyh-i Ekber’e Göre Harflerin ve Sayıların Sırlarının İlminin Önemi:

Şeyh-i Ekber’in yazdıklarının büyük bir kısmı şu dört mevzunun ekseni etrafında dönmektedir:

Birinci Mevzu: Zati, sıfati ve fiili tecelliler aracılığıyla hakkın varlığının bilinmesine taalluk eden mevzular.

İkinci Mevzu: Cem ve icmali Kur’an mazharında, tafsili furkani mazharında ve şeri tatbikatında hakkın kelamına taalluk eden mevzular.

Üçüncü Mevzu: Varlık mertebelerine ve kevni sünnetlere taalluk eden mevzular.

Dördüncü Mevzu: Kamil insan huzurundan ibaret cami huzura, velayet makamları aracılığıyla bu kemale ulaştıran süluk derecelerine taalluk eden mevzular.

Bu dört kısım, kemalatının sonu olmayan tek hakikatin farklı yönleridir. Çünkü ufuklara serpiştirilmiş bütün ayetler, insan-i kamil veya Allah’ın en yüce kelimesi olarak ifade edilen insani cemin hakikatlerinin yansımasından başka bir şey değildirler. Bu bakımdan ufuklarda yer alan ayetler ile insan-ı kamil, esma-ı hüsna tecellileri nurlarının tecelligahı olan Kur’ani ayetlerin en eksiksiz mazharlarıdır. Diğer bir ifadeyle: Ufuklardaki ayetlerin üzerine serilmiş, yayılmış azamet hırkası ve insan-ı kamilde dürülmüş, toplanmış kibriya ridası, Kur’an ayetlerinin zat güneşinden doğan esma-i hüsna nurlarıyla dokumasıdır.

Fakat bu tecellilerin ve bu kaynaşmaların tümünü birbirine bağlayan terkiplerin suretlerinin iki mazharı vardır: Biri keyfiyet mazharıdır ki hikmetli kitabın harflerine ve kelimelerine dair lafzi rakamsal suretlerde gizlidir. Biri de kemiyet mazharıdır ki bunların sayısal değerlerinde gizlidir.

Başlangıç, **Bismillahirrahmanirrahiym** "*Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla"* sözünün sadır olmasında ve tekvini emir olup kadim ilim kapsamında sabit olan aynlere teveccüh eden "Kün=Ol" suretinde somutlaşmaktadır. Şu anda ise hikmet ve kayıtlar aleminde mümkün varlıkların şahsında daimi surette tezahür etmektedir. Eğer diğer isimlere hakim, biri genel olan rahmani, biri özel olan rahimi iki rahmeti gerektiren zat İsmi "**Allah**" olmasaydı, eşya kendi zatı itibariyle zuhur edemezdi, başka varlıklardan da ayrıt edilmezdi. Allah ehli kimseler bu nuru ve iki rahmetin bu kaynağını, Kur'an hakikatinin aynı olan Muhammedi hakikat olarak ifade etmişlerdir.

"De ki: Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, elbette ben (ona) kulluk edenlerin ilki olurdum!" (Zuhruf, 81)

Denebilir ki kelimelerin anlamları ve onların terkibini oluşturan harflerin özellikleri bu tecellilerin keyfiyetlerinin mazharlarıdır ve bunlara uygun olan sayısal değerler ise bunların kemiyetlerinin mazharlarıdır. Dolayısıyla "Müdebbir" (Tedbir eden) isminin nurundan destek alırlar. Kemiyetlerinin mazharları ise maddesini "Mufassil" (ayıran) isminin nurundan alırlar. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır."* (Ra'd, 2) Keyfiyetin mercii *"Bizim emrimiz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir."* (Kamer, 50) ayetinde geçen "emir"dir. Kemiyetin mercii ise yaratmanın yenilenmesiyle oluşan suretlerin sayısal olarak artmasıdır. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"O, her an şen* (yaratma) *halindedir."* (Rahman, 29) Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: *"Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler."* (Kaf, 15)

Varlık kelimelerinin terkibini oluşturan harfler ilahi malumatlardan ibarettirler. Yani devamlı an içindeki sabit

aynlerdirler. Bu bağlamda harfler ile onlara denk düşen harfler arasında bir fark yoktur. Çünkü her biri diğerinin keyfiyet ve kemiyet mazharları içindeki aynası konumundadır. Sonra oluşların aynı olan bu ulvi harfler Rahmani nefes aracılığıyla ilahi alemdeki sübut huzurundan vücut mertebeleri silsilesindeki ayni zuhur düzeyindeki farklılıklara inerler.

Dolayısıyla harf ilminin üç temel düzeyi vardır:

En yüce düzeyde, kadim ve ihata eden ilim çerçevesinde bütün eşyanın sabit hakikatlerinin bilinmesinin aynısıdır.

Orta düzeyde ayni ve yaratılışsal zuhur mertebeleri silsilesinin hikmet ve kudret daireleri aracılığıyla bilinmesinden ibarettir.

En aşağı düzeyde, zatların tabiatlarının ifadesinden ibaret isim ve sayıların özelliklerinin bilinmesidir ve bu aynı zamanda bu zatlar ve bunlara taalluk eden hadiseler bağlamında özelliklerden etkilenme durumunda olmanın bilinmesidir de.

Bu uygunluktan dolayıdır ki Hak tealanın konuştuğu kutsal dillerde-en başta cami kitabın ve son nebinin dili, yani Kur'an Arapçasında-bu yandan isimle müsemma arasında, bir diğer açıdan harfler, kelimeler ve sayıları arasında, başka bir açıdan da kelimelerin anlamları, sembolleri, özellikleri ve bu kelimelerin terkibini meydana getiren harflerin tabiatları arasında son derece latif, derin ve sağlam bir organik bağ vardır. Öyle ki bu harflerin sayısal değerleri, feleklerin tabiatlarıyla doğrudan ilişkili tabii özellikleri, rahmani nefes itibariyle lafzi delaletleri ve şekil ve yapı itibariyle rakamsal delaletleri, hayal itibariyle suret delaletleri dikkate alınmadan içlerindeki gizli hakikatlerin idrak edilmesine imkan yoktur.

Bu kitapta varlık mertebeleri, lafzi harfler, rakamlar, insan-ı kamil mazharı, felek menzilleri arasındaki uyumla örtüşen esma-i hüsna (1) açıklanmaktadır. Öyle ki bu menziller bu bağlamda dikey varlık derecelerinin felek küresinin kısımlarına denk düşecek merdivenin basamaklarını andıran bir izdüşüm olarak belirginleşir. Lafzi harflerin insan nefesindeki mahreçleri ulvi harflerin rahmani nefes huzurunun suretleri olarak görünür.

Bu itibarla harf ve sayı, varlık aynasına yansıyan ilahi isimlerin nurlarının karışımından oluşan pınardan sunulmuş bir kadeh konumundadır. Arap dilinin nahiv ve sarf kaideleri, harfleri ve kelimeleri, özellikle Kur'an Arapçası bağlamında, tam anlamıyla varlık hakikatlerine, hayatın farklı terkiplerine uymaktadır. Öyle ki ilim ehli kimseler harflerin terkibinden ve sayısal değerlerinden hareketle evren ve insan aleminde meydana gelen hadiseleri istihraç edebiliyorlar. Mesela Şeyh-i Ekber, Rum suresinin birinci ayetinden Müslümanların Kudüs'ü haçlılardan geri aldıkları seneyi, yani h. 583 tarihini tespit etmiştir. Endülüste Muvahhid ordusunun Hıristiyanları mağlup ettikleri 591 tarihini de Fetih suresinin birinci ayetinden çıkarmıştır. (bkz. Futuhat 559 bab, Fettah isminin huzuru.)

Şu halde harf ilmi, varlık hakikatlerinin mizanıdır. Öyle ki kelimeleri ve harflerini oluşturan unsurların araştırılmasıyla bütün ilimlerin anahtarlarını elde etmek mümkün olabilir. Bu, büyük velilerden oluşan alimlerin sahip oldukları bir ilimdir. Ki kendilerine Süryanice kuş dili öğretilmiştir. Süryanice ise, ilahi ilimlerin, kevni ve insani yaratılışın, Kur'ani hakatlerinin sırlarının, velayet miraçları ve ruhani tertipleri aracılığıyla gerçekleştirilen süluk derecelerinin ortak dilidir. Bununla zuhur ilkeleriyle tekvin usulleri arasındaki rabıtalar, bunların harflerle, kelimelerle ve sayılarıyla uyumları zahir olur. Yine

yıldızların, gezegenlerin feleklerinde deveran edişleriyle, unsurlar ve tabiatlarıyla uyum içinde tezahür eder. Bütün bunlar mutlak bir varlık insicamı içinde dizilmiş olarak gerçekleşir. Ki güzelliğinin, azametinin ve kemalinin sonu yoktur. Tıpkı şu sözün ifade ettiği anlam gibi: Harflerin kıskançlık örtüsü altında sevgi ateşi, o(hüve) ve zat arasında alev alev yanmaktadır.

Şeyh birçok eserinde harflerin ve sayıların sırlarından bahsetmiş, Futuhatın ikinci babını bu konuya ayırmıştır. Bu ilmin bazı meselelerini 20/26/198. bablarda ele almış, 73. babda Tirmizi'nin sorularına (39–40–41–42. sorular) cevaplar vermiştir. Örneğin 109. babda (c.2 s. 193) şunları söylüyor: "makamların sayısı ve her ismin sırları harf sayısı kadardır. Bu hususta Kureyş Arapçasından başkası dikkate alınmaz, çünkü Kureyş Arapçası cennet ehlinin dilidir. Bu da isten asıl, yani bina olsun, ister furu, yani irab olsun fark etmez. Arapça olmayan ve Arapçaya başka dillerden geçen kelimeler bu hususta esas alınmaz. Nitekim "her varlıkta isminden bir özellik vardır" sözü bu anlamı vurgulamaya yöneliktir."

- Şeyh Şunları söylüyor(c. 2 bab:131. s. 215): "Sayıların hükmü her hakimin hükmünden önce gelir."

-Bir yerde de şunları söylüyor: "feleklerin 28 menzili vardır. Çünkü harflerin sayısı bu kadardır. Bazı insanların vehmettikleri gibi bunun tersi geçerli değildir. Çünkü harfler Allah'ın kadim kelamının suretleridir. Feleklerin menzilleri ise hadistirler. Hadis her zaman kadime tabidir; kadim hadise tabi olmaz." (b. 198 blm. 20, c. 2 s. 440)

- Bu yüzden cehennem bekçisi meleklerin sayısı 19dur. Bu, besmeledeki harflerin rakamsal değerinin toplamıdır. (b. 272, c. 2 s. 577) Alemin dünyadaki ve cennetteki bekçilerinin sayısı da bu kadardır (7 gök+12 burç=19).

- Tekvin felekleri de dokuz tanedir (7 gök+yıldız feleği+burç feleği). Çünkü ilahi tekvin kelimesi "kef, vav ve nun"dan oluşur. Bu toplam dokuz (9) harf eder. (b.20, c. 1 s. 168)

Harflerin sayısal değerlerini hesap etmenin çeşitli yolları vardır. En meşhurları maşrık ve mağrib hesabıdır. Bunların arasındaki tek fark altı harfin farklı değerlere sahip bilinmesidir. Bu harfler de ebced tertibinin ikinci yarısında, yani terazi ve balık burçları arasındaki feleki menzillerde yer alırlar. Bu ise feleğin ruhlar alemine, geceye veya son bahar ve kış mevsimlerine denk düşen kısmıdır. Batı ve doğu kutupları kürsünün yanında zuhur eder. Veya yıldız menzilleri feleğinde ya da araf surlarında belli olur. O esnada birin emriyle iki mazhara inen arş kelimesi tekrarlanır. Öyle anlaşılıyor ki bu kutuplaşma, ebcedin 22 harften -*ibranicede olduğu gibi*- 28 harfe -*arapçada olduğu gibi*- geçmesi esnasında zuhur etmiştir.

Buna göre mağrip hesabı, kibriya dairesinden ve varlık dairesinin iç yarısında nefislerde ve ruhlarda yer alan gaybi sırların ve ayetlerin ehli kimseler içindir.

Maşrık hesabı ise azamet hırkasından varlığın dış yarısında kevni ufuklardaki nurların ve ayetlerin ehli kimseler içindir.

Büyük ebced hesabı-*ister maşrıki, ister mağribi olsun*-içinde birler, onlar ve yüzler yer alması hasebiyle özellikle sıfat, isim ve fiil huzurlarında kevni tafsilin mazharlarına taalluk eder.

-İster maşrıki ister mağribi olsun- küçük ebced hesabında sadece 1den 9a kadar birler yer alır ve zat huzurunda insani icmalin mazharlarına özellikle taalluk eder.

Şeyh, Futuhatın ikinci babında büyük ve küçük hesapların delaletleri arasındaki farkı ayrıntılı olarak açıklamış ve özetle şunları söylemiştir (c.1, s. 80-81):

"Saadetimizin kemale ermesinin vesilesi olan bu yolumuzda bize göre sayıların faydası şudur: Muhakkik ve mürit bir harfi ele aldığında büyük Cezmi küçük cezme ekler. 100 değerinde olan "kaf" harfinin büyük cezme, birinde küçük cezme eklenmesi gibi. Böylece küçük cezmin sayısal değerini ortaya çıkarır ve onu zatına döndürür. Büyük cezmin sayısal değerini ise kendisinden istenen varidatlara döndürür…"

Sonra her iki cezmin sayısal değerlerinin delaletlerini başka bir açıdan şöyle açıklar:

"Rakamsal harflerin sayısal değerleri özellikle surete, araza ve zarfa taalluk eder. Lafzi harflerin sayısal hesabı ise özellikle ruha, cevhere ve mazrufa taalluk eder. Aynı kelime veya aynı cümlede iki sayısal değeri çarpmak veya toplamak ise ruhun suretiyle veya mazrufun zarfıyla ilişkisine taalluk eder.

Nefes hesabı ise (bkz. kitabın son bölümünde 1572 sayısına taalluk eden tablo) kayyumluk sırrına yani ruhların ve suretlerinin veya anlamların ve kalıplarının kaim olmasının dayanağı olan rahmanın nefesine taalluk eder. Şeyh-i Ekber bu meseleyi şiir diliyle şöyle ifade eder:

Ben Kur'an'ım, tekrarlanan yedi benim.

Ruhun ruhuyum ben, kalıpların ruhu değilim

Başka bir şiirinde de şunları söyler:

Bir harfin varlığıyım ki anlamı sensin

Kainatta benim için "O"ndan başkası yoktur
Harf anlamdır, harfin anlamı ise sakinidir.
Senin ayn olarak gördüğün anlamından başkasıdır

Cümle Hesaplarına Örnekler:

Birinci Örnek: Futuhatın 24. babının sonunda (c.1 s. 185) Cenab-ı Şeyh şunları söylüyor: Rahmani nefeslerin insani alemdeki sayısı -nefeslerin her biri özel ilahi bir tecelliden kaynaklanan bağımsız ilahi bir ilimdir- 330 sayısının 530 sayısıyla çarpımı kadardır.

Soru: Bu iki sayı nereden geliyor?

Cevap: Rahman ismini rakamsal olarak değeri 330 lafzi değeri ise "ra" harfinin şeddeli okunması şartıyla 530'dur.

İkinci Örnek: Maşrıki küçük ebced hesabına göre Rahman nefesi kelimesi= (5+8+6)+(1+3+2+2+8+4+1+5)=19+26=45 değerindedir. Bu rakamın aynadaki yansıması 54tür. Toplam:45+54=99 eder. Bu ise esma-i hüsnanın sayısıdır. 45 sayısı aynı zamanda ister büyük ebced hesabıyla (1+4+40) ister küçük ebced hesabıyla (1+17+27) "Adem" kelimesinin sayısal değeridir. Bu aynı zamanda ilk dokuz rakamın toplamıdır. Dokuz ise "Adem" kelimesinin (1+4+4) küçük rakamsal değeridir.

Adem kelimesinin büyük sayısal ve nefesi değeri 45+45tir. Bu ise toplam 90 eder. Yani (Kml=Sad) rahmani suretin kemali. Küçük sayısal değeriyle birlikte (90+9=99) Ademin tamamıyla tahakkuk ettirdiği esma-i hüsnanın sayısı elde edilir.

Üçüncü Örnek: "Allah" isminin büyük sayısal değeri 66 dir. Bu ise iki ismin sayısal değerinin toplamıdır (Adem ve Havva=45+6+15). Bu da Ahmed isminin nefesi ve küçük sayısal değerinin toplamına eşittir. Ahmed=(1+4+27+17)+(1+8+4+4)=66. Bunu 132 ile topladığımız zaman Muhammed kelimesinin veya islam kelimesinin ya da kalp kelimesinin sayısal değerini elde etmiş oluruz. Bu sayının aynadaki yansıması 231dir. Bu ise Ebubekir isminin sayısal değeridir.

İsm-i Azamın nefesi değerine gelince (Allah=1+13+13+2) toplam 29 eder. Bu ise rahmani nefesin başı ile sonuna taalluk eden iki ismin küçük sayısal değerine eşittir. (Bedi+Cami=14+15=29) Bu da kameri ayların sayısına eşittir.

Dördüncü Örnek: "Rahmani nefes" kelimesinin sayısal değeri 560tir. Bu da varlığın ilk ve son mertebelerini icat etmeye ve tertiplemeye yönelen üç ismin sayısal değerinin toplamına eşittir (Bedi+Cami+Rafi=86+114+360=560).

Rahman kelimesindeki med harfi olan "elif"in de hesaba katılması durumunda "Rahmani nefes" kelimesinin sayısal değeri 561 olur. Bunun aynadaki yansıması ise 165tir. Bu ise "La ilahe illallah" cümlesinin sayısal değerine eşittir. İkisinin toplamı ise 561+165=726dir. Buna "sin" harfinin- cenab-ı şeyh bu harfi "Yasin"in Kur'an'ın kalbi olması menzilinde rahmani nefesin kalbi kabul eder.

Ayrıca cenab-ı şeyh Futuhatın 348. babını "cemin ve varlığın kalbinin sırlarından iki sır" başlığıyla ona ayırmıştır-sayısal değeri olan 60 rakamını eklediğimizde 786 rakamını elde etmiş oluruz. Bu ise "Bismillahirrahmanirrahiym / Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla" cümlesinin sayısal değeridir. Buna 1572 sayısını yani bu kitabın son bölümünde açıklandığı üzere Fususu'l Hikemin mihveri nefesinin sayısal değerini eklemek gerekir.

İki sayıyı arasındaki farka gelince: 561-165=396 eder. Bunun aynadaki yansıması ise 693tür. Bu da on dört surenin başlarındaki harflerin sayısal değerinin toplamına eşittir. Bu surelerin baş harfleri "hak sözün zaferi parlaktır" cümlesinde toplanmıştır.

Bu sayıların her birinin delalet ettiği anlamlar vardır. Bunları ayrıntılı olarak açıklamak uzun zaman alır. Bu kitabın son bölümünde 406 ve 1572 sayılarının özellikle Fusus ile ilişkileri bağlamında delaletleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

- İKİNCİ BÖLÜM -

Fusus bablarının varlık mertebeleri zincirine paralel olarak düzenlenmiş olmasının, her babın, kendisine uygun varlık mertebesini var etmeye yönelen ilahi bir isimden istimdat edişinin ayrıntılı açıklaması

Futuhat'ın 371. babından alemin ilk yaratılış çerçevesinde belirginleşmesine uygun olarak düzenlenişine dair kaside:

Hamdolsun Allah'a ki O'nun varlığıyla

Zuhur etti sevgi aleminin varlığı

Ve en yüce unsur ki onun varlığıyla

İmkan aleminin zatları zuhur etti

Tertipsiz ve zaman olarak önce ve sonra olmadan

Derken her şeye egemen olan

Allah görünmesini dileyince

Varlıklardan malum olanların

Her şeye gücü yeten divan alemlerini açtı

Ruhun varlığıyla, sonra ikinci ruhla…1-2

Sonra hebayı ayrıca heyuliyi, sonra kabil cimi

Felekler alemini ve erkanı…3-4-5-6

Bunları büyük bir felek sardı ve adı da rahmanın istiva ettiği kerem sahibi arştır…7

Ondan sonra kürsü gelir, kelamının kısımları

Onun kısımlarından da kadimlik belirdi…8

Ondan sonra burçlar feleği, onun ardından da

Zamanın kaynağı yıldızlar feleği gelir…9-10

Sonra boşluk ile beraber merkeze iniş

Orada binanın temellerini atmak için

Bir arz olarak çevreledi onu, ondan sonra da su ve üstünde de hava ateş unsurunu…18-19-20-21

Onun üstünde hilal feleği, onun da üstünde

Bir felek var ki divan kitabına eklenir…16-17

Onun üstünde Zühre feleği, üstünde de

Naz feleği ki gece gündüzün kaynağıdır

Onun üstünde Merih, sonra Müşteri

Sonra da keyvana nispet edilen…11-12-13

Her cismin tabiatına benzeyen

Bir mahluk var ki nurani alem diye isimlendirilir

Onlar kerem sahibi meleklerdir, şiarları da

Allah'ın ihsan sahibi isminden hareketle varlığı korumaktır..25

Kemale doğru hareket ederken doğurdu

Hareket esnasında şeytan alemini..26

Sonra madenleri ve bitkileri, ondan sonra da bize hayvanlar alemi geldi…22-23-24

En son amaç cisimlerimizin zuhur etmesiydi

Terkip ve bedenler aleminde
Düzelip de rükünleri dengeli oturunca
İlah insan letafetini üfledi..27
Ona suretini giydirdi, böylece halife oldu
Mülkler ve iki ağırlıklı topluluk ona itina gösterdi
Muhit feleğin dönüşü ve hükmü uyarınca
Bizim için oluşlar aleminde göründü
Şu arzın içinde siyah bir su
Şirk ve tuğyan ehli için kokuşmuş halde
Rüzgarların üzerinde akar, yanında da
Kahreden deyyanın gazabının karanlıkları
Çevrilmiştir bir kayayla ki şanı yüce ilahi ruhun saltanatının merkezidir.

28. Mertebe: Dereceleri yükselten Arşın sahibi isminden hatemiyet kelimesindeki camilik hikmeti Fassı, Vav harfi ve balık burcundaki ip menzili:

Kainatın mertebelerinin Esma-i Hüsnanın tecellisiyle zuhur edişi ancak "Zahir" ismiyle gerçekleşir. O halde biz de zuhur silsilesinin son halkasından başlayarak ilk halkasına doğru çıkalım:

Zuhur ancak farklılaşma ve çeşitlenme ile olur ve bazısının bazısından üstünlüğünü gerektirir. Üstün, en üstün, alçak, en alçak şeklinde belirginleşmeler gerçekleşir. Bu yüzden "Zahir" isminden kaynaklanan en son derece, yani 28. derece *"dereceleri yükselten arşın sahibi"* ismine uygundur. Şeyh bu isimle ilgili olarak şunları söyler: "Bu isim mertebeleri belirginleştirmeye yöneliktir, onları var etmeye değil.

Çünkü bunlar varlıkla vasfedilmeyen nispetlerdir, çünkü aynleri yoktur. Harflerden vav harfi, menzillerden de ip kudreti menzili bunlara aittir. İp de fer içindir (…) Vav harfinin buna ait olmasının sebebine gelince, çünkü vav harfinin sayı mertebeleri bakımından 6 değerine sahiptir. 6 ise tam sayıların ilkidir. Alemdeki kemal ise ancak mertebe ile mümkün olur, biz de buna vav harfini verdik. Rişa menzilinden gelen iple de bağlanma ve sarılma gerçekleşir, nitekim yüce Allah'a bağlanma da onun aracılığıyladır. İp menziline indirmiştir. Eğer ip mertebesi olmasaydı "*Allah'ın ipine sarılın.*" İfadesi sabit olmazdı. Nitekim "*Allah'a sarılın*" da denilmiştir. İpin nereye tahsis edildiğini ve hangi isimle zikredildiğini ve hangi isme izafe edildiğini anla (…) Bil ki, bütün mertebeler asıl itibariyle ilahidirler. Hükümleri varlıkta zuhur etmiştir. İlahi mertebelerin en yücesi ise İnsan-ı Kamilde zuhur etmiştir. Bu yüzden mertebelerin en yücesi her şeyden müstağni olma mertebesidir. Zat itibariyle Allah'dan başkasına yönelmemek, arzu etmemektir. Alemde en yüce mertebe, her şeyle müstağni olmadır. İstersen her şeye muhtaç olma da diye bilirsin. İnsan-ı kamilin mertebesi budur. Çünkü her şey onun için, ondan dolayı yaratılmıştır. Her şey ona musahhar kılınmıştır. Yüce Allah onun buna muhtaç olduğunu bildiği için. Onlardan müstağni olması diye bir şey söz konusu değildir. İhtiyaç da ancak ihtiyacı giderme imkanına sahip olana yöneltilir. Bu ise her şeyin melekutu elinde olan Allah'tan başkası değildir. Bu yüzden yüce Allah'ın bu kamil insana her şeyin suretinde tecelli etmesi kaçınılmazdır ki bu şeyin suretinde muhtaç olduğu ve varlığının dayanağı olan şeyi versin (…) Bil ki, eğer suretler olmasaydı aynler ayrışmazlardı. Eğer mertebeler olmasaydı eşyanın ölçüsü miktarı da bilinmezdi. Ayrıca her suret de menziline inmezdi. Nitekim Aişe (r.a) şöyle demiştir: "İnsanları layık oldukları menzile indirin." Mertebenin varlığı sayesinde üstün ile alçak bilinir. Bununla Allah ile

alem ayırt edilir ve ilahi isimlerin genel ve özel taalluklarının hakikatleri zuhur eder…”

Daha önce söylemiştik. Bu dereceleri belirginleştiren, üstün ve kamil mertebenin sahibinin Muhammedi velayetin hatemi zattır. Bu mertebeler ise Fususun bablarında ve Futuhatın 198. babının bölümlerinde belirginleştirilmiştir. Onunla kamil insanın Kur’ani cemi ve furkani tafsili itibariyle en yüce mertebesi ve en üstün derecesi, geçmiş ve gelecek her şeye hakimi genişliği zahir olur. Çünkü kamil insan her şeyi cami Ümmül Kitabın sahibidir. Şeyh buna şöyle işaret eder: “Bu kitapta zikrettiğim hikmetlerle ümmül kitabda sabit olduğu kadarıyla yetindim.” Nitekim Şit Fassında da Hatem’in mertebeleri tayin eden bu dereceyle ilgisine şöyle işaret etmiştir: “Velilerin sonuncusu, varis veli bilgileri aslından alan ve mertebeleri müşahede edendir. O toplulukların önderi Rasullerin sonuncusu Muhammed’in (s.a.v) güzelliklerinden bir güzelliktir…” Kamil insanla ilgili vav harfi insani nefesin son mertebesidir. Nitekim kamil insan Hatem de rahmani nefesin son mertebesidir. Rahmani nefesin bütün kuvvetlerini camidir, çünkü onda buluşurlar. Futuhatın 198. babının 11. bölümünde nefes ehli velilerden söz ederken şunları söylemektedir: “Bu ilahi imdatlarla ilgili olarak anlattıklarımızın tümünden Allah ehlinin geneliyle birlikte bir zevke dahil olduk. Onlardan fazla olarak da ilahi isimlerden “Ahir”i ekledik. Bundan da riyaseti ve yakınlaştırılmışların (mukarrebun) nail oldukları Allah’ın ruhunu aldık. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Fakat yakın olanlardan ise, Ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm cenneti vardır.”* (Vakıa, 88-89) 580 yılında bu tarikata girdiğimde bu makamlara nail oldum…”İnsan-i Kamilin feleki menzili de hayat kaynağı suyla irtibatlı balık burcundaki ip menzilidir. İpi ise güneşin şeref burcuna yani koç borcuna bağlıdır. Rişa kelimesi sözlükte ip anlamına gelir. Dolayısıyla varlık mertebeleri silsilesinin halkaları ara-

sındaki rabıtanın, diğer bir ifadeyle kainat kubbesinin direğinin, yani Ahmedi kamil insanın sembolüdür. Fususun yirmi sekizinci gizlilik babına uygun olan bu mertebenin üç mazharı vardır:

Birinci Mazhar: Fususun mukaddimesi. Çünkü orada iki hatemi görüyoruz: Rasulullerin hateminin (s.a.v) velilerin hatemine geniş rahmet huzurunda Fusus ile imdat etmektedir. Buna da cenab-ı şeyh şu sözüyle işaret etmiştir: Bu sizi bürüyen rahmettir, siz de bu rahmetin içine başkalarını alın." Kur'an'da buna en uygun ifade ise Besmeledir-özellikle Fatihanın başındaki Besmele-. Çünkü her surenin başında bulunmasıyla Kur'an mertebeleri, yani sureleri ayrışırlar. Nitekim cenab-ı şeyh şöyle demiştir: "Eğer suretler olmasaydı, aynler ayrışmazlardı." Ümmü'l Kitabın Besmelesi Kur'an hakikatlerini içerir… Ayrıca Fususun külli heyeti, feleğin menzillerinin heyeti gibi daireseldir. Çünkü:

Bu mertebenin **İkinci Mazharı**: Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) Fassının sonlarında yer alır. Özellikle *"dereceleri yükselten arşın sahibi"* ifadesinde Hakkın derecelerini gözeten ifadesinden başlar. Çünkü yüce Allah ona Rahman ismiyle istiva etmiştir." Bu en büyük hatemiyet babını Şeyh "Ferdi Muhammedi kelime" babının sonuna katmış gibi. Şeyh de fertlerin liderlerindendir ve adı da Muhammed'dir. Bu kısım el-Vasi (geniş) isminin yanında son bulur. Şeyh mukaddimede ve bu son Fassın içerdiği şu ifadede bundan söz etmiştir: "O, kulunun kalbine giren ilahtır. Çünkü mutlak ilahi hiçbir şey kapsayamaz, içine alamaz. O eşyanın ve kendisinin aynıdır. Bir şey hakkında da kendisini içine almış denemediği gibi almamış da denemez. Bu inceliği iyi anla."

Şeyh Fususa geniş rahmetle başladığı gibi Muhammedi rahmanlık ve sonsuzluğu gerektiren geniş kalp ile de bitiriyor… Yirmi sekizinci mertebede Fususun tümünü cami şey-

hin hikmeti Fassının adı "Hatemiyet kelimesindeki cami hikmet Fassı"dır. Bu aynı zamanda "Muhammedi Kelimedeki ferdiyet hikmeti Fassı"babında da gizlidir. Çünkü Şeyhin dediği gibi bu hatem, efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) güzelliklerinden bir güzelliktir. Dolayısıyla onun camiliğindeki en büyük pay Rasulullah'a (s.a.v) aittir. Cami kul, Rasulullah'a (s.a.v) has bir isimdir. Tıpkı Şeyhin Futuhatın 270 babında belirttiği üzere Kutbun bütün kutupları cami olması gibi. Bu mazhara münasip sure Fatiha suresidir. Çünkü biraz sonra açıklayacağımız gibi cami anadır Fatiha.

Bu mertebe dair **Üçüncü Mazhar**: Fususun bablarının tümüdür. Özellikle onuncu bab. "Hudilik kelimesindeki teklik hikmeti Fassı"yani. Varlık mertebelerine ve Fusus bablarına münasip yirmi sekizinci menzil feleği bunun içindir. Bu yüzden Şeyh, bütün rasullerle (s.a.v) bir araya geldiğinden, içlerinde sadece Hud'un kendisiyle konuştuğundan söz etmiştir. Çünkü varlık olarak ikisinin arasında tam bir uyum vardır ve ikisi de Araplığa mensuptu ve hikmetleri de tekliktir. Yirmi sekizinci feleki menziller feleğinin mertebesini var etmeye yönelen ilahi isim ileri göreceğimiz gibi "el-Mukaddir"dir ve bu "dereceleri yükselten" ismine anlam olarak yakındır. Çünkü her ikisi de mertebeleri belirginleştirir ve ayrıştırır. Kitabın son bölümünde Hud Fassıyla irtibatlı surenin Fususun bütün mertebeleri ve girişleriyle birlikte harfleriyle hayret verici bir ilgisinin olduğunu göreceğiz.

Hud ile hatem (son veli) arasındaki alakaya gelince; Hud, Kur'an'da zikredilen ilk arap nebidir. Şeyh ise Tai kabilesinden bir araptır. Zamanındaki Muhammedi kamil varislerin sonuncusudur. Şeyhin öğrencilerinden ilk Fusus şarihleri Hud Fassını şerhederken şunu diyorlar: "şeyhin 586 yılında Kurtuba'da ikame edilen bir sahnede nebilerle bir araya gelmesi, Muhammedi velayetin hatemi makamına nail olma-

sını tebrik etme amacına yöneliktir. Kaşani diyor ki: "Bunu diğer nebiler değil de Hud'un ona haber vermesi Hud'un (a.s) meşrebi ile zevkinin Şeyhin (k.s) meşrep ve zevkine uygun olmasıdır. Kesret tevhidi ve keşif makamının genişliği ve hakkın fiillerinin ve eserlerinin suretlerinde müşahede edilmesi bakımında aralarında münasebet vardır." Feleki mertebeleri cami bu mazhara bütün Kur'an sureleri, özellikle mukataa harfleriyle başlayan yirmi dokuz sure taalluk eder. Bu sureler de şeyhin Futuhatın birinci cildinin 60. sayfasındaki ikinci babında, ikinci cildin 449. sayfasında yer alan 198 babının 27. bölümünde belirttiği gibi bu feleki menzillere münasiptirler. Şeyh, "Hatem ve Kur'an kardeştirler" (Futuhat, c.3 bab:366 s. 329) demiştir. Yine demiştir ki: Kutbun kamil halifeliği sütlenebilmesi ancak surelerin başlarındaki 78 harfin anlamlarını elde etmiş olmasıyla mümkündür.(Futuhat, c.2 sh. 555)

Öte yandan Hatem'le özel bir ilişkisi olan bir başka fass daha vardır. Şit adı verilen bu fassta cenab-ı şeyh, Hatemu'l evliya ile Hatemu'l mürselin arasındaki ilişkiyi ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Çünkü bu Fassın Levh-i mahfuz mertebesi vardır. Levhte ise yüce Allah, hatemin vazifelerinden biri olan mertebelerin tayinini yazmıştır. Levh, cüzi nefislerin suretlerine üflenen külli ruhtur. Bunun neticesinde de mertebeler belirginleşir, vasıfları ve hakikatleri ayrışır. (bkz. Futuhat, c.2 bab:198, s. 427 bab:271, s. 575)

Koruyuculuk vazifesi, mertebeleri belirginleştirme ve hayat üfleme hususunda Hatem ile Levh arasındaki bu benzerlikle ilgili olarak Şeyh, "Yüzükler (Hatemler) üzerindeki Levh Şiti Fassı (kaşı)"nda detaylı bilgiler vermektedir.

Bağışlar ve hibeler… Levh-i mahfuza işaret eden kelimelerden biri "Her şey"dir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*Her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini onun için levhalar-*

da yazdık." (Araf, 145) "Her şey" kelimesinin sayısal değeri 360tir. Şeyh kitaplarında çok kere levhdeki ana ilimlerin sayısının 360 olduğunu belirtir. Bu yüzden felek dairesi de 360 derecedir.

Bu sayı, yirmi sekizinci hatemi mertebesini var etmeye yönelen (dereceleri yükselten) isminden gelen "Rafi=360" isminin sayısal değerine derecesine de eşittir.

Bu değerlendirmelerin tümü, Şeyh'in Futuhatın 559. babında Hatemu'l evliya makamıyla ilgili olarak yaptığı açıklamaları pekiştirmektedir. Şeyh bu hususta diyor ki:

"Özel hatem Muhammedidir. Yüce Allah onunla Muhammedi velilerin velayetini sonlandırmıştır. Ki onlar Hz. Muhammed'e (s.a.v) varis olmuşlardır. Hatemu'l evliyanın kendi içindeki alameti, her velinin Hz. Muhammed'den miras aldığını bilmesidir. Böylece bütün Muhammedi Allah velilerinin ilmini cami olur. Bunu bilmezse o hatem değildir. Görmüyor musun, Rasulullah (s.a.v) Nebiylerin sonuncusu olduğu için kendisine bütün kelimeleri cami Kitab verilmiş bütün şeriatlar onun şeriatına dahil edilmiştir? Tıpkı bütün yıldızların ışığının güneşin ışığında kaybolması gibi…"

Son olarak şu belirtelim ki, Şit Fassında Hatemu'l evliyanın yirmi sekizinci cami mertebeye sahip olduğuna işaret edilmektedir. Çünkü Şeyh, rüyada kendisini Kabe'nin duvarının en üst sırasında gümüş bir tuğlanın kendisinden sonra geldiği altın bir tuğla şeklinde görmüştür. Bu olay Futuhatta anlatılır (bab: 65 c, 1, s. 318-319). Bu arada Rasulullah'ın (s.a.v) şu hadisine de yer verilir:

"**Benim nebiler içindeki durumun şuna benzer: Bir adam bir bina yapar, sadece bir tuğlanın yeri boş kalır. İşte ben o tuğlayım. Bu yüzden benden sonra Rasul de yoktur nebi de.**"…

Bu hadisi, Şeyhin Futuhatın 72. babındaki “Beytin yüksekliği yirmi yedi ziradır. En üstteki taş sıra ile birlikte yirmi sekiz zira oluyor. Her zira ancak keşif ehlinin bildiği ilahi emirlerden birinin miktarıdır…” sözüyle birlikte değerlendirildiğinde anlaşılıyor ki son zira, iki tuğlanın sahibi Hatemu’l evliyadır. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Haruni kelimede İmamiye hikmeti Fassında Şeyh “dereceleri yükselten” ismini zikreder. Bu, söz konusu fassla ilgili notlarımız kapsamında açıklayacağımız gibi imamlık makamına yönelik bir işarettir. Aynı şekilde Davud Fassında da bu makama işaret edilmektedir. Çünkü bu fass yirmi sekiz menziliyle Kamer semasının mertebesidir. Burada diyor ki: Halife veli, rasuller madeninden alır… Nitekim Şit Fassında da, Muhammedi hatemin ruhuna madde ancak Allah’tan gelir, demektedir.

“Dereceleri yükselten” (Refiu’d derecat) ismi ile vav harfi arasındaki münasebet açıktır. Bir kere vav, lafzi harfler içinde en son derecede yer alan harflerden biridir. Dolayısıyla bütün nefesleri camidir, yani harflerin hatemidir.

Şeyh, Futuhatın beşinci babında Besmelede yer alan “Allah” isminin harflerine işaret ederken buna değinmek maksadıyla Ekberi hatemiyet makamını ayırt etmek bağlamında şunları söylüyor: “Vav harfi iki dudak arasından zahir varlığa çıkar, ona delalet ederek ondan haber verir. Bu, nübüvvetin batın makamıdır. Bu aynı zamanda bizde Rasulullah’tan kalan bir kıldır. Varislik bununla gerçekleşir.”

27. Mertebe: Muhammedi Kelimenin Cami İsminden olan Ferdiyet Hikmeti Fassı, İnsan Mertebesi, Mim Harfi ve Balık Burcunun Son Feri Menzili

"Dereceleri Yükselten" isminin zuhurunun kemali ancak bütün dereceleri cami huzurda tamamlanır. Öyle ki bu dereceler birbirleriyle bağlantılı olup uyum ve tekamül içindeki bir mertebeyi oluştururlar. Bu ise İlahi isimlerden "el-Cami"nin zuhurunu gerektirir. Bu ismin mazharı da insandır. En kamil tecelli yeri ise efendimiz Hz. Muhammed'dir (s.a.v). sayısal değeri 40 olan cem harfi "Mim" Onundur. 40 ise hayatın tamlığının rakamıdır. Bu yüzden bu yirmi yedinci mertebeyle insanın ve mim harfinin icadına yönelen el-Cami ismi taalluk eder. "**Muhammedi Kelimenin Ferdiyeti Hikmeti Fassı"** buna aittir. Bu fass, insani ve Muhammedi ferdiyetle birlikte ikisinin cemliğini de ifade eder. İnsan için vücudi ferdiyet, efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) için de insani ferdiyet söz konusudur. Çünkü asıl itibariyle kamil insan Odur. Onun dışındaki kamiller sadece onun mazharlarıdırlar. "el-Cami" ismi Kur'an'da iki kere geçiyor. Her iki yerde de bu isim ve türevleri insan ve nas ifadeleriyle irtibatlı olarak kullanılmıştır. *"Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin."* (Al-i İmran, 9) *" Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir."* (Nisa, 140) *"Sûr'a da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir."* (Kehf, 99) İnsani ferdiyetin mazharları vardır. Bunlardan biri, Allah'ın sadece Onu kendi elleriyle ve kendi suretinde yaratmış olmasıdır. Yine göklerin, yerin ve dağların yüklenmekten kaçındıkları emanetin sadece Ona yüklenmesi de insani ferdiyetin mazharlarından biridir. Bir diğeri sadece Onun büyük hilafete sahip kılınmasıdır. En büyük zat isminin (Allah) sırrına sahip kılınması da bu mazhariyetin bir göstergesidir. Yalnız insan, hem hakkın hem halkın suretini üzerinde taşır. Bütün isimler sadece insana öğretilmiştir. Yüce

Allah sadece insana göklerde ve yerde bulunan her şeyi musahhar kılmıştır. Bunun gibi daha bir çok özelliği vardır insanın ki Şeyh bunları Adem (a.s) Fassında ve başka kitaplarında ayrıntılı olarak açıklamıştır… Şeyh bu mertebeye tahsis ettiği 198. babın 37. bölümünde şunları söylüyor: "İlahi isimlerden el-Cami ile ve onun insanı var etmeye yönelişiyle ilgilidir. Harfler içinde "mim" harfi buna tahsis edilmiştir. Bunun da fer takdirinden son kadar bir takım menzilleri vardır. el-Cami ismi Allah'tır. Bu yüzden yüce Allah Adem'in bedeninin hayatında iki elini cem etmiştir: "*Onu iki elimle yarattığım zaman*"… Ama yüce Allah'ın gökleri elleriyle yaratmasından maksat, kuvvet ile yaratmasıdır. Çünkü el kuvvet anlamına gelir. Yüce Allah "*Güçlü kuvvetli Davud*" buyurmuştur. Yani kuvvet sahibi. Dolayısıyla "yed" kelimesinin çoğulu olarak "eyd" kuvvet anlamındadır. (…) Yüce Allah bu insani hayatın kemalini irade edince onun için iki elini cem etti ve ona alemin bütün hakikatlerini verdi. Bütün isimler aracılığıyla Ona tecelli etti. Böylece hem ilahi surete hem de kevni surete haiz oldu. Onu alemin ruhu kıldı. Alemdeki varlık sınıfları ise onun açısından kendisini idare eden ruh açısından beden yaptı. Eğer insan bu alemden ayrılırsa alem ölür. (…) İnsan bu cami isme sahip olduğundan zatı itibariyle iki huzura da kabildir. Bu yüzden hilafet ve alemin tedbir ve tafsili yetkisi onun için sahihtir. (…) Biz burada insan-i kamilden söz ediyoruz. (…) Ona sonluk da verilmiştir. Çünkü insan, en son zuhur eden varlık türüdür. Dolayısıyla ilkliği hak, sonluğu halktır. Bu yüzden insan ilahi suret itibariyle evvel, kevni suret itibariyle ahirdir. Her iki suret itibariyle zahir ve kevni suretten dolayı sahip olduğu ilahi suret itibariyle batındır. (…) Allah, alemin tümünü onun hizmetine vermiştir. Bu yüzden alemde ulvi ve süfli hiçbir şekli hakikat yoktur ki insan ona kemal nazarıyla bakmasın. İnsan, Allah'ın kendisine ulaşması içine yerleştirdiği sırrın eminidir (…) çünkü insan gizlilikleri

haizdir. Bu yüzden sureti itibariyle mim harfi onunla ilgilidir. Mim ise harflerin sonuncusudur. Ondan sonra sadece vav harfi vardır. O da mertebelere taalluk eder. dolayısıyla mertebesinin genelliği itibariyle hak da halk da ona dahildir."

Muhammedi Fassın el-Cami ismiyle ve ferdiyetle ilişkisi meşhurdur. Şeyh birçok kitabında ve Futuhatın değişik bablarında bunu açıklamıştır. Buna şu babları örnek gösterebiliriz: 6/12/14/337: Muhammed (s.a.v) suresinin menzili/338:Ahkaf suresi menzili/360: Nur suresi menzili/361: Müminun suresi menzili/371: Ra'd suresi menzili/379: Maide suresi menzili….

Tirmizi'nin sorularına verdiği cevaplar da 73.babda yer almaktadır.Cevaplar:73/74/76/77/78/79/144/145/148/150/151/154/155… 360 ve 361. bablarda Şeyh kamil insanın yerine dair daha geniş bilgi verir. 361. babda efendimiz Hz. Muhammed'i (s.a.v) asıl büyük kamil insan olarak isimlendirir ve şöyle der: "İnsan-i kamili, büyük külli insanın halifesi yapmıştır. Ki büyük külli insan, Allah'ın yarattığından olup yarattıkları için Allah'ın gölgesidir. Bu yüzden halifedir ve bu yüzden tek olanın yerine halifelik edenlerdir. Dolayısıyla Onun gölgeleridirler. Bunun sebebi de ilahi nurların asli insani karşılamasıdır. Bu tecelli nurları her taraftan ona yansırlar. Böylece tecelli sayısınca değişik gölgeler ona yansır."

Dolayısıyla Resulullah (s.a.v) asli nurunun, yüce Allah'ın her şeyi Ondan zuhur ettiği ilk nur olması itibariyle tektir. *"De ki: Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, elbette ben (ona) kulluk edenlerin ilki olurdum!"* (Zuhruf, 81) Bütün alemlere rahmet olarak gönderilmiş olması itibariyle tektir: *"Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."* (Enbiya, 107) Kendisi nebî iken Adem'in henüz su ile balçık arası bir varlık olması bakımından tektir. Bütün mahlukata rasul (elçi) olarak

gönderilmiş hatemu'l mürselin olması itibariyle tektir. Her şeyi cami Kur'an ve tekrarlanan yediye sahip olması bakımından tektir. Hamd sancağına, Makam-ı mahmuda sahip olması, şefaat kapısını açması gibi bir çok ferdiyet özellikleri itibariyle tektir. Bu yüzden Şeyh Onun (s.a.v) kelimesini ferdiyet hikmetine nispet etmiş ve el-Cami isminden istimdad ettiğini belirtmiştir. Bunu "Nas suresinden Kutub ve imameyn menzili" olan 270 .babda açık bir şekilde dile getirmiştir: "Tıpkı Musa'nın (a.s) isminin Abduşşekur, Davud'un (a.s) kendine has isminin Abdulmelik ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) isminin Abdulcami olması gibi. Her kutbun genel ismine eklenmiş özel bir ismi vardır ve bu isim de Abdullah'dır…"

Sonra bu mertebenin rakamı ferdiyetin tamamlığına delalet eder. Bu rakam da 3 rakamının üç kere kendisiyle çarpılmasından elde edilen 27 rakamıdır (3*3*3=27). Yani teslis sırrının zat, sıfat ve fiil huzurlarına sirayet etmesi. Ya da zuhura, batına ve ikisini birbirine bağlayan berzaha sirayet etmesi. Şeyhe göre tek sayıların ilki üçtür. Cami icat huzuru bu sayınındır. Çünkü fail bir tektir ve münfail iki ise çifttir. Efendimizin Hz. Muhammed'in (s.a.v) hakikatinin nuru bu üçlü ferdiyet mertebesinin aynıdır. Çünkü Hak tealanın tekliği ile mahlukatın çiftliği arasında cem edici bir berzahtır. Üç rakamı harflerden cim'e tekabül eder. Cim ise, Şeyhin Tirmizinin 120. sorusuna cevap verirken dediği gibi kabzadan çıkan tek harftir. Cim aynı zamanda iki mazharın cemini cami ismin anahtarıdır. Celil cabbar isminin cimi ve cemil cevad isminin cimi… dolayısıyla üç tane karşılığı vardır: Celal, Cemal ve Kemal. Güzelliğin cemali, sıfatlar bununla ilgilidir. Namaz celali, fiiller de bununla ilgilidir. Nikah kemali, zat da bununla ilgilidir… Bu üçün her birinden de üç şey çıkar: Güzellik koklayan ile koklanan arasında, namaz, namaz kılanla Hak teala arasında, nikah da fail(etken) ve münfail (edilgen) arasında bağ oluşturmaktadır… Namaz fiillerin-

de üç hareket vardır ki şeyh onları bu fassta açıklamıştır: Vakıf (namazda ayakta durmak), doğru hareket içindir. İnsan alemine, ateş rüknüne uygundur. Fetha harekesi elif iledir. Rüku, ufuk hareketi içindir. Hayvanlar alemine ve su rüknüne uygundur. Ref harekesi vav harfi iledir. Secde içinse kırık hareket vardır. Bitki alemine uygundur. Cer harekesi ise ya harfi iledir. Toprak rüknüne uygundur. Bunların toplamı için "havi" harfi vardır. "*Battığı zaman yıldıza andolsun*" (Necm, 1) ayetinin sahibi Sakitu Refref b. Sakitu'l Arş makamı buradan istimdat eder. Ki bu ayetin yer aldığı surede Rasulullah'ın (s.a.v) miracı anlatılmaktadır. Batmaktan (heva) maksat Burak sırtında ve daimi namaz suretiyle Ahmedi refref üzerinde hakka yükseldikten sonra halka dönmektir. Bu harflerin veya üç harekenin toplamının sayısal değeri+c+y=1+10+=17"dir. Bu da bir günde farz kılınmış namazların toplam rekat sayısına eşittir. Bu aynı zamanda harflerin sıfatlarının sayısına da eşittir. Rasulullah'ın (s.a.v) kıldığı 11 rekatlık vitir namazının rekat sayısıyla birlikte toplam 11+17=28 sayısı elde edilir. Bu da bütün mertebelerin sayısına eşittir. (Şeyhin Sakitu'r Refref b. Sakitu'l Arş ile ilgili olarak anlattıkları için bkz. Futuhat, c. 2 s. 14 ve c. 3 s. 228)

Bu dönüş hareketinin toplamınına hava rüknü denk düşmektedir. Hava ise harflerin ve harekelerin taşıyıcısıdır. Tıpkı Rahman'ın nefesinin yüce melekut elifini, orta melekut olan ceberutun "vav"ını ve aşağı mülkün yasını taşıması gibi. Ahmed isminin elifi kıyamı temsil eder, ha harfi rükuu temsil eder, "mim"i ise secde temsil eder. Dal ise namazın devamlılığına delalet eden oturuşa işarettir. Müvelled alemlerden madenler ve cemat uygun düşmektedir. Şeyhin dediği gibi kulluk bu alemlerde somutlaşmıştır. (Not: Ahmed kelimesinin rakamsal değeri küçük cümle hesabıyla 17 dir. Bu da bir günde farz olan namazların rekat sayısına eşittir.) Namazın sırları üzerinde düşünen biri, bütün övgüye değer şeyleri

kapsadığını görür. (Bkz. Şeyhin “et-Tenezzülatu’l Mavsiliye” adlı eseri ve Futuhatın 69. babı.)

Hz. Muhammed’in (s.a.v) ümmeti, nebisine ve Kur’an’ına uygun olarak cemiyetin kemali vasfına sahip kılınmakla bütün ümmetler içinde ferdiyet vasfına haiz olmuştur. Örneğin Cuma günü, cem gecesi (Kadir gecesi), cami ibadetler, camilik vasfına sahip ve bereketli kılınmış Mekke’de bulunan ve bütün alemlere tahsis edilen Allah’ın evi Muhammed (s.a.v) ümmetine özgü kılınmıştır… Bu yüzden geri kalan bütün ümmetler üzerinde bir hakimiyeti vardır. Bu anlamda Şeyh, Futuhat’ın 559. babında el-Müheymin isminin huzurunda şunları söylüyor:

“Bil ki, Kur’an adı verilen bu Kitab özellikle bu huzurdan nazil olmuştur, diğer indirilmiş Kitab ve suhuflar değil. Yüce Allah hiçbir nebinin ve hiçbir rasulün ümmetini bu huzurdan yaratmamıştır, sadece Muhammed (s.a.v) ümmetini bu huzurdan yaratmıştır. Bu yüzden insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmettir. Bu nedenle yüce Allah Kur’an’da bu ümmetle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *“Siz insanlar üzerinde şahid olasınız ve Rasul de sizin üzerinizde şahid olsun diye…”* Biz Muhammed (s.a.v) ümmeti önümüzde Kur’an olduğu halde mahşerdekilerin hepsinin önüne geçiriliriz…”

-Şeyh’in bu fass’taki sözleri cemlik, kelimeleri cem ediş, namazın cemliği ve Fatiha üzerine olup el-Cami isminden gelmektedir…

-Kadınlar, adam, kadın ve erkek hakkındaki sözleri el-Cami isminin, yani insanın teveccühüyle zahir mertebesinden gelmektedir.

-Tehir ve kadınlık ile ilgili sözleri: “Kadınları anlatmaya başladı ve namazı tehir etti.” “Rai, kadınların kendisinden varoluşlarını erteledi. Çünkü kadınlık tehirdir.” Bu sözler feleki menzile uygundur ve bu da yirmi yedinci menzile denk

düşer. Bu ise "ertelenmiş fer"dir. Bu fassta fer (dal) kelimesi birkaç kere geçmektedir…

-Şeyhin genişlik ve rahmet ile ilgili sözlerinin mercii de insan kabinin genişliği ve rahmin rahmetidir.

- Bunların tümünün mercii de bu cami Muhammedi Fassın istimdat ettiği –konunun akışı içinde ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi- cami Muhammedi suredir. Şeyh, Futuhatın 383. babında bu surenin menzilini "İhtisasi Muhammedi huzurdan olan azametleri cami azamet menzili" olarak isimlendirmiştir. Bundan maksat da Ümmü'l Kitab (Fatiha) suresidir. Şeyh, Tirmizi'nin (Ümmü'l Kitab'ın tevili nedir?) şeklindeki son sorusuna cevap verirken şunları söylemektedir:

"el-Ümm (ana) cem edendir (…) Hz. Muhammed'e (s.a.v) kelimeleri cem eden verilmiştir. Bu yüzden onun şeriatı bütün şeriatları içerir (…) Yüce Allah Ona Ümmü'l Kitab'ı vermiştir. Dolayısıyla bütün suhufları ve kitapları kapsar. Bizde ise yedi ayet şeklinde muhtasar olarak zuhur etmiştir. Bu yedi ayet ise bütün ayetleri ihtiva eder. Tıpkı yedi ilahi sıfatın bütün ilahi isimleri ihtiva etmesi gibi. Yüce bu sureyi Ona ve bu ümmete ayırmıştır ki diğer nebilerin önünde olmak suretiyle ayırt edilsin, onların en büyük imamı olsun. Nebinin aralarında zuhur ettiği ümmeti ise insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmettir. Çünkü Rasulullah (s.a.v) suretiyle onlar arasında zuhur etmiştir."

Şeyh, bu fasstan önceki Halid Fassının sonlarında Muhammedi fassta zuhur eden bu cemliğe işaret etmiş ve cemaat kelimesini iki kere, cem oldular kelimesini de bir kere zikretmiştir. Babı "İki emrin cem edilmesi makamı, iki ecrin hasıl olmasına yol açar" ifadesiyle bitirmiştir.

Fatiha suresi, hakkı ve halkı cem eder. Namazın ruhudur. Birinci yarısı sadece yüce Allah'a, diğer yarısı da kula

aittir. Üçlü tekliği ifade eden ortası ise cami ve müşterektir. O da şu ifadedir:

"*Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım isteriz.*"

26. Mertebe: Halidiye Kelimesindeki Samedi Hikmet Fassı. Latif ismindendir. Cinlerin ve ba harfinin mertebesidir. Ön fer (dal) Menzilidir.

El-Cami ismine ait huzur, bütün mutlak ve mukayyet mertebelere sirayet etmesini gerektirir. Bu aynı zamanda son derece latif olmasını da zorunlu kılar. Yani "el-Cami" ismi "el-Latif" isminin zuhurunu gerektirir. Bu yüzden yirmi altıncı mertebeye müteveccih olan "el-Latif" ismidir. Bundan da letafetleriyle başka varlıklardan ayrılan Cinler alemi zuhur etmiştir. Hatta insanın en latif organı olan göz bile ancak adetin üstüne çıkması durumunda onları görebilir. Yüce Allah cinlerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler."* (Araf, 27) Yüce Allah, gözlerin kendisini görememesini el-Latif ismiyle birlikte zikretmiştir. Örneğin bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, latiftir, her şeyden haberdar olandır."* (Enam, 103)

Bu yüzden Şeyh, bu mertebeden söz ettiği ve cinlerin latifliklerinin bazı mazharlarını ayrıntılı olarak ele aldığı 198. babın 36. bölümünde şunları söylüyor: "Bil ki, cisim suretindeki ateş menşeli ruhların nispeti, insani cisimdeki göz tarafından müşahede edilen suretlerdeki ilahi tecelliye çok daha yakındır. Bu tarafa yakınlaştıkça bir nispet, daha uzak olana göre daha latif olur (…) Eğer desen ki: Melek ruhları için ilahi isimlerden el-Kavi'yi (kuvvetli) ön gördün, oysa bu ruhlardaki letafet ilahi isimlerden el-Latif'ten gelir? Buna cevap olarak deriz ki: Doğru söylüyorsun, ama bilmelisin ki mümkün varlık sınıflarından birinin icadıyla ilgili muayyen bir ilahi ismi kast

ettiğimizde, bu ismin etkisinin onda daha galip, hükmünün daha geçerli olmasından dolayıdır. Bunun yanında her mümkün mevcutta mutlaka ilahi isimlerin ondaki oluşumlar üzerinde bir etkisi vardır. Ama bazı isimlerin muayyen bir mümkün varlık üzerindeki etkisi diğer bazılarına göre daha güçlü, hükmü daha geçerli olur, bu yüzden ona nispet edilir…"

Şeyh, cinleri berzah ruhları olarak isimlendirir. Örneğin Futuhat'ın 22. babında Cin suresine "emir menzillerinden berzahi ruhlar menzili" şeklinde işaret eder: *De ki: Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur'an'ı) dinledikleri bana vahyolunmuştur (…)Şu da gerçek ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da, onların taşkınlıklarını arttırırlardı."* Onlara sığınırlardı, yani ihtiyaçlarının karşılanması için onlara başvururlardı.

Bu mertebe ile Halid b. Sinan arasındaki münasebet de buradan gelir. Çünkü Şeyh'in dediği gibi onun hikmeti buradan kaynaklanırdı:

"Halid b. Sinan'nı hikmeti ise berzahi nübüvvet davetiyle zuhur etmiştir."… Ona tebliği emri verilmemişti. Bununla berzahtan bir pay almayı temenni etmişti. Halid, Abes bölgesinde çıkan yangını söndüren kişidir. Cinlere ve berzaha en yakın rükün latif olduğu için ateştir. Cinler dumansız alevden yaratılmışlardır. Bu babda Şeyh, temenniden ve ecrinden söz eder, çünkü amelin hissi olarak vaki oluşu ile onun mana olarak ruhi sebebi arasındaki berzahi bir şeydir. Yani mücerret berzah ile his arasında bir berzahtır, tıpkı cinlerin yaratılışları gibi. Göğüslerin içinde geçen temennilerin, kuruntuların bir çoğu cinlerin verdikleri vesveselerdir. İnsanların akıllarından geçen düşünceler, latiflikleri ve suretlerinin büyük bir hızla değişmesi nedeniyle cinler alemine uygun düşer.

Halid'in hikmetinin samedi olarak vasfedilmesinin bir çok gerekçesi vardır:

Birincisi: Rivayet edilir ki Halid'in soyundan gelen kızlardan biri Rasulullah'ın (s.a.v) yanına gelmiş ve Rasulullah (s.a.v) ona: "kavminin değerini bilmeyip zayi ettiği nebinin kızı hoş geldin!" demiş. Sonra Rasulullah'ın (s.a.v) İhlas suresini okuduğunu duyunca "Halid de buna benzer bir şey okurdu" demiş. Samed ismi Kur'an'da sadece İhlas suresinde geçer. Halid "Allah, bir tektir, sameddir." (Allahu'l ahadu's samed) sözünü dilinden düşürmezdi.

İkincisi: Halid'in hayatıyla ilgili olarak anlatıldığına göre kavmi zor zamanlarda ona sığınırdı, ihtiyaçlarının giderilmesini, zorlukların defedilmesini ondan isterdi. Allah da sıkıntılarını giderirdi. Bundan dolayı Halid için Samed (ihtiyaçları gideren) ismi tahakkuk etmişti. Sinan (mızrak) da tekliğin(ahadiyet) ve ihtiyaçsızlığın (samediyet)sembolüdür.

Üçüncüsü: Halid kelimesi sözlükte Samid (sabit, daimi) anlamına gelir. Araplar, bir şeye sığınmak, ona dayanmak anlamında ahlada ileyhi ve samade ileyhi derler. Şu ayette de bu anlamda kullanılmıştır: *"Fakat o, dünyaya saplandı."* (Araf, 176) Bu açıdan Halid ve Samid isimlerinin anlamları arasında bir benzerlik vardır.

Dördüncüsü: Halid kelimesinden türemiş el-Havalid kelimesi kayalar ve dağlar demektir. Çünkü kayalar ve dağlar asırlara direnip yerlerinde kalırlar. Samed kelimesi ayrıca, içinde boşluk olmayan anlamına da gelir, tıpkı yerinde sabit kaya gibi. Şeyh, önceki Musevi fassta resullerin,nebilerin ve kamillerin sabit, dayanıklı dağlar gibi olduklarından bahsetmiş ve şöyle demiştir: "Musa'nın gücü karşısında sihirbazların kapasitesi, görkemli dağlar karşısında tepeciklerin gücü gibiydi." El-habel küçük tepe demektir. kazıklara (evtad) bu ismin verilmesi de dağlara benzetilmelerinden dolayıdır. Şeyh, "Sahr b. Sinan" adını verdiği birine hediye ettiği "İttihadu'l Kevni" risalesinde Sahr (kaya) ile Halid b. Sinan

arasındaki ilişkiye açıkça işaret etmiştir ki onu birkaç isimle zikretmektedir. Bu isimlerden biri de “Can b. Can” (Cin oğlu Cin)dır. Bu isim bu Halidi Fassın bu mertebesine uygundur… Bu risaleden anlaşılıyor ki Sahr b. Sinan Şeyh-i Ekber’in kendisini temsil etmektedir, bunun sebebi de Arabi nisbesi ile ikisi arasında ortak olan ferdiyet ve samediyet makamıdır. Çünkü ikisi de mukarrebin efradın başı olan zatlardandırlar. Halid, Rasulullah’ın (s.a.v) nebi olarak gönderilişinden önce, Şeyh ise sonra gelmiştir… Dolayısıyla Halid, ahir zamana kadar devam edecek İbrahimi samedi hanif dininin efradının makamını temsil etmektedir.

Beşincisi: Darimi kendi rivayet zinciriyle İbn Abbas’tan Halid b. Sinan’ın Anka kuşuyla kıssasını rivayet eder. Anka, Dünyanın etrafındaki kaf dağının zirvesinin çevresinde uçan sembolik bir kuştur. Şeyh “Ağaç ve dört kuş” adını da verdiği “Sahr b. Sinan” risalesinde bu kuştan söz etmektedir. Şeyh’e göre Anka heba-veya heyuli- mertebesinin, yani İdris’in dördüncü Fassına münasip dördüncü kevni mertebenin sembolüdür. Gerçekten de Halid ve İdris arasında bir cihetten var olan ilişki bir açıdan da heba ile cin arasında vardır. bir başka açıdan da aynı ilişki iki mertebenin icadına yönelik isimler ile iki fassa yönelik imdad arasında vardır. Bu isimler ise “Kuddus Son” (el-Ahiru’l Kuddus) ve “Latif Samed” (el-Latifu’s Samed) isimleridir.

Çünkü İdris Rasullerin ilki olan Nuh’tan (a.s) önce, Halid ise Rasullerin sonuncusundan (s.a.v) önce gelmiştir. Kevni mertebelerde hebadan letafet olmaz. Çünkü o bütün suretlerin tecelli yeridir, tıpkı istediği surete giren cin gibi. Ateş rükünlerin latifidir. Dünyadaki en büyük mazharı ise güneştir. İdris de güneş feleğinin kutbu olarak dördüncü semadadır.

25. Mertebe: el-Kavi isminden Musevi Kelimedeki Ulvi Hikmet Fassı. Melekler Mertebesi, fa harfi ve kova burcundan el-Ahbiye(çadırlar) menzili.

Latif isminin bütün mertebelere sirayet etmesi, direncini ve bütün sınırları ve kayıtları çiğnemesini, diğer bir ifadeyle Melekler mertebesini icat etmeye yönelik el-Kavi (kuvvetli) isminin zuhur etmesini gerektirir. Kur'an'da melekler kuvvetle birlikte zikredilmişlerdir. Yüce Allah Cebrail (a.s) hakkında şöyle buyurmuştur: "*O (Kur'an), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi (Allah'ın) katında…"* (Tekvir, 20) Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: *"Çünkü onu güçlü kuvvetli ve üstün yaratılışlı biri (Cebrail) öğretti."* (Necm, 5) *"Onun başında, acımasız, güçlü melekler vardır."* (Tahrim, 6) Bütün varlığı ihata eden arşın taşıyıcıları, bir nefhasıyla bütün mahlukatı yok eden, bir nefhayla da yeniden dirilten İsrafil onlardandır. Onlar sabah akşam yorulmadan, bıkmadan usanmadan Allah'ı tesbih ederler. Çünkü kuvvetlerini, mertebelerini icat etmeye yönelen (el-Kavi) isminden alırlar. El-Kavi ismi ayrıca fa harfini, havai kova burcundan sa'du'l ahbiye (çadırlar saadeti) menzilini var etmeye yönelir. Fa, nefesin havada yayılmasından doğan bir harftir. Bu da letafeti itibariyle meleklerin ve cinlerin letafetine uygundur. Yine sa'du'l ahbiye lafzı da buna uygundur. El-haba (çadır) örtü demektir. Dolayısıyla onlar gözlerden saklanmış mutlulardır… insanda bunlara tekabül eden taraf insanin ruhani kuvvetleridir.

Kuvvet huzuruna en uygun peygamber Musa'dır (a.s). Kasas suresinde kuvvetli olmakla vasfedilmiştir: *"Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır."* (Kasas, 26) *"Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret."* (Araf, 145) Nitekim yüce Allah onun kavmine de bu tarz bir emir yöneltmiştir: *"Size verdiğimizi kuvvetle tutun."* (Bakara, 63) Hz. Musa'nın (a.s) hayatı,

kuvvet göstergesi sayılabilecek gelişmelerle doludur. Örneğin Allah'ın kelamını, doğrudan, vasıtasız duymuştur. Yani işitme kuvvetinin kemaline has kılınmıştır. Fir'avun'a, kavmine ve sihirbazlara meydan okumuştur. İsrail oğullarının eğiriliklerini doğrultmuştur. Bir yumrukla bir kıbtiyi öldürmüştür. Kardeşinin sakalından tutup çekmek için levhaları yere atmıştır… Abadile kitabında "Abdullah b. Musa b. Abdulkavi" başlıklı bir bab görüyoruz. Bu yüzden Şeyh bu fassta el-kavi ve kuvvet lafızlarını, ruhani kuvvetler konusuyla başlattığı babın başından itibaren yaklaşık olarak altı kere tekrarlamaktadır. Bu ruhani kuvvetleri Musa (a.s) kendisinden dolayı öldürülen bütün çocuklardan derlemiştir. Onların ruhları melekler gibidir. Çünkü fıtratlarının saflığı bozulmadan şehit olmuşlardır.

Bu fasstaki kuvvet mazharlarından biri de her şeyin insan-i kamile musahhar kılınmış olmasıdır. İnsan-i Kamil, emanetin taşıyıcısı olma konumundan kaynaklanan kuvvetiyle her şeyi emrinin altına alması mümkün olmuştur. Hatta meleklerin en kuvvetlileri de onun hizmetindedirler… Şeyh, Musa'yı (a.s) kuvvetinden dolayı yüksek ve heybetli bir dağa benzetir. Bu kuvvetine rağmen, Rabbini görmek istedikten sonra Rabbinin dağa tecelli etmesiyle birlikte bayılarak yere yığılır. Bu yüzden Şeyh'in 198. babın 35. bölümünde el-Kavi isminden ve meleklerden bahsettikten sonra rüyet meselesine değindiğini ve şöyle dediğini görüyoruz:

"Yaratılmışlar aleminde kadından daha kuvvetli bir varlık yoktur. Bunun sebebi de ancak alemin niçin var olduğunu, Hak tealanın alemi hangi hareketle var ettiğini, alemin iki ön hareketin neticesi olduğunu bilenlerin kavradıkları bir sırdır. Cinsel ilişkiye giren (erkek) talep edendir. Talep edense muhtaçtır. Cinsel ilişkiye girilen (kadın) ise talep edilendir. Bu yüzden talep edilen, kendisine muhtaç olunma ve galip

şehvet üstünlüğüne sahiptir. Artık kadının varlıklar içindeki yerini açıkça biliyorsun. İlahi huzurdan hangi nazarın ona yönelik olduğunu, hangi etkenle belirgin kuvvet sahibi kılındığını kavramış bulunuyorsun. Yüce Allah, Aişe ve Hafsa ile ilgili olarak buyurduğu ifadede kadına tahsis ettiği kuvvete dikkat çekmiştir: *"Eğer ikisi ona karşı birbirlerine destek olursa-ona karşı birbirlerine yardım ederlerse- hiç şüphesiz Allah onun mevlasıdır-yardımcısıdır-Cebrail ve Salih müminler de. Bundan sonra Melekler de ona yardım ederler."* Bütün bunlar iki kadına karşı koymak için zikredilmişlerdir. Burada zikredilenler de şiddet ve kuvvet sahipleridir. Çünkü Salih müminler himmetle hareket ederler ki bu fiillerin en güçlüsüdür. Eğer bunu anladıysan, yola girmişsin demektir. Yüce Allah kendisinden ve Cebrail'den bahsettikten sonra melekleri ve salih müminleri yardım edenler menziline indiriyor. Bütün kuvvetin kaynağı Allah'tır. Bu da gösteriyor ki el-Kavi isminin meleklere yönelik nazarı, kuvvetin onlardaki varlığının başkalarındaki varlığından daha güçlüdür. Çünkü onları bu isimden yaratmıştır. O halde kendisine karşı yardım istenen kimse, yardım istenen husus itibariyle yardımı istenenden daha güçlüdür. O halde yüce Allah'ın kadınların nefsinden yarattığı melekler diğer meleklerden daha güçlüdürler. Çünkü daha kuvvetli nefisten yaratılmışlardır.

Dolayısıyla yüce Allah'ın "el-Kavi" isminin, meleklerin icadına yönelik kuvvetin varlığı itibariyle kadınların nefeslerine teveccüh etmesi daha büyüktür. Çünkü sair meleklere göre içlerindeki kuvvet daha büyüktür. Burada meleklerin kuvvete has kılınmış olmaları da nur olmalarından dolayıdır. Nurdan daha kuvvetlisi de olamaz. Çünkü zuhur ona aittir ve başka varlıklar onunla zuhur ederler. Her şey de zuhur etmeye muhtaçtır. Bununla beraber gerek ulvi alemde gerekse süfli alemde ancak nur ile zuhur edebilirler. Yüce Allah öyle buyurmuştur: "*Allah göklerin ve yerin nurudur."* Rivayete göre

Rasulullah’a (s.a.v) “Rabbini gördün mü? Diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: *Allah nurdur, Onu nasıl görebilirim.* Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: *Mahlukatından herhangi biri Onun veçhinin parıldayışlarını görecek olsa yanar.* Parıldayış nurdur. Dolayısıyla nur eşyayı izhar eden ve yok edendir. Gölge nurun karşısında sebat edemez. Alem bir gölge hak da nurdur. Bu yüzden hakkın tecellisi esnasında alem yok olur. Çünkü tecelli nurdur, nefsin müşahedesi ise gölgedir. Bu yüzden rüyetullah sırasında müşahede edip nazar eden kimse nefsinin şühudunda yok olur. Ama hicaplar gönderildiğinde gölge ortaya çıkar ve müşahede eden kimse lezzet almaya başlar. Bu fasılda büyük bir ilim vardır ve bunu söylemek, sırrını da yaymak mümkün değildir. Alemin süduru ilmi de onun ilminden olup keyfiyet ilmi olarak isimlendirilir. Allah hakkı söyler ve doğru yola iletir.”

Bakınız, Şeyh bu bölümde Musevi rüyet (Musa’nın Allah’ı görmesi) meselesi hakkında nasıl konuşuyor. Çünkü bu mesele ile Musa Fassı arasında münasebet vardır ve ikisi de el-Kavi isminden istimdat etmektedirler. Şeyh’in kadın ile ilgili sözleri de bu fassta alemin sevgi hareketiyle vücut bulduğuna dair sözlerine uygundur. Şeyh bu konuya şöyle başlıyor: “çünkü ortaya çıkan hareket sevgiseldir… Musa kaçtı, çünkü kurtulmayı sevdi (istedi)…” Nitekim Musa’nın annesi, Firavun’un karısı ve Şuayb’ın iki kızı hakkındaki sözleri de bu minval üzere devam etmektedir. Bu fasılda nurun tecellisine ilişkin sözleri Fassın sonunda tecelli ile ilgili sözlerine uygundur. Yine Musa’nın ailesine hizmet etmek için aradığı ateş suretine dair sözlerine buna münasiptir:

“Musa’nın ateşi gibi onu ihtiyaç gözüyle görüyordu. Oysa ilahtı ve Musa onu idrak edemiyordu.”

Şeyh’in babı ateşten bahsederek bitirmesinin sebebi, cinlerin icadına yönelik Latif ismine, samedi hikmetteki Halid

kelimesine mahsus mevali Fassına giriş için bir hazırlık olmasıdır. Çünkü dört temel unsurun en latifi ateştir ve cinler de ondan yaratılmışlardır… Musa, ihtiyacını gidermeye çalışırken ateşe dayanmıştır. Halid'in de ateşle mucize mahiyetinde bir kıssası vardır.

Bu Musevi Fassın hikmetinin ulvi olarak vasfedilmesinin ise birkaç gerekçesi vardır:

Birincisi: "A'la" ismi Kur'an'da dokuz kere geçmektedir. Hak teala Musa'yı da bu isimle isimlendirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Korkma! dedik, üstün (a'la) gelecek olan kesinlikle sensin."* (Taha, 68) Bu isimlendirmeyi yüce Allah, Firavun'un şu sözüne karşı gerçekleştiriyor: *"Ben sizin en yüce (a'la) rabbiniz değil miyim?"* (Naziat, 24) Yüce Allah resuller içinde Musa'dan başkasını "A'la" ismiyle vasfetmemiştir. Bu yüzden Musa'nın hikmeti ulvidir, çünkü nübüvvet ve risalet derecesi ulvidir. Nitekim yüce Allah vasıtasız olarak onunla konuşmuş, Tevratı kendi eliyle yazıp ona vermiş ve onu en büyük mucizelerle desteklemiştir. O İsrailoğullarının ve en büyük bağış ilmin seması altıncı semanın kutbudur. Kur'ani kutbun isimlerinden biri de "el-meselu'l a'la" (en yüce misal)dir.

İkincisi: Bu Fassın melekler mertebesi olduğu için hikmeti de ulvidir. Çünkü Melekler Kur'an'da "el-meleu'l a'la" (en yüce topluluk) olarak nitelendirilmişlerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Onlar artık mele-i a'la'ya (yüce topluluğa) kulak veremezler."* (Saffat, 8) *"Onlar orada tartışırken senim mele-i a'la hakkında hiçbir bilgin yoktu."* (Sad, 69) *"Üstün yaratılışlı biri. Sonra en yüksek ufukta doğruldu."* (Necm, 6-7)

Üçüncüsü: Musa ile kardeşi Harun arasındaki tekamül. Çünkü 24. mertebe Harun içindir. El-Müzil (boyun eğdiren, zelil kılan) ismi bu mertebeye bakar ve bu isim en süfli mer-

tebeye, yani arz hayvanına yöneliktir. Musa içinse bunun karşıtı mertebe, yani semavi meleklerin ulvi alemi geçerlidir.

Faide: "Akletu'l Mustevfiz" adlı kitabın bölümlerinde Şeyh, varlık mertebeleri meleklerinin isimlerini zikreder. Bunları burada özet olarak sunuyoruz:

- En yüce melekut alemi için ulvi ruhlar vardır. bunlar celal ve cemale hakimdirler. En yüce kalem onlardandır.

- Ondan sonra Levh-i mahfuz gelir. Ondan sonra dört mülk vardır ki tabiatın dört unsuruna ve arz-i beyzada yer tutan ruhlara münasiptirler. Bunlar tesbih ve takdise hakimdirler ve yüce Allah'ın kendilerinden başka şeyleri de yarattığını bilmezler.

- Arşı sekiz melek taşır. Bunlar arşın etrafında dönerler. Bunlar bahşedici meleklerdir. İsrafil'in makamı bununla belirginleşir. Onun altında heba alemi melekleri vardır. Sonra kürsü ve alemi idare eden melekler gelir. Mikail'in makamı bundandır. Onun altında refref alemi vardır ki bundan maksat en yüce marifetler ve insani misaldir. Onun altında burçlar feleği taksim edici melekler yer alırlar. Cebrail'in makamı bundandır. Onun altında Rıdvan alemi ve cennetler vardır. onun altında sabit yıldızlar alemleri ve okuyucu melekler yer alırlar. Cennetlerin bekçisi Rıdvan adlı meleğin makamı bundandır. Bu alemlerin tümünden önce de devam ve beka alemi vardır. Dünya alemi dediğimiz değişim, dönüşüm alemi ise en aşağıdadır.

- Yedinci gök. Bu göğün yıldızı zuhaldir. Melekleri de naziat (söküp çıkaranlar)dır. Bu gök ile sabit yıldızlar arasında celal alemi melekleri, cehennemin bekçisi Malik adlı meleğin ve ölüm meleği Azrail'in meskeni yer alır. Altında cemal alemi melekleri bulunur. Sonra altıncı gök gelir. Onun yıldızı müşteridir. Melekleri de ilka edenlerdir. Bu meleklerin önderinin adı el-Mukarreb (yakınlaştırılmış)dir. Onun altında

heybet alemi yer alır. Sonra beşinci gök gelir. Yıldızı ahmer(kızıl)dir. Melekleri de el-farikat (ayarınlar)dir. Önderlerinin ismi el-Haşi'dir. Onun altında basit alem yer alır. Sonra dördüncü gök gelir. Bu göğün yıldızı güneştir. Melekleri de saffat (saf saf dizilenler)dir. Önderlerinin adı er-Refi'dir. Onun altında ins aleminin melekleri yer alırlar. Sonra üçüncü gök gelir. Yıldızı zühredir. Melekleri de el-fatikat (sökenler)dir. Önderlerinin adı el-Cemil'dir.

- Onun altında hıfz aleminin melekleri yer alırlar. Sonra ikinci sema gelir. Yıldızı katiptir. Melekleri de en-Naşitat (yavaşça çekenler)dir. Önderlerinin ismi er-Ruh'tur. Altında mezc (karışım) alemi yer alır. Sonra ilk sema gelir. Yıldızı ay'dir. Melekleri de es-Sabihat (yüzenler)dir. Önderlerinin ismi el-Mücteba'dir. Onun altında havf (korku) alemi yer alır. Sonra esir küresi gelir. Melekleri es-Sabikat (yarışanlar)dir. Onun altında şevk aleminin melekleri yer alır. Sonra hava küresi gelir. Melekleri ez-Zacirat (toplayıp sürenler)dir. Önderlerinin adı er-Ra'd'dir. Onun altında hayat aleminin melekleri yer alırlar. Sonra su küresi gelir. Melekleri es-Sariyat (sirayet edenler)dir. Önderlerinin ismi ez-Zacir'dir. Onun altında zikir alemi melekleri yer alırlar. Sonra toprak küresi gelir. Melekleri en-Naşirat (yayanlar)dir. Önderlerinin ismi Kaf'tir. Toprak küresinin üzerinde insan alemi yer alır. Yüce Allah onun amellerinden, sözlerinden ve zihninde geçen düşüncelerinden bazı melekler yaratır ki bunlar yaratılış bakımından en sonra gelen meleklerdir.

24. Mertebe: el-Müzill isminden olan Haruni kelimenin İmamiye hikmeti Fassı ve hayvan mertebesi, zal harfi ve sa'du'ssuud (ay menzillerinden).

Her şey zıddıyla bilinir, denilmiştir. Bu yüzden bir sıfat ancak zıddının var olmasıyla zuhur eder. şu halde el-Kavi (kuvvetli) ismi, bu kuvvete boyun eğen, karşısında zelil olan ve emrine giren şeyin, yani zelilin varlığını, diğer bir ifadeyle Allah'ın el-Müzill (zelil kılan) isminin zuhurunu gerektirir. 24. mertebe bu isim içindir. Bu ismin hayvan alemine, zal harfine ve sa'du'ssuud'a yönelmesiyle zuhur etmiştir. Şeyh bu mertebenin faslında (bab:198 s. 465) şöyle diyor:

"el-Müzill (zelil kılan) isminin hayvana has kılınmasının sebebi, maksadın hikmetlerinin bu alemde zuhur etmesidir. Çünkü üzerinde bulunduğu irade itibariyle imtina etmeye hazırdır. El-Müzil ismi ona yönelince de artık onun hükmü, iradesi ve kudreti olmayan şeklinde belirginleşti."..

Bu fasılda Şeyh, tashir (musahhar kılma) kavramına dair geniş açıklamalar verir. Aynısını bu Haruni fassta da görüyoruz. Çünkü burada hayvani, insani ve rabbani tashirden söz ediyor. Aynı şekilde Harun ve Musa fasslarını, el-Kavi ve el-Müzil isimlerinin tekamülü mahiyetinde tekamül etmek için Musa Fassında her şeyin kami insana musahhar kılınmasından söz ediyor. İki fass arasındaki ortak hususlardan biri de irfani hayret, ilim ve cehalet meselesidir. Hayvan, Allah hakkında hayret etme fıtratına sahiptir. Ulvi meleklerin de Allah'ın celalinin cemaline hayret edip aşık olmaları söz konusudur.

Yüce Allah, hayvanları insanın emrine verdiği ve bir kısmını diğer bir kısmına musahhar kıldığı için el-Müzil ismini hayvanlarla ilgili olarak zikretmiştir: *"Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler."* (Yasin, 72) *"Sonra meyvelerin her*

birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir." (Nahl, 69)

Hayvani zelil kılınma huzuruna en uygun nebi Harun (a.s)dir. İsrailoğulları arasında kurban ve adak sunmaya Harun'un torunlarının has kılınması bu yüzdendir. Ayrıca yüce Allah Harun'un ruhunu kan dökmeye, kurban kesmeye, savaşlara, kitallere ve bunların sebep oldukları teshirlere ve zelil kılınmalara has beşinci kızıl Merih semasına yerleştirmiştir.

Bu yüzden Yahya'nın Allah'ın ruhu İsa seması ile hayvanları zelil kılan Harun seması arasında gidip geldiğini görüyoruz. Çünkü hayvan kelimesi hayattan türemiştir ve hayat da ruhun hususiyetlerinden biridir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Ahiret yurduna gelince, işte asıl yaşama odur."* (Ankebut, 64) Yani, insani mazhari Yahya (a.s) olan hakiki hayat. Bu yüzden kıyamet gününün sonunda ölüm koçunu cennet ile cehennem arasındaki bir yerde o boğazlayacaktır. Bu üçlü (İsa-Yahya-Harun) ilişki nedeniyle Kur'an'da Meryem için "Harun'un kız kardeşi" adı kullanılmıştır. Şeyh bu fassta İsa'dan söz etmiştir.

Bu arada hayreti de vurgulamıştır. Çünkü hayvan, Allah'ı bilme hususunda hayret fıtratı üzere yaratılmıştır. Şeyh Futuhatın 357. babında bunu zikretmiştir ve bu Neml suresi menziline dair bir babdır.

Harun (a.s) *"Müminlere karşı alçak gönüllü (zelil)"* (Maide, 54) ayetini kamil anlamda kendinde tahakkuk ettirmişti. Nitekim Musa (a.s) da ayetin devamı *"Kafirlere karşı onurlu ve zorlu"* ifadesini kamil anlamda kendinde tahakkuk ettirmişti. Harun, içinde kulluk ve tevazu olduğu için basit, yumuşak ve kavmini seven biriydi. Tıpkı yüce Allah'ın hakkında şöyle buyurduğu toprak gibi: "*Yeryüzünü size boyun eğdiren (zelil) odur."* (Mülk, 15)… Şeyh 167. babda Harun ile

ilgili olarak şunları söylüyor: "Musa saçından başından tutup kendine çekince, sakalından ve perçeminden tutmak suretiyle ona zilleti tattırdı (…) Çünkü Musa ona kahır sıfatıyla zuhur etti. Harun yaratılış zilletti zevkine sahipti. Bununla beraber zelil kılınmaya çalışıldığı husustan beriydi. Bu yüzden bu esnada zilleti katlandı. O zaman merhametle ona seslendi (…) Nefesin yirmi dördüncü harfi olan zal bu mertebeye bakar. İlahi isimlerden el-Müzil ile nasıl örtüştüğünü görüyorsunuz. Felek menzillerinden "sa'du'ssuud" buna aittir. Bu yüzden Şeyh, Futuhatın bu faslını şu sözlerle tamamlamıştır: "Allah, kimi müşühedesinde ariflerden kılarsa, onun içinde ve ondan ona tecelli ederse, Allah'ın kulları arasında ondan daha fazla Allah ile mutlu (es'ad) ve keşif yoluyla Allah'ın sırlarını daha çok bilen kimse olmaz."

Bu bab ile hayvan arasındaki ilişki nedeniyle "hayvan" kelimesinin türevleri dokuz kere geçmiştir. "Teshir" (musahhar kılma) kelimesi ise defalarca geçmiştir. Yine buzağı, hayvanın hayvaniyeti üzerinde tasarrufta bulunan insan hayvaniyeti, hayvanların birbirlerini tırmalaması zikredilmiştir. "Hayvan zelil kılınarak boyun eğdirilmiştir" sözüyle de el-Müzil ismine işaret etmiştir.

Bu Fassın hikmetinin İmamiye olarak vasfedilmesinin sebebi, Harun'un, İsrailoğullarının kutbu Musa'dan sonra birinci imam olmasıdır. Harun, Musa'nın halifesi ve veziriydi. Kur'an-ı Kerim'de "imam" kelimesi dört defa geçiyor, bunların ikisi Hud ve Ahkaf surelerinde Tevratla ilgilidir: *"Ondan önce de bir rahmet ve rehber(imam) olarak Musa'nın kitabı vardı."* (Ahkaf, 12) "Eimme" (İmamlar) kelimesi ise beş defa geçiyor ve hepsi veya çoğu, yükseliş ve düşüş halleriyle irtibatlı olmak üzere İsrailoğullarıyla ilgilidir: "*Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren imamları yaptık."* (Enbiya, 73) *"Onları imamlar yapmak ve onları varis kılmak istiyorduk."* (Kasas, 5)

"Sabrettikleri…zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten imamlar tayin ettik." (Secde, 24) *"Küfrün önderlerine (imamlarına) karşı savaşın."* (Tevbe, 12) *"Onları, ateşe çağıran önderler (imamlar) kıldık."* (Kasas, 41)

Not: İlyas Fassında Şeyh "hayvaniliğimi tam olarak tahakkuk ettirdim" diyor. Yani hayvanı zelil kılan Haruni İmamiye kelimesini en kamil şekilde tahakkuk ettirmiştir. İmamet, yani hilafet ona ait olduğu için de hilafet semasıyla bağı vardır. Çünkü halifenin ruhu Adem ve halifenin nefsi Davud'un ruhu oradadır-ileride göreceğimiz gibi bundan maksat da kamer semasıdır-. Kamer ise yirmi iki menziliyle güneşin halifesidir ve bu menziller varlık mertebeleri ve Fusus bablarına denktir. Diğer bir ifadeyle bu, Şeyh'in cami olan 28. mertebeye ait olduğuna ilişkin bir diğer işarettir. Bu yüzden bu fassta, Muhammedi velilerin sonuncusuna has 28. mertebeyi var etmeye yönelik "refiu'd derecat" ismine münasip 198. babın 34. faslında Şeyhten söz edilmiştir.

Şeyh, İlyas ve Harun fasslarını birbiriyle irtibatlandırmıştır, çünkü İlyas Fassını-ki madenlerdir- icada yönelen el-Aziz (üstün, galip) ismi, hayvanı icat etmeye yönelik el-Müzil (zelil kılan) ismiyle irtibatlıdır. Çünkü hayvan maden ile boğazlanır ve zelil kılınır. El-Aziz'in izzeti ve üstünlüğüyle de zelilin zilleti açığa çıkar.

Şeyh, adeti olduğu üzere her babın sonunda bir sonraki baba hazırlık mahiyetinde değerlendirmede bulunduğu gibi bu Fassı da, Melekler mertebesine mahsus Musa Fassına ve ondan sonraki cinlere mahsus Halid Fassına bir giriş mahiyetinde gözle görülmeyen latif ve tedbir edici ruhları zikrederek tamamlıyor. Samedi Halidi kelimesi Fassına da şöyle işaret ediyor: "İhtiyaçların giderilmesi için kendisine dayanılan İlah'a dua etti…" Şeyh, birbirini izleyen iki babı birlikte değerlendirmesi, bu iki babın mertebelerinin benzer olduğuna

yönelik bir işarettir. Çünkü cin kelimesi melekler için de kullanılır. Çünkü her iki taife, latif olmak, gözlere görünmemek hususunda ortaktır. Ayrıca Şeyh, Futuhatın ikinci babında arifler nezdinde harfilik mertebesinin aynısını onlara tahsis etmiştir.

Fassı *"Yolun doğrusu Allah'ındır"* ifadesiyle bitiriyor. Böylece bir kez daha bu babdaki hayvan mertebesine işaret etmiş oluyor. Çünkü Kur'an'da bu ifade hayvan türleriyle birlikte zikredilmiştir: *"Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve zinet olsun diye yarattı. Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nicesini yaratır. Yolun doğrusu Allah'ındır. Yolun eğrisi de vardır."* (Nahl, 8-9)

23. Mertebe: er-Rezzak isminden Lokmani Kelimesindeki İhsani Hikmet Fassı. Bitki Mertebesi, "se" harfi ve Sa'du bela' menzili:

El-Müzil (zelil kılan) isminin zuhuru, zelil kılınanların devamını gerektirir. Onların devamı ise rızık ile beslenmelerini gerektirir. Diğer bir ifadeyle el-Müzil ismi er-Rezzak (rızık veren) isminin zuhurunu gerektirir. Bu yüzden 23. mertebe bu isme aittir. Bu ismin teveccühü ile de bitkiler alemi vücut bulmuştur. "Se" harfi bu mertebeye dönüktür.

Şeyh'in 198. babın 33. faslında açıkladığı gibi Sa'du Bela' menzili bununla ilgilidir. Aradaki uyumun bir göstergesi de Sa'du Bela' kelimesinin er-Rezzak'a münasip olmasıdır. Çünkü rızık mutluluğun (sa'd) göstergelerinden biridir. Dolayısıyla mutluluk (saadet) rızıktır. Bela' kelimesi rızık veya gıda yutmak anlamına gelir. Araplar: ibtelaa: lokmayı yuttu, derler. "Lekame" kelimesi bu mertebenin kutbunun ismine, yani Lokman Hekim ismine uygundur. Çünkü Lokman ismi "lekame" kökünden türemiştir. Ayrıca bitkisel rızık mazharla-

rının en küçüğü onun diliyle varit olmuştur. Nitekim bunu onun oğluna yönelik şu sözlerinde görebiliyoruz: *“Yavrucuğum! Yaptığın iş, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.”* (Lokman, 16) Şey, rızık ve beslenmeden söz ederek başlattığı Lokmani Kelimenin Fassında bu ayeti zikreder ve şöyle der:

İlahi irade rızık dilemeye meylettiğinde

Onun için, bütün kainat gıdadır

Eğer ilah rızık irade etmeyi dilerse

Bizim, için onun dilediği gibi gıda olur.

Şeyh, bu anlamı adı geçen bölümde açıklar ve şöyle der: “er-Rezzak’tan zuhur eden ilk rızık, isimlerin beslendiği şeydir. Yani isimlerin eserlerinin alemde zuhur etmesidir. Çünkü isimlerin bekası, nimetleri, sevinmeleri ve neşeleri alemde zuhur etmeleriyle mümkündür. Varlık aleminde rızıklananların ilki isimlerdir. Çünkü isimlerin varlıklar üzerinde bıraktıkları tesir onların rızıklarıdır. Beslenmeleri bununladır ve isimlerin bekası buna bağlıdır. Bazılarının “rububiyetin bir sırrı vardır ki eğer zuhur ederse rububiyet iptal olur” şeklindeki sözlerinin anlamı da budur. Çünkü izafet, birbirlerine izafe edilen iki şeyin bekasının aynısıdır. Birbirlerine izafe edilen iki şeyin bekası izafe edilenler olmalarından ileri gelir. Bu ise izafenin varlığı ile mümkündür. Dolayısıyla izafe, birbirlerine izafe edilenlerin rızkıdır ve ikisinin beslenmesi bu izafe iledir. Bekaları, birbirlerine izafe edilen iki şey olmalarıdır. İşte bu manevi rızıktır ki er-Rezzak ismi bahşetmektedir. Er-Rezzak ismi de rızıklananlar arasındadır. Çünkü rızık olarak verdiğiyle beslenenlerin ilkidir o. Dolayısıyla ilk olarak

kendini rızıklandırır, sonra rızıkla bağlantılı isimlerin her birini kendisi için elverişli olan şeyle rızıklandırır. Bundan maksat ise söz konusu ismin makul ve mahsus alemdeki eseridir. Sonra isimlerin ardından ilahi nefesten iner ve meleki ruhları bulup onları tespihle rızıklandırır. Sonra ilk akla nazil olur ve onu ilahi ilimle ve ondan aşağı olan alemle ilgili ilimle besler. Böylece bir aynden bir ayne onların bekasının ve hayatının aracı olan şeyle inmeye devam eder, ta ki bütün alemi bütün alemi rızıkla kaplayıncaya kadar ve Rezzak olur. Bitkilere ulaşıp ihtiyaç duydukları yardımcı rızkı görünce, besleneceği şeyi verir. Bitkinin besininin büyük kısmının suda olduğunu görür ve ona ve alemdeki her canlıya su verir. Onu bitki için rızık kılar. Sonra bitkiyi hayvanlar için rızık yapar. Dolayısıyla bitki ve hayvan hem rızık hem de rızıklanandırlar."

Şeyh'in er-Rezzak ismini özellikle bitkilerle birlikte zikretmesinin sebebi, yüce Allah'ın bir çok ayette rızık kelimesini ürünlerle (semerat) birlikte zikretmesidir. Buna şu ayetleri örnek gösterebiliriz: *"Gökten su indirerek onunla, size rızık olsun diye çeşitli ürünler çıkardı."* (Bakara, 22) *"O cennetlerdeki bir meyveden (semerat) kendilerine rızık olarak yedirildikçe: bundan önce dünyada bize verilenlerdendir bu, derler."* (Bakara, 25) *"Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkını da çeşitli meyvelerle besle…"* (Bakara, 126)*"Ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."* (İbrahim, 37)*"Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere yerleştirmedik mi?"* (Kasas, 57)

Bu Fassın bitki ile alakasından dolayı içinde ağaç-yiyecek- gıda-zevk kelimeleri geçmiştir. Yine bu fass ile 198. babın 33. faslı arasındaki münasebetin göstergelerinden biri de Şeyh'in bu fasstaki şu sözleridir: "Her şeyden olan ve her şeyin içinde bulunan ayn bir tanedir…" Yine bu fasıldaki şu

sözü de bunu gösterir: "birden çok yerde sana bildirdim ki o zahir alemin aynıdır ve cevheri değişmezdir…" Örneğin: Su bir tane cevherdir ve şekillerinin, zevklerinin ve meyvelerinin farklılığına rağmen bütün bitkiler onunla beslenir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Bunların hepsi bir su ile sulanır. Yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır."* (Ra'd, 4)

Lokmani kelime ile ihsani hikmet arasındaki münasebete gelince, Lokman'a Allah tarafından hikmet verilmiştir. Hikmet ise rızıkların en üstünüdür: "*Andolsun biz Lokman'a: Allah'a şükret! diyerek hikmet verdik."* (Lokman, 12) Lokman-Hikmet ve İhsan birbirlerinden ayrılmayan kavramlardır. Çünkü ihsan; olması gerekin en sağlam biçimde ve en layık yerde yapmak demektir ve hikmet de budur. Lokman, Kur'an'da oğlunu his ve mana olarak eğiten bir mürebbi olarak öne çıkıyor. İhsan kelimesi ise, Kur'an'da babalık kavramıyla birlikte anılmıştır. Şu ayette olduğu gibi: *"Ve Ana-babaya iyi davranmanızı (ihsanda bulunmanızı) emretti."* (İsra, 23) Lokman, kendi adıyla anılan surenin 22. ayetinde sözü edilen ihsanı tahakkuk ettiriyor:

"*İyi davranışlar içinde (Muhsin olarak) kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır."* (Lokman, 22)

Öte yandan mertebeler hikmetle, hayat da rızık ve beslenme ile korunur. Koruma (hıfz) ise sayı olarak 5 sayısına denktir. Nitekim Şeyh bununla ilgili olarak onun hem kendisini hem de başkasını koruduğunu söyler (Futuhat, c.2 bab: 198, s. 446) Esma-i hüsnanın sayısal değeri olan yüz sayısıyla da varlık muhafaza edilir-yani en büyük tek (el-Vitr) ismiyle birlikte doksan dokuz isim-.

Beş sayısının yüze sirayet etmesiyle (beşin yüzle çarpılmasıyla) 500 sayısı elde edilir. Bu ise bu mertebenin harfi olan "se"nin sayısal değeridir. Bu harf ise "es-Sakil" (ağır) sıfatını sembolize eder. Yani ancak gıda rızkıyla ayakta kalabilen cisim. Bu harf ayrıca meyveleri (semerat) ve sevabı da temsil eder. Bu yüzden Fususun 23. babı ile İbrahimi beşinci bab arasında sağlam bir alaka vardır. Çünkü İbrahim Fassı olan beşinci mertebe külli cismin mertebesidir. Cisim ise ancak gıda ile ayakta kalabilir. Bu yüzden İbrahimi hakikat, arşı taşıyan sekiz melek arasında Mikail ile birlikte rızık ve gıdaya has kılınmıştır. (bkz. Futuhat, bab: 13). Şeyh, bu yüzden İbrahimi Fassı şu sözlerle tamamlamıştır: "Rızıklananlar rızıkla beslenirler. Rızık rızıklananın zatına hülul edince, sızmadığı yerini bırakmaz. Çünkü gıda gıdalananın bütün cüzlerine sirayet eder. Bu iki fass arasındaki tekamül, beşinci cisim mertebesiyle yirmi üçüncü gıda mertebesi arasındaki tekamüldür. İki mertebenin toplamı ise şu tam ve cami sayıdır: 5+23=28

Bir sonraki Haruni hayvana has 24. fassa başlamaya bir hazırlık mahiyetinde Şeyh, bu Lokmani kelimenin sonlarında sivrisinekten ve besinlerin en küçük parçası olan zerreden söz ediyor.

22. Mertebe: el-Aziz isminden İlyasi Kelimedeki İnasi Hikmet Fassı. Madenler mertebesi, "Za" harfı ve Sa'du'z Zabih Menzili

Er-Rezzak'ın herkese rızık veren olması için, kendisine başkasından rızık gelmesi gibi bir durumdan müstağni olması gerekir. Dolayısıyla er-Rezzak isminin zuhuru el-Aziz (üstün) isminin zuhurunu gerektirir. Yani rızıklananlara verdiği rızıklarla üstün olan, başkasının rızkına muhtaç olmaktan beri ve aziz olan. Dolayısıyla el-Aziz ismi er-Rezzak ismine

yönelik mertebede zuhur eder. Bundan dolayı da 22. mertebe ona aittir. el-Aziz isminin zuhuruyla da bitki alemine yönelik madenler alemi zuhur etmiştir.

Nitekim yüce Allah (C.C.) Hadid suresinde demir ile el-Aziz ismini bir arada zikretmiştir: *"Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu, Allah'ın, dinine ve resullerine gayba inanarak yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, daima üstündür (azizdir)."* (Hadid, 25) Madenlerin en üstünü ve en kamili altındır. Altın ise güneşle irtibatlı bir madendir. Çünkü altın, dördüncü kutbi zemanın ruhani hareketin ve yönelişin etkisiyle yeryüzünde zuhur eder. Bu semanın yıldızı güneştir. Aynı zamanda İlyas ve İdris nebinin semasıdır. Şeyh, İdris'i Futuhat'ın 15. babında müdavi'l kelum (yaraları tedavi eden) olarak isimlendirir. Kimya ve felek ilmini, madenlerin tedbirini, iksirin sırrını ve bütün bunların harflerle ve vezinlerle alakasını ilk ortaya koyan odur. (bkz. Şeyh'in bu konuyla ilgili olarak Futuhatın 167. babında yer verdiği değerlendirmeler). Dolayısıyla madenler mertebesine en münasip nebi İlyas ve İdris'tir. Çünkü her ikisi de zahiren maden sırrını ve batınen izzet sırrını tahakkuk ettirmişlerdir. İlyas, güneş felekleri kutbundaki yerinin yüksekliğinden dolayı ruhların kutbudur. Yüce Allah onunla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Onu üstün bir makama yücelttik."* (Meryem, 57) İlyas ise ateşten bir atın sırtında semaya yükselmiştir. Onun bütün ayetleri ateştendir. Bu yüzden şehvet duygusu ondan sakıt olmuştu. O, şehvetsiz bir akıldı. Çünkü nefsani amaçlardan beri ve üstündü. Bu yüzden kuddusi hikmet sahibi İdris'e tam anlamıyla uyuyordu. Çünkü Kuddus azizdir. Şeyh bu fassta "*Senin izzet sahibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir."* (Saffat, 180) ayetini zikredip tenzih hakkında açıklamalarda bulunurken el-Aziz ismine işaret etmiştir. Öldürmekten söz ettikten sonra "*bu izzetten daha büyük bir*

izzet var mı?" diyerek bu işareti bir kez daha vurgulamaktadır. Öldürme genelde madeni bir aletle gerçekleştirilir. Fassın içinde de madenlerden birkaç kere zikretmiştir. Bunlardan biri de madenler üzerinde tesir etmenin, onları Lübnan dağı katılığından ateşten bir at letafetine dönüştürmesinin aracı olan ateşten söz etmesidir. İki boyutuyla aynadan söz etmesi de buna örnektir. Ki birinci boyutu parlak saf yüzüdür ki suret buradan tecelli eder. İkincisi ise katı madeni yüzüdür. Eğer aynanın arka yüzündeki maden olmasa suret eksiksiz bir şekilde parlak yüzünden zuhur edemez. Bununla demek istiyor ki kemal ancak tenzih, teşbih, mutlaklık ve mukayyetliğin bir arada bulundurulmasıyla gerçekleşir… Yine Fassın sonunda demirden ve dövenden söz etmesi de buna örnek oluşturmaktadır. Aynı şekilde batınların dönüşmesinden söz etmesi de madenlerin değersizden değerliye dönüşmesine yönelik bir işarettir. Bundan makas da İdris, İlyas ve İsa'dan kalan kimya ilmidir. Çünkü İdrisi ilimlerle İsevi ilimler iç içe ve benzerdirler. Bunun örneklerinden biri ikisinin de ölüleri diriltmesi, iksir sırrı ve harfler ve isimlerle tasarrufta bulunmalarıdır. Şeyh 167. babda İsa'nın bu İdrisi ilimlerle alakasına değinmiştir. Şeyh babı aralarında madenlerin, zahir ilahi isimlerin de yer aldığı tabii suretler ile Rahmani nefes arasındaki bağı zikrederek tamamlıyor.

El-Aziz isminin icat etmek üzere yöneldiği feleki menzile gelince, burası sa'du'z zabih menzilidir. Bu menzilin harfi "zı"dır. Bakınız, "sa'du'z zabih"in anlamı nasıl da maden izzetine uygundur! Çünkü izzet saadetin mazharlarındandır. Zebh (boğazlama) ise genelde madeni aletlerle gerçekleştirilir. Şeyh, Fassın sonunda "*onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları."* (Enfal, 17) ayetini ele alırken bu anlama işaret etmiştir. Bilindiği gibi onları demir ve darbeden öldürmüştü. Aynı şekilde "zı" harfi, zahir olup yüksek sesle telaffuz edilen ve üstünlük ve izzet belirtisi olan harflerdendir.

Bu ise izzetin vasıfları arasında yer alır. Bir de itbak harflerinden (tı, zı, sad, dat) biridir. İtbak (örtmek) ise madenlere uygun olan kuvvetliliğin sıfatlarından biridir.

Bu fassa uygun 198. babın 32. faslında Şeyh, madenin izzetle zuhur etmesini ayrıntılı olarak açıklarken özetle şunları söylüyor: “Bil ki, zat, sıfat olarak isimlendirilen yedi nispete has kılındığında bütün isimlerin ve sıfatların döndüğü merci olur (…) Nitekim yedi gök, yedi gezegen, yedi arz ve yedi gün vardır. Allah madenleri bu arzda yedi parlak yıldızın ihata eden felek içindeki feleklerinde yüzmeleri sonucu meydana getirir. Böylece bu feleklerde yedi maden oluşturmuştur. Bunları icat etmeye yönelen el Aziz ismi olduğundan ve var oluşu sırasında ondan başka müşahede edilen olmadığından, onu üzerinde izzet ve caydırıcılık şeklinde tesir göstermiştir ve ana mevalitler ve unsurlar üzerinde hükümferma olan dönüşümün saltanatı ona güç yetiremez. Çünkü unsurlar ve ana ürünler üzerinde dönüşüm hükmü çabuk gerçekleşir. Bu ise madenler üzerindeki hükmünü uzak bir ihtimal haline getirir. Nitekim aradan uzun zamanlar ve asırlar geçmesine rağmen taşlar değişmezler, ancak büyük bir boyuttan sonra böyle bir değişiklik olabilir. Çünkü bunlar ilahi isimlerden el-Aziz’den edindikleri izzete sahiptirler. Sonra bu isim onu icat etmekle onun için bir kemal ister ki izzetle tahakkuk etsin ve kendisine nispet edildiği için de diğer ilahi isimlerin onun üzerinde tesiri olmasın. Alimlerin, varlığı ona muzaftır, şeklindeki ilimlerinin maksadı ancak bir tek surettir. Onda da kemal ayni vardır ve altın mahiyetlidir…” Böylece maden hastalık ve sapma suretini çıkarmıştır ki altın kemaline ersin. Tıpkı İdris’in, ateş letafeti atının üzerine infilak eden topraktan cismani dağın katılığını üzerinden sıyırıp çıkarması gibi. Bu latif ateş atı onu kalbi güneş feleğine çıkarmıştı. Orası altının kemal mertebesidir. Bu ise ancak cehd ateşinin tedbir edilmesi, şevk sıcaklığının terbiye edilmesi ve zevk

cezvesinin kaynatılmasıyla mümkündür. Şeyh bu faslın sonunda şunları söylüyor: "Yakut gibi değerli taşların, zebercet, zümrüt, mercan, inci…gibi mücevherler bu ilahi isimdendirler. Ayrıca insana da bunların tümünü icat etme gücü verilmiştir. Yani insan, bunlardan benzerlerini icat etme yeteneğine sahiptir. Velilerin bu meyandaki davranışları harikulade olarak isimlendirilir. Bununla ilgili birçok hikaye vardır. Ancak ilahi ilimler itibariyle terbiye ve tedbir yoluyla bu düzeye erişmek mertebe bakımından saflığı ve doğruluğu sürecinde buna ulaşan kimsenin mertebesinden daha büyüktür. Çünkü ilimdeki şeref tekvin iledir, tekvinde değildir. Çünkü tekvin, bu harikuladeyi sergileyen kimsenin bunu tedbir sonucu gerçekleştirdiğine, dolayısıyla alim olduğuna dair bir delil konumundadır. Oysa harikuladeyi sergileyen kimse, kendisinden sadır olacak şeyin suretine dair ilme sahip değildir. Yakın bir zamanda oluşmasının keyfiyetini de bilmez. Ama alim bunu bilir."

Fassın sonunda Şeyh bu tür bir zevk ilmine şöyle işaret eder: "Böylece bu hükmün ilim ve zevk olarak tabii suretlerde zuhur etmesinin nerende kaynaklandığı bilinir. Eğer tabiatın Rahman'ın nefisinin aynısı olduğu keşfedilirse, kuşkusuz büyük bir hayra kavuşulmuş olur." Şeyh bunu derken Lokman Hekim Fassına girişe işaret ediyor. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir."* (Bakara, 269) Sonra Şeyh, bu hazırlık ve vurgulamayı "Hakim" sözüyle devam ettiriyor ki bu ifade hikmete yönelik bir işarettir. Diyor ki: "Onunla beraber bizim anlattıklarımızla sınırlı olsa da bu kadarı onun aklına hakim marifet açısından yeterlidir."

Öte yandan Fassın sonlarında Şeyh hayvanlardan söz ederken 24. babla alakasına da işaret ediyor. Bu bab ise hayvani mertebeye mahsustur ve bu mertebeyi icat etmeye

yönelen isim de el-Müzil'dir. Bu da bu bab'a hakim olan el-Muizz veya el- Aziz isminin aksini gösterir. O halde maden için ilmiyle aziz olan akıl hükmü, hayvan içinse zelil kılan şehvet geçerlidir. Bu ikisinin arasında ise Lokmani hikmete ait bitki mertebesi yer alır.

Geride şu soru kalıyor: İnasi (insani) hikmetle İlyasi kelime arasında ne gibi bir ilişki vardır?

Cevap: - Allah doğrusunu daha iyi bilir- İnas kelimesi ins kelimesinden türemiştir. İns (insan) ise, diğer mahlukattan akıl ve şehveti, izzet ve zilleti, tenzih ve teşbihi, semavi letafet ve arzi kesafeti, melekiliği ve hayvaniliği, mutlaklığı ve mukayyetliği bir arada bulundurmasıyla ayrılır. Çünkü yüce Allah onu kendi elleriyle yaratmıştır. Bu yüzden iki zıddı bir arada bulundurma özelliğine sahiptir. Bu Fassın konusu da budur.

Öte yandan "anese" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de ateş kelimesiyle birlikte dört ayrı yerde geçmektedir: *"Tur tarafından bir ateş gördü."* (Kasas, 29) *"Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meşale getiririm."* (Taha, 10) "*Gerçekten ben bir ateş gördüm. Size oradan bir haber getireceğim."* (Neml, 7) *"Ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber getiririm…"* (Kasas, 29) İlyas ateş atına bindi. Çünkü onda ruhani izzet galipti. Böylece sema meleklerine uygun oldu ve bir insanın bir insanla ünsiyet kurması gibi onlarla ünsiyet kurdu. Ruhani bir kemale erdi ki artık maddi ölümün etkisi geçmez. Tıpkı üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen etkilenmeyen madenler, özellikle altın gibi. Yani tıpkı İdris, Hızır ve İsa gibi berzahi hayatı dünyevi hayatıyla birleşir. Çünkü bunlar değersiz, geçici madenleri değerli ve kalıcı mücevherlere dönüştüren hayat pınarının iksirinden içmişlerdir.

21. Mertebe: el-Mümit (öldüren) İsminden Zekravi Kelimesindeki Maliki Hikmet Fassı. Arz mertebesi, "Sad" harfi ve Belde Menzili

El-Aziz isminin izzetinin zuhur etmesi ancak izzetin aksı olup ölümle son bulan kahrın zuhuru ile mümkündür. İzzetin son mertebesi, kemal ve müstağnilikte baki olmaktır. Bu ise ondan başkasının dönüşümlerin kahrı altında değişmesini gerektirir. Yani suretin yok olup başka bir şeye dönüşmek. Bu da ölüm olarak ifade edilir. Diğer bir ifadeyle Allah'ın el-Aziz isminin zuhuru el-Mümit (öldüren) isminin zuhurunu gerektirir. Ta ki Hak Teala izzetiyle, her an el-Mümit isminin hükmü altında kahrolan mahlukattan ayrılsın. El-Mümit isminin zuhuru ve yönelişi ile birlikte toprak arzın rüknüyle temsil edilen yirmi birinci mertebe, Sad harfi, kuru ve öldürücü sıcak tabiatıyla belde menzili meydana gelir. Çünkü bu ateş tabiatıdır. Bilindiği gibi belde ateş yayı burcu hükmündedir. Yay ise, hedefine isabet eden oku itibariyle ölümün sembollerinden biridir. Kur'an-ı Kerim'de ölümün birkaç ayette arz ve toprakla birlikte zikredildiğini görüyoruz: *"Ölümünden sonra toprağa(arza) onunla hayat veririz."* (Fatır, 9) *Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç(arz) kurdu gösterdi."* (Sebe, 14) Yine Kur'an-ı Kerim'de belde kelimesi de ölümle birlikte birkaç yerde geçmektedir: *"Biz onunla (kupkuru), ölü beldeye hayat veririz."* (Zuhruf, 11) *"Ve o su ile ölü toprağa(beldeye) can verdik."* (Kaf, 11) el-Mümit isminin nasıl belde menzili ve toprak rüknü ile birlikte zikredildiğini görüyor musunuz?!

Nebiler içinde bu mertebeye en uygun olanı Zekeriyya'dır (a.s). Bunun sebebi de hem onda hem de eşinde yaşlılıktan dolayı saç ağarmasının ve kısırlığın zuhur etmesidir. Sonra yüce Allah ona merhamet edip eşini doğurmaya elverişli hale getirdi-tıpkı su aracılığıyla ölü toprağı

diriltmesi gibi- ve ona Yahya'yı bahşetti. Ama Yahya nefsine hakim (hasur) idi, bu yüzden evlenmedi ve zürriyet bırakmadı. Zekeriyya ve Yahya öldürülerek şehit edildiler. Yüce Allah'ın el-Mümit isminin, kamil insan hakikatinden Zekeryavi mazhara yönelik hususi bir yönelişi vardır.

Bu yüzden bu Fassın hikmeti malikidir. Çünkü Malik adlı melek zorludur. Zorlukların en büyüğü de ölümdür. Zekeriyya'da Malik'in hükmü galipti. Çünkü cehde nefsine karşı şiddetli davranırdı ve Allah'tan varis dilerken himmetinin nüfuzu da şiddetliydi. Bunun üzerine yüce Allah, çocuk doğuramayacak yaştaki kısır karısını doğurmaya elverişli hale getirdi ve böylece Yahya dünyaya geldi.

Malik'in arz ile alakasına gelince, bilindiği gibi arz hilafetin tahtıdır, mülkünün, yani İnsan-ı Kamilin ve halifelerinin makamıdır.

İnsan-ı Kamil ise varlıklar içinde Allah'ın halifesi olmak üzere Rahman'ın suretinde yaratılmıştır. Suretle ilgili olar harf ise "Sad"dir. Şeyh bununla ilgili olarak şunları söylüyor (Futuhat, c. 1 s. 71): "Sad harfi, doğruluk (es-sıdk), korunmuşluk (es-savn) ve suret (es-sureh) harfidir. Şerefli ve büyük bir harftir. Yüce Allah, ondan söz ederken, ululuk lisaniyle şeref zirvesindeki Muhammedi meşhed olan kelimelerin cemi makamına yemin etmiştir…" Doğruluk, korunmuşluk ve suret, rahmanin halifesi kamil malikin vasıflarındandır… Bu fassın tamamı Rahman'ın geniş rahmeti etrafında dönüyor. Ki bunun da el-Mümit ismiyle alakası vardır. Çünkü ölü kimse için, Allah'ın rahmetine kavuştu, denir. Genellikle ölüden merhum diye söz edilir. Meryem suresinin girişinde rahmet, Zekeriyye ve Sad harfi ile birlikte zikredilmiştir. "*Kaf. Ha. Ya. Ayn. Sad. Bu, Rabbinin, Zekeriya kuluna rahmetinin anılmasıdır."* Malik olan el-Mümit'in şiddetinden dolayı Şeyh bu fassta elemlerden, beladan ve intikamdan söz etmektedir…

Sıdk-şiddetli teveccüh-, savn-şiddetli örtünme, korunma-, samt-şiddetli suskunluk ve el-Malik isminin egemenliğinin tecellisinden ibaret olan Rahmani suret bu mertebenin harfi olan "sad"a ait olduğu için Şeyh, bu mertebe has 198. babın 31. faslını arz rüknü olarak egemen "sad" sıfatlarıyla vasfeder. Ki bunlar Zekeriyya ve yüce Allah'ın Kur'an'da seyyid ve nefsine hakim olarak isimlendirdiği oğlu Yahya'da zuhur etmişlerdir. Dolayısıyla Yahya'nın durumu kulluk, ve sebat bakımından toprak gibidir, çünkü değişime uğramaz.

Şeyh özetle şunları söylüyor: "Varlık erkanından ilk olarak toprak yaratılmıştır, sonra su, sonra hava, sonra ateş ve sonra gökler yaratılmıştır. İlk yaratılan toprak madenlerin, bitkilerin, hayvanların ve insanların yaşama alanı kılınmıştır. Yeryüzü hilafet ve tedbir huzurudur. Yeryüzü hakkın nazargahıdır. Bütün varlık rükünleri, felekler ve mülkler yeryüzünün bu özelliğiyle ilgili olarak musahhar kılınmışlardır. Orada göz alıcı her çiftten yeşertilmiştir. Allah'ın yarattığı bütün mahluklar, topraktan yarattığı Adem'in (a.s) tıyneti için yaratılmışlardır. Allah onun hamurunu kendi elleriyle yoğurmuştur ve onun bir benzeri yoktur. Sonra da Onu ubudiyet (Abd / Kulluk) makamına oturtmuş ve şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur."* (Mülk, 15) Ayrıca Adem'in tıynetine nefs-i külliyeyi vermiştir ki alem ondan zuhur eder. Aynı şekilde müvelledat dediğimiz varlıklardan menziller feleğinin dışbükeyine kadar bütün alem bu yeryüzünden zuhur eder."

Şeyh şunları ekler: "Bu rükün hiçbir şeye dönüşmez ve hiçbir şey de ona dönüşmez. Diğer rükünler de aynı mesabede olmakla beraber, bu gerçekliğin hükmü diğerlerine göre bu rükünde daha zahirdir (…) Şu halde adam dediğin hakkı hak olarak görüp ona tabi olan, hevasına hakim olup onu ezen kimsedir." Yani adam, el-Malik ismiyle nefsinde tahak-

kuk edip el-Mümit ismiyle hevasına öldüren kimseye denir. “Bu adam amansız bir açlığa duçar olur da önüne en iştah çekici yemek konsa, onu aklıyla yer, şehvetiyle değil. Dolayısıyla amansızlığın, zorunluluğun egemenliğini savar ve nefis müstağniliği ve himmet şerefi aracılığıyla fazla yemekten kaçınır. İşte vaktin efendisi bu kimsedir ve bu kimseyi sen de örnek al. Bu, hakkın suretidir ki yüce Allah onu bedensel surette yaratmıştır ve boyutları alabildiğine uzundur, onun boyutlarına ulaşılmaz, örnekliğinin yolu da gizli değildir. İşte bu, dönüşmeyi kabul etmeyen toprağın tabiatıdır. Rükünlerin hükümleri onda zuhur eder, ama onun hükmü herhangi bir şeyde zuhur etmez. Bütün menfaatleri kendi zatından verir ve o bütün hayırların mahallidir. Dolayısıyla o cisimlerin en azizidir (…) O, çok sabredendir, kabildir, kökleri sabittir, yaygınlığını dağları sakinleştirmiştir. Allah bu dağları kazıklar gibi üzerine çakmıştır. Allah korkusuyla hareket ettiği için bu dağlar onu sarsılmaktan korurlar. Yani Allah onu bu dağlarla emniyete kavuşturmuştur. Yakin sahiplerininkine benzer bir sükunete kavuşmuştur. Yakinleri de bununla bilinir. Çünkü o bizi doğuran, kendisine döneceğimiz, sonra tekrar ondan çıkarılacağımız anamızdır. O teslimiyet ve işlerini Allah’a havale etme özelliğine sahiptir. Anlam olarak rükünlerin en latifidir. Katılığı ve sertliği kabul etmesinin tek sebebi, yüce Allah’ın içine yerleştirdiği hazineleri örtmesidir. Çünkü Allah ona kıskanma özelliğini bahşetmiştir. Bu yüzden çalışıp çabalayanlar şaşkına dönmüşlerdir, ne onu delip dibine ulaşabilmişlerdir, ne de göğe doğru uzayıp giden dağlarına çıkabilmişlerdir. Allah ona temizlik özelliğini vermiş ve onu temizleyici kılmıştır (…) onu muhitte bir nokta menziline indirmiştir. Eğer o zail olursa muhit de zail olur. Muhit zail olursa, onun zail olması gerekmez. O, dünya ve ahirette bakidir, daimidir. Tekvin bakımından Rahman’ın nefesine benzer (…) Bitişik iken onu yedi tabaka haline getirmiştir.

Her arz tabakası için bir sema feleği vardır: Bizim üzerinde yaşadığımız ilk arzın seması en yüce semadır (es-semau'l ulya). Sonra yedinci arza ve dünya semasına varıncaya kadar iner (…) Yüce Allah arzı yedi iklim halinde yaratmıştır. Her iklimin bedeli (abdal) vardır ve Allah bu iklimi o bedelle ayakta tutar. Bu yedi abdal, göklerin kutuplarının kalpleri üzerinde tertiplerine göre yer alırlar. Bu kutuplar şunlardır: İbrahim, Musa, (Yahya ile birlikte) Harun, İdris, Yusuf, (Yahya ile birlikte) İsa ve Adem (a.s)…"

Fassın sonunda Şeyh "*Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere yazacağım."* (Araf, 156) ayetine yer veriyor ve zekattan söz etmekle biriktirilip saklanan mala işaret ediyor. Bir bakıma maden mertebesine ait İlyasi mevali Fassına bir hazırlık yapıyor. Bilindiği gibi madenler arasında altın, gümüş ve hazineler gibi zekatı gerektiren şeyler de vardır.

Sonra Şeyh, vaciplik ve minnet rahmetlerinden, ilim ve amel sıfatlarından söz ediyor ki bunlar madenlerin tedbir edilmesinin iki türüne münasiptir. Nitekim Futuhatın 167. babında da bu iki tedbir türünü vasfetmiştir. Bunlar ise madenin illetinin izale edilmesi veya üzerine iksir dökülmesidir.

Takip edilen bu iki yola da ya yöntemlerin en şereflisi olan hikmet ve ilim yoluyla ya da himmet ve harikulade yoluyla işaret edilir. Nitekim önceki mertebenin sonunda buna işaret etmiştik. Son olarak şunu belirtelim ki: birbirini izleyen İlyasi ve Zekeryavi fassları arasında vehmin hakimiyetiyle somutlaşan bir alaka vardır. Şeyh bu fassta diyor ki: Eser, mevcut olanın değil, madum olanındır. Eğer mevcut içinse bu da madum hükmüyle olur. Bu, garip bir ilim ve nadir bir meseledir. Ancak vehim sahipleri bunun hakikatini bilebilirler. Bu da onların sahip oldukları zevk yoluyla gerçekleşir. Ama vehmin tesir etmediği kimse bu meseleden uzaktır… Sonra Şeyh İlyas Fassında vehim meselesinin hakikatini ayrıntılı

olarak açıklıyor ve şöyle diyor: “Bu yüzden dünya hayatında vehimlerin egemenliği akıllardan daha fazladır… Şu halde bu kamil insani surette en büyük sultan vehimdir ve şeriatlar bu egemenliği öngörmüşlerdir…”

20. Mertebe: el-Muhyi (Hayat veren) İsminden Yahyavi Kelimesindeki Celali Hikmet Fassı. Su mertebesi, “Sin” Harfi ve Nimetler Menzili

Her sıfatın bekası zıddının varlığını gerektirir. El-Mümit (öldüren) isminin zıddı, yani el-Muhyi (hayat veren) ismi olmadan bir anlamı da olmaz bekası da olmaz. Ölüm ise bir durumdan başka bir duruma intikal etmekten başka bir şey değildir. Dolayısıyla Allah’ın el-Mümit ismiyle bir durumdan çıkmak, el-Muhyi ismiyle öbürüne girmenin aynısıdır. Yani el-Mümit isminin zuhuru el-Muhyi isminin zuhurunu gerektirir. Dolayısıyla bu iki isim aynı hakikatin birbirine gerektiren iki yüzüdürler. Tıpkı baba ve çocuğu gibi.

Bu nedenle 21. mertebe baba Zekeriya, arz ve el-Mümit isimlerine ait olunca 20. mertebe de çocuk Yahya, su ve el-Muhyi ismine ait kılınmıştır. Bu karşılıklı gerektiriciliği “Kitabu’l abadile”de (Abdullah’lar kitabında) “Abdullah b. Yusuf b. Abdulmuhyi” başlıklı babda ve onu izleyen “Abdullah b. Yakub b. Abdulmümit” başlıklı babda görüyoruz.

Bu hikmetin “celaliye” olarak vasfedilmesine gelince, bilindiği gibi yakalanmak korkmak, ağlamak ve heybet şeklinde celal vasfı hakimdir Yahya’ya. O ve babası şehit edilmişlerdir. Rivayete göre onun kanının karşılığı olarak yetmiş bin kişi öldürülmüştür. Bu heybetinden dolayı onun Harun’un beşinci seması ile İsa’nın ikinci seması arasında gidip geldiğini görüyoruz. Bilindiği gibi Harun semaı kızıl Merih feleğidir ve celal, kahır, fitne, katil ve kurbanlar semasıdır… Kıyamet gününün sonunda ölüm koçunu boğazlayacak olan da Yah-

ya’dır… el-Muhyi ismi ile bu mertebeye ait su arasındaki ilişki ise bilinmektedir ve Kur’an’da da bir çok yerde bu ilişki dile getirilmektedir. Buna şu ayeti örnek gösterebiliriz:*“Her canlı şeyi sudan yarattık.”* (Enbiya, 30) Şeyh, 198. babın 30. faslında bu konu üzerinde durmuştur. Orada meleklerin görevleri ve kuvvetleri ile suyu karşılaştırdıktan sonra şunları söylemiştir: “ Su, meleklerden olsa da unsuri melektir ve unsurdaki aslı bütün rükünlerin üstünde bulunan tabii hayat nehridir. Cebrail her gün bu suya dalar. Cehennemlikler şefaat yoluyla cehennemden çıktıklarında bu suya daldırılırlar. İşte bu unsuri su, hayat nehrinin suyundandır… bütün aleme suretleri ve hareketlerindeki hayatı ve bu rükündür…”

Ruhun en hususi sıfatı hayattır. Bu yüzden Yahya, dünyada ve ikinci semada Allah’ın ruhu olan İsa’dan ayrılmaz. Bu ikisinin ayrılmazlığı celal ve cemal sıfatlarının ayrılmazlığı gibidir. Yüce Allah’ın Yahya hikmetine hakim “Zü’l Celal” ismi Rahman suresinde iki kere cemalin mazharlarından biri olan ikram sıfatıyla birlikte zikredilmiştir. Bu ayrılmazlık nedeniyle Şeyh, bu fassta Allah’ın Yahya’ya yönelik selamı ile İsa’nın kendisine yönelik selamını birlikte zikretmiştir…

Yahya, hayatın kamil bir mazharı olması için babasıyla birlikte şehit olarak ölmüştür. Bilindiği gibi şehitler diridirler, Rablerinin katında rızıklanırlar. Onun öldürülmesi celali bir mazhardır. Tıpkı İsa’nın semaya yükseltilmesinin cemali bir mazhar olması gibi: *“Onu ne öldürdüler, ne de astılar.”* (Nisa, 157)

El-Muhyi isminin yöneldiği bu mertebeye münasip feleki menzil ise nimetlerdir. Hayat ve su en büyük nimetlerdendirler. Aynı kökten türemiş “En’am” kelimesi de hayvanlar demektir. Bu mertebenin harfi “sin”dir. Bu harfin özelliği ise basıklık, gevşeklik, açıklık, ıslık ve alçaklıktır. Bunların tümü de celalin heybeti altında kahrolmanın ortaya çıkardığı sıfatlardır…

Şeyh, adeti olduğu üzere bir sonraki Fassın mertebesine hazırlık amacıyla bu Fassın sonunda duvardan ve kuru daldan söz ediyor. Bununla toprağa- Duvar anlamına gelen el-hait kelimesinin bir anlamı da bahçedir.-ve arsa işaret ediyor ki maliklik sıfatıyla Zekeriya Fassı onundur. Çünkü toprak feleği mülk feleklerinin sonuncusudur. Geride ürünler ve menzillerin imarından başka bir şey kalmıyor…

19. Mertebe: el-Hay (Daima diri) İsminden Eyyubi Kelimedeki Gaybiyet Hikmeti Fassı. Hava Felek'i, "Za" harfu ve Akrep Menzili

Diriltme (ihya) fiili, ancak zat olarak hayat sahibi olan biri tarafından gerçekleştirilebilir. O, hayatını başkasından almaz. Yani el-Muhyi ismi, el-Hay isminin zuhurunu gerektirir. Bu yüzden 19. mertebe el-Hay isminindir. El-Hay sıfat isimlerinin ilkidir, kemalatın kaynağıdır ve bütün ana isimler ona dönüktür. Kutup mahiyetindeki konumundan dolayı rükünlerin en güçlüsü, en geneli ve bütün varlıkların hayatlarının sebebi olan havaya yönelerek zuhur eder. Şeyh 198. babın 29. faslında onun hakkında özetle şunları söyler:

"Hava hareket edip dalgalanmadığı sürece rüzgar (er-Rih) olarak isimlendirilmez. Havanın ruhu vardır ve alemin sair cisimleri gibi akleder. Esmesi tesbihtir. Ondan daha güçlü bir şey yoktur. Ama insan ondan daha güçlüdür. Çünkü insan, yüce Allah'ın kendisinin içinde var ettiği hevasını ezer. İnsanın aklı hevasına hükmünü geçirir ve onu mağlup eder. yaratıldığı suretinden dolayı zati reisliğe sahiptir. Yine mümkün olması hasebiyle de muhtaçlığı ve zilleti zatidir. Muhtaçlığı reisliğine galip gelince kulluğu ile zuhur eder. Artık rububiyetinden bir eser zuhur etmez. Bu yüzden ondan daha güçlü bir mahluk yoktur. Dolayısıyla hava büyük bir mevcuttur. Nispet olarak Rahman'ın nefesine en yakın rükündür.

Büyük alemin nefesidir, hayatıdır. Güç ve iktidar sahibidir. Cisimler ve ruhlar üzerinde en büyük tesiri bırakan tabii müessirlerdendir. Tabii hayatın aslıdır, tıpkı suyun tabii suretlerin aslı olması gibi. Dolayısıyla havanın sureti sudan, suyun ruhu da havadandır. Eğer hava durursa nefes alan her şey helak olur. Alemdeki her şey de nefes alıp verir. Çünkü asıl, Rahman'ın nefesidir. Allah, havayı latif olarak yaratmıştır. Bu nedenle ruhları koku alma duyularına doğru sevkeder, nağmeler oluşturur, ruhlardaki tabii işitme duyusuna etki eder, harekete geçirir, söndürür ve tutuşturur. Harflerin ve kelimelerin suretleri onda zuhur eder. Eğer hava olmasaydı, konuşan hiçbir varlık konuşamazdı ve yüce yaratıcının kelam sıfatı da zuhur etmezdi. Nikah yoluyla cenin ve aşılama yoluyla da meyve hava içinde meydana gelir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik."* (Hicr, 22) Yüce Allah kendisinin nefesi olduğunu belirtir, hiçbir şey Onun gibi olmasa da. Ama arif kullarına, aleme dair ilminin, kendisine dair ilmi olduğunu belirtmiştir. Yüce Allah, ruhları üfürdüğünü ve şekil verilen suretlere hayat verdiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla nefesin varlığına delalet eden üfürme fiilini kullanmıştır. Şu halde alemin hayatı ilahi nefhadandır (üfürme). Çünkü yüce Allah'ın nefesi vardır. Dolayısıyla alemdeki suretler içinde havadan daha çok bu hayatı hak eden bir şey yoktur. Çünkü hava Rahmani nefes suretinde çıkar ve yüce Allah onun aracılığıyla tabiatın verdiği keder ve gamı kullarının içinden çıkarır."

Bu havai Rahmani nefese en uygun nebi Eyyub (a.s)dir. Çünkü içinde hissettiği hastalık kederini, aile ve malın yok oluşu gamını nefes aracılığıyla atmıştır ki yüce Allah bundan önce ona şöyle demişti: *"Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su."* (Sad, 42) Bu yüzden Şeyh bu 19. babı Eyyubi kelimeye ayırıyor ve önce hayat sırrını zikrederek açıklamalarına başlıyor. Yani suya sirayet eden havadan

bahsediyor, tıpkı el-Hay isminin el-Muhyi ismine sirayet etmesi gibi. Sonra bu Fassın hava ve nefes ile ilişkisine işaret ediyor ve şöyle diyor: "Çünkü hakikatler ve şühud devamlı surette nefeslerle birlikte tekvin bahşeder."

Babın başında su üzerinde taşınan arş ve hava üzerinde taşınan su ile ayaklarının altında su fışkıran, böylece içine rahmet nefesi ve hayat sirayet eden Eyyub arasında belli belirsiz bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bu da kamil insanın bütün yönleriyle rahmetin kucağında olduğuna yönelik bir işarettir, tıpkı arş gibi. Çünkü her ikisi de Rahmani istivanın tecelligahıdır ve her ikisinin de altından ezeli hayat suları fışkırır…

Eyyubi hikmetin gaybiyet olarak vasfedilmesine gelince, bunun nedeni rükünler içinde gayba en yakın olanın hava olmasıdır. Çünkü hava rükünlerin aslı ve gaybın aslı da hüviyettir. Bu yüzden Şeyh bu fassta hüviyetten söz ediyor ve şunları söylüyor: "Arif kişiyi, zararın kendisinden savılmasını hakkın hüviyetinden istemesi, özel bir bağlamda bütün sebeplerin hakkın aynı oldukları gerçeğinden perdelemez. Sadece Allah'ın sırlarının emini olan edip kulları bu yoldan ayrılmazlar. Çünkü Allah'ın emin kulları ve vardır ve onları Allah'tan başka kimse bilemez. Kendileri de birbirlerini bilirler." Emanet edilen sırları saklamak gaybın mazharlarındandır ve bu kişinin hevasına hakim olduğuna delalet eder. Araplar: er-Rihu nemmametun, derler. Yani laf taşıyan kimsenin laf götürüp getirmesi gibi haberleri, kokuları ve nağmeleri yayar.

Edip, aklını hevasına hakim kılmakla emindir, sırları gizler. Bu yüzden batını gaybdir…" Şeyh, Futuhatın Ra'd suresine has 371. babında hava ile gayb ilişkisi üzerinde durmuş ve şunları söylemiştir: " Arşı donmuş su taşır. Onu taşıyanlar, saygı ve tazim nedeniyle ona hizmet etmektedirler. İşte hava

da bunun gibi zulmetin nefesidir, ki zulmet gaybdir. Allah'tan başka hiç kimse bu zulmeti bilmez. Nitekim şöyle buyurmuştur: *"O bütün gaybı bilir. Gaybına kimseyi muttali kılmaz."* (Cin, 26) Yer başka bir yerle değiştirildiği zaman o gaybda insan bir köprü üzerinde olur. Bu babda Şeyh şunları söyler:

"Çünkü bize göre hava asıldır. Bu yüzden Rahman'ın nefesi olan buluta en yakın nispettir. Dolayısıyla sıcaklık nemlilik bir arada bulunur onda. Havanın sıcaklığından ateş unsuru, nemliliğinden de su unsuru zuhur etmiştir. Suyun donmasıyla da toprak oluşur. O halde hava bulut olan nefesin oğludur. Su ve ateş havanın çocuklarıdır. Toprak ise çocuğun çocuğudur. Çünkü suyun donmuş kısmından oluşmuştur."

Eyyub'un gayb ile ilişkisine gelince, onun bütün halleri gaybi bağışlardır. Daha doğrusu mal ve evlat sahibi olması, sonra bunları yitirmekle sınanması, bu olay üzerine sabır göstermesi, ardından ayaklarının altından fışkıran su ile bu belanın üzerinden kalkması, ailesinin ve mallarının misliyle beraber kendisine iade edilmesi, bütün bunlar Allah'ın gaybına yönelik yakininden kaynaklanmıştır. Allah ona gaybından merhamet etmiştir. Hatta Ahmed, İbn Ebu Hatem ve İbn Hiban'ın rivayet ettiği bir hadiste şöyle deniyor: " Allah Eyyub'a şifa verince üzerine altından çekirgeler yağdırdı. Eyyub onları elleriyle toplayıp elbisesine doldurup götürmeye başladı. Ona denildi ki: Ey Eyyub! Doymadın mı? O da şu cevabı verdi: Ey Rabbim! Kim senin rahmetine doyabilir ki!"

El-Hay isminin yönelmesiyle mevcut olan on dokuzuncu lafzi harf olan "za"ya gelince, bu harf açıklık, yaygınlık, açılmışlık, alçaklık ve ıslık sıfatlarına sahiptir. Şeyh'e göre, harflerin bitiştiği, ama kendilerinin başka harflere bitişmedikleri kutsal harflerdendir. Dolayısıyla şu yedi zat harflerinden biridir: "Elif, Dal, Zal, Ra, Za, Vav, Lamelif." Bu harf zati tenzihe hastır. Bu tenzihi de gaybi hikmete münasiptir. Çün-

kü gayb batın olması hasebiyle münezzehtir. Şeyh, Futuhatın ikinci babında bu harfi tanıtırken şunları söylüyor:

Za'da bir sır vardır, anlamı tahakkuk edince

Emrin ruhunun hakikatleri onun nağmesi olur

Hikmetiyle bir kalbe tecelli edince

Tenzihten fena bulduğu esnada onu müstağni kılar

Çünkü nezih zat harfleri içinde

İlmi tahakkuk ettiren ve idrak eden huve'den (andan) başkası yoktur.

Beyitlerin nasıl münezzeh gaybi hüviyetle son bulduğunu görüyor musunuz?

Bu Eyyubi mertebeye uygun feleki menzil ise "Şavle"dir. "Şale" fiili yükseldi anlamına gelir. Yani yukarı doğru olan harekete işaret eder. havanın cisimleri yukarı kaldırması gibi. Yukarı kaldırmak ise tenzihtir. Şavlenin ilk üçte ikisi akrep burcundadır. Bu burcun tabiatı ise soğuk ve nemli su tabiatıdır. Bitkilerin yaratılış anahtarları bu burcun meleğinin elindedir. Son üçte biri ise sıcak ve kuru ateş yay burcundadır. Şeyh'in "akletu'l müstavfiz"de anlattığına göre nurani ve zulmani cisimlerin tedbiri, ateşin yaratılış anahtarı bu burcun meleğinin elindedir. Şeyh, ilahi isim ile ondan vücut bulan mertebeler, harfler ve feleki menzilleri arasındaki münasebetleri tekit amacıyla 198. babın 29. faslında şunları söylüyor: " Bu yüzden "Za" harfi onundur (yani havanın). "Za" harfi telaffuz edilirken ıslık sesi çıkarılan harflerdir. Bu ise sertliği ve darlığı itibariyle havanın çıkardığı ıslık sesine uygundur. Sıcak olan "Şavle" menzili de onundur. Böylece anlamanız daha kolay olur."

18. Mertebe: el-Kabid (toplayan, kabzeden) İsminden Yunusi Kelimedeki Nefesi Hikmet Fassı. Ateş Küresi, "Ta" harfi ve Akrep Kalbi Menzili

Sadece zati hayata sahip olan kimse en kamil anlamıyla el-Hay ismini hak eder. Bu da tek olan Allah'tan başkası değildir. Bu ise mahlukatın hayatının mecazi, ve her an zeval bulan olmasını gerektirir. Şeyh bunu yeni yaratılış olarak ifade eder. Dolayısıyla el-Hay isminin zuhuru el-Kabid (toplayan, kabzeden) isminin, bütün işlerin dönüp toplandığı ismin zuhurunu gerektirir. Bu yüzden bu ismin el-Hay ismiyle karşılıklı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla 18. mertebe onundur. Bu açıdan el-Hay ismi ile el-Kabid ismi arasındaki alaka el-Muhyi ismi ile el-Mumit ismi arasındaki alakaya yakındır. El-Kabid ismi ateş rüknünü, "ta" harfini ve ateşten zehriyle akrep burcunun kalp menzilini icat etmeye yönelir…

Ateş el-Kabid isminden zuhur etmiştir, çünkü kabzetme, tutup toplama mertebesine en uygun ateştir. Ateş yaktığı şeyi kendi benzeri haline getirinceye kadar tutar. Nitekim Kur'an-ı Kerim ateşten güneş yıldızını kabz sıfatıyla birlikte zikretmiştir. Örneğin Furkan suresinin 45 ve 46. ayetlerinde gölgeden söz edilirken şöyle deniyor: "*Sonra biz güneşi, ona delil kıldık. Sonra onu (uzayan gölgeyi) yavaş yavaş kendimize çektik (kısalttık).*" (Furkan, 45-46)

Bu huzura en uygun nebi Yunus (a.s)dir. Çünkü kavmine yönelik gazabın kabzı onda zuhur etmiştir. Yüce Allah onunla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti."* (Enbiya, 87) Yani onu darlığa düşürmeyeceğimizi sanmıştı. Bilindiği gibi daraltma kabzetme ve sıkıştırmadır. Kabzetme, aynı zamanda korkudur da. Kalbe egemen olan bir duygudur ki azara ve edeplendirmeye de işaret eder. Şeyh, Tirmizi'nin sorularından 153. soruya cevap verirken onu bu şekilde tanımlar. Sonra kabz hali his

olarak da Yunus'ta zuhur etti ve üç karanlıkta tutuldu, tıpkı ceninin anasının karnındaki karanlıkta tutulması gibi, o da balığın karnının karanlığında, balığın iskeletinin ve derisinin karanlığında ve denizin karanlığında tutuldu. Yüce Allah kavmine olduğu gibi ona da rahmet nefesini gönderinceye kadar bu üç karanlıkta kaldı. Bunun sonucu kavminin üzerinden azap kaldırıldı. İşte bu nefes göndermeden hareketle şeyh bu mertebenin hikmetini nefesi olarak nitelendirir. Aynı şekilde ateş de kendisini besleyecek, harlayacak nefese ihtiyaç duyar. Nefes de kendisine nefes verecek hayata muhtaçtır. Bu Fassın tamamı bu nefesin yüce yaratıcısının katındaki saygınlığı ve kerameti etrafında dönmektedir.

İnsan cisminin beytu'l makdis'e benzetilmesi ise bu Fassın komşusu Davudi fassla olan ilişkisine yönelik bir işarettir. Çünkü Davud (a.s), Allah yolunda kafirlerin kanını döktü, dolayısıyla kafirlerin ruhlarının kabzedilmesinin sebebi oldu. Biri öldüğü zaman "ölüm meleği onun ruhunu kabzetti" denir. Bu yüzden Şeyh bu fassta ölüm hakkında konuşur. Şeyh, bu Fassın sonunda el-Kabid ismine işaret eder ve şöyle der: "Her şey onun kabzasındadır." Nitekim İbrahim'in atıldığı ateşten ve cehennem ateşinden söz ederken de bu mertebenin ateşine işaret eder…Bu bağlamda zikirden söz etmesine gelince, bunun nedeni zikretmenin nefes alıp vermenin, nefsin arınmasının, kabzedilmişlikten azat olmanın sebebi olmasıdır. Nitekim Yunus da karanlıklar içinde şöyle seslenmişti: "*Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!*" (Enbiya, 87) Bunun üzerine Allah onu kederden kurtarmıştı. İşte müminleri de böyle kurtarır.

Not: Bu Fassın kendisini izleyen Eyyubi fassla ilişkisi ölümün hayatla ilişkisi türündendir. Çünkü suretten ayrılmak şeklindeki ölüm başka bir surette hayat sürdürmenin aynısı-

dır… dolayısıyla el-Hay ve el-Kabid isimleri, Yahya ve Zekeriya fasslarındaki el-Muhyi ve el-Mümit isimlerinin birbirlerinden ayrılmazlığı gibi birbirlerinden ayrılmazlar, birbirlerini gerektirirler. Yunus ismi ile Eyyub ismi Kur'an'da aynı sayıda, yani dört kere zikredilmişlerdir… Bu iki Fassın birbirlerini gerektirmelerinden, birbirlerini tamamlamalarından dolayı Şeyh, iki fassta da şu ayete yer vermiştir: *"Her iş O'na döndürülür."* (Hud, 123) Bu ayeti 198. babda Yahyavi su rüknü faslında da zikreder. Dolayısıyla her şey ya celal, ölüm ve Yunusi ateş yoluyla veya cemal, hayat, hava ve Eyyubi nefes yoluyla yüce Allah'a döndürülür… Fakat **her celalde cemal ve her cemalde de celal vardır.** Şu halde Eyyub'un cemali, ölüm, ailenin ve malın kaybolması kabzından sonraki bast halidir. Yunus'un celali ise kurtuluşunun cemali ve kavminin saadetiyle son bulmuştur. Yunus ve kavminin kabz ve bast arasında dönüp durmaları, akrep burcundan kalp menziline münasiptir. Kalbe kalp denilmesinin sebebi dönüp durmasıdır. Ayrıca kalp nefesin kaynağıdır ve hikmeti de nefesidir.

17. Mertebe: el-Mübin ve el-Metin İsimlerinden Davudi Kelimedeki Vücudi Hikmet Fassı. Ay Seması, "Dal" harfi ve Taç menzili

Kabzedilen için belli bir sınır koyan el-Kabid ismidir. Dolayısıyla el-Kabid ismi sınırları belirleyen ve mertebelerin ayrışmasını sağlayandır. Çünkü her şeyin ve her mertebenin, onu sınırları içinde tutup belirginleşip ayrışmasını sağlayan kayıtları vardır. Yani el-Kabid ismi el-Mübin isminin zuhurunu gerektirir. Birbirlerinden ayrışan eşyanın hakikatleri ise el-Mübin ismiyle açıklığa kavuşur. Bu aynı zamanda el-Metin isminin de zuhurunu gerektirir. Çünkü açıklık metinliğin (sağlamlığın) mazharlarındandır. Sağlamlık, metanet olmadan kabzetmenin bir anlamı olmaz. Diğer bir ifadeyle eğer kab-

zeden sağlam olmasa kabzedilen şeyin kabzada baki olması söz konusu olmaz.

Bu yüzden 17. mertebe el-Metin isminindir. Bu isim ise dünya semasının icadına yönelir. Bu semanın yıldızı ay ve ay feleğidir. Gecesi ise Cuma gecesi, gündüzü de Pazartesi günüdür. “Dal” harfi ve taç menzili de bunundur. Bu semanın kutbu Adem (a.s)dir. Bu semanın el-Metin ismiyle alakasına gelince, bu sema yükseltilmiş bir çatıdır, bu da kuvvet gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Göğü kendi ellerimizle biz kurduk.”* (Zariyat, 47) Bu ayette geçen “eyd” kelimesi kuvvet anlamındadır. Nitekim yüce Allah aşağıdaki ayette de bu anlamda kullanmıştır: *“Davud'u, o kuvvet sahibi zatı hatırla.”* (Sad, 17) Görüldüğü gibi burada “eyd” kelimesi kuvvet anlamındadır. Bu yüzden bu mertebeye en münasip nebi, vücudi kelime sahibi Davud (a.s)dir.

Aynı şekilde ay ile el-Mübin ve el-Metin isimleri arasında da alaka vardır. Çünkü Kur’an, ay’ı nur olarak nitelendirir. Nurun en önemli sıfatı ise açığa çıkartma ve metanettir. Çükü latif olmasına rağmen karanlıkları ancak nur kahreder. Nitekim yüce Allah hakkın nurunu el-Mübin ismiyle birlikte zikretmiştir: “*Onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklardır.”* (Nur, 25) *“Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir Kitab geldi.”* (Maide, 15) Şeyh’in Futuhatın 559, babının metanet huzurunda açıkladığı gibi el-Metin, suretlerinin, tecellilerinin ve eserlerinin çeşitliliğine rağmen ayni değişmeyen sabit demektir. Bu bakımdan nur gibidir…Sabitliğin Davud’la ilişkisi ise, Şeyh’in Futuhatın 463. babında Davud’un izinde giden Kutupla ilgili açıklamaları esnasında ayrıntılı olarak ele aldığı harfi Remzilikte ortaya çıkıyor. Burada diyor ki: “Başkasının önüne geçmesini sağlayan herhangi bir ilmi yoktur. Sadece ilahi ve kevni muhabbetin sübutu ilmiyle öne geçmektedir. Bu yüzden ayrılma maka-

mındadır.” Bu kutup diyor ki: “Sevgi sabit olandır. Geçici sevgi, sevgi değildir.”…Davud isminin son hecesi “vud”dur. Vud ise sevginin sabit olması demektir. Bu yüzden “Abadile” kitabında “Abdullah b. Davud b. Abdul vedud” şeklinde bir başlık görüyoruz. Ayrılık makamının da el-Mübin ismiyle bağlantısı vardır. Çünkü açıklık ayrışma ve ayrılma demektir. Sevgi ve ayrılıktaki halinden dolayı kendisine şöyle hitap edilmiştir: “*Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır.”* (Sad, 26) Allah’ın verdiği nimetlere karşılık şükretmek de açıklığın bir göstergesidir. bu yüzden “Abadile” kitabında “Abdullah b. Abduşşekur b. Davud” başlıklı bir bölüm görüyoruz. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *“Ey Davud ailesi! Şükredin.”* (Sebe, 13)

Bu yüzden Şeyh, bu fassta şükürden ve onun neden olduğu nimetin artışından söz etmektedir… el-Metin ismiyle ilgili olarak da Davud’un temayüz ettiği şiddet ve sertlikten söz etmekte ve bununla ilgili bazı ayetleri zikretmektedir: *“Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiştik.”* (Sad, 20) *“ Ona demiri yumuşattık.”* (Sebe, 10) *“Davud da Câlût'u öldürdü.”* (Bakara, 251) Ardından Şeyh şunları söylüyor:

“Allah ona kuvvet verdi ve onunla nitelendirdi.” Yani “el-Metin” isminden ona kuvvet verdi. Yine ona hikmet ve güzel konuşma verdi. Yani el-Mübin isminden ona hikmet ve güzel konuşma niteliğini bahşetti. Ardından en büyük minnetten ve onu yakınlardan kılan makamdan söz ediyor ki bunu yüce Allah sırf ona özgü kılmıştır. Bu da hilafetini nass ile belirtmesidir. Bu mertebeden dolayıdır ki ay güneşin ve Adem’in ruhu da Hakkın halifesidir.

Adem ile Davud bir çok yönden birbirleriyle alakalıdırlar. Bu alakaların büyük çoğunluğu da el-Mübin ve el-Metin isimlerinden kaynaklanmaktadır. El-Mübin isminden olmak üzere her ikisi de kamil ve güzel konuşmaya has kılınmışlar-

dır. Bu yüzden Şeyh, Futuhatın 73. babında Davud'u sabit sayıların sahiplerin velilerden oluşan nefesler aleminin kutbu olarak nitelendirir. Nefesler alemiyle de lafzi harfler alemini kast eder… Lafzi harfleri ilk telaffuz eden Adem (a.s)dir. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: *"Rahmân Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona açıklamayı öğretti."* (Rahman, 1-4) İnsan, Rahman'ın sureti üzere yaratıldığı için harflerle zuhur eden nefesi, her biri için bir harf bulunan ay menzillerine münasip yirmi sekiz vücut mertebeleriyle zuhur eden Rahman'ın nefesinin kamil bir misalidir… Yine el-Mübin isminden dolayıdır ki Adem ve Davud'un her biri ayrılık makamına sahiptir. Hatta Şeyh, Futuhatın 14. babında Adem ismini el-Mufarrak olarak sembolize eder. Yani kendisinden zürriyet ayrılan kimse.

Adem'in varlığıyla mertebeler açıklığa kavuşmuş, mutluların dereceleri ve bedbahtların derekeleri ayrışmıştır, tıpkı ilahi isimlerin etkileriyle açıklığa kavuşmaları gibi. Bu bunlar ancak insan da zuhur ederler. El-Cami ismi gibi… Çünkü zuhur nurunun isimler huzuruna sirayet etmesiyle vücut mertebeleri Rahmani nefes içinde, ayın felek dairesine sirayet etmesiyle feleki menziller ve havanın insanın nefesinden olan harflerin mahreçleri aracılığıyla sirayet etmesiyle de harfler ortaya çıkarlar.

Bu ayrılık makamından dolayıdır ki Adem ve Davud isimlerini oluşturan harfler birbirlerinden ayrıdırlar. Şeyh,

Bu iki ismin harflerinin Remziliğine Futuhatın 515. babını tahsis etmiş ve bu harflerle Muhammed (s.a.v) ismini oluşturan harfleri karşılaştırır. Çünkü bu üç isim Kur'an nassıyla tespit edilen hilafet makamına ortaktır. Nitekim Adem'le ilgili olarak şöyle deniyor: "*Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."* (Bakara, 30) *"Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti."* (Bakara, 31)

Davud ile ilgili olarak da şöyle buyruluyor: *"Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık."* (Sad, 26) *"Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma vermiştik."* (Sad, 20)

Hz. Muhammed'le (s.a.v) ilgili olarak da şöyle deniyor:

"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler." (Fetih, 10)

"O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. Çünkü onu güçlü kuvvetli biri (Cebrail) öğretti." (Necm, 3-5)

Yine Rasulullah (s.a.v) kendisiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"Bana, sözleri cem eden kitab verilmiştir."

El-Metin ismiyle el-Mübin ismi arasındaki bağlantıdan dolayı "güçlü kuvvetli" sıfatı nasıl konuşma ile birlikte zikredildiğini görüyor musunuz? Hiç kuşkusuz hilafet metaneti, yani şiddeti, sertliği gerektirir. Davud'da zuhur eden bu şiddet özelliğinden dolayı, Şeyh'in Futuhatın 270 babında zikrettiğine göre Onun kendisine has ismi "Abdulmelik"(hükümdarın kulu) idi. El-Metin isminden dolayıdır ki Adem'in dilinden "*Allah'dan başka güç ve kuvvet yoktur*" ifadesi zuhur etmiştir. Bu aynı zamanda her halifenin kalbinin destek gördüğü bir zikirdir de. Çünkü Şeyh'in 466. babda belirttiğine göre bu ifade zikirlerin kalbidir ve bu Adem'in Meleklere Kabeyi tavaf ederken söylemek üzere öğrettiği zikirdir. Arşı taşıyan dört melekten Adem suretinde olanın diğerlerine öğrettiği zikirdir ki Şeyh'in Futuhatın 476. babında belirttiğine göre bu zikir sayesinde arşı taşıyabilmişlerdir.

Bu Fassın hikmetinin vücudi olarak vasfedilmesine gelince, bunun nedeni Davud'un vecd ve vücutla alakasından dolayıdır. Nitekim Davud'un vecdinin şiddetinden dolayı hali

çevresindeki varlıklara da sirayet ediyordu ve kuşlar ve dağlar da onunla birlikte tesbih ediyordu. Aynı şekilde varlık mertebeleri insan ile kemale erdiği gibi insan mertebeleri de konuşma ve hilafetle kemale ermiştir ki bu iki mertebe kamil anlamda Davud'da zuhur etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle vücut mertebeleri Davudi kelime ile insanda tamamlanmıştır. Bu yüzden onun hikmeti vücudidir. Vücut ise ayırıcıdır, ayrışma (Furkan) özelliğine sahiptir. Çünkü halife, ancak ayrışma ve ayrılık makamında tasarrufta bulunabilir. Kur'an dediğimiz cem makamı ise bundan farklıdır… Muhammedi, Kur'an'la ve Furkanla aynın aynında tahakkuk ettiği için cem ve vücut sahibidir… Halifenin meşiyeti vardır ki Şeyh bazen bunu vücut olarak isimlendirir… Bütün bunlardan dolayı Şeyh bu fassta şükürden, isim harflerinden, şiddetten, demirden, zırhtan, hilafetten, havadan ve meşietten söz etmiştir. Son olarak da Fassı ateşin demiri yumuşatmasıyla tamamlamıştır… Bunda iki işaret vardır:

Birincisi: Davud nefis, Ademi ruh, harflerin açıklaması ve el-Metin isminin şiddetinin sahibi ay seması ile el-Mübin isminden dolayı fesahat sahibi Harun'un (a.s) ruhunun üzerinde buluduğu beşinci sema ilişkisi. Nitekim Musa (a.s) kardeşi Harun'u (a.s) şöyle vasfetmiştir: *"Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür."* (Kasas, 34) Harun seması kızıl yıldızıyla birlikte ateş tabiatına ve demir madenine sahiptir. Burası savaş ve cihad semasıdır… Davud, demiri işleyen bir mücahitti. Nitekim Şeyh Futuhatın 14. babında onu es-Sani' (yapan, işleyen, sanatkar) olarak isimlendirmiştir… Ayrıca Şeyh, bazen Harun semasını da hilafet seması olarak isimlendirir. Çünkü Harun Musa'nın (a.s) halifesiydi.

İkincisi: Şeyh'in bu Fassın sonunda ateşi ve el-Müntakim (öç alan) ve er-Rahim (merhamet eden) isimlerini zikretmesi, hemen arkasından gelen ve Yunus Fassındaki ateş merte-

besine uygun 18. fassa girmeye bir hazırlık mahiyetindedir. Bu, Şeyh’in latif bir adetidir ki her babın sonunda bir sonraki baba hazırlık sayılacak ifadelere yer verir. Böylece varlık mertebeleri arasındaki sağlam irtibatı, göz kamaştırıcı ve muhkem iç içe geçmişliği göstermek ister.

Bu mertebenin harfi “dal”dir. Bu harf Davud isminin başını ve sonunu, Adem isminin de ortasını (kalbini) oluşturur. Sebat ve şiddet harfidir. Çünkü el-Metin isminden destek görür. Yine sayısal değeri de sebat sayısı, yani dörttür. Ki bütün hayatın kıyamı onunladır. Çünkü dal harfi sesli, sert, açık ve yaygın harflerdendir. Başka harflerle bitişmediği için de mukaddes zat isminin harfidir. Taç menzili bu harfindir ki ilk üçte biri havai mizan burcunda, son iki üç birlik kısmı ise mai akrep burcundadır. Tıpkı ay seması gibi ona da nemlilik galiptir…”el-İklil” taç demektir. Krallar başlarına koyarlar. Bu bakımdan riyaset ve hilafet anlamına uygundur…

“Dal” harfi ile dörtlük arasındaki ilişkiden dolayı Şeyh bu mertebe münasip198. babın 27. faslında takyidi esnasında (Fususu yazarken) dört sayısının etrafında gelişen bir rüya gördüğünü belirtir. Rüyayı, h. 627 yılında (Fususu yazdığı tarih) Rebiulahir ayının dördüncü(er-Rabia) gecesi olan Çarşamba (el-erbia) gecesi görmüştür. Bu rüyada hüviyetin zahirini ve batınını nur sergisi üzerinde şekli ve ruhu itiabariyle dört tabaka içinde görmüştür… Bu fasılda bazı surelerin başlarındaki huruf-u mukataa (birbirinden kopuk harfler) ile ay menzili arasındaki ilişkiye ve bunlarla amel etmenin keyfiyetine dair açıklamalara yer verir, tıpkı lafzi harfler ile onlarla ilgili melekler ve vücut mertebeleri arasındaki ilişkiyi açıkladığı gibi. Bu arada Ademi konumun vücut içindeki yerini de açıklayarak halifenin cami kelimeye sahip olduğunu belirterek bir tek bakışla hem ilahi hem de kevni

huzura bakacak güçte olduğunu, haktan alıp halka verdiğini vurgular, tıpkı ayın güneşten ışık alıp arza yansıtması gibi.

Öte yandan “dal” lafzinin (d.a.l) rakamsal değeri, her harfin küçük değeriyle çarpılması sonucu 314 olur. Bu sayı açıklayıcılık ve metanet (sağlamlık) sahibi halife Resullerin sayısına eşittir. Bu aynı zamanda Davud ve Talut’un ordusundaki mücahitlerin sayısına da eşittir. Bedir ehlinin sayısı da 314tür. (el-Bedriyyun kelimesinin rakamsal değeri “ya” harfinin şeddeli okunması itibariyle 313’tür. Bu da komutanları Hz. Muhammed’le (s.a.v) birlikte 314 eder. Bütün bunlar “dal”in en büyük halifesi Muhammed (ortadaki mim şeddeli okunduğu için) isminin harflerinde gizlidir. Çünkü Muhammed ismini oluşturan harflerin toplamı tafsili olarak 314 sayısına eşittir. (mim+ha+mim+mim+dal=90+9+90+90+35=314)

16. Mertebe: el-Muhsi (sayıp kaydeden) İsminden Süleymani Kelimedeki Rahmani Hikmet Fassı. Katip seması, “tı” harfi ve Akrep Kuyruğu menzili

El-Mübinu’l Metin (Açıklayıcı sağlam) ismiyle eşya kabzasındaki sınırları içinde ayrışır. Eşyanın ayrışması ise ancak onların keyfiyet ve kemiyetlerinin bilinmesiyle mümkündür. Bu ise el-Muhsi (sayıp kaydeden) isminin zuhurunu gerektirir. Dolayısıyla 16. mertebe bu isme aittir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: “*Her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir).”* (Cin, 28)

Katip ile ilgili olarak da şöyle buyurmuştur: *“Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp dökmüş!”* (Kehf, 49) Levh-i Mahfuz hakkında ise şöyle buyurmuştur: *“Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuz'da) sayıp yazmışızdır.”* (Yasin, 12) *“Biz ise her şeyi bir kitapta sayıp yazmışızdır.”* (Nebe, 29) ikinci semanın ve katip isimli

yıldızının icadına yönelen el-Muhsi ismidir. Çünkü katibin vazifesi ile sayıp kaydetme fiili arasında bir ilişki vardır. Çünkü katip harfleri kaydedip toplar. Bu yüzden hatipler ve yazarlar, Şeyh'in bir çok yerde vurguladığı gibi, bu semadan destek görürler. Nitekim Futuhatın 558. babında el-ihsa (sayıp kaydetme) huzurunda şöyle dediğini görüyoruz: "Bu, ilahi huzur katibi divan sahibi katip makamıdır ve bu kitap da apaçık imamdır…"

Bu yıldızın gecesi Pazar gecesi, gündüzü de Çarşamba günüdür. Bu semanın kutbu İsa ve onunla beraber olan Yahya'dır (a.s). Bu mertebenin Rahmani nefesine en uygun nebi Süleyman'dır (a.s). Bu yüzden Süleyman mertebesi bu fassa tahsis kılınmıştır.

Soru: Süleyman nefesiyle kitabet semasındaki İsa arasındaki uyumun sırrı nedir?

Cevap: -Allah doğrusunu daha iyi bilir- Bu sır, el-Muhsi isminden kaynaklanan cem edicilikti r. Çünkü Allah'ın ruhu İsa'nın misali ruhları nefheden İsrafil'dir. İmamu'l Mübin'in misali de nefislerin madeni, bütün huzurlara uzanan inceliktir. Yine ikinci sema, başka semalarda ayrılan her şeyin cemi huzuru olması hasebiyle diğer semalardan ayrılır. Çünkü vücudunu, ihatayı gerektiren el-Muhsi isminin cemediciliğinden alır. İsimler içinde el-Muhsi isminin kardeşi, anlamdaşı konumunda olan isim el-Muhit (ihata eden)tir. Nitekim Şeyh 558. babda el-İhsa huzurunda şunları söylüyor: "Bu huzurun sahibi Abdu'l Muhsi olarak adlandırılır. Burası ihata huzurudur veya onun kız kardeşidir. Daha doğrusu kız kardeşidir, aynı değildir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir)."* (Cin, 28) Bu huzura en uygun nebi, ruhu itibariyle İsa, nefesi itibariyle de Süleyman'dır. Çünkü İsa, annesine üfleyen Cebrail'in ruhaniyeti ile Mer-

yem’in (a.s) beşeriyetinin karışımından var olmuştur. Mülk döneminde risalet nefesi onunla son bulmuştur ki bu dönem son Rasul’ün (s.a.v) zuhuru için bir hazırlık mahiyetindedir. Yine ahir zamanda, Muhammed ümmetine yakınlık makamına nüzulü sırasında genel velayet nefesi de İsa’da son bulacaktır. Dolayısıyla İsa (a.s) ruhaniyet, beşeriyet, risalet ve velayet mertebelerini cemedendir. Hak ile cemedicilik vasfına sahip oluşundandır ki kendisini katına yükselten ve felek alimlerinin karışım (mezc) seması adını verdikleri ikinci semaya yerleştiren Allah’ın izniyle ölüleri diriltmiştir. Çünkü bu sema bütün tabiatları ve vasıfları toplamıştır. Bu yüzden ateş, hava, su ve toprak özelliğindedir. Bu semanın yıldızı gece-gündüz her işle birlikte vasfına göre döner durur. Ayrıca yıldızların ve burçların müzekker ve müennes şeklinde taksim edilişlerine göre müzekker ve müennes olur.

Süleyman’a (a.s) gelince, onda el-Muhsi ismi his olarak, zahir ve batın mana olarak zuhur etmişti. Nitekim kendisi de bunu şöyle ifade etmiştir: *dedi ki:” Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.”* (Neml, 16)

…Müfessirler “*Bize her şeyden verildi”* ifadesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmışlardır: Yani sayı, araç gereç, askerler, ordular, cin, insan, kuş ve vahşi hayvan toplulukları, rüzgarlar, şeytanlar, ilimler, anlayışlar gibi mülk ve saltanat için ihtiyaç duyulan her şeye sahip kılındık. Mahlukata işaret edilirken canlı ve cansız varlıklar aynı zamirle ifade edilmiştir. Süleyman (a.s), mülkü ile ilgili olarak, zuhur etmesi bakımından kendisinden önce hiç kimseye verilmeyen şeyleri saymıştır. Ki Şeyh de bu Fassın kapsamında bu anlamı vurgulamaktadır. El-Muhsi isminin cemediciliğinden dolayıdır ki bu semanın yıldızı “katib” olarak isimlendirilmiştir. “K.T.B” kökü sözlükte toplama ve birbirine ekleme anlamını ifade eder.

Kitaba da bu ismin veriliş nedeni kelimeleri ve harfleri içeren türlü cümleleri içinde cem etmesidir. Belli bir disiplin dahilinde örgütlenen askeri birliğe de "Ketibe" (tugay) denir… Bu mertebenin feleki menzili ise mizan burcunun ortasında yer alan zubana (akrep iğnesi)dir. Mizan ise bir sayma (ölçme-tartma) aletidir. Ez-Zebn kelimesi de sözlükte itme, içerme, cem et me anlamına gelir. Bu mertebenin harfi "tı"dır. Bu harfin sayısal değeri ise asal sayıların sonuncusu dokuzdur. Dolayısıyla saymaya ve ihata etmeye en uygun harftir. Dokuzuncu felek ise arş muhitidir. Bu feleğin saymasına ve ihatasına Şeyh, Futuhatın 2. babında "tı" harfini tarif ederken şöyle işaret etmektedir:

"Tı" harfinde beş gizli sır vardır: Mülk içinde mülk, hak içinde hak hakikati, naip sırlar, ateş içinde nur ve mülk içinde insan. Bu beş sırla ne zaman ilgilenirsen feleğin varlığının felek içinde olduğunu anlarsın. Öte yandan Neml suresinde Hz. Süleyman (a.s) "yazı- mektup" ile birlikte zikredilmiştir: *"Şu mektubumu götür."* (Neml 28) Süleyman'ın arkadaşı ise, kendisinde kitabdan bir bilgi bulunan bir kişidir ve göz açıp kapamadan önce Belkıs'ın tahtını ona getirir. Bu yüzden Şeyh bu babı Süleymani mektup ile ilgili bazı açıklamalarla açmıştır ki bu mektup her şeyi cemeden Kur'an sırlarını cem eden Besmele ile başlamaktadır. Ayrıca Besmele vücup ve minnet rahmetlerini de içermektedir. Bu nedenle Şeyh bu Fassı rahmani hikmete uygun görmüştür. Çünkü Süleyman, Besmeledeki rahmaniyeti eksiksiz bir şekilde kendisinde tahakkuk ettirmiştir: *"Mektup Süleyman'dandır, rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta) dır."* (Neml, 30) Yüce Allah, Rahman ismiyle varlığı ihata eden arşa istiva etmiştir. El-Muhit ismi, arşı var etmeye yönelen el-Muhsi ismiyle aynı anlam alanıyla ilgilidir. İşte Süleyman'ın rahmani hikmeti bu Muhit-Arş-Rahman-Besmele-Süleyman-Muhsi ilişkisinden doğmaktadır. Yüce Allah onun üzerine manevi ve maddi

rahmetini indirmiş ve genel, özel, zati ve sıfati rahmet türlerine has kılmış ve rahmetiyle nice alemleri onun emrine vermiştir. Bu yüzden Süleyman hikmeti "huzur veren bir nimet, etkili bir hüccet ve derine nüfuz edip sonuç alıcı bir darbe" olarak ifade edilebilir. Süleyman'ın saltanatının tahtına kurulması, Rahman'ın büyük arşa istiva etmesini çağrıştırır.

Rahman'ın nefesinin insan alemindeki en eksiksiz mazharı, bu semanın kutbu, Allah'ın kelimesi İsa'dır… Bu yüzden Süleyman'ın rahmani hikmeti zuhurunun kemaliyle arşa istiva etmek suretiyle tahakkuk etmiş, Süleymani Besmelenin rahmeti ise, Süleyman'la birlikte alemlerin rabbine teslim olan Belkıs'ta zuhur etmiştir. Dolayısıyla Katib yıldızı Utarit dişilik ve erkekliği cem ettiği gibi bu fass da Belkıs'ın tahtı ile Süleyman'ın tahtını bir araya getirmiştir… Şeyh'in tahttan (arştan) söz etmesi, bu fass ile "el-Muhit ve el-Muhsi" isimleri arasındaki alakaya bir işaret mahiyetindedir. Arşı taşıyan sekiz meleği çağrıştırır mahiyette sekiz organdan söz etmesi de bu işareti pekiştirmektedir. Bu semanın feleği, atlas feleğinden aşağıya doğru sekizinci felektir. Bu yüzden harf ve tevafuk alimleri katib yıldızını sekizgenin kenarlarının uyumuna ve Çarşamba gününe has kılarlar. Sonra Şeyh kitabetin (yazmanın) ilahi mazharına işaret eder ve şu ayete yer verir: *"O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı (yazdı)."* (Enam, 12) Sonra Şeyh, cinlerin ve insanların misal alemindeki suretlerin temessülü ile ilgili tasarruflarının farklı olduğuna değinir, ilmin misal aleminde süt olarak temessül etmesi gibi. Çünkü bu semaya has işlerden biri, ruhaniler üzerinde tasarrufta bulunmak, onları maddi aleme indirmek, cinlere hükmetmek, onları hizmete sokmak, ayrı ve bitişik hayal hakikati, hakiki, vehmi ve berzahi temessülle ilgili her şey, sihir ve simya ilmi, harfler ve kelimelerle tasarrufta bulunmaktır. Bu ilim, yani harflerin sırları, Şeyh'in Futuhatın 20. babında zikrettiği gibi Süleymani ve İsevi ilimlerdendir. Çün-

kü İsa Allah'ın kelimesidir. Bir şeye "ol" dediğinde, o şey Allah'ın izniyle oluverirdi. Süleymani arif yanında "kün=ol" sözü "Bismillahirrahmanirrahim"in aynısıdır. Nitekim Şeyh de Futuhatın 288. babında bundan söz etmiştir.

Süleyman'ın cemedici ihsa (sayıp toplama) huzuruna sahip olduğunu bir kez daha vurgulayan hususlardan biri, Şeyh'in, rüzgarın Süleyman'ın emrine verilmesiyle ilgili olarak söyledikleridir. Çünkü rüzgar cem ve himmet olmaksızın sadece onun emriyle eserdi. Onun ceme ihtiyacı yoktu, çünkü cemliğin aynıydı. Farkta aleminde farklı olan kimseye gereklidir cemlik… Bu yüzden Şeyh bu fassta "cem" kökünden türemiş kelimeleri sıkça kullanır ve şöyle der: "Bu yüzden biliyoruz ki mecmua has kılınanlar da bundandır… Dolayısıyla mecmua da zuhura da has kılınır… Tıpkı nefyi ve ispatı cem eden ayet gibi… Biliyoruz ki alemdeki cürümler cem makamına ikame edildikler zaman nefisler onlardan etkilenirler."

Süleyman, sayıp toplama cem ve Kur'an Besmelesine sahip olduğuna göre komşu Fassın sahibi babası Davud da ayrılık ve açıklama, yirmi sekiz menziliyle Ademi ay semasındaki Furkan menzilinin sahibidir. Dolayısıyla Süleyman ismini oluşturan harfler bitişik ve cem halinde iken Davud ismini oluşturan harfler ayrıdırlar. Diğer bir ifadeyle bu iki fass birbirini bütünlemektedir. Hikmet, ilim ve anlama tekamülü, Davud'un furkani vücudu ve Süleyman'ın Kur'ani ceminin birbirini bütünlemesi. Muhammedi kamil zat da işte bu fassta bunu cem ettiğini şöyle ifade ediyor: "Bu Muhammedi ümmete hükümde Süleyman'ın (a.s) ve Davud'un (a.s) mertebesi verilmiştir. Ne üstün ümmet!..." Sözlerini, Süleymani talep ile Muhammedi talebi karşılaştırarak tamamlıyor. Bunlar ise mülk ve ilimdir. Bu arada ilimde artış üzerine konuşuyor. Futuhatın bir çok yerinde Allah ilminin

artışını ve menzillerini ayın ışığının artışına benzetiyor. Bu ise Davudi ay seması Fassına yönelik bir işaret ve giriş mahiyetindedir.

15. Mertebe: el-Musavvir (şekil veren) İsminden İsevi Kelimedeki Nebevi Hikmet Fassı. Üçüncü sema, Gafr (örtü) menzili ve “ra” harfi.

El-Muhsi isminin yazı ile ilişkisine değinmiştik. Yazı, rakamsal harflerin kağıt üzerinde, telaffuz edilen harflerin havada, hayali harflerin hayalde ve kevni harflerin de büyük varlık kitabında tasvir edilmesidir. Bu yüzden el-Muhsi isminin zuhuru el-Musavvir (şekil veren) isminin zuhurunu gerektirir. Dolayısıyla 15. mertebe bu isme aittir. dünyadaki tasvir huzuru bu ismin tevcihiyle vücut bulmuştur. Bu mertebe üçüncü semadır ve yıldızı da en parlak yıldız olan Zühre’dir. Bu semanın kutbu ise en güzel surette yaratılmış bulunan Yusuf’tur (a.s). Gecelerden Salı gecesi ve gündüzlerden de Cuma günü ona aittir. Cuma günü, yüce Allah’ın insanı en güzel şekilde yarattığı en güzel gündür. Bu yüzden bu fass, İsa’nın, annesinin karnında tasvir edilmesiyle başlıyor. Fassın bütün babları da suretin mefhum ve anlamları etrafında gelişiyor. Bu fassta suret kelimesi otuz kereden fazla geçiyor. Şeyh, el-Musavvir isminin bu teveccühü ile ilgili olarak şunları söylüyor: “Bu ismin zuhuru oğlak menzilinde gerçekleşir. Orada unsuri alemdeki ruhların, cisimlerin ve ilimlerin suretlerini vahyeder. “Ra” harfi de bundan zuhur etmiştir.” El-Musavvir harfine en uygun harf “ra”dir. Çünkü suretlerin müşahedelerinin gerçekleşmesinin aracı olan rü’yet (görme) kelimesinin içinde yer alan bir harftir. “Ra” harfi tekrar sesini verir (ya da tekrarlanan bir sesten ibarettir). Suretler de aynı göz üzerine vürut etmek suretiyle sürekli tekrarlanmaktadırlar. Kur’an’da suret ve şekil vermenin güzellik kavramıyla

birlikte zikredildiğinin örnekleri çoktur. Örneğin bir ayette şöyle buyruluyor: *"Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan Allah'tır."* (Mümin, 40) Yusufi semada gözle görme ile suretlerin görülmesinin birlikte zikredilmesinden dolayıdır ki Şeyh'in "el-abadile" kitabında "Abdullah b. Yusuf b. Abdulbasir" başlıklı bir bölüme yer verdiğini görüyoruz.

Zuhrai tasvir huzuruna en uygun nebi İsa'dır (a.s). Çünkü İsa, Cebrail'in Meryem'e surete bürünerek görünmesinden, Meryem'e ruh üflemesinden yaratılmıştır. Yine İsa (a.s) çamurdan kuş şeklinde heykeller yapar onlara üfler, Allah'ın izniyle kuş olup uçuverirlerdi. Bu yüzden yüce Allah'ın el-Musavvir (şekil veren) isminin egemenliği Hıristiyanlara sirayet etmiştir. Nitekim kiliselerinde suretler yapmıştır. Ayrıca onlar arasında akıllara durgunluk veren bir resim sanatı gelişmiştir. Şeyh, Futuhatın 36. babında buna değinir. "el-Abadile" kitabında "Abdullah b. Abdullah b. Abdulmusavvir" başlıklı bir görüyoruz.

Abdullah derken İsa'yı kast ediyor. Çünkü İsa (a.s) şöyle demiştir: *"Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni nebî yaptı."* (Meryem, 30) Bu yüzden İsa Fassının hikmeti nebevidir. Çünkü nübüvveti doğumuyla birlikte başlamıştır. "Nebeviye" kelimesi "nebee/yenbeu=yükseldi, yüceldi fiilinden türemiştir. Çünkü göğe yükseltilmiştir. Cebrail'in nefhasıyla doğmak şeklindeki olağanüstü doğuma has kılınmıştır. Önceki mülk döneminin sona ermesi de ona has bir özelliktir. Aynı zamanda Muhammedi dönemin de hazırlığı mahiyetindedir. Yine ahir zamanda Muhammedi şeriatı ikrar etmek üzere inişiyle birlikte genel velayetin de hatemi olacaktır. Nitekim Şeyh, Futuhatın 480. babında onun hakkında şunları söylemiştir: "O, Hak tealayı Muhammedi rüyetle Muhammedi surette görme şerefine nail olanlardandır." Çünkü bu rüyetin en şereflisi ve en kamilidir… Bu yüzden bu

babın mertebesi İsevi Kelime ile Muhammedi kelimeyi cem etmiştir. Nitekim Şeyh Fassında sonlarında "Sonra İsevi Muhammedi kelimeyi söyledi" şeklinde işaret etmiştir. Özellikle Zührai Yusufi bu semanın Muhammed ümmetine has Cuma gününe ait olduğu hususu önemlidir… Bu aynı zamanda güzellik, süs ve nikah semasıdır. Şeyh bu fassta ruhani, beşeri, tabii ve unsuri nikah (çiftleşme) türlerini zikreder… Fassında sonlarında örtme, hicap, gufran, gayb ve türevlerinden oluşan kelimeleri tekrarlar. Bu ise bu babın feleki menzil ismine uygundur, yani terazi burcunda gafr (örtü) menziline uygundur.

Bu ise gayb gecesi burcuna uygundur. Bunun karşısında ise bahar zuhuru gündüzüne uygun koç burcu yer alır… Şeyh, Futuhatın 12. babında şu açıklamayı yapar: "Rasulullah'ın (s.a.v) nebi olarak gönderilişi, terazi burcunun hükmünün ortaya çıkmaya başladığı anda gerçekleşmiştir. Nitekim bazı felek bilginleri Rasulullah'ın (s.a.v) oğlak burcunun terazi burcundan doğması ve güneşin de koç burcundaki şeref derecesine girmesi esnasında gerçekleştiğini tahkik etmişlerdir. Dolayısıyla oğlak menzili Muhammedi ve İsevi kelimeyi cem eder…

Fassta İsa'nın, Cebrail'in Meryem'e üfürmesi şeklinde yaratılması ile tabii alemin, külli ruhun tabii surete üfürülmesi şeklinde yaratılması arasında olağanüstü güzellikte bir karşılaştırma yapılır. İlk doğan, ihata eden külli cisim sureti içindeki külli şekildir. Aradaki bu ilişkiden dolayı bu fassta Meryem'e münasip tabiat üzerine konuşur. Nitekim bu fassta hikmet kelimesi ve türevleri de tekrarlanır. Çünkü külli şekli var etmeye yönelen isim el-Hakim'dir. Fassı da İshak (a.s) Fassıdır… Dolayısıyla başlangıç hikmet, sonuç da surettir. İshak, İsrail'in babasıydı ve el-Hakim isminden destek görüyordu. İsa (a.s), beni İsrail nebilerinin sonuncusuydu, o da

Ahmedi suretin kemalinin gelişini müjdeleyen olarak el-Musavvir isminden destek görüyordu… İshak hikmeti ile İsa sureti arasındaki bu ilişkiden dolayıdır ki Şeyh'in bu iki nebinin Fassında çokça şiire yer verdiğini görüyoruz. Bu iki fasstaki beyitlerin sayısı diğer tüm fasslardaki beyitlerin toplamından daha fazladır. Örneğin İshak Fassında 27 beyit, İsa Fassında ise 25 beyit vardır. Bunun sebebi de, Şeyh'in bir çok yerde vurguladığı gibi şairlerin üçüncü semadan destek görmeleridir. Çünkü daha önce de söylendiği gibi üçüncü sema, hayal, güzellik, tasvir güzelliği semasıdır. Şiir vezin ve kafiye ile kayıtlandırılan bir sözdür. Dolayısıyla el-Hakim ve el-Musavvir isimlerinin hükmü altındadır. Bu üçüncü sema aynı zamanda hayal ve uykuda görülen rüyaların da semasıdır. Şeyh buna şöyle işaret etmektedir:

Delile dayalı ilim

Gündüzün geceden sıyrıldığı esnada uyuklayan kimsenin işidir

Ama rüyaya dalan kimse

Nefese delalet eden ilmi görür.

Futuhatın 19 babı beyitler içerir ki bunların toplamı 132 eder. 132 rakamı –mim harfinin şeddeli okunması şartıyla- Muhammed isminin veya "Allah Allah" sözünün ya da "İslam" kelimesinin veya "kalb" kelimesinin rakamsal değerine eşittir. İsevi nefesi ve Yusufi ruhuyla bu sema şairlere destek veriyorsa, onun altındaki katip seması da Süleymani nefesi ve İsevi ruhuyla katiplere ve hatiplere destek verir. Fassına başlamanın bir hazırlığı olarak Şeyh, bu babın sonunda konuşmaktan (nutuk), icabetten, dilden ve işitmeden söz eder… Nutuk huzuru Süleyman'a en uygun huzurdur. Çünkü şöyle demiştir: *"Bize kuş dili öğretildi."* (Neml, 16)

14. Mertebe: en-Nur isminden üzeyri Kelimedeki Kaderiye Hikmeti Fassı. Güneş seması, es-Simak (Yüksek) menzili ve "nun" harfi.

Allah ne zaman bir surete şekil verirse, mutlaka külli ruh ona yönelir, içine üfler. O da canlanır ve içine ruh girip sirayet ettiği için Rabbini hamd ile tesbih eder, tıpkı güneş ışığının bir varlığa sirayet edip onda yeniden hayat icat etmesi gibi. Bundan dolayı Şeyh, çok kere ruhu güneşe benzetir. Nitekim yüce Allah da güneşin doğuşunu hayatın nefes alıp vermesiyle birlikte zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ağarmaya başladığında sabaha andolsun."* (Tekvir, 18) Şu halde yüce Allah'ın el-Musavvir ismi, en-Nur isminin zuhurunu gerektir. Çünkü suretler en-Nur ismiyle canlanır, nefislerini idrak edip rablerini bilirler.

En-Nur isminin yönelmesiyle kutup huzuru dünyada var olmuştur. Bu ise dördüncü semadır. Alemin kalbi ve ışığın (nurun) kaynağı güneş feleği oradadır. Nitekim yüce Allah onu şöyle isimlendirmiştir: *"(Orada) alev alev yanan bir kandil yarattık."* (Nebe, 13) Üstünde 13 varlık mertebesi vardır. Bir o kadar da altında vardır. Yine üstünde 7 felek, altında da 7 felek bulunur. Üstünde 3 sema, altında da 3 sema yer alır. Nitekim Şeyh, İdris (a.s) Fassında şöyle der: Yüce Allah, İdris'i (a.s) bu semaya yükseltti. Çünkü burası ruhların kutbunun semasıdır. Dolayısıyla o nefesler aleminin kutbudur. Ki Şeyh Futuhatın 15. babında onu "yaraları tedavi eden" olarak isimlendirir. Çünkü "el-Kelum" yaralar demektir. O, heva yaraları hakkında bilgi sahibiydi. Dolayısıyla tıp, felek, harfler ve kimya ilimlerini öğreten odur. Bu ilimlerin tamamı beden, nefis ve ruh olarak insanda veya ürün ve madenlerde yahut oluşta yahut da kelamda sıhhatın gerçekleştirilmesiyle ilgilidirler. "Kelum" kelimesi "kelam" kelimesini çağrıştırdığı gibi "mudavi" kelimesi de "devat" (divit) kelimesini çağrıştırır.

Divit ise harflerin yazılmasında kullanılan mürekkep demektir. İdris de sesleri temsil eden harfleri ilk öğreten kimsedir. Yine "kelum" kelimesi "mülk"ü de çağrıştırır. Daireler merkezi kutuptan uzaklaştıkları oranda mülkün de sapmalarla yara alması artar. Mülkün genişlemesiyle de kelimeler artar. İdris'in en-Nur ismiyle alakasından dolayı "el-Abadile" kitabında "Abdullah b. İdris b. Abdunnur" başlıklı bir bölüm yer alır. Yine İdris'in mülkün yaralarıyla (kelumu'l mülk) alakasından dolayı bir de "Abdullah b. İdris b. Abdulmelik" başlıklı bir bölüme ve şu sorulara ve cevaplara rastlıyoruz…

1- Kaderin güneş ve İdris'le alakası nedir ki bu Fassın hikmeti kaderi hikmet diye isimlendirilmiştir?

Cevap: Kader, vakit tayin etmektir, dolayısıyla vakitle alakalıdır. Şeyh diyor ki: Kader, eşyanın özü itibariyle herhangi bir artışa gitmeksizin üzerinde bulunduğu şeyin vakte bağlanması, onunla ilgili bir vaktin tayin edilmesi demektir.

Vakit, güneşin hareketiyle ilgilidir. Güneşin ışığıyla da eşyanın görülmesi mümkün olur, ama kendisi görülemez. Yani denildiği gibi "zuhurunun şiddetinden gizlenmiştir." Şeyh bu hususta diyor ki: "Kaderin bilinmemesinin sebebi, zuhurunun şiddetinden başka bir şey değildir."… Bu mertebenin zamanla alakasından dolayı Şeyh, Futuhatın 15. babında şunları söylüyor: " –Yaraları tedavi edenin- Yani İdris'in ilk muttali olduğu sır, diğer zamanların doğdukları ilk zaman (dehr)dir. Bu Fassın Kaza ve kadere teslim olmuş halifesini ağırlıklı ilmi ise zaman ilmidir… Bu Fassın nur ile ilişkisinden dolayı "keşif" "tecelli", "zuhur", "fetih" ve "İdrak" kelimelerinin türevleri sıkça kullanılmıştır. Buna Şeyh'in şu sözünü örnek gösterebiliriz: "Kamil ilim ancak ilahi tecellide kalır. Hak basireti ve maddi gözleri açınca da olguları idrak ederler…" Nitekim sahih bir hadiste müminlerin kıyamet günü rablerini bulutsuz bir günde güneşi gördükleri gibi görecekleri ifade

edilmiştir. Futuhatın 371. babının dördüncü faslında Şeyh şunları söylüyor: "Güneşin nuru güneşin aynından kaynaklanmaz, bilakis Allah'ın en-Nur isminin ona yönelik daimi tecellisinden kaynaklanır. Çünkü göklerin ve yerin nuru olan Allah'ın nurundan başka bir nur yoktur. İnsanlar bu nuru güneşe izafe ederler, oysa bu hususta güneş ile başka yıldızlar arasında herhangi bir fark yoktur. Şu kadarı var ki güneşe yönelik tecelli devamlıdır. Bu yüzden güneşin nuru, en sonunda söndürüleceği güne kadar ortadan kalkmayacaktır."

2- Üzeyr'in nur ve güneşle ne ilgisi vardır?

Cevap: Güneşin nuru yeri aydınlattığı gibi ruhun nuru da bedeni aydınlatır ve beden yeniden hayat bulur… İşte Üzeyr de Allah tarafından yüz yıl ölü bırakıldıktan sonra yeniden hayata dönmüştür… Üzerine indirilen bu nur sayesinde de unutulan Tevrat'ı yeniden yazmıştır. İbn Kesir "Kısasu'l Enbiya" adlı eserinde şu rivayete yer verir: "Yüce Allah bir meleğe emretti, bu melek bir nurla birlikte indi ve o nuru Üzeyr'in içine attı. O da Tevrat'ı harfi harfine bitirinceye kadar yeniden yazdı." Yine şöyle rivayet eder: "Gökten iki parlak yıldız indiler ve Üzeyr'in içine girdiler. O da Tevrat'ı hatırladı, İsrail oğulları için yeniden yazdı. Bu yüzden İsrail oğulları "Üzeyir Allah'ın oğludur" dediler."

3- Üzeyr'in Kaderle ne ilgisi vardır?

Cevap: Onun kader sırrını öğrenmeye çalışmasından kaynaklanıyor bu ilgi. Onun hayatıyla ilgili rivayetlerde belirtildiğine göre Rabbine şöyle yalvarır:

- Ey Rabbim! İnsanları yaratırsın, sonra dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirirsin, neden? Ona şöyle seslenilir:

- "Bu tür sorular sormaktan vazgeç."

O tekrar bu soruyu sorar. Bunun üzerine ona şöyle denir:

- "Ya bu soruyu sormaktan vazgeçersin ya da ismin nebiler arasından silinir. Ben yaptıklarımdan sorulmam, ama onlar sorulurlar."

Kader sırrı, kudretin (gücün) makdura (güç yetirilene) taalluk etmesinin keyfiyetiyle ilgilidir. Burada güç yetirilenin (makdurun) alacağı bir zevk yoktur. Bu yüzden yüce Allah, hem kendisinde, hem eşeğinde, hem de yiyeceğinde yeniden dirilişi, yeniden canlanmayı ona gösterip tattırınca, yüce Allah'ın bize aktardığına göre şöyle demiştir: "*Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi."* (Bakara, 259) et-Tebyin kelimesi ibane (açığa çıkarma, gösterme) kökünden türemiştir ve nurun sıfatıdır.

4- Üzeyir ile Şemsi-İdrisi zaman ilmi arasındaki ilişki nedir?

Cevap: Kur'an'da yer aldığına göre Üzeyir'in gözünde yüz sene bir güne veya bir günün bir kısmına tayyedilmiştir (dürülmüştür). Zaman, zamanın tayyedilmesi ve yayılması, bütün zamanların oluştuğu ilk zaman ilminin furuudur. Daha önce söylendiği gibi İdrisi ilimlerin en has olanıdır. İdris'in halifesinin adı ise "kaza ve kadere teslim olan"dır ve Şeyh'in Futuhatın 15. babında belirttiğine göre bu ilimlerden 36500 ilim öğrenmeden ölmemiştir. Bu ise Üzeyir'in hayata dönmeden önce ölü kaldığı günlerin, yani yüz senenin gün sayısı olan 36500 güne eşittir…

5- Şeyh, neden bu babda uzun bir bölümü velayet konusuna ayırmıştır?

Cevap: Mertebelerin en sabiti, en devamlısı ve en genişi, bu on dördüncü babın ilgili olduğu kutbani dairedir. Bu aynı zamanda velayettir ki Allah'ın el-Veli isminden kaynaklanan genel ve daimi muhit feleğidir. Buraya ait en değerli ilim ise kader sırrı ilmidir. Ama teşri nübüvveti ve risalet için farklı bir durum söz konusudur. Bu iki kıyamet gününün son bulma-

sıyla son bulurlar. Bu yüzden İdris bu kutbi kalbi mekana yükseltilmiştir. Çünkü şeriat koyan bir rasul değildir. Bilakis daimi semavi beşeriyet velayetinin mümessilidir, tıpkı Hızır’ın, Şeyh’in Futuhatın 73. babında ayrıntılı olarak açıkladığı üzere daimi arzi beşeri velayetin mümessilidir… Aynı şekilde Üzeyir de şeriat koymuş değildir, yalnızca Tevrat’ın nurunu yenilemiştir. Bu tecdid her zaman velilerin gerçekleştirdikleri bir görevdir. Nitekim Şair Buseyri (r.a) bunu şöyle dile getirmiştir:

Senden sonra ne diye dalaletten korkalım ki, aramızda

Hidayetinin nurunun varisleri veliler varken?

6- Daimi velayetin kutbiyeti İdrisi Mertebenin aksi, zülmani, süfli ve güneşinin nuruna direnen bir mazharı var mıdır?

Cevap: Evet, şeytani velayetin de kutbu vardır ve kutup velayetin devamlılığını temsil etmektedir. Bu ise tek gözü kör Deccal’dir. Merkezi kuzey adasındadır. İkinci dereceden merkezleri de vardır ve bunlar bütün dünyaya dağılmış vaziyettedirler. Bunlardan yedi tanesi başta gelir ki, bunlar yedi semavi kutbun izinde giden yedi abdal ikliminin merkezlerinin karşısında yer alırlar… Bu yedili konumdan dolayı Şeyh, Futuhatın 15. babında İdris’in halifelerinden sadece altısını zikreder… Çünkü yedincisi kendisidir… Bu karşılıklılıktan dolayı Şeyh Abdulkerim el-Cili “el-İnsanu’l Kamil ([1]) ” adlı kitabında İblis’in tahtı, yedi arzın kutbu dördüncü arzdadır, der… Ateşte de dördüncü derekededir, ki hem başının üze-

---

[1] **Şeyh Abdulkerim el-Cili’nin “el-İnsanu’l Kamil” adlı eserin Türkçe tercümesi “İnsan-ı Kamil” yayınevimiz “Kitsan” tarafından yayınlanmıştır.**

rinden hem ayaklarının altından her türlü azabı tatsın. Nitekim Şeyh 61. babda şöyle der:

"Mahlukat içinde en şiddetli azabı İblis çekecektir. Çünkü şirk geleneğini ve bütün muhalefetleri başlatan odur. Bunun sebebi de onun ateşten yaratılmış olmasıdır. Bu yüzden onun azabı yaratıldığı şeyden olacaktır…" İblis'in cehennemdeki azabı zemherir (zemherir) olacaktır. Çünkü zemherir, İblis'in yaratılışının kaynağı olan ateşin mukabilidir.

İblis ve Deccal'in şeytani velayetin devamlılığıyla, cennet ve cehennemle alakaları nedeniyle Şeyh, bu Fassın sonunda kıyamet günü fetret dönemi insanlarına ve delilere gönderilen nebiden bahseder. Kim onun ateşine yönelirse cennete girer, kim de kaçarsa cehenneme girer…

Aynı şekilde ahir zamanda ortaya çıkacak Deccal'in de cenneti ve cehennemi vardır. Kim Deccal'in cennetine girerse, onun cehennem olduğunu görür, kim onun cehennemine girerse onun cennet olduğunu görür…

Bütün bunlar Şeyh tarafından bir sonraki İsa Fassına hazırlık olarak sunulmaktadır. Çünkü ahir zamanda indiğinde Deccal'i öldürecek ve genel velayeti sona erdirecektir.

7- Başak burcundan simaku'l a'zel (silahsız simak) menzili ile bu fass arasındaki ilişki nedir?

Cevap: -Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir- lafzi nefes açısından "semek" kelimesi yükselmek anlamına gelir. Araplar: semekellahu's semae=Allah semayı yükselte, derler. Semeku'l Beyti=Evin çatısı. O halde es-Simak, yüksek demektir. Yüce Allah bu İdrisi Fassın semasının mertebesini yüce ve yüksel mekan olarak vasfetmiş ve İdris hakkında şöyle buyurmuştur: *"Onu üstün bir mekana yücelttik."* (Meryem, 57) Başak burcu ise, kemale erdiği zaman mevcudatın en yücesi olan insanın burcudur. Şeyh'in Futuhatın birkaç

yerinde zikrettiğine göre yüce Allah bu burcun doğuşuyla birlikte Adem'i (a.s) yaratmıştır. Çünkü beşeri cisimlerin idaresi bu burcun meleğinin elindedir. "Nun" harfinin bu mertebeyle ilgisi nedir?

"Nun" harfi, nur ve nafi isimlerinin ilk harfidir. Bu orta kutupluk mertebesi "nur"dan var olmuştur. "Nun" arap harflerinin tertiplerinin tümünde, acem harfleri tertiplerinin de büyük kısmında orta harftir. Sesli, açık, yumuşaklık ve sertlik arası orta bir harftir. Diğer tüm harfler içinde sadece o ortasında "vav" bulunması nedeniyle ulvi yüksekliğe mahsustur. Bu vasıfların tamamı da yüksek orta mertebeye tam olarak münasiptir.

13. Mertebe: el-Kahir isminden Luti Kelimedeki Meleki Hikmet Fassı. Kızıl Yıldız, beşinci sema, el-Avva (Havlayanlar) Menzili ve "Lam" harfi.

Nurun zuhuru karanlıkları kahreder, tıpkı hakkın zuhurunun batılı kahretmesi gibi. Diğer bir ifadeyle en-Nur isminin zuhuru el-Kahir isminin zuhurunu gerektirir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerimde el-Kahhar isminin altı yerde ve her seferinde el-Ahad ismiyle birlikte zikredildiğini görüyoruz. Çünkü tek ve kadim (öncesiz) olan nur hadis (sonradan olma) şeyleri ve masivayı kahreder: *"O yücedir. O, tek ve kahhâr olan Allah'dır."* (Zümer, 4) *"De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir."* (Ra'd, 16) *"Bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün."* (İbrahim, 48) *"Çeşitli rabler mi daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?"* (Yusuf, 39) *"Tek ve kahhâr olan Allah'tan başka bir ilâh yoktur."* (Sad, 65) *"Bugün hükümranlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır."* (Mümin, 16)

El-Kahir ismi ise En'am suresinin18 ve 61. ayetlerinde olmak üzere iki defa geçmektedir: *"O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir."* El-Kahir ismi 13. mertebede zuhur edince beşinci semanın, kızıl yıldız Merih'in, cumartesi gecesinin ve Salı gündüzünün icadına yöneldi. Bu aynı zamanda daha önce belirttiğimiz gibi el-Muzil ismi Fassının sahibi Harun'un (a.s) ruhaniyetinin de semasıdır. El-Muzil ve el-Kahir isimleri anlam olarak birbirlerine yakın kardeş isimlerdir. Bu yüzden bu sema kahıra, fitnelere ve kan dökmelere has kılınmıştır. Demir madeni bu semaya aittir ki bu semanın yıldızı kızıl Merih'in en önemli cüzünü demir oluşturur. Demirin de sert ve şiddetli bir kuvveti vardır. Bu nedenle bu Fassın hikmeti melikidir. Çünkü meliklik, hükümranlık altında olanlara karşı şiddet ve kahır demektir. *"Bugün hükümranlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır."* (Mümin, 16) ayetinde de mülk ile el-kahhar ismi birlikte zikredilmiştir. Bu semanın tabiatı ateş tabiatıdır. Ateş ise kahır ve yok etme unsurudur. Yüce Allah her zorlukta bir kolaylık ve her mihnette bir bağış yarattığı gibi Harun'un (a.s) ruhaniyetini bu semaya yerleştirmiştir. Çünkü Harun (a.s) yumuşaklığı, mütevazılığı ve merhameti ile meşhurdur. Bu açıdan hak için güçlü duruşu, batılı yok etmedeki sert tutumu ve çabuk tepki göstermesi ile bilinen kardeşi Musa 'dan (a.s) farklıdır. Bu yüzden yüce Allah Musa'yı (a.s) yumuşaklık, merhamet, sevgi ve şefkat semasına, yani altıncı semaya yerleştirmiş, Harun'u da şiddet ve sertlik semasına yerleştirmiştir. Nebilerin nefesleri içinde bu mertebeye en uygun nefes Lut'un (a.s) nefesidir. Çünkü kahrın şiddetiyle özel bir alakası vardır. Nitekim yüce Allah onun şöyle dediğini bildirmiştir: *"Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!."* (Hud, 80) Şeyh diyor ki: Rasulullah (s.a.v), Lut'un Allah ile beraber olması hasebiyle güçlüydü… Hak teala Lut kavmini çok sert bir cezayla kahretti. Üzerleri-

ne pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdıktan sonra onların köklerini kuruttu ve ülkelerinin altını üstüne getirdi.

Bu yüzden bu fass, kahır mazharları etrafında gelişmektedir. Örneğin babın başında "Kays b. el-Hatim"in sert kuvvetinden ve kırıp dökmesinden söz etmektedir. Dürtmekten, kuvvetten ve güçlü kaleden bahsetmektedir. Ardından rasulleri inkar eden milletlerin kahrını ve sonra yüce Allah'ın bu milletleri kahredişini anlatıyor. Ardından yaşlılığın ve ömrün en aşağılık döneminin insanı kahredişini ifade ediyor. Oradan himmetin kahrına geçiyor. Çünkü hal sahiplerinin tasarruf açısından kahredici himmetleri vardır. Kamillerin himmeti ise irfan karşısından mağlup ve makhur olur… Sonra malumun ilmi kahredişini anlatıyor. Çünkü ilim maluma tabidir ve her tabi de makhurdur. Bu kahrın çerçevesinde, kahrın hükmünü açıklamak için bu fassta iki kere Ebutalib'ten söz ediyor. Ebutalib insanlar içinde Nebiye (s.a.v) en yakın kişidir, onun risaletinin doğruluğunu en iyi bilenlerden biridir. Buna rağmen öldüğü hal üzere ölür. Yani kıdem huzurundaki sabit aynının üzerinde bulunduğu hale tabi ezeli ilmin öngördüğü üzere ölmüştür. Bu fass, peşpeşe gelen, ortak özellikleri şiddet, kuvvet ve kahır olan dört babın dördüncüsüdür. Çünkü Kur'an'da zikredilen ve yüce Allah'ın köklerini kurutmak suretiyle kahrettiği milletler Hud, Salih, Şuayb ve Lut kavimleridir. Zaman bakımından Şuayb'a en yakın resul Lut'tur. Nitekim Şuayb kavmine hitaben şöyle demiştir: *"Lût kavmi de sizden uzak değildir."* (Hud, 89) Lut'un meliki hikmeti ile sonraki fassta yer alan Şuayb'in kalbi hikmeti böylece birbiriyle uyum sağlamıştır. Çünkü kalp, insanın sahip olduğu kuvvetlerin meliki, en güçlüsü ve en genişidir. Lut ile hükümran kalp arasında bir bağ vardır. çünkü Lut kelimesi yapışık anlamına gelir. Bu yüzden Şeyh Futuhatın 14. babında onu el-Mulassak (yapışık) diye isimlendirir. Yani ilahi huzura en yakın, en yapışık. Vücut huzurlarından ilahi huzu-

ra en yapışık olanı ise kamil insanın kalbidir. Şeyh, Futuhatın Müminun suresinin menziline has 361. babında bu yapışıklıktan bahseder ve özetle şunları söyler: "Yüce Allah burçların alemde etkili olmalarına hükmedince, kamil insanın yapısında on iki kabiliyet yarattı ki bu etkileri alabilsin. Bunlardan biri de hizasına gelince aleme yapışık olmasıdır. Yine ilahi isimlerin huzuruna yapışık olması da bundandır. Bu nefesin kemali ancak bununla sahih olur zat'en."

Son olarak, bu mertebenin menzili "ava"dır. Ava ise sözlükte çok bağırma, haykırma anlamına gelir. Dolayısıyla bu kahredici bir sestir veya kahrı ifade etmektedir. Mertebenin harfi de "lam"dir. Serte yakın sesli, açık, yayılmış bir harftir. Sapma sıfatına mahsustur. Lut kavminin sapması ise kendilerinden önce alemler içinde hiç kimsenin yapmadığı bir hayasızlıktır. Bu yüzden kahredici güce sahip (el-kahhar) olan Allah, onlardan intikam almak maksadıyla onları esfel-i safiline (aşağıların aşağısına) yapıştırdı. Şeyh, buna benzer bir anlamla ilgili olarak 198. babda şunları söylüyor: "Hiç kuşkusuz şeriatların icadına ilişkin bu ilahi nefes dosdoğru bir yol var etmiştir. Bu belirlenmiş istikamet yolundan çıkmak da tahrif olarak isimlendirilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"İyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi."* (Bakara, 75) Oysa her şey Ona dönecektir. Diyor ki: Birden çok olsa da nefes onları cem eder. Nefes alıp veren insanın nefesindeki bu tahrif sapmış harf olarak isimlendirilir ve bir çok harfe de karışır. Bu harf ise "lam"dir. Ondan başka hiçbir harfin böyle bir mertebesi yoktur."

Fassın sonunda intikam amaçlı kahrı ifade eden bir kelimeye yer veriliyor. Bu, el-Vitr kelimesidir. Şeyh'in futulat'ın 172. babında belirttiğine göre el-Vitr kelimesi sözlükte intikam almak anlamına gelir.

El-Vitr; bir ve tek demektir. el-Ahad (Pazar/birinci gün) ise güneş günüdür ve komşu Üzeyri Fassı onun mertebesine aittir. Dolayısıyla Fassın sonunda yer verdiği iki beyit, bu fassa yönelik bir giriş mahiyetindedir. Çünkü bu beyitlerde "vitr", "bane" (açık oldu) ve "lahe" (parladı) kelimeleri geçmektedir. Bunlar ise Üzeyri-İdrisi güneş feleğini icat etmeye yönelen en-Nur ismine işaret etmektedirler:

Sır sana açık oldu

İş önünde parladı

Çifte (eş-Şef')giydirildi

Tek (el-Vitr) denilen.

İki fass arasındaki ilişki, kaza ile kader arasındaki ilişki gibidir. Bu fassta ilmin maluma tabi oluşu bağlamında kazadan bahsederken, Lut Fassında ise eşyanın özü itibariyle üzerinde bulunduğu hal bağlamında vakit tayin etmekten ibaret kader hakkında konuşmaktadır.

12. Mertebe: el-Aliym İsminden Şuaybi Kelimedeki Kalbi Hikmet Fassı. Altıncı Musa Seması, es-Sirfe (hava değişikliği) Menzili, "Dat" Harfi.

Kahrın amacı bilginin elde edilmesidir. *"O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir."* (Enam, 18) ayeti gösteriyor ki el-Kahir isminin zuhuru ile mahluk, kamil bir Rabbin aciz kulu olduğunu, Rabbinin kendisinin üzerinde kahredici üstünlüğe sahip olduğunu bilir. Şu halde el-Kahır isminin zuhuru el-Aliym isminin zuhurunu gerektirir. Bu yüzden el-Aliym ismi 12. mertebede ilim ve saadet semasına yönelik olarak belirginleşmiştir. Bu semanın yıldızı müşteri yıldızıdır. On sene Şuayb (a.s) yanında nübüvvet ve risalet terbiyesi

alan, onun kızıyla evlenen Musa'nın (a.s) ruhaniyeti de bu semadadır. Bu yüzden Şeyh, bu mertebenin kelimesine eş-Şuaybiye adını vermiştir. Bu kelime ise genişliği gerektiren et-Teş'ib (dağılma, şubelere ayrılma) kelimesinden türemiştir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Allah her şeyi ihata eden(geniş) ve her şeyi bilendir."* (Bakara, 247) Rahmet ve ilim her zaman genişlik ve artışla birlikte zikredilirler. Bu yüzden Şeyh bu fassta şunları söylemektedir: "Aynı şekilde Allah'ı bilmenin de marifetler alanında bir Habil'in yanında duracağı bir sınırı yoktur. Her zamanın arifi Allah'ı bilmede artış ister. "*Rabbim, benim ilmimi artır."* (Taha, 114) Rabbim, benim ilmimi artır. Rabbim, benim ilmimi artır…" "Musa (a.s) kendisini zamanının en alimi olarak görünce Allah onu, katından (ledünni) bir ilme sahip kıldığı, rahmetinden bahşettiği bir kuluna gönderdi. Böylece Musa'nın ilmine ilim katılmış oldu…

İlmin mahalli geniş kalptir. Ayrıca rahmet de bu kalbi Fassın hikmetidir. Bu yüzden Şeyh, hak tealayı içine alan kalpten ve rahmetten söz ederek konuya başlıyor. Bu babda Şeyh, nefesten, nefes alıp vermekten çokça söz ediyor ve sözlerine şöyle başlıyor: "Hiç kuşkusuz yüce Allah nefesini nefes olarak vasfeder." Sonunda da şunları söyler: "Allah her nefese tecelli eder." Çünkü kalbin hayatı maddi ve manevi olarak nefesin kaynağıdır. Manen ilmini artırarak, ve manen de hava solumasını sağlayarak hayat verir. Bu altınca sema havanın sıcak ve nemli tabiatına has kılınmıştır. Öte yandan Şuayb'in ağır basan özelliği ilim ve fesahatte genişlik, adaleti emretmek ve adalete uygun ölçüp tartmak gibi mutedil kalbi sıfatlara sahip olmaktır. Kamil kalp, zıtlar arası dengenin merkezidir. Maddi hayat buradan organlara bölünür, manevi hayat da kuvvetlere ayrılır ve her hak sahibi de hakkını adil bir tartıyla eksiksiz alır. Şeyh Futuhatın 463. babında Şuayb'in kalbi üzere olan on ikinci kutbu vasfederken şöyle

der: "O, burhanlar ilmine, ilimlerin ölçülerine ve hudutların bilgisine sahiptir. Tabiata hakimdir, akranı arasında şeri müeyyideleri uygular. Bağışları da boldur. Hakkın tecelli ettiği her yerde mutlaka elinde mizanla görünür, kefelerin biri iner, biri kalkar. Bu kutup iki kuvveti birden içinde barındırır. İlmi kuvvet ve ameli kuvvet. Mantık, riyazet, tabiat ve ilahiyat gibi her ilimden ilahi bir zevk alır. Bu ilim dallarının her biri onun yanında ilahi ilimlerdir. Onları Allah'dan almıştır ve onlardan sadece hakkı görür…"

Şeyh, bu on ikinci Şuaybi kutbu, alemin eksenlerinde döndüğü kutuplardan biri olarak nitelendirir. Nitekim Şuaybi kelime de bu on ikinci Fassın eksenini oluşturur. Çünkü bu mertebenin kalp ile ve kalbin şubelenişi ile alakası vardır. Dolayısıyla bu altınca sema ulvi feleklerin kalbidir. Altında beş sema ve üstünde beş felek vardır: Yedinci sema, yıldızlarla donatılmış sema, atlas, kürsü ve arş. Aynı şekilde imani akidenin kalbi de on iki harfin içindedir: "La ilahe illallah." Veya "Muhammedun Resulullah" hadiste belirtildiği gibi iman buradan yetmiş küsur şubeye ayrılmıştır. İlk on iki sayının toplamı 78 dir. Bu da hadiste belirtilen bu şubelerin sayısına uygundur. Şeyh şöyle diyor: "Ey veli, bu kalbi kelimede sana anlattıklarımı kendi varlığında tahakkuk ettir. Bunun Şuayb'a tahsis edilmesinin sebebi ise dağılıp şubelere ayrılma özelliğine sahip olmasıdır. yani şubelerini sınırlandırmanın imkanı yoktur. Çünkü her itikat bir şubedir. Dolayısıyla tümü de şubelerdir…" Bu dağılıp şubelenişten dolayı Şeyh Futuhatın 14. babında Şuayb'i el-Maksum (taksim edilmiş) olarak isimlendirir. Akaidin şube ve kısımlarının suretlerinin sonu yoktur. Sınırlandırılamayan sayı "bin"le sembolize edilir. ki 12. mertebe buna aittir. Şeyh 463. babda şunları söyler: Ona ve on bire kadar olan her sayı yüzle sembolize edilirken on iki sayısı binle sembolize edilir."

Her Fassın ekseninde farklı suretlerin değişmez ayn üzerinde çoğalması bulunur. Her nefiste aynı kalp ekseninde düşüncelerin ve hallerin durmadan değişmesi gibi. Çünkü her an bir suretten başka bir surete kalbolur. Çünkü "Allah her nefese tecelli eder ve tecelli tekrarlanmaz. Her tecelli yeni bir mahluk bahşederken başka bir mahluku da götürür…" Suretlerdeki dönüşüm çabukluğuna en yakın unsur bu semanın unsuru olan havadır. Yeni bir yaratılışla bir suretin ortadan kaybolup yeni bir suretin zuhur edişine en uygun feleki menzil es-sırfa (hava değişikliği) menzilidir. Çünkü bu kelime et-Tasrif ve el- İnsiraf masdarlarından türemiştir ve bunların anlamları da dönüşmeye, çokluğa ve değişmeye delalet eder. Muhtaru's Sihah müellifi şöyle der: Sarafe's sibyanu kalbehum: çocuklar onların kalplerini çeldi. Kalbu'l kavmi sarafehum: kavmin kalbi onları çevirdi. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir."* (Tevbe, 127)

Bu menzilin harfi, fesahat ve üstünlük harfi olan "Dat"tir. Bu iki özellik sadece bu harfe hastır. Hatta Arapçaya "lugatu'd dat"(Dat dili) denmiştir. Dolayısıyla bu harf, fesahatiyle meşhur Şuayb'a uygundur. Nitekim Şuayb için hatibu'l enbiya (nebilerin hatibi) denilmiştir. Aynı zamanda Musa'ya (a.s) da uygundur. Çünkü onun yüceliği ve kuvvetinin üstünlüğü belirgindir. Bu yüzden Şeyh, onunla ilgili fassta da geçtiği üzere Musa'nın kelimesini ulvi olarak nitelendirmiştir. "Dat" harfinin başka harflerle ortak olduğu diğer özellikleri ise şunlardır: Sesli, kapalı ve üstünlük ve rahavettir. Bu özelliklerin her birinin bu on ikinci mertebenin özellikleriyle münasebeti vardır. Geride cevaplandırılması gereken şu soru kalıyor: Şeyh neden bu babda ölmüş velilerin ruhlarıyla bizzat bir araya geldiğinden söz etmiştir?

Cevap: Rasulullah (s.a.v) miraç gecesi namaz ile ilgili olarak birkaç kere yüce Allah ile bu semanın kutbu olan Musa arasında gidip gelmiştir. Bu kıssa meşhurdur. Şeyh'in kendisinden önceki velilerle buluşması, o velilerin Şeyh'ten istifade etmeleri, miraç gecesi efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) ile Musa (a.s) arasında yaşanan bu olaya uygundur. Şeyh, bu mertebeye has 198. babın 22. faslında bu mertebenin seması hakkında konuşurken şunları söylüyor:

"Alimlerin kalplerinin ilim, yumuşaklık, şefkat gibi bütün üstün ahlak meziyetleriyle hayat bulması bu semanın işidir. Bu yüzden Bu semanın sakini olan nebilerin (a.s) ruhlarından sadece Musa (a.s), elli rekat namazın farz kılındığı gece Rasulullah'ı (s.a.v) bundan nehyetmiştir. Böylece yüce onun aracılığıyla yüce Allah bu ümmetin namaz rekatlarını hafifletmiştir. Günler içinde Perşembe günü(yani gecesi) ve pazartesi gündüzü bu semaya aittir. Dolayısıyla ariflerin bütün sırları ve ilimleri Musa'nın hakikatinden ve bu semanın tecellilerindendir. Perşembe günü rükünlere ve ürünlere zuhur eden bütün eserler bu semanın yıldızından ve feleğinin hareketinden tafsili olmaksızın mücmel olarak sirayet eder. Bu yüzden "Dat" harfi kalın ve kuvvetlidir. Menziller içinde de es-Sırfa (hava değişimi) bu semaya aittir. Sözü edilen harflerin her semada bulunması da bu semanın onların varlıkları üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. "Bu semanın menzili es-Sırfa'dır" sözümüze veya bütün semalar için bu tarz söylediklerimize gelince, bununla harflerle ilgili olarak söylemek istediğimiz gibi onun menzilin varlığı üzerinde etkisini olduğunu söylemek istemiyoruz. Söylemek istediğim şudur: Bu yıldız bu feleğe hastır ve bu durum onu ilk defa yarattığı ve hareket ettirdiği andan itibaren gerçekleşmiştir. Onu kendisi için zikrettiğimiz menzilin içinde yaratmıştır. Yani bu, onun saadetinin menzilidir, çünkü varlığı onda zuhur etmiştir. Dolayısıyla "şu menzili vardır" dediğim zaman

kast ettiğim budur. Her semanın ve feleğin yedi madenden biri üzerinde etkisi vardır ve bu maden sahip olduğu gücüyle ona hastır, ona bakar."

Şeyh, Fassı fena bulma ve baki olma şeklinde gerçekleşen yeniden yaratılış üzerine yaptığı değerlendirmelerle bitirir. Mahlukatın fena bulmasına ve suretlerinin baki oluşuna en uygun unsuri suret ateş suretidir. Çünkü ateş yaktığı şeyi yok eder ve tutuşturduğu cismin içinden çekilip alınmasıyla da kendisi yok olur, sureti değişir. Ateşin yakacağı bir şey olmadan varlığının devamı mümkün değildir. Şeyh bundan önce ateşe şöyle işaret etmişti: "tutuşmayan şeylerin içine üfledi…" Bütün bunlar bir sonraki fassa giriş için hazırlık mahiyetindedir. Ki ateş tabiatlı, el-Kahir isminden destek gören Merih seması mertebesine sahiptir. Bilindiği gibi ateş kahrın mazharlarındandır.

11. Mertebe: Rab isminden Salihi Kelimedeki Fatihi Hikmet Fassı. Yedinci Zühal Seması el-Haratan (İki Delik) menzili ve "Ya" harfi.

Kahrın amacı nefse dair bilginin elde edilmesidir. "*Kendini bilen Rabbini bilir*." Şu halde ilmin amacı rabbi bilmektir. Bu yüzden Rab ismi, on birinci ferdiyet mertebesinde yer almıştır. Şeyh 198. babda bu isimle ilgili olarak özetle şunları söylüyor:

"Yirmi birinci fasıl, Rab ismi ve ilk semayı icat etmeye yönelişiyle ilgilidir. Yukarıdan aşağıya doğru birinci, aşağıdan yukarıya doğru ise yedincidir." Beytu'I ma'mur, sidre ve el-Halil bu mertebeyle ilgilidir. Gündüzü Cumartesi, gecesi ise Çarşamba gecesidir. "Ya" harfi. Yıldızı ise Keyvan yani Zuhal'dir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Rabbim, benim ilmimi artır, de."* (Taha, 114) Çünkü ilmin artırılması

ancak Rab’den istenir. Bu yüzden alemin ihtiyaçları bütün ilahi isimler arasında en çok ona izafe edilmiştir. Çünkü Rab, bütün maslahatları cem eden bir isimdir. Üç ana isimden biridir. (Diğer ikisi şunlardır: Allah ve Rahman.) Sidretu’l Munteha’ya yemişini ve yeşilliğini veren bu isimdir. Nuru da ondan ve Allah isminden gelir. Ona Rahman ismi nefesinden kokusunu ve Allah ismi de kökünü vermiştir. Zakkumu da cehennemlikler içindir. Bu sidreyi Allah hüviyet nuruyla parlatmıştır. Hiçbir ayn onu müşahede etme, sınırlandırma ve vasfetme düzeyine ulaşamaz. Onu bürüyen nur kulların amellerinin nurudur. Yemişleri mutluların nüfusu kadardır, daha doğrusu mutluların amelleri kadardır, hatta mutluların amellerinin aynleri kadardır. Ameller cennetinde hiçbir köşk, hiçbir kubbe yoktur ki bu sidrenin bir dalı içine uzanmış olmasın. Bu dalda da bu dalın sureti üzere olduğu amelin hareketleri sayısınca meyveler vardır. Bu dalda bulunan her bir yaprak da kulun bu ameli işlerken Allah ile beraber olduğu anın mikdarınca güzellik vardır. Dalın yapraklarının sayısı, bu ameli işlerken alıp verdiği nefeslerin sayısı kadardır. Bu sidre ağacının dikenlerinin tamamı bedbahtlar içindir. Kökleri de onların içindedir. Aslında ağaç bir tanedir, fakat kökleri, dallarının verdiklerinin zıddını ürün olarak verir. Dolayısıyla dallarla ilgili olarak anlattıklarımızın zıddı kökleri için geçerlidir. Bitki ilminde bunun örnekleri çoktur. Bu ağaç insan yapısındadır. Bu aynı zamanda Allah’ın rızasına yönelik temizlik için de kullanılan bir ağaçtır. Bundan dolayı şeriat, Allah ile karşılaşmaya hazırlanan ölünün yıkanmasında sidr ağacının kullanılmasını gerektirmiştir. Sidrenin yanında büyük bir nehir vardır. Kur’an nehridir bu. Ondan da üç nehir doğar ki her biri diğer üç kitap olan Tevrat, Zebur ve İncil ile birlikte nebilerin suhuflarına aittir. Büyük nehirlerin her birinden Vehbi ilimlerden dört ilim doğar. Bunlar da cennet nehirlerine münasiptir. Bal, süt, şarap ve su nehirleri. Sidrenin cennetlerdeki en

yüce mazharı Tuba ağacıdır. Bu ağacı Allah kendi elleriyle dikmiş, yeşerip düzgün hale gelince de ona kendi ruhundan üflemiştir. Tıpkı Adem gibi. Dolayısıyla Tuba ağacı cennetlerdeki diğer ağaçlar açısından Adem'ın evlatları olan insanlar karşısındaki konumundadır. Allah bu ağacı giysi ve süslerle donatmıştır. Ki bunlar giyenler için ziynettir. Biz de onun arzı sayılırız. Çünkü yüce Allah yeryüzünde olan şeyleri arzın süsleri kılmıştır. Sidre ağacının cehennemdeki en aşağı mazharı zakkum ağacıdır. Bu ağaç kaynar su gibi insanın karnında kaynar. Tomurcukları şeytanların başları gibidir. Sidre ağacından dolayı en bahtiyar kimseler kutsal ehlibeyttir. Nitekim İnsanlar içinde Mehdi'den dolayı en bahtiyar olan kimseler de Kufe halkıdır. Nitekim Resulullah'tan (s.a.v) dolayı en bahtiyar olan kimseler de Mekke haremi halkıdır. Yine Hak'tan dolayı en bahtiyar olan kimseler de Kur'an ehlidir. Mutlular bu ağacın meyvesinden yedikleri zaman göğüslerinin içindeki kin ve nefret yok olur. Yapraklarının üzerinde şöyle yazılıdır: "*Münezzehtir, yücedir, meleklerin ve ruhun rabbidir.*" Adem oğullarının amellerinin ulaştığı son nokta bu ağaçtır. Bu yüzden sidretu'l münteha denilmiştir. Allah'ın ona yönelik özel ve büyük bir tecellisi vardır ki bakanı sınırlandırır, düşünceyi şaşkına çevirir. Yanında Cebrail'in (a.s) makamı vardır. Orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşer kalbinin içinden geçirmediği ayetler vardır. Allah'ın nuruyla bürüdüğünü bürür. Hiç kimse onu vasfedemez. Bir kimse ona bakınca donakalır. Allah bu semada beyt-i ma'muru var etmiştir. Bu ev Kabe tarzındadır. İki kapısı vardır. Doğuya bakan kapısından her gün yetmiş bin melek girer, sonra karşısındaki batı kapısından çıkarlar ve bir daha ebediyan geri dönmezler. Allah her gün bu melekleri hayat nehrinden, Cebrail'in her gün bu suya dalıp çıkarken kanatlarından düşen damlalardan yaratır. Her gün yaratılan bu meleklerden sonra Adem oğullarının düşün-

celeri onların kalplerinde oluşmaya başlar. Beytu'l ma'mur'a giren bu melekler, ondan çıktıkları zaman yüce Allah'ın kalplerin düşüncelerinden yarattığı meleklerle bir araya gelirler. Buluştukları zaman kıyamet gününe kadar istiğfar etmek şeklinde zikrederler. O halde bütün kalpler bu evden yaratılmışlardır ve daima ma'mur olacaklardır. Her melek de aynen kalpte geçen düşüncenin suretinde olacaktır. (Bu sözle önceki kalbi hikmet Fassı ve salihi fatihi bu Fassın hikmetinin kalbinden doğan düşüncelerin şubelere ayrılması arasındaki ilişkiyi düşünün.) Ölüm aynı bu felektedir. (Çünkü bu feleğin tabiatı kuru ve soğuk toprak tabiatıdır. Bu aynı zamanda ölümün de tabiatıdır. Daha önce Zekeriya Fassında el-Mümit (öldüren) isminin toprağı icat etmeye yöneldiğinden ve ölüm meleği Azrail'in bu semada olduğundan söz etmiştik.) rahat madeni, sabitlikteki hareket hızı da buradadır. Bu semanın yıldızı topraktan, karanlık, siyah ve sırf eziyet olan zühaldir. Bu yüzden Fassın içinde helaktan, bedbahtlıktan, azaptan, siyahlıktan ve topraktan olan bedenin kıllı ve esmer oluşundan söz edilmiştir.

Ama Fassın büyük kısmı ferdiyet ekseninde dönmektedir. Çünkü bu mertebeyle ilgili sayıların büyük kısmı ferdidir. Bu yüzden 11. mertebe onundur. Bu semanın feleği yıldızlarla donatılmış ilk sema olan atlas feleğinden aşağıya doğru üçüncü felektir. Yukarıdan aşağıya doğru da yedinci felektir. Toprak feleğinden yukarıya doğru on birincidir. Arştan aşağıya doğru da beşinci felektir. İnsanlığın Adem ve Nuh'tan sonraki üçüncü atası İbrahim Halil (a.s) bu semadadır. Kur'an-ı Kerim'de onun adını alan sure birbirinden kopuk üç harfle başlar ve bunların rakamsal değeri, ilk üç rakamdan oluşur. Elif. Lam. Ra=231. Bu semanın günü de yedinci gün olan Cumartesidir.

Bu mertebeye en uygun nebi Salih (a.s)dir. Salih'in (a.s) ismi Kur'an'da dokuz kere geçiyor (3X3). Onun devesini boğazlayanlar da dokuz kişiydiler. Yüce Allah onlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "*O şehirde dokuz kişi (elebaşı) vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı."* (Neml, 48) Salih'in (a.s) kıssasını anlatan rivayetlerde belirtildiğine göre bu kişiler deveyi boğazladıkları zaman yavrusu üç kere böğürmüştür. Bunun üzerine Salih (a.s) kavmini bir azabın kendilerini yakalamak üzere olduğu hususunda uyarmıştır.

Yüce Allah Salih'in (a.s) kavminin azabını üç gün erteledi, bu süre içinde renkleri üç kere değişikliğe uğradı.

Üç sayısı icat etmenin, oluşun ve üremenin anahtarıdır. Tek sayıların da ilkidir. Nitekim Şeyh bir çok yerde bunu vurgulamıştır. Bu yüzden bu Fassın hikmeti fütuhidir (fetih/açma). Yüce Allah, devenin dışarı çıkması için dağda yol açmayı (fetih) bir mucize olarak Salih'e has kılmıştır. Yine kendisine inananların kalplerinde imanı açmıştır, kendisini inkar edenlerin göğüslerinde de tuğyanı açmıştır. Böylece toplam üç fetih (açma) gerçekleştirmiştir… Fatiha suresinde üç yol açıklanmaktadır. Bu üç yol diğer tüm şubelerin ana caddeleri konumundadır: Nimet verilenlerin yolu. Gazaba uğrayanların yolu. Dalalete düşenlerin yolu… Bu üç sayısının öneminden dolayı Şeyh, Fassın tamamındaki değerlendirmelerini, önceki ve sonraki fassla sıkı sıkıya ilişkilendirmiştir. Hud ve Şuayb (a.s) fassları yani.

Örneğin Şeyh, Hud Fassında her canlının perçeminden yakalayan Rabbin dosdoğru yolundan (sırat-ı müstakim) bahsetmektedir. Bu Fassın girişinde ise yolların çokluğundan, çeşitliliğinden, bu yolları izleyenlerin binek ve soy olarak farklılığından söz etmektedir. Şuayb Fassında ise bu yolların sonsuz şubelere ayrılışını, akideler, yenilenen yaratılışla

zuhur eden nefesler ve tekrarlanmayan tecelliler şeklinde dal budak salışını anlatmaktadır… Şeyh, Futuhatın 463. babının sonunda şunları söylüyor: "Tek, on birden sonsuza kadar sayılardan terkipler meydana getirebilir.

Bu mertebenin sayısı olan 11 efradın makamlarının sayısına uygundur, ki Şeyh Futuhatın üç babını (30/31/32) onlara tahsis etmiş ve onları şöyle isimlendirmiştir: Onlar binek sırtındaki kutuplardır ve binek ayetleri onlara hastır. Şeyh, bu Fassı da onlardan bahsederek açıyor ve şöyle diyor: "Ayetler arasında binek ayetleri vardır" (…) "Bunların her birine ondan gaybının fetihleri her taraftan gelir." Gaybın anahtarlarının ismi "hüve=O"dir. Bunun rakamsal değeri de 11dir. Şeyh onlarla ilgili olarak özetle şunları söylüyor: "el-Fursan (atlı) ata binen kimselere denir. Er-Rukban (deve süvarisi) da deveye binen kimselere denir. Arap-acem bütün kavimler ata binerler. Ama sadece fesahat, hamaset ve cömertlik sahibi Araplar deveye binerler. Bu özellikler ağırlıklı olarak Araplarda bulunduğu için onları er-Rukban(deve süvarileri) olarak isimlendirdik. Bu yüzden bazıları himmetlerin soy atına binerken, bazıları amellerin soy atına binerler. Dolayısıyla onları birinci ve ikinci tabaka olmak üzere ikiye ayırdım. Bu deve süvarileri bu tarikatın efradıdır. Kutbun onlar üzerinde bir tasarrufu yoktur. üçten yukarıya doğru bütün tek sayılar onlarındır. Ne onların ne de başkalarının ilk tek sayı olan üçten aşağısı üzerinde bir etkisi yoktur. Çünkü teklik, yani bir sayısı hakkın zatına aittir. iki sayısı ise mertebe içindir. O da uluhiyet tevhididir. Üç sayısı ise varlığın ilk olarak Allah'tan varoluşu içindir. Bu yüzden tek sayıların ilki üçtür. Nitekim Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "üç kişi bir kafiledir." İlahi huzurlardan ferdaniyet huzuru onlarındır. Bu huzurda ilahi ferdi isimlerden temayüz ederler…" Şeyh'in bu sözlerinin tamamı her zamandaki efradın büyük çoğunluğunun Araplardan olduğuna yönelik işaretlerdir. Bunun se-

bebi de kendilerini başkalarından ayıran hususiyetleridir. Bu yüzden kainatın efendisi Hz. Muhammed (s.a.v) onlar arasından gönderilmiştir. Yine Muhammedi velilerin sonuncusu da onlardan çıkacaktır. Bu yüzden Şeyh'in Fususun arap resullere has dört babında ferdaniyetten ve ahadiyetten söz ettiğini görüyoruz. Örneğin Hud babı ahadi hikmetle, Salih babı ferdani hikmetle, Şuayb babı kalbi hikmetle ilgilidir ki kalp ferdin kutbudur. Yine efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) babı ferdi hikmetle ilgilidir. Burada yeniden Muhammedi üçlemeden söz eder. Efradın büyükleri, eğer bu ümmetten iseler kurbet (yakınlık) makamına, eğer önceki ümmetlerden iseler şeriatsız mutlak nübüvvet makamına sahiptirler, samedi hikmet sahibi arap nebi Halid gibi. Es-Samed ismi el-Ferdu'I ahad isminin anlam olarak kardeşidir. Efradın örtüleri vardır, çünkü sır ehlidirler. Başkalarının baskın özelliği ise zuhurdur, çünkü nur ehlidirler… Bu yüzden İsmail'den (a.s) efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar yaklaşık 25 asır boyunca Halid'den başka arap nebi zuhur etmemiştir, oysa çoğu yakınlaştırılmış (mukarrebin) efraddan idiler. İsrail oğulları açısından ise farklı bir durum söz konusudur. Onlar arasında ise mucizeleriyle zuhur eden nebi ve resuller çoktur. Bu Arabi ferdaniyete ve bu ferdaniyetin ehlinin sırlarına Şeyh, "Eyyamu'ş şa'n" adlı kitabında şöyle diyor: "Acemlerin hesabına göre gündüz geceden öncedir, bu yüzden takvimleri şemsidir, güneş takvimidir. Bu yüzden İsrailoğullarının mucizeleri açıktı. Onların hayatında bu yüzden olağanüstü gelişmeler görülmüştür…Arapların genel olarak hesabı geceyi gündüzden önce saymak esasına dayanırdı. Bu yüzden takvimleri kameridir. Nitekim Arapların ayetleri, alametleri, mucizeleri zahirlerinin silinip batınlarına yöneltilen cinstendir. Dolayısıyla bütün milletler içinde onlar tecellilerle ayrıcalıkla kılınmışlardır. Nitekim İsrail oğullarına ilişkin "*onlardan sıyrılıp çıkan"* ifadesine karşılık Araplar hakkında "*kalplerine*

yazıldı" denilmiştir. ..Dolayısıyla doğruluk bizimledir…Öte yandan Hızır'ın bize katılma yönünde Arabi bir kuvveti olduğu için, arkadaşı Musa, onun verdiği hükmün gerisindeki sırrı kavrayamamıştı."

Hızır efradın reislerindendir. Bilindiği gibi Muhammed ümmetinin kutuplarının büyük çoğunluğu genelde Araplardan, özelde de ehlibeyttendirler. Şeyh 198. babın 13. faslında gördüğü bir rüyayı anlatırken şunları söylüyor:

"Bazı insanların şöyle dediklerini duydum: "Eğer İman Süreyya yıldızında olsaydı, Farslardan bazı adamlar gidip onu elde ederlerdi." Ben de dedim ki: "Eğer ilim Süreyya yıldızında olsaydı, Araplar gidip onu alırlardı. İman taklittir. Alim ile alimi taklit eden arasında ne çok fark vardır." Bunun üzerine: Doğru söylüyor, dediler. Arap hem ilim hem iman sahibidir. Acemlerde ise özellikle Allah'ın dinine iman gözlemlenir."

Bu dört Arap resulün sahip oldukları bu konumdan dolayı Şeyh'in 463. babda on iki kutbun işlerini vasfettiğini görüyoruz. Alem bunların ekseninde döner. Her kutup bir nebinin kalbi üzeredir. Onların son üçü, yani onuncu, on birinci ve on ikincisi Hud'un, Salih'in ve Şuayb'in izindedirler. Buradaki sıralanışları Fusustaki sıralanışlarına da uygundur. Diyor ki: "Bu on iki kutbun en şereflisi, Salih'in kalbi üzere olanıdır. "Taha" suresi onundur…" Devamla şunları söylüyor: "Müfretler ise çokturlar ve son da onlarla gerçekleşir." … "Onlardan kimisi de Hz. Muhammed'in (s.a.v) kalbi üzeredir…" Sonra onların burada sözü edilen tertipleri ile kameri ayların tertibin arasında da bir ilişki vardır. Şeyh, Futuhatın 12. babında şunları söylüyor:

"Nebiler içinde haram zamana tekabül edenler şunlardır: Hud, Salih, Şuayb ve Hz. Muhammed (s.a.v).

Bunların zaman olarak aynleri ise Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır." Bu ayların en üstünü yedinci ay olan Receptir. Bu ay efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) ayıdır. Çünkü Onun Recep ayının yirmi yedisinde miraca çıktığı rivayet edilmiştir. Üstünlük bakımından ondan Zilhicce ayı gelir. Bu ise on ikinci aydır. Sonra on birinci ay Zilkade ve ardından birinci ay Muharrem gelir. Onların bir özelliği de şudur: Nefesler aleminin dört velisinde alemin ibadetleri toplanmıştır ve her zaman onların izinde giderler ki Şeyh, 73. babda onları şöyle vasfeder:

"Onlardan (Allah razı olsun) her zaman dört nefes bulunur, ne artarlar ne de azalırlar. Onların Allah'ın kitabındaki ayetleri şudur: *"Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Ferman bunlar arasından inip durmaktadır."* (Talak, 12) Mülk suresinde ayetleri de şudur: *"O ki, birbiri ile âhenktar yedi göğü yaratmıştır. Rahmân olan Allah'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin."* (Mülk, 3) Onlar heybet ve celal adamlarıdır.

Sanki başlarının üzerinde kartal varmış gibi

Zulmetmelerinden korkulduğu için değil, bu, celal ve heybetin verdiği korkudur.

Evtadı destekleyenler onlardır. Ağır basan halleri semavi kalplerinin ruhaniyetidir. Yeryüzünde bilinmezler; ama semada tanınırlar. Yüce Allah'ın aşağıdaki ayette istisna ettiği kimse bu dört kişiden biridir: *"Sûr'a üflenince, Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere semavatta ve arzda ne varsa hepsi ölecektir."* (Zümer, 68) Bu dört zatın ikincisinin sonsuz ilmi vardır. Bu, üstün bir makamdır ki mücmelin tafsilini bilir ve bize göre onun ilminde mücmel bir taraf yoktur. Üçüncüsünün icat etmeye yönelik faal bir himmeti vardır, fakat ondan hiçbir şey var olmaz.

Dördüncüsünden bazı şeyler var olur, ama bu hususta bir iradesi, buna taalluk eden bir himmeti söz konusu değildir. En yüce alem onların ulvi mertebelerini kaplamıştır. Birincileri Hz. Muhammed'in (s.a.v) kalbi üzeredir, ikincileri Şuayb'in (a.s) kalbi üzeredir, üçüncüleri Salih'in (a.s) kalbi üzeredir ve dördüncüleri Hud'un (a.s) kalbi üzeredir. Bunlardan birine mele-i a'ladan Azrail, birine Cebrail, birine Mikail ve birine de İsrafil bakar. Biri bulutun kendisine nispeti açısından Allah'a kulluk eder, ikincisi, arşın kendisine nispeti açısından Allah'a kulluk, üçüncüsü semanın kendisine nispeti açısından Allah'a kulluk eder, dördüncüsü de arzın kendisine nispeti açısından Allah'a kulluk eder. Böylece bu dört kişide bütün alemin ibadeti toplanır. Bu yüzden işleri akıl almaz, durumları gariptir. Karşılaştığım kimseler içinde onlar gibisine rastlamadım…"

İlginçtir ki bu dört ismin Kur'an'da tekrar edilişleri hep tek sayılı rakamlarladır. Örneğin Salih ismi 9 kere, Hud isli 7 kere ve Şuayb ismi 11 kere tekrarlanır ve bunların toplamı da 27 dir. Kur'an'da Muhammed ve Ahmed isimleri de toplam 5 kere tekrarlanır. Bu ise Şeyh'in bir çok yerde zikrettiğine göre kendini ve başkasını koruyan ferdi koruma sayısıdır. Böylece Rasulullah'ın (s.a.v) zikredilmesiyle diğerleri de korunmuş oluyor…

Öte yandan bu üç resulün, yani Hud, Salih ve Şuayb'in feleki menzillerinin ortak özellikleri aslan burcunda bulunmalarıdır, çünkü bu burç cömertlik, kerem sıfatına sahiptir. Bu da Arapların en ünlü özellikleridir. Bunun üstünde de heybet ve celal vardır ki anahtardır ve yengeç burcunun doğmasıyla dünyayı yarattıktan sonra yüce Allah onun doğmasıyla da ahireti yaratmıştır. Dolayısıyla ahiret dünyadan dokuz bin sene sonra yaratılmıştır. Aslan burcu sabit, sıcak ve kuru bir burçtur. Şeyh'in "akletu'l müstevfiz" adlı eserde ve Futuhatın

7. ve 65. bablarında zikrettiğine göre yüce Allah bu burcun doğmasıyla maddi cenneti yaratmıştır.

Son olarak bu Fassın harfi "ya"dir. Bu harfin belirgin özelliği kesir ve alçaklık harfi olmasıdır. bu bakımdan toprak unsuruna en uygun harftir. Çünkü toprak unsurların en alçağıdır ve bu kuru ve soğuk ilk semanın tabiatına sahiptir. Yıldızı da topraktan olan Zuhaldir. Bu özelliğiyle de diğer semalardan ayrılır. "Ya" harfi ile toprağın nemi arasındaki bu ilişkiden dolayı Şeyh, Futuhatın ikinci babında onu şöyle tarif eder:

Risalet "ya"sı nemliliği zahir bir harfdir

"Vav"ın önünün ulvi aleme yönelik olması gibi.

Fassın sonunda Şeyh, sonraki Şuayb Fassına giriş için hazırlık olarak bütün varlıkların mazeretlerini ikame eden şühud sahibinden söz ediyor. Bu, altıncı semanın sahibinin özelliğidir ki bir sonraki 12. mertebe onundur. Çünkü yumuşaklık, rahmet ve afv semasıdır.

Burada Şeyh, **ilmin maluma tabi olduğu** kaidesini bir kez daha tekrarlayarak ilim seması olan bu altıncı semanın var edilmesine yönelik el-Aliym ismine işaret etmiş oluyor ve şu darb-i meseli zikrediyor:

"Ellerin doludur ve burnun soluyor." Solumakla havaya işaret ediyor ki bu altıncı semanın tabiatıdır hava. Birinci ve üçüncü semaların tabiatı sudur, dördüncü ve beşinci semaların tabiatı ateştir. İkinci semanın tabiatı ise bütün tabiatların karışımından ibarettir.

10. Mertebe: el-Mukaddir isminden Hudi Kelimedeki Ahadi Hikmet Fassı. Yıldızlarla donatılmış menzilleri feleği, cephe menzili ve “Şin” harfi.

Rab, efendi, sahip, ıslah eden ve sabit olan anlamlarına gelir. Terbiye ve ıslah ise bıkıp usanmadan seyirde sebat göstermekle birlikte menzillerde tedriciliği ve her şeyi en uygun yerde ıslah etmeyi gerektirir. O halde er-Rab ismi el-Mukaddir isminin zuhurunu gerektirir. Dolayısıyla bu ismin mertebesi onuncu mertebedir ve yıldızlarla donatılmış menziller feleği ona aittir ve bu felek daima seyir halinde olmasına rağmen sabit görünür.

Bu Fass, sırat-ı müstakim (dosdoğru yol) tarikleri etrafında döner. Çünkü tekliklerine rağmen farklı görünen yolların mertebelerine en uygun olanı yıldızlarla donatılmış felektir. Çünkü her yıldızın belli bir felek içinde kendine mahsus bir yolu vardır. Her biri de son derece uyumlu ve eksiksiz bir kemale sahip olmak bakımından birdirler. Yüce Allah “Yasin” suresinde el-Mukaddir ismi ile yıldızlar arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

“Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik.” (Yasin, 39) *“Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar. İşte bu, azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir.”* (Yasin, 38) *“Her biri bir yörüngede yüzerler.”* (Yasin, 40) Vakıa suresinde ise şöyle buyurmaktadır: *“Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, Bilirseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir.”* (Vakıa, 75-76)

Bu huzura en uygun nebi Hud’dur (a.s). Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmaktadır: *“Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.”* (Nahl, 16) Görüldüğü gibi hidayet kelimesi ile Hud ismi orasında bir münasebet vardır. Çünkü “h.v.d” kökünden türemiş (hade-hevede) fiili, dosdoğru yol üzerinde yürümek suretiyle yolunu buldu anlamına gelir. Futuhatın 14.

babında Şeyh onu "el-Hadi" olarak isimlendirir. Nitekim 558. babda el-Hadi huzurunda hidayet ile tariku'l müstakim'i (doğru yolu) birlikte zikrettiğini görüyoruz. Diyor ki:

Hakkın hidayeti nebilerin hidayetidir.

Dosdoğru yol budur

Rab ve sayısız varlıklar o yol üzeredirler

Varlıkta müstakim olmayan bir şey yoktur.

Hud'un hikmeti ahadi (tek)dir. Çünkü ilahi fiillerin çokluğunun tek olduğunu müşahede etmiş ve bunu şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır."* (Hud, 56) Bu yürüyen varlıklardan biri de yıldızlardır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır."* (Araf, 54) Şeyh, yürümekten çok söz etmek suretiyle bu fass ile yıldızların menzillerde seyretmesi arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Nitekim şöyle demiştir: "Bu hikmet ayaklar ilminden (ilmu'l ercul) gelir." Yine menzillerin bölündükleri yirmi sekiz mertebeye de şöyle işaret etmiştir: "Mertebeleri tayin etmenle maksatlar da açıklığa kavuşmuş oldu." .. Ayaklar ilmi Araplara has bir ilimdir, tıpkı yıldızların konumlarına (mevakiu'n nücum) dair ilmin de onlara has olması gibi. Araplar yolculuklarında onlara bakarak yollarını bulurlardı. Hud (a.s) Kur'an'da adı geçen ilk arap resuldür. Bu yüzden Şeyh'in, Futuhatın Kureyşin menziline has 278. babında arap nebilere ve yedinci semanın nebilerine ve onların ilimlerine şöyle işaret ettiğini görüyoruz: "Bil ki, bu menzile girdiğin zaman, orada bir grup resul (a.s) ile bir araya gelirsin. Onlardan deliller ve alametler ilmini edinirsin, artık yerde ve gökte bulunan hiçbir şey sana gizli kalmaz. Sana tecelli ettiğinde hemen temyiz eden, tanırsın, başkası

ise bunu bilemez. O resuller sayesinde başka insanların önüne geçersin. Dolayısıyla özellikleri, tabiatları ve etkileri itibariyle harf ve yıldız ilmine de sahip olunur."

Öyle anlaşılıyor ki bu fass "Fususu'l Hikem" kitabının girişinin tafsili konumundadır. Adı geçen giriş şöyledir: "Ümmetlerin farklılığından dolayı mezhepler ve milletler farklı olsa da en kadim makamdan ümmetlerin yollarının birliği aracılığıyla kelimelerin kalbine hikmetleri indiren Allah'a hamdolsun." Çünkü Şeyh, bu fassta yolların çokluğunun, her yürüyen varlığın alnından yakalamış bulunan yüce rabbin dosdoğru yolunun tekliğinde mündemiç bulunduğunu açıklamaktadır.

Fusus'un bu girişi ile bu fass arasındaki ilişki, her mertebeyi belirleyen cami mertebenin, yani velilerin sonuncusunun mertebesi olan yirmi sekizinci mertebeyi icat etmeye yönelik "Refiu'd derecat" (dereceleri yükselten) ismi ile Hud'a (a.s) hakim olan el-Mukaddir (takdir eden) ismi arasındaki ilişkinin aynısıdır. Hud (a.s) ile hatemu'l evliya arasındaki bu belirgin ilişkiden dolayı Şeyh bu fass'ta bütün nebilerle buluştuğunu belirtir ve şöyle der: "Bu topluluktan sadece Hud (a.s) benimle konuştu." Bu da ikisinin arasında ortak olan Araplık özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca teklik (ahadiyet), hidayet ve Arabi cömertlik bakımından ikisinin meşrebi de aynıdır. Aslında Hud (a.s) bütün nebiler (a.s) adına onunla konuşarak Muhammedi velayetin hatemiyeti makamına nail olmasından dolayı onu kutlamıştır. Nitekim Şeyh Fusus'un ilk bölümlerinde buna değinmiştir… Şeyh Fassın sonlarında bu ilişkiye şöyle işaret etmektedir: "Mertebeleri tayin etmenle maksatlar açıklığa kavuştu." Biz 28. mertebe hakkında konuşurken bu hususa değinmiştik.

"Nefsinde bütün itikatların suretlerinin heyulisi ol."sözüne gelince, bundan maksat yüce Allah'ın Resullerinin (a.s)

lisanlarıyla açıkladığı sahih itikatlardır. Sanki şöyle demek istiyor: "Bu onuncu mertebeyi tahakkuk ettir, çünkü bütün menzillerin, bütün yıldız suretlerinin ve harf mertebelerinin heyulisi konumundaki yıldızlarla donatılmış menziller feleğine aittir." Şeyh bu konuda özetle şunları söylüyor: "Menziller, yüce Allah'ın bizim için tayin ettirdiği burçlar feleğindeki taksimatın ölçüleridir. Çünkü gözler ancak bu menzillerle onları idrak edebilirler. Bunları da yirmi sekiz menzil kılmıştır, çünkü rahmani nefesin harfleri de yirmi sekiz tanedir. Bunu söylüyoruz, çünkü bazı insanlar yirmi sekiz menzil üzerinde bu sayının hükmü geçerli olduğunu sanıyorlar. Ama biz bunun aksini söylüyoruz: Bu sayılar menzillerin sayısının hükmünden doğmuşlardır. Bu yirmi sekiz menzil 12 burca taksim edilmiştir ki her burcun hem asal sayılarda hem de kesir sayılarda izi olsun ve bu burcun hükmü, kemalin artışı, eksilişi, varlığı ve yokluğu şeklinde belirginleşsin. Çünkü bu hususta itidalın yeri yoktur. Bilindiği gibi alemin binası tekvine dayanır ve itidalli bir tekvin de sahih olmaz. Dolayısıyla her burcun asal veya kesirli iki çeyrek menzili vardır. Yüce Allah bu feleği yaratınca yüzeyinde bir cennet var etti. Dolayısıyla yüzeyi misktir ve bu cennetin arzıdır. Cennetler de üçe ayrılırlar, çünkü her burcun üç yüzü vardır: İhtisas cenneti, miras cenneti ve amel cenneti. Sonra her kısımda (3x4=12) nehir var edilmiştir. Musa'nın (a.s) 12 kabile için su ararken asasını vurduğu kayadan fışkıran 12 pınar bunlardan gelir: Biri su nehridir. Bu ise hayatın ilmini sembolize eder. Biri şarap nehridir, bu da hal ilmini sembolize eder. Biri bal nehridir, bu, vahiy ilmini sembolize eder. Biri de süt nehridir, bu da sır ilmini ve riyazet ve takva sonucu elde edilen özü sembolize eder. İnsan üç boyutlu bir varlıktır: Ruh, madde ve bu ikisi arasındaki berzah. Her boyut bu nehirlerden birinden pay alır. Dolayısıyla insanın her cennette dört tane olmak üzere on iki nehri vardır. Rahman'ın nefesi orada daimidir ve ke-

silmez. Harekete geçiren (el-Musire) adı verilen bir rüzgar bu nefesi sevk eder. Cennet bir ağaç vardır ki cennetteki her eve girer ve el-Mu'nise (kaynaştıran) adı verilir. Cennetlikler o ağacın gölgesinde toplanır ve makamlarına uygun olacak şekilde Allah'ın celaline yakışan konuşmalar yaparlar. Böylece ilimleri arttıkça cennetlerdeki dereceleri de artar. Her nefeste mutlaka yeni ve kalıcı bir nimet edinirler. Bu cennetler aslan burcu tabiatıyla var edilmişlerdir. Aslan burcu ise sabit bir burçtur, devamlılık ve kahredicilik özelliğine sahiptir. Bu yüzden bu burcun ehli kimseler bir şeye ol dediler mi o şey oluverir. Bu feleğin dışbükey kısmını ise yüce Allah burçlar feleğindeki birbirinden ayrı ve sabit yıldızların mahalli yapmıştır. 1021 suret burada yer alır. Bir de yedi gökteki yıldızların suretleri bulunur. Böylece toplam 1028 suret 1028 felekte yer alır. Ahirette cehennemde bu yıldızların günleri hükmünce kalınır. Çünkü bu felek cehennemin çatısıdır, sönmüş, ışıkları tükenmiş ve dağılmış yedi yıldızın de bulunduğu yerdir. Dolayısıyla bu yıldızlar cehennemde aydınlık iken ve felekleri seyrine devam ederken meydana getirdikleri hadiselerden ayrı hadiseler meydana getirirler. Yani aynı yıldızların ışıkları sönmüş olsa da yüzmeleri devam eder. Ahirette, cennette burçların hükmü, aklın takdirlerinin bunlardan kaynaklanan hükmü devam eder. Çünkü burçların feleği cenneti çatışı olarak arşa mensuptur. Adn cennetinde bulunan beyaz kum tepesine gelince, insanlar o büyük günü, yani Cuma gününü müşahede etmek için orada toplanırlar. Buradaki günler Allah'ın isimlerinin günleridir. Bu hususta ne benim ne de bir başkasının bilgisi vardır. Allah onu gaybının kapsamında kendine ayırmıştır.

Cennetler arasında Adn cenneti, insanların evleri arasında Allah'ın evi Kabe gibidir. Kıldığın namaz oranında hakkı ziyaret edersin ve huzurun miktarınca onu görürsün.

Bu dünyada münacat, dua ve kulluk var, orada müşahede vardır. Burada hareket, orada sükunet…"

Şeyh'in, 198. babda menziller feleğini Kabe ile namaz arasındaki ilişkiyi hatırlatarak bitirdiğini görüyor musunuz? Tıpkı Hud Fassını Mescid-i haram ve ona yönelerek ibadet etmeyi zikretmekle bitirmesi gibi. Bundan maksat bir sonraki Salih Fassına başlamaya hazırlık yapmaktır. Salih Fassının mertebesi ise yedinci semadır ki bu semanın kabesi konumundaki Beytu'l ma'mur oradadır ve Beytu'l Ma'mur yeryüzündeki Ka'benin hizasında yer alır. Kabeyi bina eden İbrahim Halil'dir (a.s). İbrahim (a.s) ateşe atılmış ve ateş ona karşı serin ve esenlikli olmuştur. Bu yüzden Şeyh de babı soğuklukla ve cehennemliklere sunulan nimetlerle bitiriyor. Bunlar *"Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır."* (Hud, 107)"

Bu mertebenin harfi yayılıp çoğalma harfi olan "şin"dir. Bu da yayılıp genişleyen menziller feleğine en uygun harftir ki bu özelliğiyle menziller feleği kendisine uygun olan yirmi sekiz mertebeye yayılan Rahman'ın nefesine uygundur. Şeyh 198. babda şunları söylüyor:

"Sonra bu ilahi nefes varlığı olmayan sabit alemin aynlerine yansıdı. Bunun insan kelamındaki benzeri yayılma özelliğine sahip harflerdir."

Son olarak bu Fassın hikmetinin "ahadiyet" (teklik) sıfatıyla nitelendirilmiş olması sayı bakımından yirmi sekiz menzile uygundur. Çünkü "ahadiyet" kelimesinin rakamsal değeri: 1+8+4+10+5=28dir. İleri bu fasa uygun surenin Fil suresi olduğunu göreceğiz. Bu surenin 28 sayısıyla belirgin bir sayısal ilişkisi vardır. Yine Rahman'ın nefesinin "Bismillahirrahmanirrahim"in rakamsal değerinden yayılmış olmasıyla da yakın bir ilişkisi vardır.

9. Mertebe: el-Gani (zengin) isminden Yusufi Kelimedeki Nuriye hikmeti Fassı. Burçlar feleği, et-Tarf menzili ve “cim” harfi.

Takdir; taksim etme ve sınırlandırma demektir. Bütün sınırları ve kayıtları cami birinin her türlü sınır ve kayıttan müstağni olması gerekir. Dolayısıyla el-Mukaddir ismi, el-Gani isminin zuhurunu gerektirir. Dokuzuncu mertebe bu isme aittir ve ed-Dehr ismiyle birlikte dokuz feleği icat etmeye yöneliktir. Burası ise on iki burcun bulunduğu felektir. Her burç da büyük bir meleğin makamıdır ve bu burcun hazinelerinin anahtarları o meleğin elindedir. Yüce Allah burada bir takım hükümler koymuştur ki etkileri dünyada ve ahirette görülür, bu da yıldızların seyrine ve nurların inişine göre belirginleşir. Şeyh bütün bunları Futuhatın bablarında, Akletu’l Müstevfiz ve Et-tenezzülatu’l Mavsiliye adlı eserlerde ayrıntılı olarak açıklamıştır. Bu yüzden el-Gani ismini bu hazinelerin feleğiyle birlikte zikretmiştir. Hazinelerin sayısı ise feleklerin derecelerinin sayısı olan 360’a eşittir. Öte yandan üstünde hiçbir suret bulunmayan bu atla felek hissedilir olduğu için ilahi tenzihin de mahzarıdır, yani “el-gani ani’l alemin” (alemlerden müstağni) isminin mahzarıdır. Bu yüzden Şeyh bu Fassın sonunda bu ismi fakirlikle beraber yaklaşık olarak 30 kere tekrarlamıştır ve Fassı şu ayetle tamamlamıştır: *“Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye lâyık olan ancak O'dur.”* (Fatır, 15)

El-Gani isminin huzuruna en uygun nebi Yusuf (a.s)dir. Allah onu yeryüzü hazinelerinin, üçüncü semadaki misal ve tasvir alemi hazinelerinin başına emin biri olarak tayin etmiştir. Anne ve babasını tahtın üzerine yükseltmiştir. Bu yüzden Şeyh’in “el-Abadile” kitabında “Abdullah b. Yusuf b. Abdulgani” başlıklı bir baba yer verdiğini görüyoruz.

Atlas burcu feleği ile Yusuf (a.s) arasındaki bir diğer latif alaka ise rivayetlerde belirtildiği gibi Yusuf'a (a.s) bütün güzelliğin yarısının verilmiş olmasıdır. Bu yüzden Yusufi makamda güzellik kemali dairesinin ancak cemali ve tenzihi yarısı zuhur eder. Nitekim Kur'an'ın bildirdiğine göre kadınlar da bunu ifade etmişlerdir: *"Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil... Bu ancak üstün bir melektir!"* (Yusuf, 31)

Aynı şekilde atlas feleğinin sadece yarısı bizim yeryüzündeki varlığımıza zuhur eder, diğer yarısı ise bize nispetle gaiptedir. Şeyh, babın başında feleğin yarısında zahir olan altı burcu zikrederken buna işaret etmektedir. Bir o kadar da gaybidir, der. Örneğin validemiz Aişe (r.a) hakkında şunları söylüyor: "Onun sözü altı ay devam etti." Burada sıdık (doğru sözlü) kadın ile Yusufi makam arasındaki latif münasebete ince bir işaret vardır.

Çünkü Yusuf kemalin güzelliğinin yarısına sahiptir. Kadın ise kemal sahibi kocanın yarısıdır. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf (a.s) es-Sıddık (doğru sözlü) olarak nitelendirilmiştir. Hz. Aişe ise "es-Sıddıka bint es-Sıddık" (doğru sözlü adamın/Ebubekir'in doğru sözlü kızı) (r.a) olarak nitelendirilmiştir. Hz. Aişe ve babası tıpkı Yusuf (a.s) gibi tabir ilmini en iyi bilen insanlardı… Söz ve fiilde doğruluk sadık rüyalar şeklinde sonuç verir…Kemal, nuru yaygın cemal yarısıyla sınırlı değildir, bilakis cemal tümündedir. Bu cemal yarısının tekamülü, üzerine gölge düşmüş diğer cemali yarıdadır. Diğer bir ifadeyle kemal terzih ve teşbih veya mutlaklık ve mukayyetlik gibi zıtlardan müteşekkil iki yayın birleşimindedir. Bu kemal ceminden sapmanın oranında müşahede eden kimse marifet kemalinden sapar. Nitekim Şeyh, Futuhatın 73. babının başlarında bu konuyu ayrıntılı olarak açıklamıştır. Şeyh,

Futuhatın Yusuf suresine has 372. babının girişine koyduğu beyitlerde bu tekamüle işaret etmiştir:

Kevnin yarısını halkında toplayan

Diğer yarısını da ahlakında

Bu vaktindeki vaktin aynidir

Ayı da ufkunda doğmuş olur.

Ay'ı garbında doğarken

Işığı şarkında batar

Bütün mahluk ona aşıktır

Ve hepimiz ondan dolayı helak oluruz.

Şeyh, bu 372. babda burçlardan ve burçların feleğinden söz eder. Çünkü İsrailiyatta bilinen bir gerçektir ki on iki kabilenin her birinin belli bir burcu vardır. Diyor ki:

"Ey dönüp duran felek

seyrinizde kimin için yürümektesin.

Aynı şekilde Futuhatın Yusuf suresindeki inişlere uygun 421. babında ayrıntılı olarak burçların isimlerini belli bir tertip dahilinde zikreder.

Bu babın başlığı ve konusu tenzihle ilgilidir ve şöyledir: "Delil ve burhanla bana ulaşmayı talep edenin, buna rağmen bana ebediyen ulaşamayan kimsenin inişi. Çünkü hiçbir şey bana benzemez." Bu yüzdendir ki "et-Teracim" kitabında Yusuf suresi inişleri babının "Selp ve tenzih tercümesi" başlığıyla verildiğini görüyoruz.

Bu mertebeye en uygun harf "cim"dir. Çünkü Şeyh'in, Tirmizi'nin 120 sorusuna verdiği cevaplar kapsamında zikret-

tiği gibi “cim” harfi kabzanın dışında olan tek harftir. Kabzanın dışında olmak ise mutlaklık ve tenzih anlamına gelir. “Cim” harfi yüce Allah’ın cem ediciliği nedeniyle el-Celal ve el-Cemal isimlerinin kabzalarının dışında olan el-Cami isminin ilk harfidir. Çünkü Ahmedi ahadi kemal makamında birlikte vardırlar. Aynı şekilde Yusufi makama tecelli eden cömert el-Cemil isminin de ilk harfidir.

Nur ile Yusuf, hayal ve atlas feleği arasındaki ilişkiden dolayı bu Fassın hikmetine Nuriye hikmeti adı verilmiştir. Çünkü yüce Allah Yusuf’a (a.s) tabir ilminin nurunu vermiştir. O bu nur sayesinde misal ve hayal aleminin hakikatlerini keşfederdi. Hayal en büyük nurdur ki insan onunla eşyayı idrak eder. Şeyh bu konuyu Futuhatın bir çok babında ele almış ve uzun açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin “Nur” suresinin menziline mahsus 360. babda şunları söylüyor: “Hak ile var etme kuvvetindeki hayalın nefsinden başkasını içerdiği sabit olduğuna göre, onun gerçek ifadesi insan-i kamildir. Çünkü onun gibi hakkın suretinde olan başka bir varlık yoktur. Çünkü nefsinden başka bütün malumlar onun nefsinde bulunurlar. Tıpkı bu nispet gibi mevcudatın nispetlerini de içerir… Hadis varlıklardan hiçbir şey hakkın suretini kabul edemez, sadece hayal buna kabildir. Bu söylediklerimizi kendinde tahakkuk ettirdiğin zaman onun vuslatın en son noktasında olduğunu bilirsin.”

Burçlar feleğinin Nuriye hikmetiyle ilişkisine gelince, her şeyden önce burçlar, bu dünyadaki maddi nurun en büyük mahzarı olan güneşin seyri ile belirginleşirler. Dolayısıyla burçlar nur sayesinde zuhur ederler. Şeyh bu fassta şunları söylemiştir: “Fakat onun en-Nur ismiyle idrak gerçekleşir.” Bu nedenle Şeyh, atlas feleğinin zuhur etmesine sebep olan güneşten, aydan ve yıldızlardan sıkça söz eder. Nitekim Yusuf suresinde belirtildiği gibi Yusufi makam da onlarla

zuhur etmiştir: *"Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm."* (Yusuf, 4)

Ayrıca hayal huzuru da ancak onu ifade eden misali suretler aracılığıyla idrak edilebilir. Bunun gibi atlas feleği de altında yüzen yıldız suretleri aracılığıyla idrak edilir. Hayal maddi varlıklar ile anlamlar arasında bir berzahtır, bunun gibi atlas feleği de tabii-unsuri-maddi alem ile tabii-nurani-ruhani-melekuti alem arasında bir berzah işlevini görür. Öte yandan hayal hayrettir, çünkü hayali suretler kendileri değildirler. Aynı şekilde atlas feleği de hayret feleğidir. Şeyh 198. babın 16. faslında bu anlamda şunları söylemektedir:

"Atlas feleğinin nasıl hak hakkında hayret etmekten zuhur ettiğini görmedin mi? Çünkü ondaki miktarlar, hak açısından çoğalamaz durumda olan isim ve sıfatlar gibi cüzlerdeki timsallerde taayyün etmezler. Dolayısıyla hayret ancak atlas feleğinde zuhur eder. Çünkü orada burçlar olduğu söylenmekle beraber belirgin olarak gösterilmemişlerdir. Böylece hayret şekli üzere vazolunmuştur. Yıldızlarla donatılmış felek ise menziller aracılığıyla kendisiyle ilgili olarak hayret vaki olmasından dolayı delaletler şekli üzere vazolunmuştur. Dolayısıyla atlas feleğindeki burçlara menziller aracılığıyla delalet edilir. Çünkü deliller şekli üzere vazolunmuştur. Hükümlerin çeşitliliği de gezegenlerin menzillere inişine, burçların da ilahi suretler menziline inişine bağlanmıştır ki Hak orada atlas feleğiyle ilgili bilinmeyen hükümleri izhar eder. Bu yüzden akli delil esasında Allah'ın sureti yoktur, denilir. Ama menzillerdeki delaletlerle bilinir ve işte hak budur denilir…"

Şeyh bir yerde şöyle diyor: "Bu nur hikmetinin nuru hayal huzuruna yayılmıştır." Bu sözü birkaç açıdan anlamak mümkündür: Kevni huzurda burçlar feleğinin hikmeti ancak güneşin kendi feleğindeki seyri esnasında ışığının yayılması

aracılığıyla zuhur eder. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sonra biz güneşi, ona delil kıldık."* (Furkan, 45) Cüzi insani huzurda bu hikmet, insandaki hayal gücüne taalluk eder ve bu insandaki en büyük nurdur ve insanın en geniş huzuru ondan kaynaklanır. İnsani külli huzurda ise hayal, kamil insanın en hususi mahzarlarından biridir. Çünkü var etme ve genişletme bakımından kamil hakkın sureti üzeredir. Bu mahzar Muhammedi Yusuf olarak isimlendirilir. Yakubi Yusuf ise onun hayalı kaplayan nuru kayıtlıdır ve üçüncü semada olmak üzere ruhanidir. Bu yüzden dünyadaki misal ve tabir aleminin kutbudur. Kendini atlas feleğinde sınırlandırmıştır. İlahi huzurda ise bu hikmet, müstağnilik ve mümkün varlıkların izharı huzurunda en-Nur ismiyle gerçekleşen zati tecelliden ibarettir. Çünkü bunların nefisleri her türlü övgüye layık müstağni olan Allah'a muhtaçtırlar.

Şeyh, burçlar feleği hakkında özetle şunları söylüyor:

Bu atlas feleğini "el-Gani" ismi yıldızı bulunmayan cüzleri benzer, şekli yuvarlak, başı ve sonu bilinmez kılmıştır. Hareketiyle kürsü içinde mesafe kat eder, tıpkı daha aşağı olan feleklerin onda mesafe kat etmeleri gibi. Ayrıca bu feleğin herhangi bir tarafı da yoktur. Günler, aylar ve seneler onun varlığıyla meydana gelmişlerdir. Ama bu zamanların onda taayyün edişleri, ancak yüce Allah'ın onun iç boşluğunda bu zamanları belirginleştiren alametleri yaratmasından sonra gerçekleşmiştir. Bunlardan bu feleğin taayyün ettirdiği sadece bir gündür, o da bir tek devirden ibarettir ki ayni kürsüdeki bir ayak yeri kadardır. Dolayısıyla en yüce kısmında taayyün etmiştir ve bu kadarına da gün adı verilmiştir. Bu günü yüce Allah'tan başka kimse bilemez. Çünkü bu feleğin cüzleri birbirlerine benzerler. Hareketinin başlangıç noktası kürsünün kademinin mukabili olan ikizler burcunun birinci derecesidir.. Böylece ilk gün zuhur eder ki bu Pazar günüdür ve bir

tek dönüşün bitmesiyle gerçekleşir. Es-Semi (işiten) sıfatından zuhur eder. Bu yüzden alemde yokluk halinde iken dahi ilahi "Kün=Ol" sözünü işitmeyen hiçbir şey yoktur. İkinci dönüşünden Pazartesi günü el-Hayat sıfatından zuhur eder. Bu yüzden alemde hayat sahibi olmayan hiçbir cüz yoktur.

Üçüncü dönüşünden Salı günü el-Basar sıfatından zuhur eder. Bu nedenle alemde yaratıcısını kendi aynında, yaratıcısının aynında değil, müşahede etmeyen bir tek cüz yoktur.

Dördüncü dönüşünden Çarşamba günü zuhur eder. Bu günün hareketi El- Mürid (irade) sıfatından kaynaklanır. Bu yüzden alemdeki her şey yaratıcısını tazim etmeye kast eder.

Beşinci dönüşünden Perşembe günü zuhur eder. Bu günün hareketi El Kadir (kudret) sıfatından kaynaklanır. Bu nedenle varlıktaki her cüz var edicisini övme özelliğine sahip kılınmıştır.

Altıncı dönüşünden Cuma günü zuhur eder. Bu günün hareketi ise El- Aliym (ilim) sıfatından kaynaklanır. Bu nedenle alemdeki her cüz, var edicisinin zatı itibariyle değil, kendi zatı itibariyle var edicisini bilir.

Yedinci dönüşünden Cumartesi günü zuhur eder. Bu günün hareketi Kelam sıfatından kaynaklanır. Bu nedenle varlık aleminde yaratıcısını hamd ile tesbih etmeyen bir tek cüz yoktur.

Zaman kapsamında yedi günden fazlasına imkan tanınmamıştır. Çünkü ana ilahi sıfatların sayısı yedidir. Bu feleğin hareketinden yerler zuhur etmiş, bölünmez ve yer kaplayan tek cevherin varlığı sabit olmuştur. Arşa ait tek kelime kürsüde iki ayağın sarkıtılmasıyla ikiye ayrılmıştır. Bu iki ayaktan maksat da haber ve hükümdür. Hüküm ise beş kısma ayrılır: Vücup, yasak, mübah, mendup ve mekruh.

Haber ise bir tek kısımdır. İki altıyla çarpılınca sonuç on iki olur. Altısı ilahi, altısı ise kevnidir. Çünkü aynı suret üzeredirler. Bu yüzden bu atlas feleği de on iki kısma ayrılmıştır. Her bir kısım için alemde bir hüküm vardır ve bir amaca yöneliktir. Sonra tıpkı günlerin dönmesi gibi döner ve bu dönüş sonsuza kadar devam eder. Bu yüzden Koç burcuna 12000 sene verilmiştir. Sonra her birinde bin sayı düşürülmek suretiyle her burçta yürüyüş devam eder ve bu sonuna kadar devam eder. Bu da Balık burcudur ki ona 1000 sene verilmiştir. Dolayısıyla dönüşlerin toplamı 78000 senedir. Şu halde dönüş hareketi yenilenmekle beraber hareket eden sabittir. Bir hareketin aynısı hiçbir zaman tekrarlanamaz, sadece benzeri tekrarlanır. Bu felek cennetin çatısıdır. Cennette olup biten her şey onun hareketleri sonucu meydana gelir ve düzeni de kesintiye uğramaz. Çünkü cennet zatı itibariyle ebediyen tükenmez, nimetleri elemlerle bozulmaz, batmaz…

Tabiatın bu felek üzerindeki hakimiyetinin etkisiyle ateşten üç, topraktan üç, havadan üç ve sudan üç burç zuhur etmiştir. Her burcun üç yüzü vardır ve bundan 36 yüz elde edilir. Burada büyük bir melek hakimdir, Allah'ın vahyettiği emirlerini uygulamak onun elindedir.

Koç burcu meleği "el-Hamid"e (öven) sıfatların ve arazların yaratılış anahtarları verilmiştir.

Boğa burcunun meleği "es-Sabit"e cennet ve cehennemin yaratılış anahtarları verilmiştir. Onun hareketiyle cehennem ve içinde olup bitenler varolmuştur.

İkizler burcu meleği "el-Caiz"e madenlerin yaratılmasının anahtarları verilmiştir ve on bir derecenin ilkinin başlarında kıyamet günü sona erer ve cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde ebediyete kadar yerleşirler.

Yengeç burcunun meleği "es-Saik"e dünyanın yaratılışının anahtarı verilmiştir.

Aslan burcunun meleği "el-İklid"e ahiretin yaratılışının anahtarı verilmiştir ve bu burcun doğuşuyla cennet yaratılmıştı.

Başak burcunun meleği "es-Sadin"e beşeri cisimlerin tedbiri verilmiştir ve bu burcun doğuşuyla insan ve berzah yaratılmıştır.

Terazi burcunun meleği "el-Manih"e zamanın, hallerin ve değişmelerin yaratılışının anahtarı verilmiştir.

Akrep burcunun meleği "el-Adil"e bitkilerin yaratılışının anahtarı verilmiştir.

Yay burcunun meleği "el-Kaim"e nurani, zülmani cisimlerin ve ateşin tedbiri verilmiştir. Bu burcun doğuşuyla cinler yaratılmıştır.

Oğlak burcunun meleği "el-Cabir"e gece ve gündüzün yaratılışının anahtarı verilmiştir.

Kova burcunun meleği "ed-Daim"e ruhların yaratılışının anahtarı verilmiştir.

Balık burcunun meleği "el-Hair"e hayvani cisimlerin tedbiri verilmiştir.

Cehennemliklere azap etmekle görevli olanlar el-Kaim, el-İklid, el-Hamid, en-Nabit, es-Sadin ve el-Cabir adlı meleklerdir. Malik adlı melek ise cehennem bekçisidir. Bunlar geri kalan altı melekle –el-Caiz, es-Saik, el-Manih, el-Adil, ed-Daim ve el-Hafız-beraberdirler. Çünkü tamamı cennetliklerle beraberdir ve Rıdvan adlı melek cennetin bekçisidir."

Futuhatın "Müminun" suresiyle ilgili 361. babında Şeyh, burçların etkilerinin insan-i kamil ve hayat sahibi insan üzerine yayılması hakkında ayrıntılı açıklamalarda bulunur.

Bu Fassın sonlarında Şeyh, "Hudi" kelimedeki ahadiyet hikmeti Fassına giriş için bir hazırlık mahiyetinde ahadiyetten (teklikten) söz eder ve Fassın sonunda şunları söyler: "Senin için yolu hazırladık, artık ne yapacağına bak!" Bu da Hud'un (a.s) "*Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır."* (Hud, 56) şeklindeki sözüne yönelik bir işarettir. Şeyh'in "bak!…" sözü de Hud Fassı feleğine yönelik bir işarettir. Yani ancak nurlarına bakarak idrak edilebilen yıldızlar feleğine.

Hiç kuşkusuz sureler içinde tenzihe, tekliğe ve zati müstağniliğe en uygun sure "İhlas" suresidir. Çünkü bütün kelimeleri bu anlamlara delalet eder. Şeyh de bu fassta bu sureyi tefsir etmiş ve Futuhatın 272. babında bu surenin menzilini "tevhit tenzihi menzili" olarak isimlendirmiştir. Bu Fassın İhlas suresinden ve el-Gani isminden destek gördüğüne işaret etmiş ve şöyle demiştir:

"O, birdir, bu tür sıfatlardan münezzehtir. Bizden müstağni olduğu gibi o tür sıfatlardan da müstağnidir. Bu sureden başka da Hakka dair bir nispet yoktur."

8. Mertebe: eş-Şekur isminden Yakubi kelimedeki ruhi hikmet Fassı. Kürsü, en-Nesre menzili, Yengeç burcu ve "Kaf" harfi.

El-Gani (zengin) ismi el-Hamid (övgüye değer) ismiyle birlikte anılır: "*El Gani (zengin) ve El Hamid (övülmeye lâyık olan ancak) Allah'tır."* (Fatır, 15) el-Gani (zengin) el-Muğni (ihtiyaçları gideren)dir. El-Muğni ise övülür teşekkür edilir. Dolayısıyla el-Gani isminin zuhuru eş-Şekur (her durumda, hem darlıkta hem bollukta övülen) isminin zuhurunu gerektirir. Dolayısıyla eş-Şekur ismi iki hali gerektiren bir isimdir. Bu yüzden dünyadaki bütün ikili şeylerin aslını oluşturan varlık mertebesinin, yani kürsünün var edilişine yöneliktir. Çünkü

kürsüye oturulunca iki ayak aşağı sarkıtılır. Bu, aynı zamanda sekizinci mertebedir. Sekiz ise ikinin küpüdür (2x2x2=8). Dolayısıyla zatlarda ikilik, sıfatlarda ikilik ve fiillerde ikilik gibi bütün mertebelerdeki ikilik mertebesidir burası.. değişmezlik bire ait olduğu gibi değişkenlik de ikiye aittir. Örneğin cevher sabittir, ama şekli değişkendir. Bu yüzden kürsü mertebesi şekillerin değişkenliğine aittir. Bu anlamda Şeyh "Akletu'l Müstavfiz" adlı kitabında şunları söylüyor:

"Yüce Allah bu son feleği döndürmüş ve Kürsü adını vermiştir. Arşın içinde, yeryüzündeki bir çöle atılmış bir halka gibidir. Bu iki felek arasında heba alemini yaratmış ve bu kürsüyü de tedbir edenlerle imar etmiştir. Oraya Mikail'i yerleştirmiş iki ayağı da oraya indirmiştir. Çünkü söz Arşta iken bir tanedir. Bunun nedeni de Arşın terkip aleminin ilki olmasıdır. Kürsü de ise söze ilişkin iki nispet zuhur etmiştir. Çünkü kürsü ikinci felektir. Bu yüzden söz orada bölünmüştür. Bu ise iki ayak olarak ifade edilmiştir. Tıpkı tek olan sözün emir, nehiy, haber ve haber verme şeklinde bölünmesi gibi. Bu iki felekten rükünler alemindeki garip şekiller meydana gelir. Mutlak olarak harikuladelikler de bu ikisindendir. Çünkü harikuladelik garip şekillerdendir ve aslı bilinmez, ama buradan kaynaklanır. Harikuladeler iki alemde zuhur ederler. Bunlardan biri hayal alemidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor."* (Taha, 66) Diğeri de hakikat ve kerametler alemidir. Bu iki feleğe bizim ashabımızdan ulaşan çok az kişi vardır. Sadece efraddan bazı kişiler ulaşmışlardır. Aynı şekilde geometri ve rasat alimleri de onları algılayabilmiş değildirler. Tabiatta alışık olunmayan bir şekil gördüklerinde onu felekteki garip şekle nispet ederler ve bunda kıyas da geçerli olmaz. Eşyadaki hususiyetler bu iki felektendir ve bu meçhul bir tabiattır. Bu yüzden kendine has özelliğiyle böyle yaptı, derler. Oysa bu iki feleğin hareketlerini bilselerdi, alemdeki bilmedikleri bir şey olmazdı…"

Bu yüzden Şeyh bu fassta tabiattan, etkilerinden, tabiata hizmet eden tabipten, adetlerden, harikuladeliklerden ve tekrarların benzeşmelerinden söz etmektedir. Çünkü bütün bunların kaynağı kürsüdür. Öte yandan kürsünün harici ve hissedilen mahzarı dünyadaki menziller feleğidir ve bu da ahiretteki arafın surlarıdır ki yukarı tarafı cennete bakar ve orası doğruluk ve mutluluk ayağının yeridir. Aşağı yüzü ise cehenneme bakar ve orası da zorbanın ve bedbahtlığın ayağının yeridir. Dolayısıyla cennete bakan yüzü sağlık ve afiyetle, cehenneme bakan yüzü ise hastalık ve sakatlıkla ilgilidir. Çünkü hastalıklar ve acılar unsuri terkip aleminde gerçekleşirler, ruhani basit alemde değil. Ruhani basit alem menziller feleğinin üstündedir. Tabiat, menziller feleğinden esfel-i safiline doğru oluşan unsuri bir oluşumdur. Onun altındakilerde dünya ve ahirette maddi ve manevi acılar ve hastalıklar zuhur eder. Bu yüzden Şeyh, Futuhatın kürsüye tahsis ettiği 198. babının 18. faslında acılardan, gamlardan, sağlıktan ve selametten söz etmektedir. Zahiren menziller feleği ve batınen kürsü feleği ilahi kabzanın kevni mahzarıdır. Şeyh, Tirmizi'nin 120 sorusuna verdiği cevapta bundan bahsetmiştir. Dolayısıyla kabzedilen bir şey kayıtlıdır. Bunun için cenab-ı şeyh kayıtlandırmadan söz etmiş ve ***"din şeriata uymak, kendini ona göre kayıtlandırmak demektir"*** demiştir. Mükellef olan kimse ya muvafakat etmek suretiyle boyun eğer, ya da muhalefetle kendini kayıtlandırır. Şeyh'in din ve şeriattan söz etmesine gelince, bunun sebebi, Futuhatın bir çok yerinde dini şeriatların kaynaklarının kürsü olduğunu belirtmiş olmasıdır. Örneğin 58. babda şunları söylüyor: "Risaletin kürsünün yanında bir makamı vardır ve bu risaletin ve şeriat koyan nübüvvetin makamıdır… Çünkü söz kürsüde haber ve hüküm şeklinde bölünür."

Bu nedenle Şeyh bu Fassın sonunda Resullerin ve varislerin makamından ve onların kürsüden nazil olan ilahi emir ve yasağa hizmet etmelerine değinmektedir.

Bu fassta kullanılıp ikilik bildirmek ve şekille kayıtlı olmak bakımından Kürsü mertebesine işaret eden ilk söz "din ikiye ayrılır" ifadesidir. Biri kayıtlandırma, biri de boyun eğme, kendini kayıt altına alma dinidir. Kayıt şekildir, bu yüzden hayvanın kaçmaması için ayaklarına bağlanan ipe "şikal" denilmiştir. Bu yüzden rüyalarda dine bağlılık kayıt şeklinde sembolize edilmiştir. İkiliği (izdivaciliği) ifade eden bu fasstaki kelimelerin sayısı çoktur. Bunlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür: Din ikiye ayrılır / ilahi şeriat insani kanun (namus)/muhalif muvafakat / sorumluluğun tevacüzü / kolay olmayan kolaylık / batın olan zahir / azap eden nimet veren / hayır sevap ve şer ceza / ikideki şahsiyet / sağlığın hastalığı / tabiatın hizmetçisi ve ilahi emrin hizmetçisi"…

198. babın 19. faslında Şeyh, Kürsünün Menziller feleği ile ilişkisi hakkında şunları söyler: "Bu felekteki iki ayağın fiillerinden biri, üstün iradeli olan Allah'ın takdiriyle alemde her çiftten canlıların zuhur etmesidir. Çünkü tabiattaki iki failin hükmü söz konusudur." Bundan maksat da sıcaklık ve soğukluktur. Bir de nefiste iki kuvvetin bulunmasıdır. Bundan maksat da ilmi ve ameli kuvvettir. Yine aklın da iki yüzü vardır: Ön ve arka. Bunu icmal ve tafsil olarak da ifade edebiliriz." Yine ilahi "Kün" kelimesinde iki harf (kêf ve nun) vardır. "*Onun benzeri gibisi yoktur*" ifadesindeki iki ilahi sıfattan maksat da bir sıfattır ki o da "*Basar ve Semi*" (işiten ve gören)dir. Bu da bir başka sıfattır. Dolayısıyla tenzih eden, benzeri gibisi olmayandır, teşbih eden de işiten, görendir. Şu halde gayb ve şahidat söz konusudur. Gayb tenzihtir, şehadet ise teşbihtir."

198. babın 18. faslı olan **Kürsü** faslında Şeyh şunları söylüyor:

"Nimetlerin lezzetleri ancak zıtlarıyla bilinir…" Hakkın, resullerinin lisanıyla kendisini gazap ve rıza ile vasfettiğini görmüyor musunuz? Bu iki hakikatten alemde ilimlerin yiyecekler ve benzeri gibi zahir zevklerden ve bedenin bütün zahir organları her türlü hastalıktan beri ve selamette olmasına rağmen acılar, dertler ve gamlar gibi batın şeylerden kazanılması söz konusu olmuştur. Ne akıl almaz bir sistem olduğunu görüyor musunuz? Sirayet etme özelliğine sahip ve her şeyi kaplayan rahmetin sabitliğinden dolayı Arş sabittir. Arş ihata edicidir ve o, rahmani nefesin aynısıdır ve yüce Allah mahlukatının içine bütün dertleri onunla üfler. Alemin hissettiği bütün darlık, içindeki her şeyle birlikte kabzedilmiş olmasından kaynaklanır. Kabzedilen bir şey sınırlıdır, sınırlandırılmış bir şey de menedilmiştir. İnsan suret üzere var edildiği için menedilmeye tahammül edemez. Bu yüzden yüce Allah bu rahmani nefesle ona üflemiştir. İşte hissettiği şeyler bu nefestendir. Nitekim soluk alıp vermesi de sevginin hükmünden kaynaklanır ki yüce Allah bir kudsi hadiste bunu şöyle ifade etmiştir: "bilinmeyi istedim (sevdim)". Böylece onu rahmani nefesle izhar etti. Bu ilahi teneffüs alemin varlığının aynısıdır. Böylece Onun istediği (sevdiği) gibi alem Onu bildi. Şu halde alemin aynı rahmetin aynıdır, başka değil. Gönlünü keskinleştir ve iyice anla ki Hakkın rahmetinden ibaret olan aleme ebedi elem yöneltilmez. Allah bunu yapmaktan münezzehtir, kerem sahibidir. Bakınız, Kürsü makamın ilahi kelimeyi bölmesinden ne büyük bir bağış kaynaklanmaktadır! Bundan Hak ve halk zuhur etmiştir. Rivayette belirtildiği gibi iki ayağın yeri olan Kürsü olmasaydı, birbirlerinden ayrıt edilmezlerdi. Bu isimden, yani eş-Şekur isminden insani nefeste "kaf" harfi ve menziller feleğinde "en-Nesre" menzili, feleğinin vücut bulmasından sonra var olmuştur…"

en-Nesre kelimesi, intişardan türemiştir, kabzedilmiş mücmelin açılması yani.. bu, sözünü ettiğimiz rahmani nefesin veya insani nefesin kelamından zahir olan yayılıp saçılmanın aynısıdır. Bunu anlatmamızın sebebi Kürsü ile harici mazharı arasındaki ilişkiyi ifade etmektir. Yani menziller feleğinin söz ve harflerle ifade edilmesi. Çünkü bu ikisi varlıkları itibariyle eş-Şekur isminden destek görürler. Eş-Şekur ise ilahi kelamın mahzarıdır. Şeyh "Akletu'l Müstevfiz" adlı eserinde Menziller feleği hakkında şunları söylemektedir: "Bu felek harfler feleğidir. Bu yüzden cisimler alemine yirmi sekiz menzil var edilmiştir. Yine doğru mahreçlerden yirmi sekiz harfin çıkması da buradan kaynaklanır. Sonra harfler bu doğru mahreçlerden insanlardan ve başka canlılardan kalan kısımların sayılarına göre çıkarlar. Miktarlarla birbirlerine eşittir, ne fazla ne de eksik vardır. Yani insanlardaki benzerleri artmaz da eksilmez de. Tıpkı "ba" ile " fa" arasındaki harfler gibi ve "cim" ile "şin" arasındaki harfler gibi ve de geniz harfleri gibi. Aynı durum hayvanlar için de geçerlidir. Bazı alimler Cafer Sadık'ın (r.a) talebelerinden birinden bana rivayet etti ki İmam Cafer Sadık hayvanlardaki harf sayısının yetmiş kadar olduğunu belirtmiştir…"

Bu mertebenin bu kelami mazharı ile kürsüden inen şeriatlarla doğrudan bir ilgisi vardır. Çünkü şeriat, yüce Allah'ın mükelleflere yönelik hitabından başka bir şey değildir. Yüce Allah şeriat aracılığıyla cehaletin darlığını ve bedbahtlığın karanlıklarını giderir, dağıtır. Bu yüzden Şeyh, Fassın hikmetini ruha nispet etmiştir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İşte böylece sana da emrimizle ruhu (Kur'an'ı) vahyettik."* (Şura, 52) *"Allah kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye ruh ile gönderir."* (Nahl, 2) *"Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye senin kalbine indirmiştir."* (Şuara, 193) *"Allah, kavuşma günüyle korkutmak için kullarından dilediğine iradesiyle ilgili ruhu (vahyi) indirir."*

(Mümin, 15) Bu ve benzeri ayetlerde münzel vahiy ruhu kürsüden sadır olan şeri emir ve uyarı ile birlikte zikredilmektedir.

Bu mertebe ile ruh, din ve ikilik arasındaki birliktelik nedeniyledir ki Şeyh, bu mertebenin kelimesini Yakub'a (a.s) nispet etmiştir. Çünkü yüce Allah onun adını din ile, halini de ruh ile birlikte zikretmiştir. Ayrıca kabz ve bast hali onda madden ve manen zuhur etmiş, bundan dolayı hüzünlenmiştir. Yusuf'u yitirmekten ötürü gözlerini kaybetmiş, sonra sevinmiş, gözleri yeniden görmüş ve Yusuf'a kavuştuktan sonra tahtın üzerine çıkmıştır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Ya'kub da, «Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece müslümanlar olarak ölünüz» (dediler)."* (Bakara, 132) Bir ayette yüce Allah, Yakub'un oğullarına şöyle hitap ettiğini bildirmektedir: *"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."* (Yusuf, 87) *"Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum! dedi."* (Yusuf, 94) Yakub (a.s), Kenan'da Mısır'daki Yusuf'un kokusunu almıştır. Ruhların özelliklerinden biri koku aracılığıyla nefeslerin zevkini almalarıdır. Çünkü Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Atlar koku aldıkları gibi ruhlar da koku alırlar."

Şeyh, Yakub (a.s) ile iki ayak (kademeyn) ekseni etrafında dönen bu mertebe arasındaki bir başka münasebete işaret eder ve şöyle der: "Artık lezzet alanı ve elem çekeni ve her halin akıbetini biliyorsun. Ukubat ve ikab (ceza) ismi de buradan gelir. Bu kelime gerek hayır gerekse şer nitelikli karşılık, sonuç için kullanılır. Ancak örfte hayır nitelikli karşılığa sevap, şer nitelikli karşılığa ise ikab denir." Dolayısıyla ikaba (cezaya) en uygun isim Yakub'dur. Şeyh, Futuhatın 14.

babında ona el-Akib adını verir. Bu isim de övgüye değer akıbetlere münasiptir. Yani her halükarda övülen ve bu mertebeyi var etmeye yönelen eş-Şekur isminin anlamına uygundur. Yakub, nimetin artışını gerektiren şükür ameliyle tahakkuk ettiği için Allah akıbetinde onu bereketlendirmiştir ve kavmine de Benu İsrail (İsrailoğulları) adı verilmiştir. İsrail, Yakub'dur (a.s).

Bu Fassın sonunda Şeyh saçların ağarmasına işaret eder. "Hud suresi saçlarımı ağarttı…" Çünkü daha önce de söylendiği gibi kürsünün maddi mazharı olan menziller feleği Hud Fassına aittir. Çünkü bu mertebe ile Kur'an'da "erzeli'l ömr" (ömrün en alçak dönemi) olarak isimlendirilen durum arasında bir münasebet vardır. Ama bu varlıkta unsuri alemden ibarettir. Çünkü unsuri alem menziller feleğinin altında yer alır. Şeyh, Tirmizi'nin sorularına verdiği ilk cevapta buna işaret eder ve şöyle der:

"Tabii ürünlere taalluk eden bir şey, onların çeşitlenmesiyle çeşitlenir ve onların değişmesiyle değişir. Bu ise ömrün en alçak dönemi olarak isimlendirilmiştir ki insan bu dönemde daha önce bilir iken bilmez olur. Çünkü ilmin kaynağını oluşturan maddeler bu dönemde dönüşmüşlerdir. İlim ise onlara tabi oluş hükmüyle katılmıştır." Ömrün en alçak döneminin hastalıkla, ölümle ve Yakub'la ilişkisi nedeniyledir ki Şeyh'in "el-Abadile" adlı kitabında "Abdullah b. Yakub b. Abdulmümit" başlıklı bir bölüme yer verdiğini görüyoruz. Fakat kürsünün, ruh ve reyhanın mekanı arafın yukarı tarafında bulunan cennetlerdeki baki hayatta bir ayağı bulunduğu için de aynı kitapta "Abdullah b. Yakub b. Abdulbaki" başlıklı bir bölüme daha rastlıyoruz. Yakub'un ölüm ve kalım (beka) ikilisini nasıl cem ettiğini görüyor musunuz? Çünkü iki ayak kürsününün yanında eş-Şekur isminden destek görüyordu. Yakub (a.s), aralarında Yusuf (a.s) da olmak üzere on iki

oğul geride bıraktığı gibi Kürsü mertebesi de Yusufi burçlar feleği mertebesini geride bırakmıytır. Ki bir sonraki fass bu mertebeye aittir ve Şeyh, bu Yakubi Fassın sonunda tabii eserlerden söz etmekle bu fasa giriş için bir hazırlık yapmıştır. Çünkü tabiatın eserleri ilk olarak burçlarda zuhur etmiştir. Bunlardan üç tanesi sıcak ve kuru, üç tanesi soğuk ve kuru, üç tanesi sıcak ve nemli, üç tanesi soğuk ve nemlidir ve bilinen tertiplerine göre sıralanmışlardır.

7. Mertebe: el-Muhit isminden İsmaili Kelimedeki ali hikmet Fassı. Arş, "Kaf" harfi, ez-Zira' menzili ve ikizler burcu.

Şükrün amacı aslında şükretmekten aciz olunduğunu ifade etmektir. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "*Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız.*" (İbrahim, 34) Şeyh'in Futuhatın 558. babında belirttiğine göre İsimler içinde el-İhsa sıfatının kardeşi el-Muhit (ihata eden) ismidir. Yüce Allah bu iki ismin anlamını birlikte zikrederek şöyle buyurmaktadır: *"(Allah) onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir)."* (Cin, 28) O halde kullardan sadır olan şükrün amacı ihata edememenin itirafıdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler (ihata edemezler)."* (Bakara, 255) Sadece yüce Allah her şeyi ihata eder. Bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Ve Allah her şeyi kuşatmıştır."* (Nisa, 126)

Şu halde eş-Şekur ismi el-Muhit isminin zuhurunu gerektirir. Bu isim de yedinci mertebede Rahman'ın üzerine istiva ettiği ve her şeyi kuşatan arşı icat etmeye yönelik olarak belirginleşmiştir. Arş nurani varlıkların en yücesidir. Bu yüzden hikmeti ali (yüce)dir. Öyle ki Şeyh Abdulkerim el-Cili "el-

İnsanu'l Kamil" adlı eserinin 45. babında arşı bütün kevni mertebelerin en yücesi olarak nitelendirir ve şöyle der:

"Arş'ta gerçekleştirilen keşfin bize mutlak olarak sağladığı bilgileri ibarelere dökecek olursak deriz ki: Arş, bütün manevi ve maddi felekleri ihata eden bir felektir. Bu feleğin yüzeyi Rahman'ın mekanıdır. Bu feleğin hüviyetinin nefsi ayni ya da hükmi mutlak olarak bütün vücuttur. Bu feleğin bir zahiri bir de batını vardır. Batını kutsi alemdir ki aynı zamanda yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının alemidir. Kutsi alem onun tecelligahıdır ki cennetliklerin hakkı müşahede etmek üzere sevkedildikleri gün üzerine çıktıkları tepe şeklinde ifade edilir. Zahiri ise insanlık alemidir. Burası teşbih, tecsim ve tasvir mahallidir. Bu yüzden cennetin çatısıdır…"

Şeyh ise Futuhatta **Arş** ile ilgili olarak özetle şunları söylüyor:

"Arş, ihata edicilik bakımından varlıkların en büyüğüdür. Kütlesi ve kadri itibariyle büyüktür. Hareketi ile kuvvetinin kapsamında olan şeyleri kabzasının altındaki varlıklara bahşeder. Bu yüzden kerem sahibidir, cömerttir. Başka cisimlerin kendisini ihata etmesinden beri ve nezih olduğu için de uludur. Rahman ona istiva ederken rahmani nefes ona emrinden bir ruh bahşetmiştir. Dolayısıyla alemdeki mevcutların suret ve ruhlarının toplamıdır ve onları idare edendir. Rahmani nefesten olan arşi kelime bir tanedir. O da varlıkların icadına yönelik ilahi emirdir. Dışbükeyinin gölgesinde öyle bir huzur ve rahatlık vardır ki değeri hiçbir şeyle ölçülemez. Bu gölge Rahman'ın nurunu perdeler. Altında bir çok hazine vardır. Bunlardan biri de "**La havle vela kuvvete illa billahi'l aliyyi'l azim**" (Ulu ve büyük Allah'tan başka güç sahibi ve değiştirici yoktur) sözünün çıktığı hazinedir. Bu hazine Adem (a.s)dir. Soğuk hava üzerine yerleştirilmiş donmuş su üzerindeki nurani direkleri vardır bu hazinenin..

Bu hava gaipten ibaret karanlığın nefesidir. Yeryüzü başka bir yeryüzüyle özde değil sıfatta değiştirildiğinde burada insanlar bir köprü üzerinde olurlar. Yüce Allah'ın arşın nurlarından yarattığı melekler onun etrafında döner dururlar. Günde dört melek onun dört direğini taşır. Her direğinin ortak iki yüzü vardır ve her yarının sınırına kadar bir yüz söz konusudur. Rükünleri ise üstünlük bakımından farklı kılınmışlardır. En faziletlisi en büyük ve cami rahmani direktir. Onun sağında içinde sertlik namına bir şey bulunmayan rahmet direği yer alır. Solunda ise sertlik ve kahır direği bulunur. Karşısında ise dördüncü direk yer alır ve onun sureti üzeredir. Bu ise nur ve karanlıktır, içinde hem rahmet vardır, hem şiddet vardır. Her yüzün yarısında bir direk bulunur. Bunlar da toplam sekiz direk ederler. Bunları kıyamet günü sekiz melek taşır. Onu dünyada ise dört melek taşır. Arş kelimesi aynı zamanda saltanat ve mülk anlamına da gelir. Onu taşıyanlar ise mülkü idare edenler anlamını ifade eder. Dolayısıyla bunlar cisim, ruh, besin ve mertebe şeklinde sınırlandırılır. O halde Adem ve İsrafil suretleri, Cebrail ve Muhammed ruhları, Mukail ve İbrahim rızıkları, yani besinleri, Malik tehditleri ve Rıdvan da vaatleri idare eder. Böylece sekiz taşıyıcı tamamlanmış oldu. Dünyada bunlardan zahir olanlar ise dört tanedir: Suret, besin ve iki mertebe. Kıyamet günü ise sekizi de gözlere açıkça görülürler. Bu sekiz sütun ve sekiz taşıyıcı, Hakkın sekiz nispetiyle irtibatlıdır. Bu nispetler şunlardır: Hayat, ilim, kudret, irade, kelam, semi, basar ve şanına yaraşır bir sıfatlar zevkleri idrak. Arşın dört taşıyıcısının suretlerine gelince, birincisi insan suretindedir. Diğer Arş taşıyıcılarına "**la havle vela kuvvete illa billahi'l aliyyi'l azim**" zikrini öğreten odur. Nitekim bu zikri söylemeleri sayesinde onu taşımaya güç yetirebildiler. İkincisi aslan suretindedir. Üçüncüsü kartal suretindedir. Dördüncüsü boğa suretindedir. Samiri bunu görmüş ve Musa'nın ilahının o olduğu-

nu sanmıştı. Bu zannından hareketle de kavmi için buzağıdan bir ilah heykeli yapmıştı…”

En yüce Arşa en uygun nebi İsmail (a.s)dir. Çünkü İsmail (a.s) ile arşı var etmeye yönelen ve onda tecelli eden isimler arasında ilişki vardır. Bu isimler şunlardır: el-Muhit, el-Muhsi, el-Kabid, er-Rahman el-Muheymin. Bu yüzden Arşın ihatasının kabzası içinde bulunan bütün mertebeler üzerinde bir hakimiyeti vardır. Bu nedenle “el-Abadile” adlı kitapta Şeyh’in İsmail’i Abdulmuheymin’e nispet ettiği bir bab görüyoruz. Aynı kitaptaki bir diğer babda ise onu Abdulmuhsi’ye nispet etmektedir. Diğer bir babda da Abdulkabid’e mensup olarak göstermektedir. “İsmail” kelimesi “İsma’iyl”kelimesine çok yakındır. “İyl” Allah demektir. Sanki “Esmaullah” (Allah’ın isimleri) anlamına geliyormuş gibi. Nitekim Rasulullah (s.a.v) Allah’ın isimleri ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Allah’ın doksan dokuz ismi vardır, kim bunları sayarsa cennete girer.” Burada el-Muhsi-el-Muhit isminin kardeşi-ismi İsmail’de zahir olan isimlerle birlikte zikretmiştir. Bu yüzden İsmail’in hikmeti alidir. Çünkü esma-i hüsna yücedir. Ayrıca İsmail rabbinin katında rızaya mazhar olmuştur. Rabbin katındaki indiyetin rıza ile vasfedilmiş olması makamın aliliğinin delilidir. Bu nedenle bu fass kullarından razı rablıkla ilgili sözlerle başlıyor. Rıza ise arşa istiva eden Rahman’ın eserlerindendir. İsmail ile arş ve ululuk arasında başka bir alaka daha vardır. İsmail babasıyla birlikte kabenin duvarlarını yükseltmiştir. Kabri Kabe’nin içindeki hicr’dedir. Kabe, Arşın yeryüzündeki misalidir. Ayrıca secdenin kıblesidir ve kul secdede rabbini şu sözlerle tesbih eder: “**subhane rabbiye’l a’la ve bi hamdihi**” (ulu rabbimi hamdederek tesbih ederim). Görüldüğü gibi bu ifadede tesbih ile ululuk ve rab ismi birlikte zikredilmektedir. (Kabe ile arş arasındaki benzerlik için bkz. Futuhat c.1 bab: 72 sh. 667 ve sh. 702 tavaf faslı.)

Şeyh'in bu fasstaki ahadiyet (teklik) ile ilgili sözlerinin mercii arştaki ilahi kelimenin ahadiyeti(tekliği)dir. Rıza ile ilgili sözleri de arşa istiva eden Rahman'a dönüktür. Vadin doğruluğuna ve cennete ilişkin sözleri ise arşın cennetin çatısı olmasına racidir…

Şeyh, bu Fassı, bir sonraki Yakubi kürsü Fassına hazırlık mahiyetinde övgüden (sena) ve iki ayaktan söz ederek bitiriyor. İki ayak derken de vaat ayağı ve tehdit ayağını, yani kürsüden aşağıya sarkan iki ayağı kast ediyor. Övgüden bahsetmekle önceki Yekub Fassında zikredildiği gibi kürsüyü icat etmeye yönelik eş-Şekur ismine işaret ediyor.

6. Mertebe: el-Hakim İsminden İshaki Kelimedeki Hak hikmeti Fassı. Külli şekil, "Hı" harfi, el-Han'a menzili ve İkizler Burcu.

El-Muhit isminin her şeyi ihata eden olabilmesi için bütün şekillerle şekillenmesi, bütün suretlerle zuhur etmesi, bütün kayıtlarla kayıtlanması, bununla beraber bütün bunlardan münezzeh olması gerekir. O halde el-Muhit ismi el-Hakim isminin zuhurunu gerektirir. Çünkü her şeyi layık olduğu kayıt içinde yapan, her sureti münasip şeklinin içinde terkip eden el-Hakim'dir. Dolayısıyla el-Hakim ismi, külli şeklin icadına yönelik olarak altıncı mertebede zuhur etmiştir. Hikmet sahipleri vücudun külliyatını on sözle kayıtlandırdıkları için Şeyh, bu kevni sözleri ve ilahi huzurdaki benzerlerini zikrediyor ve 198. babın 16. faslı olan külli şekil faslında özetle şunları söylüyor:

"el-Hakim ismi külli şeklin, "hı" harfinin ve el-Hen'a menzilinin icadına yönelir. Bu ise kayıtlı bir şekildir. Bu yüzden hayvanların kaçmamaları için ayaklarına bağlanan bağa şikal adı verilmiştir. Şekil alan (müteşekkil) şey zuhur ettiği şekille

kayıtlanan (mukayyet) şeydir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine(şakilesine/kaydına) göre iş yapar."* (İsra, 84) Bütün alem, Allah'ın, şakilesine göre gerçekleştirdiği amelinden ibarettir. Dolayısıyla alemde olmayan bir şey Allah'ta da olmaz. Alemin sureti kamil olduğu için onla sınırlıdır. Çünkü mucidinin sureti üzere mevcuttur. O halde alemin cevheri mucidinin zatına, alemin arazları sıfatlarına, zamanı da ezeline aittir. Mekanı istivası, kemiyeti isimleri, keyfiyeti rızası ve gazabı, vaziyeti kelamı, izafesi rububiyeti içindir. Alem, mucidinin kendisini icat etmesiyle amel eder, kendisinden isteyene icabet etmek üzere tesir kabul eder. Şu halde alem Allah'ın kayıt ve şakilesi üzere amel eder." Dolayısıyla bu Fassın hikmetinin hak olmasını sağlayan şey alemin hakkın sureti üzere zuhur etmesidir

Bu Fassın konusu hayal ve misal alemidir ki ulvi ruhlar ile arşın cismi arasında yer alan bir berzahtır. Şekil mertebesine ve hak hikmetine en uygun nebi İshak (a.s)dir. Şeklin en önemli özelliği değişimdir. Yani her an yenilenen yaratılış içinde suretlerin değişmesi. İshak ismi şeklin değişmesine uygundur. Nitekim Şeyh, Futuhatın 14. babında onu el-Mahik(iptal eden/ezen) diye isimlendirir. El-Mahk kelimesi, şekli iptal edip başka bir şekille değiştirmek anlamına gelir… Bu Fassın eksenini şekillerin değişmesi oluşturmaktadır. Tıpkı kurbanlığın (İsmail), İbrahim'in rüyasında koç şeklinde zuhur etmesi ve tıpkı Yusuf'un rüyasının gerçek hayatta tevil edilmek suretiyle Hakka dönüştürülmesi gibi. Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor: *"İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi."* (Yusuf, 100) Dolayısıyla hak hikmetine uygundur. Bu yüzden Şeyh, misal ve rüya aleminde anlamların suretlerle şekillenmesine bir bölüm ayırmıştır… Yine Hz. Rasulullah'ın (s.a.v) ruhunun rüyada şekle bürünmesinden ve Şeytanın onun şekline

bürünememesinden söz etmiştir… Bu arada Hakkın tecellilerinin suretlerde şekle bürünmesinden bahsetmiştir. Ardından eşyanın hayalde şekillenmesi, arifin himmetinin harici bir surette şekillenmesi hakkında konuşmuştur. En sonunda ubudiyet ve rububiyetle şekillenme ile ilgili beyitlere yer vermiş ve şu sözlerle açıklamasını bitirmiştir: “ateşe atılmak ve erimekle gider, ortadan kalkar.” Bilindiği gibi gitmek şekil değişikliğidir. Şekillerin değişmesi üzerinde en çok etkili olan unsur da yakıp silen ateştir.

Bu fassta 27 beyit şiir de yer alır. Dolayısıyla en çok şiir bu babda yer alır. Çünkü şekil mertebesine en yakın söz türü şiirdir. Bunun nedeni de şiirin vezin ve bahirlerle şekillenmesidir. Ayrıca şiirin hayalle ve hayalin akıl almaz şekilleriyle yakın bir alakası vardır. Babın sonunda Şeyh, her babda yaptığı gibi bir sonraki kuşatıcı İsmaili arş Fassına hazırlık yapıyor. Bu bağlamda Ebu Yezid’in arşı ve içindekileri içeren kalbinden bahsediyor ve “bu furkan furkanların en yükseğidir” ifadesinde ulviliğin yüksekliğinden bahsediyor. Yine şu ifadede mülkün genişliğine değiniyor: “Eğer kul ise hak ile geniş olur… Onu mülk ve melikin huzurunda talep eder.” Bilindiği Arşın anlamlarından biri de mülktür.

Soru: Şeyh “el-İsfar” adlı kitabında açık bir şekilde ez-zebih’in (kurban edilen) İsmail olduğunu açıklamaktadır. Bu yüzden Futuhatın 14. babında ona “el-Menhur” (boğazlanan) adıyla işaret eder. Buna karşılık İshak’a el-Mahik (iptal eden) ismiyle işaret etmektedir. Böyle iken nasıl oluyor da Fusus’ta bunun tersini görebiliyoruz? Çünkü Şeyh, ez-Zebih’ten sadece İshak Fassında söz etmektedir?

Cevap: -Allah doğrusunu daha iyi bilir- Şeyh, İshak Fassında kurban edilenin (ez-Zebih) İshak olduğunu söylemiyor. Ne zaman ez-Zebih’ten söz etmişse “oğlunu” ifadesini kullanmıştır. Çünkü burada önemli olan kurban edilen çocuğun

adının belirtilmesi değil, rüyanın ve misal aleminin sırlarının açıklanmasıdır. Şeyh'in İshak Fassındaki ez-Zebih İsmail'e ilişkin sözleri-burada adını açıkça zikretmese de-tabir gerektiren rüya makamına uygundur. Nitekim Şeyh bu fassta bu hususa değinmiştir. (Bilindiği gibi tabir kelimesi, rüyada görülen suretten başka bir şeye geçiş yapmak anlamına gelir.) İsmail ve İshak'tan hangisinin kurban edildiğini tayin etmek isteyenlerin hayalinde İsmail ve İshak'ın şeklinin birbirine karışmış olması bu İshak Fassının mertebesine, yani külli şekil mertebesine uygun bir müşkül ve problemi temsil etmektedir. Çünkü bu mertebede hakikatin nefsi farklı şekil ve suretlerle kayıtlanır. İshak Fassında İsmail'in suretinden söz edilmiş olması, İshak Fassından külli şekil mertebesindeki İsmail Fassından Arş suretinin varlığına benzemektedir.

Güzel bir tevafuk örneği de iki fass arasındaki geçiş (el-cevaz), feleki menzillerinin burcunun ismine uygun olmasıdır. Yani ikizler (el-cevza) ismine. İbrahim zatın tevhit ve cem hakikati açısından denebilir ki kurban etme isteği zahiren İsmail'le (a.s) ilgili olarak gerçekleşti, sonra ikinci kez kardeşi İshak'a (a.s) sirayet etti. Çünkü ikisi İbrahimi miras olan teslimiyet, boyun eğme, sabır ve rıza gösterme hususunda ortaktırlar. Ayrıca ikisi cemleri itibariyle babalarının sırrındaki biri tahakkuk ettirmişlerdi. Yani her biri kendisini öbürünün aynisi olarak görüyordu. Tıpkı ikisine destek veren -el-Hakim ve el-Muhit- isimlerinin babalarına destek veren ez-Zahir ismi kapsamında bir olmaları gibi. İkisinin bir olan sırlarından dolayı babalarına yönelik ilahi müjdede bir araya gelmişlerdir. Örneğin Saffat suresinin 101. ayetinde şöyle buyrulmuştur: *"Biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik."* (Saffat, 101) Bundan maksat İsmail'dir (a.s). Sonra 112. ayette şöyle buyruluyor: *"Sâlihlerden bir peygamber olarak O'na (İbrahim'e) İshak'ı müjdeledik."* (Saffat, 112)

5. Mertebe: ez-Zahir isminden İbrahimi Kelimedeki Mehimi Hikmet Fassı. Külli cisim mertebesi, "Gayn" harfi ve el-Hak'a menzili

el-Hakimin hikmet şekilleriyle şekillenmesi zuhurdur. Dolayısıyla zuhur etmek belli bir hikmete dayalı olarak özel bir heyetle şekillenmekten başka bir şey değildir. Bu nedenle el-Hakim ismi ez-Zahir isminin zuhurunu gerektirir. Bu yüzden ez-Zahir ismi, külli cismin icadına yönelik beşinci mertebede zuhur etmiştir. Çünkü zuhurun amacı cisimde tamamlanır. Zatın vasıflandığı her şey cisimde zuhur eder. Bu, şeyhin 371. babda "en yüksek gaye cisimlerimizin terkip ve beden aleminde zuhur etmesidir" dediği gayedir. Bu anlamda Şeyh 198. babın 11. faslında şunları söylüyor: "Asıl olan akıl aynının varlığı, zait olan da nefsin varlığıdır. Nefis akıl kadardır. Sonra tabiat gelir, o da akıl kadardır. Sonra heba gelir, o da aklın miktarı kadardır. Sonra cisim gelir ve o da dördüncüsüdür. Onun ötesinde suretlerden başka bir şey yoktur." Bu yüzden Şeyh, bu fasa şu sözlerle başlamıştır: "Halil'e (İbrahim) bu isminin verilmesinin nedeni ilahi zatın vasfedildiği bütün sıfatları sindirmesi ve hasretmesidir." Dolayısıyla dostluk (hillet) makamı hakkın kulun zahiri üzere zuhur etmesinin kemalidir.

Şeyh'ın şu sözleri de bu anlamı vurgulamaya yöneliktir: "Sahih bir rivayette de belirtildiği gibi Hak mahlukun kulağı, gözü, eli, ayağı ve bütün kuvvetleri olur."

Bu fass ez-Zahir isminden destek görüyor. Bu yüzden "zuhur eder, zahir ve mazhar gibi kelimeler yaklaşık olarak on bir kere geçmektedir. Aynı şekilde keşfeder, keşif ve keşifler gibi zuhurla irtibatlı lafızlar da geçmektedir… Öte yandan bu faslın mertebesi cisim olduğu için, işitme, görme, el, ayak, bacak, gıda ve rızıklar…gibi cisme delalet eden kelimelere de yer verilmiştir…

Bu Fassın hikmeti el-Muhayyem veya el-Muhaymin'e mensuptur – el-Muhayyem, aşkın veya aşırı susuzluğun hakimiyeti altına giren demektir-. Çünkü bu mertebenin icadına yönelen ez-Zahir isminin Rahmani nefesten zuhur edip de tümü de arşın cisminin içinde yer alan mertebeler üzerinde üstün bir hakimiyete sahiptir. Öyle ki Şeyh Abdulkerim el-Cili arşın külli nefisten ve akıldan yukarı olduğunu belirterek "el-İnsanu'l kamil" adlı eserinin 45. babında şunları söylemiştir: "Bil ki arşı gerçek anlamda azametin mazharı, tecellinin mekanı ve zatın hususiyetidir. Huzur cismi ve mekanı olarak isimlendirilir. Çünkü altı cihetten münezzeh mekandır. O en yüce nazargah ve en parlak mahaldir ve bütün mevcudat türlerini şamildir. Dolayısıyla mutlak vücut açısından, insan varlığındaki vücut konumundadır. Çünkü cismani alem ruhani, hayali, ve akli alem gibi alemleri şamildir. Bu yüzden bazı tasavvuçular onu "külli cisim" olarak adlandırmışlardır. Ama bu değerlendirme tartışmalıdır. Çünkü külli cisim ruhlar alemini şamil olsa da ruh onun üstündedir, külli nefis de onun üstündedir. Ama varlıkta Rahman'dan başka arşın üstünde olan bir şey bilmiyoruz."… Bil ki, insan heykeli içindeki cisim insan varlığının kapsadığı ruh, akıl, kalp gibi şeylerin tümünü camidir. Dolayısıyla insan açısından cisim, alem açısından arş konumundadır. Arş alemin heykeli ve bütün parçalarını cami bedeni konumundadır. Bu itibarla bizim ashabımız ona külli cisim adını vermişlerdir. İki ibarenin anlamı bir olduğu için de aramızda bu konuda bir ihtilaf yoktur."

Futuhatın bir çok babında Şeyh, cismin şerefini, maddi güçlerini ve beden arzının genişliğini açıklamaktadır. Beden, hakikatın arzıdır. Geniş kulluk arzıdır ki Ankebut suresinin 56. ayetinde şöyle işaret edilmiştir: *"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz, benim arzım geniştir. O halde (nerede güven içinde olacaksanız orada) yalnız bana kulluk edin."* (Ankebut,

56) Bu nedenle Şeyh, Ankebut menzilini Futuhatın 22. babında "geniş arz" menzili olarak isimlendirir ve Tunus'ta namaz kıldığı sırada bu arza girdiğinde gördüğü manevi ve akıl almaz bir vakıadan söz etmektedir. 355. babı bu sureye tahsis etmiştir ki başlığı şöyledir: "Üretilmiş yollan, ibadet arzı ve genişliği menzili".Sonra da yukarıdaki ayete yer verir. Bu arada beden arzının ve arşın alemde işgal ettiği mekana dair doyurucu açıklamalara yer verir ve özetle şunları söyler: "Beden arzın, geniş hakikat arzıdır ki Hak orada ibadet etmeni sana emretmiş ve orayı geniş kılmıştır. Çünkü oraya geniş kuvvetler ve anlamlar bahşetmiştir ve bu kuvvet ve genişlik sadece bu insani beden arzında bulunur. Orada heva mahallinden akıl mahalline hicret edersin ve bütün bu hareketlerin esnasında bedenin içindesin, onun dışına çıkmazsın. Bedeninin geniş arzında Allah'a kulluk etmeyen bir kimse yaratıldığı arzda Allah'a kulluk edemez. Sonra Allah bizi ilk defa ondan yarattığı gibi bir kez daha ondan yaratır. Bu ise bir diğer yaratılışta gerçekleşecektir. Dolayısıyla yüce Allah dünyada ruhlarımızı bedenlerimizin arzından yaratmıştır ki Ona ibadet edelim ve bizi ahirette bedenlerimizin arzına yerleştirecektir ki eğer mutlulardan isek Onu müşahede edelim. İki hayat arasındaki ölüm bir berzah halidir ki orada ruhlar hayali berzah bedenlerini imar ederler, tıpkı rüyada imar ettikleri gibi. Bunlar ise bu topraktan olan cisimlerden türeyen bedenlerdir. Çünkü hayal onun kuvvetlerinden biridir ve ruhları ondandır veya ondan kaynaklanan bir şeydendir."… Böylece Şeyh, bu güzel değerlendirmesini devam ettirir. Beden arzının genişliğinin ve şerefinin açıklaması bakımından kuvvetlerin en genişi ve en büyüğü olan hayal kuvvetine sahip olması yeterlidir. Ama hayal gücünün şubelerinden birini bundan istisna etmek gerekir. Şeyh Futuhatın sekizinci babını hayal alemlerinin arzının açıklamasına ayırmıştır ki başlığı şöyledir: "Adem (a.s)in yaratıldığı balçık

hamurunun kalıntısından yaratılan arzın bilinmesi. Burası hakikat arzıdır ve bazıları onunla ilgili garip ve akıl almaz şeyler anlatmışlardır." Bu arzın genişliğini de şöyle vasfetmektedir: "Hurmanın yaratılmasından sonra balçıktan susam tanesi kadar hafada (gizli) kaldı ve Allah bu fazlalıktan feza genişliğinden bir arz uzattı. Arşı ve ihtiva ettiklerini, kürsüyü, gökleri, yerleri ve yerin altındakileri, bütün cennetleri ve cehennemi bu arzın içine koyunca, bunların tümü yeryüzündeki bir çöle atılmış bir halka gibi kaldılar. Bunda öyle acayiplikleri ve gariplikler vardır ki hiç kimse değerini ölçemez ve akıllar onun karşısında apışıp kalırlar."

Bu sekizinci babda bu arzın meliklerini zikreder ve onlardan bir grupla arkadaşlık ettiğini, kiminin latif ve içli olduğunu, kiminin daha aşağı olmak üzere sabır, yüzme sahibi olduklarını, kiminin öne geçtiğini ve Allah'ın emriyle kaim olduğunu ve zırha büründüğünü belirtir. Bu meliklere insanın zatındaki maddi ve manevi kuvvetler diye işaret eder, tıpkı bedensel organlar, duyular, akıl, fikir ve hafıza gibi. Şeyh 346. babda-ki Sad suresinin menzilidir-bu meseleyi açıklamış ve burada hissin başkalarından üstünlüğünü ayrıntılı olarak belirterek hissi kuvvetler hakkında şunları söylemiştir: "Bunlar daha tamamdırlar, çünkü el-Vahhab (çok bahşeden) isminden destek görürler ve ruhani kuvvetleri tasarrufta bulunacakları, ilmi hayatlarını edinecekleri hayal, fikir, hıfz, tasavvur, vehim ve akıl gibi alanlara sevk ederler. Bunların tümü de bu hissi kuvvetlerin maddelerindendirler. Bu nedenledir ki yüce Allah sevdiği kulları hakkında şöyle demiştir: "Onun işiten kulağı, gören gözü olurum…" Bu kudsi hadiste yüce Allah maddi suretleri zikretmiştir. Ama burada ruhani kuvvetlerden hiçbir şey zikretmemiştir ve nefsini bunların menziline de indirmemiştir. Çünkü onların menzili duyulara muhtaç olma menzilidir. Hak ise başkasına muhtaç olanın menziline inmez. Duyular sadece Allah'a muhtaçtırlar, baş-

kasına değil. Bu yüzden yüce Allah kendisine muhtaç olanın menziline inmiş ki burada hiç kimsenin ortaklığı söz konusu değildir. Ona müstağniliğini vermiştir ki başkaları ondan alır, destek görür. O başkasından bir şey almaz, sadece yüce Allah’tan alır. Böylece Şeyh, hissin şerefini ve değerini tanıtır ve onun hakkın aynı olduğunu belirtir. Bu yüzden ahiret hayatı ancak hissin ve hissedilenin varlığıyla kemale erer. Çünkü ahiret ancak hak ile kemal bulur. O halde şu yeryüzünde Allah adına tasarrufta bulunacak gerçek halifeler hissi kuvvetlerdir…”

Bu hilafet, cami ve beşinci mertebeye en uygun harf, lafzi harflerin beşincisi olan “Gayn”dir. Çünkü o gaye harfidir ve zat isimlerinden biri olan “el-Gani” isminin ilk harfini oluşturur. “Gayn”in rakamsal karşılığı sayıların son gayesi konumundaki 1000dir. Rahmani nefes sayısal olarak binde (1000) son bulur, kevni olarak olarak da insanın cisminde son bulur. Bu yüzden Şeyh Futuhatın ikinci babında “Gayn” harfini şöyle vasfeder:

“Gayn” halleri itibariyle “Ayn” gibidir

Ama “Gayn”ın tecellisi daha kapsamlı ve daha önemlidir

“Gayn”de en kahredici tecellinin sırları bulunur

Feyzinin hakikatini bil ve gizle

Ona oluşunun perdesinden bak

Zayıf ve en hakir resmi korumak için.

Zahir külli cisim huzuruna en uygun kamil zat efendimiz İbrahim Halil’dir (a.s). Bunun da birkaç gerekçesi vardır:

Birincisi: İsmaili Fassta da anlatıldığı gibi İbrahimi arş hakikati maddi rızıkların tedbiriyle ilgilidir. Cismin ayakta kalabilmesi gıda ile rızıklanmasına bağlıdır. Şu halde külli

cismin ruhu onu rızık ile, yani İbrahimi hakikat ile desteklemektedir. Rızıklarla destekleme mertebesi diğer arş mertebelerine, yani ruhlara, cisimlere ve vaat ve vait mertebelerine de hakimdir. Çünkü vaat ve vait, ruhlardan ve cisimlerden doğan nefislerin hallerine ve amellerine tabidirler. Ruhlar da cisimlerden doğarlar. Cisimlerin ayakta kalması ise İbrahimi rızıklar gıdasıyla mümkündür ki Şeyh bu Fassın sonunda ondan söz etmekte ve hillet (dostluk) makamı ile birlikte zikretmektedir. Bu yüzden "el-Abadile" kitabında "Abdullah b. İbrahim b. Abdulkayyum" başlıklı bir bölüme rastlıyoruz.

İkincisi: İbrahim'in (a.s) hayatı ez-Zahir isminin ve cisim mertebesinin mazharlarıyla doludur: Kavminin putlarının cisimlerini, en büyükleri hariç, kırması. Cisminin ateşe atılması ve zatının nura dalmış olmasından dolayı ateşin ona karşı soğuk ve selametli olması gibi. Kavmine karşı ileri sürdüğü kanıt ise yıldız, ay ve güneş gibi feleki cisimlerin nurlarından ibarettir. Misafire yemek takdim edip onun için hayvan kesmek şeklinde ikramda bulunmak da onun başlattığı bir gelenektir. Nitekim melekler onu ziyaret ettiklerinde onlara kızarmış bir buzağı takdim etmiş ve "*Yemez misiniz?"* (Zariyat, 27) demiştir. Yine erkek çocuklarının sünnet edilmesini ve diğer fıtri hasletleri o gelenek haline getirmiştir. Bunların tümü bedene özen göstermekle ilgili uygulamalardır. Hz. Rasulullah'tan (s.a.v) aktarılan bir hadiste belirtildiğine göre kıyamet günü ilk elbise giyecek kişi de İbrahim (a.s)dir. Yine İbrahim oğlunun cismini kurban etmek istemiş ve buna karşılık kurban etmek üzere kendisine bir koç bahşedilmiştir. Güvenilir ve bereketli bir harem ve alemler için bir yol gösterici olarak Allah'ın evi Kabe'nin cismini bina etmiş ve Allah'a haremenin sakinlerini besinlerle rızıklandırmasını talep ederek dua etmiş ve şöyle demiştir: *"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat*

yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler." (İbrahim, 37) Onun dilinden dökülen dualardan biri de şudur: *"Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur."* (Şuara, 79-80)

Öte yandan yüce Allah onun cisminden iki büyük Resul göndermiştir: Arapların babası İsmail ile İsrailoğullarının atası İshak (a.s). Dolayısıyla İbrahim (a.s) enbiyanın babasıdır. Bu noktada peşpeşe gelen İbrahim, İshak ve İsmail fassları arasındaki asli ilişki de açığa çıkıyor. Çünkü İbrahimi külli cisim ile İshaki külli şekil ilk olarak İsmaili arşta zuhur etmişlerdir, dolayısıyla hepsi de birdir. Bu anlamın açıklanması amacıyla Şeyh, 198. babın **Külli Cisim** Faslı olan 15. faslında özetle şunları söylüyor:

"Bil ki yüce Allah nefiste ameli kuvveti var edince, onunla külli cismin suretini heba cevherinde izhar etti. Böylece onunla yuvarlak boşluğu mamur kıldı. Sonra bu cisimde alemin suretlerini açtı ve onu dairesel hareketiyle hareket eden bir daire haline getirdi, tıpkı değirmen taşı gibi. Çünkü tabii sıcaklık ona hakimdir. Ayrıca itidalden hiçbir şey zahir olmaz. Sonra bu suretler Rahmani nefesten ruhları kabul ettiler. Böylece hareket neticesinde zamanın hükmü belirginleşti ve suretler önce ve sonra şeklinde tertipli olarak zuhur ettiler. Bu suretlerin ve içerdiklerinin varlığıyla birlikte ilahi isimlerin hükümleri belirginleşti."…

Cisim aynı itibariyle sabit ve ihata edici, suretleri itibariyle de şeklen değişken olduğu gibi İbrahim'den de sabit ve ihata edici arş mertebesine sahip İsmail ve değişken ve el-hakim isminden destek gören külli şekil mertebesine sahip İshak zuhur etmiştir.

Sübutun İbrahimi mertebeyle ilişkisinden dolayı bu mertebenin rakamı beştir. Çünkü beşinci mertebedir. Şeyh'in söylediği gibi beş hem kendini hem de başkasını korur. Bu yüzden İbrahim milleti İsmail'in zürriyetinin yanında kıyamete kadar baki kalacaktır. Ayrıca İbrahim'in adı da bir çok millet ve din mensubunun yanında saygıyla anılmaya devam etmektedir. Bu, onun şu duasının bir karşılığıdır: *"Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!"* (Şuara, 84) Yine İbrahim'in adı her namazda, her hac ve umrede ve her kurbanın yanında anılmaktadır. Kur'an'da da 69 kere adı geçmektedir. O halde Müslümanlar enbiyanın babası İbrahim'in (a.s) çocukları ve varisleridirler. Araplar sebat etme sırrını ondan almışlardır. Bu yüzden yirmi asırdan fazla bir zamandan beridir dosdoğru ve saf hanif milleti üzere sebat etmişlerdir. Hiçbir zaman içlerinden şirk sapması zuhur etmemiştir. Sadece Hz. Mesih'ten (a.s) sonra o da dış etkenlerin tesiriyle şirke sapmışlardır. Bu da uzun sürmemiş ve son risalet Muhammedi güneşin doğuşuyla birlikte bir yabancı unsur olarak şirk karanlığı dağılmıştır. Arapların hak fıtrat üzere sebat edişlerinin sembolü, bereketli Mekke (Beke) vadisinde Allah tarafından insanlar için kurulan ilk ev ve alemlere yol göstericilik yapan Beytu'l atik (eski ev) Kabe'nin onların yanında olmasıdır. Onlar bu güvenli haremin halkıdırlar, yaratılışın başından zamanın sonuna kadar devam edecek bu mekanın halkı olmaya devam edeceklerdir. Bu rabbani-arabi sırdan dolayı son ilahi kitap olan Kur'an Arapça nazil olmuştur ve Allah ebediyete kadar sabit kalması için yüce Allah onun korunmasını kendi üstüne almıştır. Yüce Allah Kur'an ehlini de sebat özelliğine sahip kimseler olarak vasfetmiştir: "*Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir."* (Ahzab, 23)

Bütün bunlar yüce Allah'ın İbrahimi ve İsmaili kelimeyi var etmeye yönelik ihata edici el-Muheymin isminin sırrından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yüce Allah Arapça olan Kur'an'ı ihata edici ve egemenlik kurucu olarak vasfetmektedir: *"Biz o kitab da hiçbir şeyi eksik bırakmadık."* (Enam, 38) Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: *"Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) gönderdik."* (Maide, 48)

Bu yüzden Şeyh'in "el-Abadile" kitabının bablarından birinde Abdulmuheymin'i İsmail'e nispet ettiğini, yine Futuhatın 558. babında Kur'an'ı el-Muheymin ismiyle birlikte zikrettiğini görüyoruz. El-Muheymin ismiyle ilgili olarak şunları söylüyor: "Bil ki, özellikle Kur'an olarak isimlendirilen bu kitab bu huzurdan nazil olmuştur, indirilen başka kitablar ve suhuflar değil. Yüce Allah hiçbir nebinin ve hiçbir resulün ümmetini bu huzurdan yaratmamıştır, sadece Muhammed ümmetini bu huzurdan halk etmiştir. Bu ümmet insanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmettir. Bu yüzden Kur'an'da bu ümmetle ilgili olarak şöyle deniyor: *"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Rasûl'ün de size şahit olması için."* (Bakara, 143) Nitekim kıyamet günü önümüzde Kur'an olduğu halde diğer bütün ümmetlerin önünde mahşere getiriliriz."

Fakat suretlerin cismin aynı üzerinde değişmesi ise İshaki külli şekil mertebesinde zuhur eder. Diğer bir ifadeyle cismi zuhurun sübutu şekil itibariyle kurban edilmeyi gerektirir ki nefeslerle beraber yenilenen yaratılış ameliyesinde yeni bir şekil zuhur etsin. Bu da altıncı İshaki mertebedir. Şeyh'in dediği gibi altı sayısı kendisini korur-beşin aksine-başkasını korumaz. Şu halde her şekil kendi suretiyle sınırlıdır, korunmuştur, fakat koruyucu değildir.

Nitekim kuşatıcı sübut sıfatı da İsmail oğullarında zuhur etmiştir, çünkü kuşatıcı el-Muheymin isminden destek gör-

mektedirler. Aynı şekilde hikemi değişim sıfatı İshak oğullarında-yani İsrailoğullarında-zuhur etmiştir. Bunun nedeni de İsrailoğullarının el-Hakim (hikmet sahibi) isminden destek görmeleridir. Bu yüzden kuşatıcı, mücmel ve keyfiyet ilimleri İsmail oğullarına aittir. Onlar Şeyh'in ifadesiyle zatın ve sırların ehlidirler. Tafsili ve kemiyet ilimleri ise İsrailoğullarına aittir, çünkü onlar sıfat ve nurların ehlidirler. Bu yüzden "el-Abadile" kitabında "Abdullah b. İshak b. Abdulhasib" başlıklı bir bölüm görüyoruz. Hesap kemiyet ve tafsilatla ilgilidir, çünkü bu ikisi değişken İshaki şekil mertebesini icat etmeye yönelik el-Hakim isminin hikmetinin mazharlarındandır… İsrail (Yakub) b. İshak'ın tarihinde manevi ve maddi değişimlerin örnekleri çoktur ve meşhurdur.

Bu Fassın sonlarında "hikem" (hikmetler) ve hakim kelimeleri çokça tekrarlanmaktadır. Bu ise el-Hekim isminden destek gören bir sonraki İshak Fassına başlamak için bir hazırlık mahiyetindedir. Şeyh "el-İsra" adlı kitabının "İbrahimi İşaretler" bölümünde şunları söylüyor: "Yıldızlara bakıp "ben hastayım" dediğini görmedin mi? Ben de buna karşılık dedim ki: Bu, el-Hakim isminden ona yönelmiş ulvi bir hikmete yönelik bir işarettir."

İşaret: Zahir isminin rakamsal değeri 1106 dır. Buna bu mertebenin sayısı olan 5 sayısını da eklediğimiz zaman en büyük kutbi sayısını elde ederiz ki bu enbiyanın kutbu İbrahim'in kutupluğuna yönelik bir işarettir. Ez-Zahir isminin Rahmani nefesin kutbiyetine de bir işaret mahiyetindedir. Yani 1111 rakamı elde edilir ki bu "hilfat" kelimesinin rakamsal değeridir. Bu da orta kutupluğun sayısal değeri olan 111 sayısı ile (111=kutup=bin=o da "kaf" harfidir) bini topladığımızda rahmani nefes zuhur eder (111+1000=1111) Şu halde dörtlü birler dört külli mertebenin kutupluğuna işaret etmektedirler: lahut-melekut-ceberut-mülk… Diğer bir ifadeyle

hüviyet, zat, isimler ve sıfatlara işaret etmektedirler. Yahut da efrad olan adamların huzuruna ki hüve=11 ismi onlara yöneliktir ve kutuplar huzuruna işarettir. (111=kutup=a'la=kafi)

Biz bu sayının hilafetle ilişkisine değindik çünkü ancak yeryüzünde başçıktan ve katı cismiyle zahir olan kutbun yanında tamamlanır. Bu külli cisim mertebesi olan bu beşinci mertebeye münasiptir.

4. Mertebe: el-Ahir isminden İdrisi Kelimedeki Kuddusi hikmet Fassı. Heba mertebesi, "ha" harfi, boğa burcundan ed-Debran menzili.

Cisim ayni zuhurun son mertebesidir. Dolayısıyla cismin icadına yönelik ez-Zahir ismi el-Ahir isminin zuhurunu gerektirir. Bu anlamda Şeyh, 558. babda el-Ahir isminin huzurunda şöyle der: " Kamil insan ahirdir (sondur), çünkü kamil insan ikinci mertebededir. Dolayısıyla halifedir ve o tabii yaratılışı itibariyle de sondur. Yani en son mevalittir…" Cismi zuhur etti ve isimlenen de Adem oldu, bu yüzden ilahi surete nispetle de sondur. Yine tabii kevni surete nispetle de sondur. O nefis olarak, cisim olarak ve alemin işlerinin ona dönmesi itibariyle sondur."

Hakikatler hakikatinin mazharı olan heba mertebesinin icadına yönelik el-Ahir ismi, mutlaklığı, mukayyetliği, yokluğu (ademi) ve varlığı (vücudu) cami mertebelerin en sonuncusu ve en yücesi olan dördüncü mertebede zuhur etmiştir. Bu mertebe ulviliğinden dolayı kaf dağının zirvesinin etrafında uçan anka kuşuyla sembolize edilmiştir. Bu bakımdan el-Ahir isminin mertebesi İdris'e (a.s) en uygun mertebedir ki yüce Allah İdris (a.s) hakkında şöyle buyurmuştur: "*Onu üstün bir makama yücelttik."* (Meryem, 57) Yüce Allah rabbani ulviliği tesbih ve takdisle birlikte zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

"*Yüce Rabbinin adını tesbih (ve takdis) et."* (A'la, 1) Bu yüzden bu Fassın hikmeti kuddusi olarak vasfedilmiştir. Çünkü en yüce tesbih takdistir. Nitekim bir hadiste mele-i a'la'dakilerin "**subbuhun, kuddusun, rabbu'l melaiketi ve'r ruh**" (münezzehtir, kutsaldır, meleklerin ve ruhun rabbidir)" şeklinde olduğu belirtilmiştir.

Nitekim İdris (a.s) bir kutsilik derecesine ulaşmış, kutsileşmiş ve derken göklerin ve burçların ruhaniyetine ulaşmıştır. Kutsi aleme yükselerek mülk, melekuttaki insani ilimler ve hikmet ilimlerinin sırlarına muttali olmuştur. Sonra güneş feleğindeki semavatın kutbuna yükselmiştir. Dolayısıyla İdris (a.s) mukaddes semavi ruhların kutbudur.

Şeyh, İdrisi heba mertebesi hakkında özetle şunları söylüyor: " Bil ki, bu cevher tabiat gibidir, vücutta aynı yoktur, sadece suretler onu izhar ederler. Dolayısıyla ayni varlık sahibi bir mevcut olmaksızın makul (manevi) bir varlıktır. Biz ona Anka ismini veriyoruz. Çünkü o zikrettiği zaman işitilir ve akledilir. Ayni varlıklar içinde bir vücudu yoktur. Allah vardı ve Onunla beraber hiçbir şey yoktu. Allah, alemin varlığını irade edince, nefsine ilişkin ilmi uyarınca onunla başladı ve o da bu mukaddes iradeden etkilendi, bir tür tenzih tecellisine mazhar oldu ve külli hakikate yönelip ondan gerçek anlamda etkilendi. Ki buna heba adı verilir. Dolayısıyla istediği şekil ve suretleri açmak için binaya kireç sürmek mesabesindedir. Alemdeki ilk mevcut odur. Nitekim Ali b. Ebutalib (r.a) ondan söz etmiştir. Sonra yüce Allah nuruyla bu hebaya tecelli etmiştir. Fikir ehli ona külli heyuli adını verirler. Bütün alem bil kuvve ve kabiliyet olarak onun içinde mevcuttur. Her şey, bu heba içinde kuvvetine ve istidadına göre yüce Allah'ın bağışlarını kabul eder, tıpkı evin köşelerinin çıranın ışığını kapasitesine göre alması gibi. Bu heba mertebesinde ilahi bağışları kabulü en yakın olan şey Muhammedi (s.a.v) haki-

kattir ve ona akıl adı verilir. Muhammedi hakikat bütün alemin efendisidir ve vücutta ilk zuhur eden varlıktır ve bu ilahi nurdan, heba mertebesinden ve külli hakikatten var olmuştur. Heba mertebesinde Muhammedi hakikat kendi aynını, alemin aynını onun tecellisinden görmüştür. İnsanlar içinde kendisine en yakın kimsenin Ali b. Ebutalib olduğunu ve ayrıca bütün nebilerin sırlarını görmüştür. İşte bu hebai makul emrin tamamıdır, kendisine yaraşan değişik suretleri kabul eder ve her surette kendi hakikatiyle mevcuttur. Tabiatın hükmünü kabul eden ayn onda zuhur eder. O külli cisimdir. Bu makulün mertebesini özel cismin suretini kabul etmesi hasebiyle dördüncü mertebe olarak sınırlandırdık. Ama hakikati itibariyle burası onun mertebesi değildir ve bu isim de onun ismi değildir. Ona layık olan isim “külli hakikat”tir. Ki her hakkın ruhudur. Bir hak bu ruhtan yoksun olduğu zaman artık hak değildir. O kadimde hakikat olarak kadimdir. Hadiste hakikat olarak hadistir. Çünkü zatı itibariyle kendisiyle vasfolmuş her şeyi kabul eder. Dolayısıyla o har zatta hakikati ve aynıyla vardır. Mevsufun aynından başta vücudi bir aynı yoktur. O aslı itibariyle makuldur, ayni varlık sahibi bir vücut değildir. Maddi alemde örneği her beyazın içindeki beyazdır veya her dörtgendeki dört köşeliktir. O halde cismin suretini kabul edebilen manadır bu dördüncü mertebede zikredilen. Şekli kabul etmeye elverişli cisim hebadır. Çünkü şekilleri zatı itibariyle kabul eder ve her şekil onun içinde zuhur eder, ama şekilde ondan bir şey yoktur ve o şeklin aynı değildir. Rükünler mevalid açısından heba konumundadır. İşte bu tabii hebadır. Demir ve benzeri madenler ise kendilerinden üretilip şekil verilen kılıç ve anahtar gibi şeyler açısından heba konumundadır. Bunların tümü de suret ve şekildirler. Bu gibiler sınai heba olarak isimlendirilirler. Bunlar akıl erbabına göre dört tanedirler. Ama aslında o tamamından ibarettir. Biz buna halkı ve hakkı kapsayan hakikatlerin

hakikatini de ekledik. Ama Allah ehlinden başka nazar ehli hiç kimse ondan bahsetmemiştir. Bunların tümü Allah'ın zahir olan el-Ahir isminin hükümleridir. O da Rahmani nefesin kelimesidir. Bu ise menzillerden ed-Debran'a yönelir. İsmi el-Ahir'e münasiptir. Çünkü el-İdbar arkada (sonda) olmak demektir. Bu menzilin yıldızları altı tanedir. Altı ilk tam sayıdır. Dolayısıyla bütün tam sayıların aslıdır. Böylece her altılının(altgenin) bu alemdeki kemallikten nasibi vardır. Kamillikle vasfedilmesinin nedeni ise yarısından, üçte birinden ve altıda birinden kemalin zuhur etmesidir. Yani kemal onun cüzlerinin aynından kaim olur. Bal arısı da peteğini onun üzerine ikame eder ki içinde boşluk olmasın…"

Bu makul (manevi) mertebenin yüceliğinden dolayı bu İdrisi Fass konum ve mekan yüceliği ekseninde dönmektedir. Çünkü esma-i hüsna içinde el-Ali (yüce) ismi alemdeki suretlere nispetle heba konumundadır. Çünkü Şeyh bu konuda şunları söylemiştir: "Kendisi itibariyle ali (yüce) olan, bütün vücudi işleri ve ademi nispetleri kapsayan kemale sahiptir. Öyle ki kemale ait hiçbir özellik onun dışında kalmaz. Bu da özellikle ve ancak Allah müsemması için geçerlidir."

Heba mertebesine en yakın makul sayının makuliyetidir. Çünkü sayıya ait ayni bir varlık yoktur, sayı ancak sayılanın (şeyin) zuhuruyla zuhur eder. Bu yüzden Şeyh bu fassta bir bölümü sayıya ayırmış ve şöyle demiştir: "Sayının hükmü ancak sayılan aracılığıyla zuhur eder… Bir şey maddi olarak yok (madum) olduğu halde alken mevcut olabilir."

Heba mertebesi bütün suretlerin tecelligahıdır. Bu yüzden Şeyh bu fasılda "suret" lafzını yaklaşık olarak altı kere tekrarlar.

Bu Fassın son yarısında, İbrahim'in oğlu ve koç ile ilgili olarak gördüğü rüyanın kıssasını içeren ayetleri zikrederek bir sonraki İbrahimi Fasa hazırlık yapıyor ve İbrahim'e hakim

olan ez-Zahir ismine işaret ediyor ve diyor ki: "İnsan suretinde zuhur eden koç suretinde zuhur etmiştir… Tabiat kimdir ve ondan zahir olan kimdir?..." Tabiattan söz etmemizin nedeni heba ile ilişkisidir. Şeyh'in Futuhatın 11. babında söylediklerine göre tabiat ve heba birbirlerinin ikizidirler, anne baba bir erkek ve kız kardeşlerdir. Tabiat heba ile nikahlanmış ve ikisinden külli cisim doğmuştur. Bu da zuhur eden ilk cisimdir. Tabiat babadır, çünkü etki gücü onundur. Heba ise annedir, çünkü etki onda zuhur etmiştir. Sonuç olarak cisim ortaya çıkmıştır. Sonra doğum süreci toprak alemde sürmek üzere nüzul etmiştir…"

3. Mertebe: el-Batın isminden tevhidi kelimedeki Nuh hikmeti Fassı. Tabiat mertebesi, "ayn" harfi, Koç ve Boğa burcu arasındaki Süreyya menzili.

El-Ahir isminin nezdindeki zuhurun son noktasında el-Batın isminden başka bir şey yoktur. Bu nedenle el-Batın ismi en büyük anneyi, yani tabiatı icat etmeye yönelik olarak üçüncü mertebede zuhur etmiştir. Üç sayısı, fail (etken) tek ile münfail (edilgen) çifti cami tek sayıların ilkidir. Burası icat mertebesidir. Nitekim Şeyh, Salih ve efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) fasslarında bu hususu ayrıntılı olarak açıklamıştır. Dolayısıyla üç sayısı tabiatla tam bir uyum içindedir. Çünkü tabiat ilahi emirden etkilenmenin mahallidir. Şeyh Futuhatın 510. babında bu anlamda yaptığı açıklamayı şu sözlerle tamamlıyor: "Bizi cehennem azabından koru." Bu ise şu dünya yurdunda tabiattan başka bir şey değildir. Çünkü bu dünya yurdundaki edilgenlik mahalli tabiattır. Tabiat hakkın emri karşısında erkek karşısındaki kadın konumundadır. Oluş (tekvin) tabiatta zuhur eder. Allah'tan başka her şeyin tekvini yani. Bu ise makul (manevi/soyut) bir olgudur. Bunun hakimiyetinin kuvvetini görenler ve hakimeyitenin ise hakkın

onda oluşturduğu şeyleri kabul etmesinden kaynaklandığını bilenler tekvini ona nispet etmiş, ona izafe etmişlerdir ve hakkı unutmuşlardır. Bunun üzerine Hak da onlara kendilerini unutturmuştur. Çünkü onlar Allah'ın ayetlerinden yüz çevirmişlerdir. Nitekim bir ayette bunlara şöyle işaret edilmiştir: *"Onları âyetlerimden uzaklaştıracağım."* (Araf, 146) yüce Allah ayetlerinden uzaklaştıracağı kişileri ayetin akışı içinde vasfetmiştir.

Böylece mahlukat ikiye ayrılır: Sırf hak ve sırf tabiat. Bu ikisinin arasında bir berzah zuhur etmiştir. Bunda da bir alem zuhur etmiştir ki ne o ne de başkası bu iki kısımdan değildir. Derken hak onun layık olduğu şeyi gördü ve ona hakkını verdi. Eğer vermeseydi de o onundu. Sonra tabiatın layık olduğunu gördü ve hakkını verdi ve eğer vermeseydi yine de onundu. Çünkü tabiat edilmiş, kılınmış bir şey değildir, bilakis o zatı itibariyle akılda vardı, ayni varlıkta değil, ve zatı itibariyle akılda ve ayni varlıkta haktır."… " Bunun nedeni de mahlukatta hüküm varlık ve yokluk arasındadır. Ve tabiat itibariyle yokluğu ve hak itibariyle de varlığı kabul eder…" Dolayısıyla kabul etmek tabiatın, bahşedip etkilemek de hakkın özelliğidir. Çünkü tabiat, maddi aleme aynı değil sadece eserleri görülen alemin en büyük ulvi annesidir. Nitekim alem hakkın da eserlerini görür, aynını değil. Çünkü gözler onu göremez ve görmek ancak onun aracılığıyla gerçekleşir. O, kendisinden başka kimsenin bilmediği meçhuldür ve hiç kimsenin, ne olduğunu bilmese de bilmezlik edemeyeceği malumdur."

Bu metinden, tabiatın neden el-Batın ismiyle birlikte zikredildiği anlaşılmaktadır. Çünkü her ikisinin de aynı değil etkileri görülür. Öte yandan tabii rahimlerin karınları, Şeyh'in Futuhatın 558. babında batınlar huzurunda anlattığı üzere tekvinin (oluşun) mahalleridir. Şeyh özetle şunları söylüyor:

"Kendisini vasfettiği batınlık bizim için söz konusudur. Çünkü O his ve mana olarak bizim idraklerimiz açısından batındır. Onun gibi hiçbir şey yoktur. Karınlar oluşun, ve doğumun mahalleri oldukları ve mevalidin aynlerinin zuhur ettikleri yer oldukları için Hak teala el-Batın olarak vasfedilmiştir. Çünkü alem ondan zuhur etmiştir ve biz onun içinde gizliydik. Bu durumu akli olarak tasavvur et, vehmi olarak değil. Eğer hayal ve vehim esaslı olarak tasavvur edersen şu cevapla karşılaşırsın: "*O doğurmamıştır."* …Şeyh, konuyu ayrıntılı olarak devam ettirir.

Cisimlerin ve mevalidin aynleri tabiatta zuhur ettiği için buna en uygun harf, lafzi harflerin üçüncüsü olan "ayn"dir. Bu üçüncü-tabii-ayni mertebe üzerinde el-Batın isminin hükmü geçerli olduğu içindir ki bu üçüncü fassta el-Batın ismi kardeşi ez-Zahir ismiyle birlikte birkaç kere zikredilmiştir. Yine tabiat kelimesi de birkaç kere tekrarlanmıştır. Yine gizlemek, gayb, gece, örtmek, ateş ve su gibi batınlara ve tabii unsurlara ilişkin lafızlar da birkaç yerde geçmiştir. Örneğin yüce Allah: *"Mütevazı insanları müjdele!"* (Hac, 34) demiştir. Tabiatlarının ateşini söndürüp tabiata değil, ilaha iman edenleri müjdele… Eğer onları kılıca, yani tabiat kılıcına çıkarırsa, onları bu üstün dereceden indirmiş olur: Rabbim! Beni ve anne babamı, yani kendilerinin bir neticesi olduğum akıl ve tabiatı bağışla…" el-Batın, benzeri olmayan olduğu ve gözler tarafından görülmediği için bu Fassın hikmeti sübbuhidir, çünkü tesbih tenzih demektir. Bu tenzihi de Nuh (a.s) ortaya çıkarmıştır. Çünkü onun kavmi mutlak teşbihe doğru sapmıştı.

Dolayısıyla Hz. Nuh (a.s) insan-ı kamil içindeki tesbihin mazharı ve el-Batın ismiyle tahakkuk eden tabiat mertebesinin kutbudur.

Hadiste Nuh'un bu makamına delalet eden bir izah yer alır. Rivayete göre Nuh (a.s) oğlu Sam'a vasiyette bulunur ve

onu tevhid ve tesbihe yöneltir. İmam Ahmed rivayet etmiştir: "Allah'ın nebisi Nuh (a.s) vefat edeceği sırada oğluna şöyle dedi: Sana bir vasiyette bulunacağım, sana iki şeyi emredecek, iki şeyden de nehyedeceğim. Sana "**la ilahe illallah**"ı emrediyorum. Çünkü yedi gök ve yedi arz bir kefeye, "**la ilahe illallah**" da bir kefeye konuldu da "**la ilahe illallah**" sözünün bulunduğu kefe ağır bastı. Bir de **subhanallahi ve bi hamdihi** sözünü emrediyorum. Çünkü her varlığın duası bunlarladır ve mahlukat bunlarla rızıklanır. Şirk ve kibirden de seni nehyediyorum." Şeyh, futahatın 14. babında Nuh'u el-Bekka (çok ağlayan) ve en-Navh (çok inleyen) olarak isimlendirir. Bu da Nuh ismine uygundur. Cafer es-Sadık'tan (r.a) Nuh'un adının Abdulgaffar olduğu yönünde bir açıklama rivayet edilmiştir. Çünkü Nuh suresindeki son ayette şöyle deniyor: *"Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla, zalimlerin de ancak helâkini arttır."* (Nuh, 28) Bağışlamak anlamına gelen el-Gafr kelimesinin asıl anlamı örtmek, gizlemektir. Nuh'a (a.s) galip olan sıfat celaldi, tıpkı İbrahim'e (a.s) galip olan sıfatın cemal olması gibi. Çünkü Nuh (a.s) el-Batın isminden, yani celal tenzihinden, İbrahim (a.s) ise-onun Fassında açıklandığı gibi- ez-Zahir isminden, yani dostluk cemalinden destek görüyordu. Nuh'a (a.s) "ayn" harfi, İbrahim'e (a.s) de "gayn" harfi tekabül etmektedir. Tabiatın Nuh (a.s) üzerindeki hükmü belirgin olarak gözyaşı dökmesi şeklinde zuhur etmiştir, nitekim onun döneminde tabiatta en büyük tufan meydana gelmiştir. Tabiat itidalsizliğiyle temayüz eder, yani bazı rükünleri diğer bazılarına galip gelir. Bu nedenle Şeyh bu fassta tenzihin galibiyetinden veya teşbihin galip gelmesinden söz etmekte ve kemalin dengede olduğu açıklamaktadır. Yani tenzihi batınlığın taşbihi zuhur aynında ve teşbihi zuhurun tenzihi batın aynında müşahede edilmesinde olduğunu vurgulamaktadır. Ama dengenin ol-

mayışının kendisi de kemalin ayrılmaz mazharlarından biridir. İşte bu, Nuhi tabiat makamıdır. Şeyh 198. babın 13. faslında-ki tabiat faslıdır- özetle şunları söylüyor: "Tabii oluşlar için tabiat, ilahi isimler gibidir, bilinir, anlaşılır, eserleri zuhur eder, ama hariçte bir aynı yoktur. Aynı şekilde tabiat da içindeki suretleri dışarı yansıtır, ama hariçte bir varlığı yoktur. Ne akıl almaz bir mertebe! Ne yüce eserler! Dört hakikatin toplamı makul (münevi) bir zattır. Cisimler üzerindeki etkileri sıcaklık, kuruluk, soğukluk ve yaşlık olarak isimlendirilir, tıpkı ilahi nispetlerde hayat, ilim, irade ve söz gibi. Çünkü hayat sıcaklığa, ilim soğukluğa, irade kuruluğa ve söz de yaşlığa bakar. Tabiat aleme nefesler verir ki bundan cisimlere hayat sağlayan gelişme ve his gibi şeyler gerçekleşir, başkası değil. İlmin hayatı isa ilahi nurun aynından ve rahmani nefestendir. Suretlerin aynlerinin varlığına sahip olduğundan ona ait olan harf "ayn"dir. Çünkü tabii suretlerin tabiat itibariyle ruhları yoktur, ruhları ilahi ruhtan kaynaklanır. Süreyya varlığı da ona aittir. Bu ise yedi yıldızdan ibaret bir menzildir. Çünkü tabiat üçüncü mertebededir ve bu da dört hakikatten ibarettir. Toplamı ise yedi eder. Bundan da yedi yıldızdan ibaret Süreyya zuhur etmiştir. Nitekim aklın da üç nispeti ve yönü vardır. Dolayısıyla ondan çokluk vücut bulmuş, üç yıldızdan oluşan eş-Şeretan (koçun boynuzları) ondan zuhur etmiştir. Bu konuda nefis de akıl gibidir. Üç yıldızdan oluşan el-betin (koçun karnı) ondan zuhur etmiştir. Nefis ikinci derecede olduğu için el-Betin de eş-Şeretan'a göre ikinci mertebededir. Tabiattan zuhur eden bu yediden alemdeki yedilikler (yedigenler) zuhur etmiştir ve bu aynı zamanda yedi günden Cuma günündedir. Tabiat suretler itibariyle bir halde sebat etmez, durmak nedir bilmez. Bu yüzden unsuri tabii cisimlerde itidal bulunmaz. Eğer tabiat eşit düzeyde denge ve mizanı kabul etseydi, ondan herhangi bir şeyin zuhuru sahih olmadığı gibi hiçbir suret de ondan

görünmezdi. Bu yüzden oluş ve icat için tabiatın bazı hakikatlerinin bazı hakikatlere baskın gelmesi kaçınılmazdır. Bu olmasa hiçbir felek hareket etmez, hiçbir melek tesbih etmez, cennetlerde yeme içme olmaz, farklı suretlerde zuhur etmek diye bir şey olmaz, bütün alemde nefeslerin değişmesi söz konusu olmazdı. Bunun ilahi ilimdeki aslı yüce Allah’ın her gün iş başında, yaratma halinde olmasıdır. Gün, tek bir zaman dilimidir. “şa’n” (iş) ise yüce Allah’ın bu zamanda meydana getirdiği şeydir. Böyle iken tabiat, eşyaya hükmederken nasıl mutedil olabilir? Çünkü mutedil olması bakımında ilahi ilimde bir dayanağı yoktur.”…

Böylece Nuhi kelime tabiat Fassında zuhur etmiştir. Bu nedenle hakikatlerin idrakinde dengesizlik de onun ümmeti arasında zuhur etmiştir. Dolayısıyla galip özellikleri teşbih olmuştur. Nitekim putlara tapan ilk ümmet onlardır. Diyorlardı ki: *“Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!”* (Nuh, 23) Ayette geçen bu beş putu beş Salih adamın suretinde yontmuşlardı. Onlara ibadet etmekle Allah’a yaklaştıklarını sanıyorlardı. Putların sayısı tabii rükünlerin ve bunlarin unsuri mazharlarının sayısı kadardır. Yani ateş, hava, su, toprak ve tabiattan kinaye asli rükün. Bu, Şeyh’in tercih ettiği bir isimdir. Nitekim Futuhatın 11. babında özetle şunları söylüyor: “Bütün ruhlar babadır, tabiat ise anadır. Çünkü tabiat dönüşümlerin mahallidir. Bizim şeriatımız bütün şeriatların en kamilidir, çünkü külli hakikatlerin yerine geçmiştir. Bu yüzden bir erkek nikah akdiyle ancak dört kadınla evlenebilir, tıpkı tabiatın dört rüknü gibi. Ama bunun yanında bu dört rüknün aslı olup tabiat diye isimlendirilen beşinci şeye karşılık olarak da sahip olunan cariyelerle birleşmesi de mubah kılınmıştır. Çünkü tabiat tek bir makuldür ki ondan, ateş, su, hava ve toprak gibi zıtlar zuhur etmiştir.”…

Şeyh'in mütevazı kimselerle ilgili "Tabiatlarının ateşini söndürüp tabiata değil, ilaha iman edenler" şeklindeki sözü tabiat ateşinin Nuh kavmine hakim olduğuna yönelik bir işarettir. Ateşin de şiddetli bir zuhuru vardır. Bu yüzden Nuh kavmi mutlak teşbihe meyletmişlerdir. Ateşin karşıtı sudur, yani Batıni tenzihin galibiyeti. Bu nedenle Nuh kavmi su ve ateşle helak edildiler. Çünkü her kişinin helakı sapmasının aynısıdır. Yüce Allah onlarla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: *"Günahları yüzünden suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular."* (Nuh, 25) Mutlak teşbih ateşinden çıkmaları için Nuh (a.s) onları bağışlayıcı (hataların üzerini örtücü) el-Batın isminden olan tenzih suyuna çağırmış ve şöyle demiştir: "*Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır."* (Nuh, 10) Bunun hemen ardından ateşi söndüren sudan bahsetmiştir: *"Üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin."* (Nuh, 11) *"Size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın."* (Nuh, 12)

Kavmi teşbih ve şirkte alabildiğine ileri gittiği için Nuh (a.s) onları tesbih ve tevhide çağırdı. Ama bu mertebede tabiatın hükmü geçerli olduğu ve tabiat da mutedil, dengeli olmadığı için onun çağrısına uymadılar. Bunun üzerine Nuh (a.s) onların helak edilmeleri için dua etti ki bu da itidalsizliğin bir ifadesiydi, ama kaçınılmazdı. Böylece inkar ettikleri şeyde, yani tenzih suyuyla boğuldular ve şirk ve teşbihlerinin ateşine sokuldular…Kul, zahir ve batın ikiliğinin furkanı (ayrılığı) bağından azat olup iki zıddın teklik aynında cemedilmesi Kur'an'ına ulaşmadıkça işin hakikatinin zevkini tadamaz. Bu yüksek dereceye de Şeyh'in tabiriyle tabiat kılıcından kurtulan ve iki zıddı tek bir aynda cem eden kimseler ulaşır. Bu da Nuh örneğinde ateş fırınından suların çoşup yükselmesi şeklinde tecelli etmiştir. Şeyh, el-İsfar adlı eserinin "Nuh'un Yolculuğu" bölümünde özetle şunları söylüyor: " Nuh (a.s), yüce Allah'ın takdir ettiği ve hükmünü tufanın vaktinin yaklaş-

tığını ve bunun da yengeç burcunda olduğunu öğrendi. Bu burç sıvı mahiyetlidir ve Allah dünyayı bu burçtan yaratmıştır. Dolayısıyla değişken, sebatı olmayan bir burçtur….Böyle olunce Nuh (a.s) gemiyi inşa etmeye başladı. Onun mucizesi tufan değildi. Bazı ashabı da bunu idrak etmiş ve ona ortak olmuşlardı. Onun mucizesi fırındı. Kavmini, bu fırının yakında coşup su fışkıracağını söyleyerek uyarmıştı. Ama onlar bu sözleriyle alay ettiler. Çünkü ateşin asla suya dönüşmeyeceğini hakikat derecesinde biliyorlardı. Bunun nedeni alemin cevherini ve suretlerini bilmemeleridir. Eğer ateşin cevherde bir suret olduğunu ve suyun da bu şekilde bir suret olduğunu bilselerde, alay etmezlerdi. Su ilmin benzeridir, çünkü maddi ve manevi hayat bu ikisindendir, bu yüzden Nuh’un (a.s) kavmi de ilmi inkar etmeleri yüzünden su ile helak edildiler. Su fırından coşarak yükselmişti, çünkü onlar fırından çıkacak suyu inkar etmişlerdi. Aslında cisminin fırını lisanıyla kendilerine şifa olacak ilmi inkar etmişlerdi. Ama bunun mutlak nurdan ibaret olan asıl anlamının tercümesi olduğunu bilemediler. Böylece fırının suyu yüzünden fırından perdelendiler. Fırının (tenur) başına “te” harfi getirilmiş “nur” olduğunu, “te”nin hayatın cismin varlığıyla tamamlanışını ifade ettiğini bilemediler. Bunun üzerine tenur (fırın) yani nur tam bir malikiyete dönüştü. Bu mazharı olan ateşin nurudur…”

Nuh makamının lahuti tenzih ve nasuti teşbihle alakasından dolayı, Cebrail’in nefhasından var olması hükmünce ruhaniyeti unsuri tabiatına galip gelmiş İsa (a.s) ile özel bir münasebeti vardır. Nuh (a.s) insanlığa gönderilmiş ilk Resuldür, İsa (a.s) ise, Resullerin sonuncusundan (s.a.v) hemen önce gönderilmiş son resuldür. Nuh (a.s), tufandan sonra insaniyet dönemini açmıştır. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *“Biz yalnız Nuh'un soyunu kalıcı kıldık.”* (Saffat, 77) İsa (a.s) da ahir zamanda gökten indiğinde insaniyet döneminin sonlandırıcısı olacaktır. Bu münasebetler-

den dolayı Şeyh Abdulkerim el-Cili'nin "el-İnsanu'l Kamil" adlı eserinde İsa (a.s) seması olan ikinci semada Nuh (a.s) ile buluştuğundan bahsettiğini görüyoruz. Burası bütün tabiatları cem eden imtizaç semasıdır. Buranın meleğinin isminin "Nuhail" olduğunu da söylemektedir. Bu nedenle Şeyh-i Ekber'in de "el-Abadile" adlı kitabının "Abdullah b. Şit b. Abdulazim" başlıklı bölümde şöyle dediğini görüyoruz: "Adem (a.s)ve Muhammed (s.a.s) kardeştir. Nuh(a.s) ve İsa (a.s) kardeştirler. İbrahim (a.s) ve Süleyman (a.s) kardeştir. Musa (a.s) ve Davud (a.s) kardeştir. Böylece iş bizim için keşifte ve bildiğim münasebet böyle tamamlandı. Çünkü kalp ile onunla doğdum ve ona muttali oldum."

Nuh (a.s) ve İsa (a.s) kendilerine hakim olan ez-Zahir ve el-Batın isimlerinin ya da ümmetlerindeki teşbih ve tenzih furkanı hükmünce kardeştir. Bunun bir nedeni de bir yandan tabiatla, bir diğer yandan da Şit makamıyla alakalı olmalarıdır. İsa (a.s) Şit (a.s) arasındaki alakaya bir sonraki fassta değinilecektir. Dolayısıyla cisimlere üflenen ruhlarla bağlantılıdır. Nuh (a.s) ile Şit (a.s) arasındaki alakaya gelince, Şit (a.s) külli nefis de denilen levh mertebesine sahiptir. Nuh (a.s) ise nefsin öz kızı olan tabiat mertebesine sahiptir. Tabiat en büyük annedir. Bu bakımdan onun kamil benzeri Meryem'dir (a.s). Meryem (a.s) içine rahmani nefes üflenmiş tabiatın insani misalidir. İsa (a.s) Meryem'den (a.s) zuhur ettiği gibi Nuh makamı da tabiattan zuhur etmiştir, bir bakıma ikisinin annesi birdir.

İsa (a.s) ile dördüncü semanın kutbu İdris (a.s) arasında bir diğer ruhani alaka olduğu gibi Nuh (a.s) ile İdris (a.s) arasında da doğrudan tarihi bir alaka vardır. Nefis ve akıldan doğan tabiat ve heba ikislerinin alakası gibi. Ya da her ikisinin fasslarının hikmetlerine hakim iki kardeş isim olan es-Subbuh ve el-Kuddus isimlerinin alakası gibi. Bu nedenle

Şeyh bu Fassı şu sözlerle tamamlamıştır: "Nuh'un sırlarına anlamak isteyen kimsenin güneş feleğine yükselmesi gerekir." Yani bir sonraki dördüncü Fassın sahibi İdris'in (a.s) bulunduğu dördüncü semadaki güneş feleği. Bu cümlede tabiata yönelik bir diğer işaret de vardır. Şöyle ki: Tabiatın hükmü her sene, güneşin dönüşünün dört mevsimin birbirini takip etmesi suretiyle sona ermesiyle tekrarlanır. Yani tabiatın sırlarını kavramak isteyen bir kimse, güneş feleğine yükselmeli ve bir sene boyunca dönüşünü takip etmelidir. İşte Şeyh de ruhani miracında ve İdris'le buluşmasında bunu yapmıştır. Nitekim "et-Tenezzulatu'l Mavsıliye" adlı kitabında bu meseleyi ayrıntılı olarak açıklamıştır.

2. Mertebe: el-Bais (gönderen) isminden Şit kelimesindeki üfleme hikmeti Fassı. Levh-i mahfuz, "he" harfi ve koç burcundan el-Batin (koçun karnı) menzili.

Esma-i hüsna'nın her biri aslı itibariyle el-Batın ismine döner ve her biri el-Batın ve ez-Zahir isimlerini içermeleri hasebiyle Tek zatın aynından doğmuşlardır. Dolayısıyla el-Bais ismi, el-Batın isminden önce ikinci mertebede, en yüce kalemden kaynaklanan Levh-i mahfuzun icadına yönelik olarak yer almıştır. Suretlere ruhları üfleyen de odur. Sıcak ve ateşten Koç burcundan el-Batin (koçun karnı) menzilinin icadına yöneliktir ayrıca, ruhlardaki hayatın aslı sıcaklıktır. Göğsün kalbi konumundaki batından kaynaklanır üfleme. Bu ise geniş nefesi sağlar. Dolayısıyla ruh rahatlar, cisim de nefes alır. El-Bais ismi aynı zaman da harflerin ikincisi olan "he"yi icat etmeye de yöneliktir. Bu ise "O evveldir, ahirdir, zahirdir, batındır." "De ki: O Allah birdir" isimlerinin kaynaklandığı hüviyetin "he"sidir. Bu isimlerin sayısı da beştir. Beş ise, hem kendisini hem de başkasını koruyan tek sayıdır.

Dolayısıyla Levh-i mahfuzla tam bir uyum içindedir. Diriltici, nefes verici ve koruyucu bu mertebeye en uygun nebi Şit (a.s)dir. Çünkü Şit (a.s) Adem’den (a.s) kaynaklanan kamillerin ilkidir. Tıpkı kalemden kaynaklanan ilk mevcut olan levh gibi. O, Vehbi ve bahşedilmiş ilimleri ruhlara üfleyendir. Tıpkı düzgün suretlere ruh üfleyen levh gibi. Şit’in (a.s) desteği de tıpkı Levh’in desteği gibi kıyamete kadar hem koruyucu hem de korunandır.

Şeyh bu fassta el-Bais ismine işaret etmiştir: “Bir diğer grubu da sorgu için göndermiştir… Çünkü göndereni bilir ve bu da haldir.” ifadesinde olduğu gibi… Fass bağışlardan söz ederek başlıyor. Çünkü ilahi tecellinin özel veçhinden olan zati bağışlar, levhin doğrudan aldığı Hakkın emirleri gibidir veya Şit’in (a.s) istidadına göre Adem’den (a.s) aldığı özel meziyetleri gibidir. Sebepli bağışlar ise levhin kalemden aldıkları ve Şit’in 8a.s) Adem’den (a.s) miras aldığı şeyler gibidir. Levhin özel veçhinden olması hasebiyle kaza ve kaderi bilir. Nitekim Şeyh, bu meseleye bir bölüm ayırmış ve şu sözlerle konuya girmiştir: “İstidat istemenin en gizli şeklidir…Kazadan öncedir…

Kader sırrına vakıf olanlar iki kısma ayrılırlar: Bazısı kaderi mücmel olarak bilir.” Bu, “nun” kaleminin icmaline yönelik bir işarettir. “Bazısı kaderi mufassal olarak bilir.” Bu ise levhteki kalemin tafsiline yönelik bir işarettir. “Bununla, keşif ve vücut sahibi Allah ehli, muhakkikten ayrılır.” Şeyh’in istidat ve kaynaklandıkları aynın birliğine rağmen isimlerin birbirlerinden üstünlükleri ile ilgili açıklaması, külli nefis dediğimiz levhin alemdeki bütün suretlerle aynı nispette olmakla beraber suretlerin bunu zati istidatlarına göre kabul etmeleri, dolayısıyla aralarında üstünlük olgusunun bulunması ile uyumludur.

Bütün bunlardan bu Fassın hikmetinin üfleme ile ilgili oluşunun nedeni anlaşılıyor. Çünkü "nefs" (üfleme), ba's (gönderme) ve nefes arasında lafzi ve anlam bakımından münasebet vardır.

Şeyh nefesin akıldan gönderilişine değinir ve özetle şunları söyler:

"Allah'ın nurdan ve zulmetten yetmiş bin perdesi vardır. Eğer bu perdeleri kaldırsa veçhinin parıldayışları, gözünün gördüğü bütün mahlukatı yakıp kül eder. Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yoktu. İlminin kapsamında önceden irfani varlığı ilahi isimlerin eserleri, nispet ve izafeleriyle tekamüle erdirme mevcuttu. Onlarla kendisi kamil olmak için değil. Allah böyle bir şeyden münezzehtir, yücedir, uludur. O mutlak olarak kamildir. Hak teala nefsiyle nefsine veçhinin parıldayışlarının nurlarıyla tecelli edip irade eden bir alem var etti. Böylece celal ve cemalden aşık ruhlar zuhur etti. Çünkü Allah bilinmek istedi ki aleme kendisinin bilinmesi aracılığıyla cömert bağışlarda bulunsun. Çünkü O, hüviyeti itibariyle bilinmeyeceğini biliyordu. Nefsini bilmesi açısından da bilinmezdi. Onunla ilgili olarak alemde ilmin hasıl olması için alemin onun bilinmeyeceğini bilmesi gerekir. Nitekim Ebubekir es-Sıddık şöyle demiştir: "İdrakı idrak etmekten acizlik idraktır." Yüce Allah bize karşı sevgi vasfına sahiptir. Sevgi ise bu vasfa sahip olanın nefesiyle rahmet etmesini gerektirir. Bu yüzden nefes alıp veren kimse nefesinde bir rahat, bir huzur hisseder. Nefes alıp verenden nefesin belirginleşmesi nefesiyle rahmet etmesinin aynısıdır. Bu yüzden yüce Allah'tan genişliğiyle her şeyi kuşatan rahmetten başka bir şey sadır olmaz. Onun rahmeti sonsuza kadar bütün alemi saracak genişliktedir. Rahmanın nefesinden önceki ilk suret bulut suretidir. Bulut rahmani bir buhar olup rahmetin aynıdır. İnsan için kalp ne ise onun için de hak odur. Yine

sıradan insan için kalp hangi konumda ise mümin arif insan için de Hak kalp konumundadır. O kalbin kalbidir, tıpkı mülkün ve ihtiva ettiklerinin maliki olduğu gibi. Sonra bu bulutun (buharın) cevheri ruhların suretinden önce rahattan ve ona yönelik esenliktendir. Bunlar aşık ruhlardır ki onda ve ondan zuhur ettikleri cevherden başkası bilinmez. Bu cevher onların aslıdır ve aynı zamanda hakkın batını ve gaybidir. Böylece alem onda ve ondan zuhur etmiştir. Çünkü alemin el-Batın isminin hükmünden zuhur etmesi muhaldir. Bu yüzden hakkın onunla zuhur etmesi zorunludur. Dolayısıyla alemin suretlerinin zuhuru da gerçekleşir. Ama buluttan (buhardan) başkası olamaz. Bu da Allah'ın zahir ismi Rahman'dır ki kendi nefsinde hakimiyet sahibidir. Sonra yüce Allah en büyük unsur mahlukun keşfetmesine imkan olmayan örtülü gaybını yarattı. Bu yaratma da sebepsel bir tertip olmaksızın bir defada gerçekleşti. Ortada bir ruh yoktur ki ortada ondan başkasının olduğu bilinsin. Çünkü hakta hak ile fena bulmuştur ve celal isminin hakimiyeti onu bürümüştür. Sonra yüce Allah bu mertebeden başka bir tecelli ile bu ruhlardan başka ruhlar meydana getirdi ki bunlar beyaz bir arzda yer almışlardır. Onları bu arzın üzerinde yaratmış ve tesbih ve takdis ile onları oraya hakim kılmıştır, bunlar, yüce Allah'ın kendilerinden başka varlıkları da yarattığını bilmezler. Çünkü hakimiyet nurunda ilk varlık ile ortaktırlar. Her biri Allah'ı bilme ile ilgili bir ilim ve hal üzeredir. Bu arz tabiat tabiat aleminin dışındadır, bu yüzden çözülmez ve değişmez. Bu arzda insanın misali vardır, insanın onlarda bir payı vardır. Ruhlarda da başka bir misali vardır. Aslında her alemde insanın bir misali vardır. Ayrıca gaybın gaybında gizli bulunan bu büyük unsurun tedvin ve yazı alemine yönelik özel bir iltifatı vardır. Bu alemin ayn kapsamında bir varlığı yoktur. Yüce Allah bu iltifatla birlikte ilk aklı yaratmıştır. Aslında iltifat insani hakikate yöneliktir. Çünkü kast edilen, amaç edinilen ve cem ve

vücudun aynı olan odur. İlk akıl, yani en yüce kalem bu aşık ruhlardan biridir, ilmi özel bir tecelliye has kılınmıştır. Böylece onda kıyamet gününe kadar sürecek bir ilim gelişip serpilmiştir ki bu ilmi aşık ruhlar bilmezler. Allah onun zatında bir kuvvet var etmiştir ki bununla sair ruhlara karşı ayrıcalık kazanmıştır. Bu yüzden o ruhları müşahede ederken ruhlar onu müşahede edemezler. Ayrıca bu ruhlar birbirlerini de müşahede edemezler. Böylece nefsinin ondan ve ona yönelik ilminin nasıl sudur ettiği bildiği kuvvetten mürekkep olduğunu gördü. Dolayısıyla ilimde makul (manevi/soyut) hakikatlerin olduğunu bildi. Çünkü bu onun aklıdır ve bununla temayüz etmiştir. Dolayısıyla bunlar hak için malumat, akıl ve nefisleri için de makulat konumundadırlar. Bulutun cevherinde kamil insanın suretini gördü ki hakka göre bu şahıstan yansıyan gölgesi konumundadır. Sonra nefsinin bu dereceye göre nakıs olduğunu gördü. Sonra bu dünya hayatının sonuna kadar alemin oluştuğu özün de ne olduğunu bildi. Bu yüzden kemal derecesini elde etmesinin gerekli olduğunu gördü. Kemal derecesi ise kamil insan içindir, kendisinde böyle bir kemal olmasa da. Çünkü insan-ı kamilde kemal bilfiil, ilk akılda ise bil kuvve mevcuttur. Derken Hak teala akla tecelli etti, orada zatına ait bir gölge gördü. Bu gölge bu tecellinin nurundan aklın zatından kaynaklanıyordu. Çünkü muhdes olan varlık latif ve habir zata göre katı bir nefisten ibaretti. Bu ise levh-i mahfuz ve bütün bunlarla birlikte zati tabiattır. Orada hayat, ilim, irade ve söz olarak isimlendirilir, cisimlerde ise sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve ıslaklık olarak isimlendirilir. Rükünlerde de ateş, hava, su ve toprak olarak isimlendirilir. Canlılar aleminde, sevda, safra, balgam ve kan olarak adlandırılır. Ayn bir, ama hüküm muhtelif. Şu halde levh ilk gönderilmiş mevcuttur. Çünkü levh, kalemle kaim olan yazacağı yere ilişkin talepten kaynaklanmıştır. Akli kuvvette bu levhi var etmek hususunda bağımsız bir etki

yoktur. Bu yüzden el-Bais ismiyle teyit edilmiştir. Ayrıca bu nefesin kaynaklandığı özel vecihle de desteklenmiştir. Bundan maksat da yüce Allah'ın "kün=ol" sözüdür. Yaratıcısı karşısında muhtaçlık ve zillet makamında bulunan aklın bir çok nispetleri, izafeleri ve yönleri vardır ve bunlar onun zatında sayısal anlamda çoğalmazlar. Bu akıl iki açıdan bahşedicidir: Biri zati bahşediş, biri de iradi bahşediş. Mutlak olarak zatta olan men ile vasfedilmez. İrade ile olanla ilgili bahşediş ise hem men hem de verme ile vasfedilir. Yüce Allah Kur'an'da bunu hak olarak isimlendirir, az olmakla beraber bazen de ruh olarak nitelendirir. Sünnette ise akıl adıyla tanımlanır. Ve bu, insanlığın var oluş amacı olan insani lataifin başındaki koruyucu, bilgili ve emin bekçidir. Önce kendini, sonra var edicisini, sonra alemi ve derken insanı bildi. Bu açıdan akıldır. Tedvin ve yazma açısından kalemdir, tasarruf bakımından ruhtur, ilim ve rahmetle istiva etmek bakımından ulu arştır, her şeyi sayıp kaydetmek bakımından apaçık imamdır. İncelikleri nefese, oradan hebaya oradan cisme, oradan sabit feleklere, oradan merkeze, oradan yükselerek rükünlere, oradan hayali feleklere, oradan hareketlere, oradan mevalide, oradan insana ve oradan büyük unsurda bağlanmışa ulaşır. Birbirine bağlanmasıyla şu sonuç elde edilir: 360x360x360… Bu akıl bir öne bir arkaya bakıp durur. İstifade etmek üzere yaratıcısına yönelir, yaratıcısı ona tecelli eder, böylece üzerinde bulunduğu bazı özellikle kendi zatında keşfeder. Nefsine dair bilgisi oranında yaratıcısını bilir. Zatına dair bilgisi sonsuzdur, bu yüzden rabbine dair bilgisinin de sonu yoktur. Kendisini bilmesinin yolu tecelliler, rabbini bilmesinin yolu da kendisini bilmesidir. Ebediyete kadar kendisinden aşağıda olanlara artırarak fayda vermek üzere yönelir. Bu yüzden muhtaçtır, müstağnidir, azizdir, zelildir, kuldur, efendidir. Kalemin üstünde muhdas bir mevcut yoktur ki ondan alsın ve onu ifade etsin.

"Nun"u-ki divit demektir-tafsilatsız icmali ilminden ibarettir ve tafsili de ancak levhte zuhur eder. Kalem olması itibariyle 360 dişi, akıl olması itibariyle 360 yüzü ve nispeti ve Allah'ın muradını tercüme eden ruh olması hasebiyle de 360 dili vardır. Dişlerin her biri ilim türlerinden oluşan 360 denizden destek görür. Bu denizler tükenmeyen ilahi kelimelerin icmalidir. Kıyamet gününün sonuna kadar olacak şeylere dair ilimden yanında bulunanların tümünü yazılı ve manzum olarak levhe ilka etmiştir. Levhe ilka ettikleriyle birlikte levhin kapsadığı kelimeler 269200 ayettir. Yani (100x100)+2 (360x360)in sonucudur. Bu rakam, nefsin sebepler yanında alemden algıladıkları cihetiyle mahlukatta olacak hadiselerin toplamıdır. Ama özel ilahi vecihlerle olacaklara gelince, bunlar var oldukları vakit meydana gelirler, dolayısıyla Allah'tan başka kimsenin onları bilmesine imkan yoktur. Bu, aklın, rabbinin kendisine konuşması hasebiyle Rahmani nefesten elde ettiğinin tümüdür. Bu ayetleri içeren sureler vardır ve bunlar toplam on suredir ki hukema nezdinde bilinen sözlerin sayısına denktir. Ki biz İshak Fassında bundan bahsetmiştik. İnsan-i kamil on noktada hakka naiplik eder, bu da on söze uygundur. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Futuhatın Nur suresiyle ilgili 360. babı.) İlk aklın bir çok ismi olduğu gibi külli nefsin de birden çok ismi vardır ve bu isimler şunlardır: Büyük Arş, el-Verka (gri), Zümrüt, el-Hadra (yeşil)… Buna "küllü şey'in" (her şey) diye işaret edilir. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur:

"*Her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık."* (Araf, 145)

Bundan maksat da Levh-i mahfuzdur…Allah ona biri ilmi, biri ameli olmak üzere iki kuvvet vermiştir. Ameli kuvvetiyle suretlerin aynleri zuhur eder, ilmi kuvvetiyle de miktarlar ve ölçüler bilinir. Özel veçhiyle de kaza ve kader oluşur.

Sonra akıl yüzünü buluta (buhara) çevirdi ve ondan geriye kalıp da içinde her hangi bir suret zuhur etmeyen kısmı gördü. Onda zuhur eden suretleri görmüş ve suretler aracılığıyla aydınlamıştı. Geride bir suret kalmıştı. Onun sırf karanlık olduğunu gördü. Onun suretler kabul etmeye ve aydınlanmaya elverişli olduğunu gördü. Bu arada bunun ancak gölgenle kaynaşman aracılığıyla olabileceğini bildi. Akla yönelik ilahi ilka sureti, tecelli eden ve tecelli edilenden kaynaklanan sevgiden yansıyan rahmani tecellidir. Böylece ilahi tecelli onu bürüdü, tıpkı cimanın lezzetinin cinsel ilişkiye giren kimseyi bürüyüp başka her şeyi unutturması gibi. Tecelli nuru da onu bürüyünce gölgesi ona döndü, onunla birleşti. Böylece sonunda arşın doğmasına yol açan manevi bir cima gerçekleşti. Hak da Rahman ismiyle ona istiva etti. Bu yüzden halka rahmetten daha yakın bir şey yoktur. Çünkü mahlukata en yakın olan şey kendi varlıklarıdır, varlıkları ise hiç şüphesiz rahmettir. Bu makamdan dolayıdır ki yüce Allah eşler arasında sevgi ve rahmet yaratmış ve şöyle buyurmuştur: *"Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir."* (Rum, 21)

Şeyh'in bu fassta söyledikleri ise şunlardır: "Bu ilim Şit'in (a.s) ilmiydi. Onun ruhu bu gibi şeylerden söz eden bütün ruhların destekçisidir, Hatemu'l enbiyanın (s.a.v) ruhu hariç. Çünkü O'na her şey sadece Allah'tan gelir, ruhlardan herhangi bir ruhtan değil. Bilakis bütün ruhların maddesi O'nun ruhundan kaynaklanır." Yani Şit (a.s), bu ilimle destek olmak bakımından başka ruhlara göre, altındaki mertebeler karşısında levh mesabesindedir. Ama son nebi (s.a.v), en yüce kalem gibidir, sadece Allah'tan telkin alır ve başka her şeye de istidatlarına göre destek sağlar. Bu yüzden Şeyh, bu fassta bir bölümü "hatemiyet"e has kılmıştır. Çünkü levh, kalem ve insan mertebeleriyle vücut dairesi kemale erer ve

zuhur devresi son bulur. Şeyh, Muhammedi velilerin sonuncusu olduğunu açıkça ifade etmiştir. Çünkü “Hatem”in kendisini Kabenin duvarında gümüş ve altın tuğla şeklinde görmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Nitekim Futuhatın 65. babında h. 559 senesinde-yani Fusus’un yazılmasından bir sene önce- Mekke’de kendisini bu şekilde rüyada gördüğünü anlatır. Şeyh-ı Ekber’e göre sonluk (hatemiyet) dört tanedir. Ve bu dördünün de kıyamet gününe yakın cüzi nefislerin nefhanın başlangıcını oluşturan külli nefse dönüşleriyle birlikte alemin son bulmasıyla alakası vardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz.”* (Araf, 29) Bu yüzden zamanın sonu, evladın sonuncusunun izinde olacaktır. Ki evladın sonuncusu da Şit’in (a.s) izinde olacaktır. Bu Fassın bitiminde zikredildiğine göre külli nefis mertebesi Fassı Şit’e (a.s) aittir. Şeyh bu anlamı Futuhat, c.1 bab: 64, s. 311’de bir kez daha açıkça ifade etmiştir. Diyor ki: “İnsanın ölümü ayniyle kıyametidir… Haşir ise, cüzi nefislerin külli nefiste toplanmalarından ibarettir. Bunların tümünü savunuyorum.” Çünkü Sonuncu olma (hatemiyet), kıyamet gününün veya dünya hayatının sonuna kadar sürekli ve kesintisiz koruma vazifesine sahiptir, tıpkı Levh-i mahfuz gibi. Şeyh “Ankau mağrib fi hatmi’l velayeti ve şemsi’l mağrib” adlı eserinde yer alan kasidelerden birinde bu anlamda şunları söylemiştir:

Nebinin varlığa kazandırdığı bir şeref de

Velayet gerdanlığının sonuncu halkasıdır (hatemu’l evliya)

Yüksek bir evden ve bu evin sakinleri

Varlıkta ulu bir soydandır

Hakikatlerin zirvelerini açıklar

Allah ona nice müşahedeler lütfeder

Eğer ev hatemsiz kalırsa

Eşkiyalar gelir çocuklara saldırırlar.

O halde ey kardeş! Nazarını gerçek anlamda yönelt

Ve velayet evini kim koruyor, uzaktan gözet.

Dört hatemiyetin (sonluğun) zamansal tertibi aşağıdaki gibidir: Bunların ilki efendimiz hatemu'l Mürselin Hz. **Muhammed'**dir (s.a.v). Diğerleri O'nun hasenatındandırlar. Sonra Muhammedi velayetin hatemi gelir. Şeyh, bir çok yazısında bazen açık bazen de ima ederek onun kendisi olduğunu belirtir. Sonra ahir zamanda alemin eksenini oluşturan on iki kutbun hatemi (sonuncusu) gelir. Ona evin güneşi (şemsu'l beyt) adı da verilir. Bundan maksat da Rasulullah'ın (s.a.v) ehlibeytinden olan İmam Mehdi'dir. Şeyh, Futuhatın 366. babını ona tahsis etmiştir. Bu bab, Kehf suresinin menzilidir ve başlığı da şöyledir: "Rasulullah'ın (s.a.v) müjdelediği, tertemiz ehli beytten olan ve ahir zamanda ortaya çıkacak olan Mehdi'nin vezirlerinin menzilinin bilinmesi." Yine 463. babda adını açıkça zikretmeden ondan bahsetmiş, onun Nuh (a.s)'un izinde olduğunu belirtmiş, suresinin "yasin" olduğunu söylemiştir. Mehdi, hüküm olarak kutupların en kamilidir, çünkü zahiri ve Batıni hilafeti kendisinde toplamıştır. Eğer efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) izinde bir kutup olsaydı, bu kutup Mehdi olacaktı. Dördüncü hatem ise İsa'dır (a.s) ki ahir zamanda nüzul ettiğinde Allah onunla genel velayeti sonlandıracaktır. Şeyh 557. babı ona tahsis etmiştir. Bu bab, Futuhatın altıncı faslında kutupların geride bıraktıklarına dair babların sonuncusudur.

Beşinci ve sonuncusu da Şeyh'in bu Şit Fassının sonunda zikrettiği kimsedir. Diyor ki: "Şu insan türünden doğacak son çocuk Şit'in (a.s) izinde olacaktır. O, Şit'in (a.s) sırlarının taşıyıcısıdır. Bu insan türünde ondan sonra çocuk olmayacaktır, dolayısıyla o hatemu'l evladdır (çocukların sonuncu-

sudur). Onunla birlikte bir de kız kardeşi doğacaktır. Kız kardeşi ondan önce, o kız kardeşinden sonra doğacaktır. Dolayısıyla doğum esnasında başı kız kardeşinin ayaklarının ucunda olacaktır. Çin'de doğacaktır ve memleketinin halkının dilini konuşacaktır. O sırada erkekler ve kadınlar arasında kısırlık salgını başlayacak, cinsel birleşmeler olduğu halde doğum olmayacaktır. Onları Allah'a kulluk etmeye çağıracak, ama insanlar onun çağrısına icabet etmeyecektir. Allah onun ve onunla birlikte zamanının iki mümin insanının canlarını alınca geride kalanlar hayvanlar gibi helalleri helal, haramları da haram saymayacaklardır. Akıl ve şeriattan yoksun şehvet tabiatının hükmüne göre tasarrufta bulunacaklardır. Kıyamet onların başına kopacaktır." Bu bölümde Şeyh'in sarfettiği sözler, ahir zamanda inecek olan İsa'nın (a.s) durumunu hatırlatmaktadır. Çünkü Şit ve İsa (a.s) levh menşeli ruhani üfleme hususunda ortaktırlar. Ki bu da rahmani nefesten lafzi kelimeler, bağış ve lütuf destekleri ve yakınlık makamındaki velayeti koruma aracılığıyla kaynaklanır. Bu makamı ilk olarak Şit, Adem'den (a.s) sonra açmıştır. İsa (a.s) da ahir zamanda indiği sırada bu makamı sonlandıracaktır. Dolayısıyla İsa (a.s) bu insani türün bu şekilde doğan son çocuktur. Çünkü Adem babasız ve annesiz doğmuş, Havva bir erkekten (Adem'den) yaratılmış, oğulları da bir baba ve anneden doğmuşlardır. İsa (a.s) ise Cebrail'in nefhası aracılığıyla bir anneden doğmuştur.

Havva Şit'in annesidir, ama aynı zamanda kız kardeşidir. Çünkü ikisinin de babası Adem'dir. Bu ikisinin Adem'den kaynaklanmış olmaları, levhin iki kuvvetinin kalemden kaynaklanmasına uygundur. Bu bakımdan Havva külli nefisteki ameli kuvvete uygundur. Çünkü bu ikisinden zahir olur suretlerin aynleri. Şit ise levhin ilmi kuvvetine münasiptir ve çünkü bu ikisi aracılığıyla miktarlar ve ölçüler bilinir, lütuflar bahşedilir. İsa ve Meryem için de aynı durum geçerlidir. Çünkü

İsa'nın beşeri bir babası yoktur. Dolayısıyla (annesinin babası) dedesi İmran hem onun hem de annesinin babası konumundadır. Dolayısıyla Meryem bir bakıma İsa'nın kız kardeşidir. İsa'dan önce doğmuş ve İsa'nın başı onun ayaklarının ucundaydı. Çünkü İsa ona karşı son derece iyi davranırdı. Nitekim şöyle demiştir: *"Beni anneme saygılı kıldı."* (Meryem, 32) Şeyh, kıyamet esnasında levhin ilmi ve ameli kuvvetlerinin desteklerinin sona erdiğine işaret ederken ahir zamanda erkekler ve kadınlar arasında kısırlık salgınının yayılacağını zikretmektedir.

Şeyh, bu son çocuğun doğum yeri olarak Çin'i zikreder. Böylece ilk Çin milleti ile Şit arasındaki belirgin ilişkiye işaret eder ki biz "Mefathu'l Fusus"ta buna değindik. Çin'in uzak doğuda bulunması, İsa'nın (a.s) mülk devresinin en uzak zamanında Resulullerin sonuncusunun (s.a.v) zuhurunun öncesinde gelmesi ve ahir zamanda da genel velayeti sonlandırıcı olarak zuhur etmesiyle uyumludur. (Çin (Sin) kelimesinin sayısal değeri şark büyük cümle hesabına göre sayısal değeri 150 olan İsa kelimesine eşittir. Küçük şark cümle hesabına göre ise sayısal değeri 15'tir.)

"Allah onun ve onunla birlikte zamanının iki mümin insanının canlarını alınca geride kalanlar hayvanlar gibi…" ifadesi de Rasulullah'ın (s.a.v) İsa'lı (a.s) ahir zamanda tasvir eden hadislerine uygundur. Örneğin Şeyh, Futuhatın 3. cildinin 331. sayfasında yer alan Mehdi menzili babında konuyla ilgili uzun bir hadis rivayet eder. Babın sonunda da İsa'dan, Deccal'in öldürülmesinden sonra kalan müminlerden ve Ye'cuc ve Me'cuc'dan söz eder ve açıklamayı şu sözleriyle tamamlar: "Onlar bu halde iken yüce Allah bir rüzgar gönderir ve bütün müminlerin ruhlarını kabzeder. Geride diğer insanlar kalır, bunlar eşekler gibi boğuşurlar ve kıyamet bunların başına kopar."

Ama Şit çizgisindeki son çocuğun (hatemu’I evlad) İsa (a.s) olduğu yönündeki görüşü bazı Fusus şarîleri tarafından reddedilmektedir. Örneğin Bali efendi:“Bu çocuk İsa’dır diyen kimse hem zahir, hem batın açısından hata etmektedir” diyor.

“Mefatihu Fususi’I hikem” adlı eserimizde Şit desteğinin zülmani gölgesinden, beşeri nesillerin tarihi boyunca şeytani velayet şeklinde devam etmesinden söz etmiştik. Ki bu velayetin hatemi de kör Deccal’dir ve onu ahir zamanda İsa (a.s) öldürecektir. Kur’an-ı Kerim’de “Felak” suresinde “en-nefasat” (üfleyenler) kelimesi sihirle ve şeytani nefislerle irtibatlı olarak geçmektedir. Bu, üfleme (nefs) hikmetinin en aşağı karanlık (zülmani) tarafıdır. Şeyh, Futuhatın “Felak” suresinin menziline ait 271. babında en aşağı (esfel) yaratılış terkibi aleminin nurlarına ve şerlerine dair nefis bir açıklama yapmaktadır. Biz de nurani ve zülmani desteklerin ilişkisine, “nun” harfinin biri ulvi ve gaybi, öbürü süfli iki yanıyla gözlemlenen ve gece ile gündüz arasındaki yer değiştirmelerle kendini gösteren, nuru ile zülümatı karışık olabilen sembolikliği üzerinden işaret ettik. Bilindiği gibi “nun” harfinin rakamsal değeri 50’dir-bu ise desteğin muhafaza edilmesine işaret eder-, dolayısıyla “nun” harfinin iki yarısının oluşturduğu dairenin tümünün rakamsal değeri 100’dür. Bununla ilgili olarak Şeyh “Mim. Vav. Nun.” Kitabında şunları söylüyor: “ (Nun) harfinin rakamsal değeri 100dür. Çünkü ilahi isimler yüz tanedir ve çünkü kişi mutlulardan (saidlerden) ise cennetteki nimet dereceleri veya bedbaht (şaki) ise ilahi hicapların sayısı ve cehennemdeki ateş derekelerinin sayısı yüzdür.”

Bağışlar, hibeler ve Ademi hilafet mirası destekleri Şit ile başladığı gibi onun izindeki veli ile de son bulur. Böylece insani huzurlara yönelik rahmani nefeslerin gönderilişinin

başlangıcı ile sonu arasında bir münasebet vardır. Çünkü bu nefesin Muhammed ümmetindeki kamil insanların nefesleri aracılığıyla sirayet etmesi aynı zamanda, önceki nebilerin huzurları aracılığıyla sirayet ettikten sonra insanların en kamili efendimiz Muhammed’in (s.a.v) şahsında son gayesine ulaştıktan sonra artık asla dönüş ve yükseliş nefesidir.

Kaşani, son çocuk (hatemu’l evlad) ile ilgili bu bölümü şöyle tevil etmektedir: Son çocuk insan türündendir, yani nefs-ı natıka’dan veya kalptendir. Bu ise her insandaki külli nefistir. Onunla birlikte doğan kız kardeşi ise hayata nefs-ı natıka’dan önce adım atan hayvani nefistir. Hayvani nefis kalpten önce zuhura çıkar. Çin ikisinin doğum yeri olarak varlığın son mertebesidir, yani insanın aynıdır. Bu hayatta en son zuhur eden hayvani nefis, sonra nefs-ı natıkadır. Başının kız kardeşinin ayak ucunda olmasına gelince, bunun anlamı insanın hayvani yönünün kalbine galip gelmesidir. Çünkü zamanının halkı davetine olumlu karşılık vermeyeceklerdir. Yani nefsin diğer kuvvetleri ve organlar hakka boyun eğmeyeceklerdir. Yüce Allah bu çocuğun ve zamanının iki müminin ruhunu kabzedince, yani kalbin ve ruhun kuvvetlerinin hükmü kabzedilmiş yani zayıf ve etkisiz olunca, insanda hayvani tabiatın aktif ve pasif ve de birbirleriyle ilişki içinde olan kuvvetlerinin hakimiyetinden başka bir şey kalmaz. Tabiatın hayvani kuvvetleri ise kısır olurlar, ruhun desteğinden de yoksun oldukları için içinde ruh olan bir şey doğuramazlar.

Son çocuk kız kardeşiyle birlikte insani surettirler. Bu, her varlık mertebesinde çift olarak var olmalarından dolayıdır. Yani fiil ve infialin (etkinlik/edilgenlik) eşliği. Edilgenlik önceliğe sahiptir. Çünkü edilgenin varlığıyla fail (etkin) fail olabilir. Dolayısıyla failin başı edilgenin ayak ucundadır. Burçlar ve menzilleri felekleri, kürsü ve arş felekleri, heba ve

tabiat mertebeleri, nefisteki ilim ve amel işbirliği, levh ve kalem makamları bu ikizden kaynaklanırlar. Levh ve kalem de son çocuk ile kız kardeşi gibi mahlukat içinde son zuhur eden yüksek varlıklardır. Çünkü rahmani nefesten ilk nüzul edenler onlardır. Tıpkı insan nefesindeki “ha” ve “hemze” harfleri gibi. Bu ikisi iki harfin mahreçleri en uzaktırlar. Tıpkı levh ve kalemin varlığın en uzak mertebesinde ve Çin’in en uzak doğuda olması gibi… Bu en yüce melekutun halkı, ilahi isimlerin tecellilerinin fiili altında aşık ruhlardır ve bunlar hiçbir davetçinin davetine icabet etmezler, çünkü ne onun ne de başkasının bilincindedirler. Onların bu tecellilerden etkilenmeleri kısır bir etkilenmedir, onlardan hiçbir çocuk/sonuç doğmaz. Ama ilk akılda durum bunun tam tersidir. Çünkü onlar azamet celalinin hakimiyeti altında fena bulmuşlardır. Onlar esma ve bulut tabiatının hükmünün tasarrufu altındadırlar. Makamları aklın hükmünden ve levhin şeriatından soyutlanmıştır. Kıyamet de onların başına kopar, çünkü orada zaman diye bir şey yoktur, üstlerinde ise hakkın zatı için, zatı ile zatında zuhur etmesinden başka bir şey söz konusu değildir.”

Şeyh, Futuhatın 11. babında bütün zürriyetlerde geçerli olan nikahtan doğan ikizlik üzerine konuşmuş ve özetle şunları söylemiştir:

“Her müessir (etki eden) babadır ve her müesser (etki edilen) de anadır. Bu ikisinin arasındaki her muayyen münasebet de cinsel ilişkidir ve bundan çıkan her sonuç da çocuktur. Etkisi sirayet eden ulvi babaların ilki büyük el-Cami ismidir ki diğer isimler ona tabidir. Şey kapsamındaki anaların ilki de mümkün madumdur (var olamsı mümkün yok). İlk nikah (cinsel birleşme) emirle yönelmedir. Mevcut olan ilk çocuk sözü edilen bu şeyliktir. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: “*Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona*

(söyleyecek) sözümüz sadece «Ol» dememizdir. Hemen oluverir." (Nahl, 40)

Çocuklardan ilk zuhur eden "ilk akıl"dır. Yüce Allah'ın Levh-I mahfuzun ondan kaynaklanmasından dolayı meydana getirdiği şey onda etkili olmuştur. Tıpkı cisimler aleminde Havva'nın Adem'den kaynaklanması gibi. Dolayısıyla levh ile kalem arasında manevi ve makul bir cinsel ilişki ve gözlemlenen maddi bir etki vardır. Bizim kullandığımız yazılı harfler bu ilişkiden doğmuştur. Kalemin levh üzerinde bıraktığı etki dişinin rahmine fışkıran meni gibidir. Bu yazı sonucu harflere yerleştirilen anlamların zuhur etmesi ise ceninin bedenine yerleştirilen ruh mesabesindedir. Yüce Allah levh'e iki sıfat yerleştirmiştir: Etkin ilim sıfatı ve edilgen amel sıfatı ki alemin suretleri bununla zuhur eder. Kalemin levhe ilka ettikleri arasında tabiat ve heba da yer alır. Dolayısıyla ilk ikizleri doğuran anadır. İlk olarak tabiatı ilka etmiş, onun ardından da hebayı ilka etmiştir. Tabiat heba ile birleşmiş ve ikisinden külli cisim sureti doğmuştur. Zuhur eden ilk cisim odur. Sonra alemdeki üreme, "akletu'l mustavfiz" adlı kitabımızda anlattığımız gibi, özel bir tertip dahilinde toprağa inmiştir."

Şeyh'in bu Fassın sonunda tabiattan söz etmesi, tabiat mertebesine sahip bir sonraki Nuh Fassına yönelik bir hazırlık mahiyetindedir.

1. Mertebe: el-Bedi isminden Ademi kelimedeki ilahi hikmet Fassı. En yüce kalem mertebesi, hemze harfi ve koç burcundan eş-Şereteyn (koçun boynuzları) menzili.

El-Bais ismiyle gönderilen bütün isimler ancak ilk olarak örneksiz yaratılmışın varlığıyla zuhur edebilirler. Bu yüzden el-Bedi ismi, rahmani nefesten gerçekleşen zuhurun asli

ismidir. Dolayısıyla ilk ibda edileni (örneksiz var edileni) yani ilk aklı icat etmeye yönelmesi itibariyle ilk mertebe onundur. Kamillerden bu ilkliğe en uygun kimse ilk halife insan olan babamız efendimiz Adem'dir (a.s) ve bu ilk fass da onundur.

Daha önce ilk aklın boyutları ve görevleri itibariyle farklı isimlere sahip olduğunu belirtmiştik. İlk akıl duruma göre Muhammedi hakikat, en yüce kalem, külli ruh, ruhların ruhu, yaratılışın faili hak, adalet, apaçık imam, ulu arş, beyaz inci ve hakim kartaldır.

Şeyh, 198. babın 11. ve 37. fasıllarında el-Bedi ismiyle akıl arasındaki alakaya değinmiş ve özetle şunları söylemiştir:

"İlk olarak alemde etkili olması gereken ilahi isme bakıyoruz, bunun el-Bedi ismi olduğunu görüyoruz. Çünkü alemden önce bir alem yoktur ki bu sonraki alem önceki alem örnek alınarak meydana getirilmiş olsun. Dolayısıyla alemin örneksiz ortaya çıkarılmasında el-Bedi isminin hükmü geçerlidir. Ama el-Mübdi (ortaya çıkaran) ismi böyle değildir. El-Bedi isminin hükmü zahir olduğu için örneği nefyeder. Kendisinden örnek nefyedilen bir şey de ilktir. Bu yüzden biz de ona günlük ilk zamanı ona verdik. Güneşi koç burcunda izhar ettiren odur ve eş-Şereteyn (koçun boynuzları) menzili de onundur. Harflerden de "hemze"yi ona verdik, çünkü ilk mahreçte zuhur eden ilk harf odur. Hemze insan nefesinden ilk olarak örneksiz ortaya çıkarılan harftir. Tıpkı Rahmani nefesin ilk derecesinde örneksiz olarak ortaya çıkarılan ilm akıl gibi. Nefiste aklın boyutları ve hükümleri olduğu gibi hemzenin de boyutları hükümleri vardır."

Bu yüzden bu Fassın hikmeti ilahidir. Çünkü isimlerin ilki Allah ismidir ve bu ismin ilk harfi de hemzedir. Bu da kaleme münasiptir. Son harfi ise "he"dır ve bu da levhe münasiptir. Dolayısıyla bu fass üç cami asıl ekseninde dönmektedir:

“örneksiz yaratan (el-Bedi) Allah. İlk akıl ve Adem (a.s)… Şeyh bu üç asıl arasındaki alakayı ayrıntılı olarak ele almıştır. Şeyh’in bu konuyla ilgili açıklamalarına bazı örnekler sunmanın yararlı olacağını düşünüyoruz: “Onun (Adem’in) sıfatı ilahidir.” İstersen ilahi isimleri üzerinde toplayandır da diyebilirsin. İstersen Rasulullah’ın (s.a.v) buyurduğu gibi söyleyebilirsin: “Allah Adem’i kendi sureti üzerinde yarattı.” Adem’in sıfatı budur. Yüce Allah onu kendi elleriyle huzurunda yarattığında bu sıfatları onda cem etmiş ve ona kemal sıfatını vermiştir. Dolayısıyla onu kamil ve cami olarak yaratmıştır. Bu nedenle bütün isimleri kabul etmiştir.” (Futuhat, c. 2 bab: 73 Tirmizinin sorusuna cevap no: 40 s. 67)

Diyor ki: “…Bu yüzden alem sabit olmuştur. Çünkü yüce Allah aleme ancak bu kulun gözüyle bakar. Aradaki bu münasebetten dolayı alem yok olmaz. Eğer Allah aleme kendi basarıyla baksaydı, alem veçhinin parıldayışlarının etkisiyle yanardı. Bu yüzden Hak teala aleme suret üzere yaratılmış kamilin basarıyla bakar. Bu bakımdan kamil kimse alem ile yakıcı parıldayışlar arasındaki perde konumundadır.” (Futuhat, 2, bab: 178, s. 254)

Şeyh ilk akıl mertebesiyle insan mertebesini karşılaştırır ve şöyle der:

“İlahi suret şu iki şeyden başkası olamaz: ya camidir, bu durumda insan suretidir ya da cami değildir, bu durumda da akıl suretidir. Yüce Rab akli surete emriyle şekil verip insani sureti de eliyle şekillendirince Rahman nefesiyle bu ikisine yöneldi ve emrinden bir ruhu onlara üfledi. Akıl sureti bu nefhanın sonucunda kıyamet gününe kadarki bütün kevni ilimleri yüklendi ve onları alemin varlığının aslı haline getirdi. İmkani varlık kapsamında ona öncelik verdi. Allah’ın kendi elleriyle yarattığı ilk varlık olan insan suretine gelince, bu nefhanın etkisiyle ilahi isimlerin ilmini yüklendi. Akıl sureti bu

ilmi yüklenmemişti. Bu yüzden hakkın suretinde varlık alemine çıktı. Nefesin hükmü onda son buldu. Çünkü hakkın suretinden daha kamil bir şey yoktur. İlim döndü dolaştı, imkani varlık nur, zulmet, tabiat, ruh, gayb, şehadet, örtü ve keşif arasında zuhur etti…" (Futuhat, c.2 bab: 198, fasıl: 11: ilk akıl,)

Diyor ki: "Yüce Allah bu insani sureti doğrusal bir hareketle çadırın orta direği suretinde ikame etmiştir. Dolayısıyla insan sureti gök kubbenin direği konumundadır. Allah gökleri onun sebebiyle yok olmaktan koruyor. Bu yüzden onu direk olarak ifade ettik. Bu suret yok olur, yer yüzünde nefes alıp veren bir tek insan kalmayınca gökler parçalanır ve o gün gökler çöker, çünkü göklerin direği konumundaki insan yok olmuştur. Ümran diyarı dünya, insanın göçmesiyle ahirete göçünce, dünya, insanın ayrılmasıyla bir harabeye dönünce, kesin olarak biliriz ki insan, Allah'ın alemin yaratılmasında güttüğü amaçtır, o Allah'ın gerçek halifesidir, o ilahi isimlerin zuhur mahallidir, o bütün alemin hakikatlerini içinde cem edendir." (Futuhat, c.1 bab: 7 s. 125)

Devamla şöyle diyor: "İnsanlar içinde kamil insan, bütün ilahi isimler içinde "Allah" ismi konumundadır." (Futuhat, bab: 554 s. 194) Bu bab ile ilk akıl arasındaki ilişkiden dolayı babın akışı içinde akıl kelimesinden türemiş "makule, makuliye ve akıl" gibi kelimeler yaklaşık olarak 14 kere geçmektedir. Özellikle "sonra hikmete dönüyoruz ve diyoruz ki…" ifadesiyle başlayan bölümde bu ifadeler yoğunlaşmıştır. Bundan sonra insan ile ilk akıl arasındaki hadis olma, zati mümkünlük ve muhtaçlık noktasındaki benzerliğe değiniyor ve sonra hak ile halkta iki zıddın cem olmasından bahsediyor. Bu ise insanda, Allah'ın iki eliyle yaratılmış olmasında, ilk akılda ise yardım almak için Allah'a ve yardım sunmak için de külli nefse yönelmek şeklinde somutlaşmıştır.

Sonra ilk baba ve eşini, onlardan üreyip yeryüzüne yayılan erkek ve kadınları anlatıyor. Bununla da demek istiyor ki insanlar arasındaki evlilik ilişkisi en yüce kalem ile Levh-i mahfuz arasındaki ilişkinin veya hakim kartal ile gerdanlıklı güvercin arasındaki ilişkinin bir suretidir. Bu ikisi ilk cinsel ilişkiye (nakih ve menkuh) girenlerdir. Onlardan üreyen kevni suretler ruh ve akıl adamları ile nefis ve tabiat kadınları gibi kevni suretlerden hamile bırakan ve hamile bırakılanlardır.

Bir yerde Şeyh “bu en büyük baba olan imam’a tevdi edilen…” ifadesiyle ikisini kast etmektedir. Aynı zamanda apaçık imamı da kast etmektedir, yani ilk aklı ve en büyük baba Adem’i… Sonra Ademi kelimeye dahil Fusus bablarının tertibini zikretmektedir ve bununla Adem’in kamil evlatlarını cem ettiğine işaret etmektedir. Bu cem etme bil kuvvedir ve bunların bilfiil tafsili ise sonraki bablarda sunulmaktadır. İlk aklın bütün kevni mertebeleri “nun” olarak ifade edilen icmali ilminin kapsamında mücmel olarak cem etmesi gibi. Sonra bunlar levhte yazılı olarak tafsilatlandırılmaktadır ki rahmani nefesin dereceleri aracılığıyla yayılıp açılsın.

Akıl ve Adem insan-ı kamilin kevni ve insani düzeyde belirginleşen ilk mazharlarından başka bir şey değildirler.

…

Fass “Ümmü’l Kitab”a işaret etmekle son buluyor. Bu ise isimlerinden biri “ümmü’l kitap” olan Levh-i mahfuz mertebesine sahip bir sonraki Şit Fassına giriş için bir hazırlık niteliğindedir.

…

- ÜÇÜNCÜ BÖLÜM-

Faslara Uygun Sureler ve Her bir Fassın öncesindeki ve sonrasındaki fasla ilişkisinin açıklaması

ŞEYH'İN DİVANINDAN BİR KASİDE

Önemli bir not: Bu kasidede Kur'an Sureleri latif anlamlardan örülmüş bir silsile dahilinde verilmektedir. Biz, Fusus bablarıyla ilişkili sureler sunmakla yetindik ve her surenin altını da çizdik.

Ümmü'l Kitab'da *gaybın anahtarları vardır, kim*

Namazında onu okursa bu ona yeter

Yarısı Onundur, yarısı da bizim

Ortak olarak ve de münezzeh tekliğiyle

En yüce ilahınızı bürüyen gecede tesbih edin

Fecr(şafak vakti)*de* ***ve şems beled (güneş şehrinde)****inde gösterir onu*

Geceleyin (leyl) ve duha*nın (kuşluk vaktinin) yanında şerhedeni gelir*

Tin *ile ve* ***alak****ta ve* ***kadr****i de içindedir*

Adiyat zilzal*iyle s****arsılacak değillerdi*** *(lem yekun)*

Karia *gelmeyince oyalandığı kabrinde*

Asır *dürterek* ***fil****itaşlarla*

*O zaman **kureyş** gelir **havuz din**ine ki ona boyun eğer*
***Kafir** yüz çevirmiştir **nasır (yardım)dan** ona olsun*
***Tabb (elleri kurusun) İhlas** suresinden*
***Felak** suresi nuranidir, onu getirmiştir*
***Nas** için Allah ve zarar vereni iyileştirir*
Bunlar Kur'an'ın sureleridir bütünüyle
Onları arzuladığım için isimlerini burada topladım.

Bir araştırmacının her fass ile onunla ilgili surenin arasındaki ilişkiyi derinliğine kavraması için Şeyh'in surelerle ilgili olarak Futuhat'ta yaptığı açıklamaya müracaat etmek yerinde olacaktır. Ki bu açıklamalar aşağıdaki tabloda yedi sütun halinde verilmiştir:

Birinci Sütun: Fassın numarası

İkinci sütun: Fassla ilgili nebinin ismi.

Üçüncü sütun: Mushaftaki numarasıyla birlikte fassla ilgili sure

Dördüncü sütun: Surenin Futuhatın 22. babındaki ismi

Beşinci sütun: Surenin Futuhatın 369. babındaki numarası

Altıncı sütun: Surenin, Futuhatın dördüncü faslındaki menzilinin babının rakamı

Yedinci sütun: Futuhatın 559. babındaki bölümler içinde surenin menziline uygun bölümün başlığı.

Fasların Sureleri ve Futuhattaki Yerleri

1	Adem	Alak: 96	Talim	19	288	Levh ve Kaleme Hükmetme
2	Şit	Duha: 93	Sevgi	22	291	Gündüzün ortasında sırları ortaya çıkarır
3	Nuh	Kadir: 97	Ruh	18	287	Menzilin kadrini ancak onu gönderen müşahede edebilir
4	İdris	Leyl: 92	Yolların farklılığı	23	292	Gece ehline nail olmak
5	İbrahim	Beyine: 98	Varlığın fena bulması	17	286	Aynın zuhurunda varlığın yokluğu
6	İshak	Tin: 95	İlham ilimleri	20	289	Ümmi nebinin ilmi
7	İsmail	Fecr: 89	Nurların Açılması		295	Ümmetlere yemin
8	Yakub	Şems: 91	Nefs-ı natıkanın mertebeleri		293	Güneşi gözlerken sessizlik
9	Yusuf	İhlas: 112	Nispetler	3	282	Tenzih ve olgunlaşma
10	Hud	Fil: 105	Zararın kaldırılması	10	279	Basiret sahiplerine ibretler sunmak
11	Salih	Kureyş: 106	Ülfet	9	287	Tasarruftan doğan kaynaşma

12	Şuayb	Tekasür: 102		13	282	Suskunu ziyaret eden onu ziyaret eder
13	Lut	Karia: 101	Korku	14	283	Terazide noksanlık ve ağır basma
14	Üzeyr	Adiyat: 100	Hayvani nefisler	15	284	Eserlerindeki kapalılıkları mutlak kılması
15	İsa	Asr: 103	Orta namazı (es-Salatu'l vusta)	12	281	Tahkikte darlık
16	Süleyman	Hümezze: 104	Kevne sarılmak	11	280	Mal ve velayet (yönetim) sahibi
17	Davud	Maun: 107	Mutlak şirk	8	277	Yetimleri ezmek kınanmışların ahlakıdır
18	Yunus	Mesed: 111	Helak	4	273	Heva ve arzulama
19	Eyyub	İnşirah: 94	Nimetlerin Çokluğu	21	290	Göğüslerin göğüslerde kilitlenmesi
20	Yahya	Kevser: 108	İlimler	7	276	Varılan havuz ve övülen makam
21	Zekeriyya	Beled: 90	Muhammedi Teşrif		294	Doğuncaya kadar ciğer-de bekleyen cenin
22	İlyas	Nasr: 110	Kavuşma müjdesi	5	274	Muammayı çözme ve adı konulmuş ecel

23	Lokman	Zilzal: 99	Denge	16	285	Ağır hareket-te delil
24	Harun	Kafirun: 109	Geceleyin gitmek	6	275	Puta tapmak
25	Musa	Felak: 113	Temimeler (muskalar)	2	271	Gece yolcu-luğunun azametinden İsa heykele ruh üfler
26	Halid	Nas: 114	Kutup ve iki imam	1	270	İmamlara ve kutuplara hitap
27	Muhammed	Fatiha: 1	Fetih		383	Faydali şeylerin cem edici huzuru
28	Hatem	Kur'an'ın tamamı	Furkan menzilleri		Futuhatın dördüncü faslının babları	

1: Adem (a.s) Fassı Suresi

Bu ilk Fassın suresi, ilk insan ve ilk akla ait olarak nazil olmuş ilk sure olan "Alak" suresidir. Şeyh, Futuhatın 288. babında bu surenin menzilini "ilk tilavet menzili", 22. babda "talim menzili", 369 babın on dokuzuncu faslında "talim hazinesi", 4. cilt 559. bab, s. 388'de ise "levh ve kalemde hüküm" olarak isimlendirir.

Adem'le münasebetine gelince, bu surenin ayetleriyle tahakkuk eden ilk beşerin Adem olmasıdır. Ayrıca bu sure Kur'an'ın ilk nazil olan suresidir ki şöyledir:

"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılanmış yumurtadan yarattı. Oku! İnsana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir." (Alak, 1-5)

Adem, ilahi kudretin yaratmak üzere taalluk ettiği ilk insandır. Rabbinden ilk olarak bütün isimleri öğrenen de odur. Nitekim surenin ilk iki ayetinde "halk=yaratma" kelimesi iki kere ve peş peşe geçmiştir. Önce alemin yaratılması, sonra Adem'in yaratılması. Ya da önce takdiri yaratma, sonra var kılma yaratması. "İnsan" kelimesi de sure de üç kere geçmektedir.

Dolayısıyla Şeyh'in bu fassta Adem ve İnsanla ilgili olarak söylediklerinin mercii suredeki "insan" kelimeleridir…

Makullerle ilgili olarak söylediklerinin –ki "akıl" kelimesinin türevleri yaklaşık olarak 14 kere geçmektedir-mercii ise "kalemle öğretti" ifadesidir. En yüce kalem ise ilk akıldır. Şeyh, 369. babın 19. vaslında bu ayetin anlamı ile ilgili geniş açıklamalara yer verir ki bu, "Alak" suresiyle ilgili bir "vasıl"dır.

Surenin anahtarı ve onuncu kelimesi olana "ikra" (oku) kelimesinden Şeyh, Adem'in cem ediciliği, makul külliler ve

edeble ilgili uzun değerlendirmelerini edinir. Çünkü "kur" (k.r.a. kökü) toplamak demektir. Ayrıca edeb de bütün hayırların toplamı demektir. Bu yüzden Futuhatın "Alak" suresinin menzili konumundaki 288. babında Şeyh'in cem ve edebe değinerek söze başladığını görüyoruz. Edeb ise el-Me'debe kelimesinden türemiştir ve el-Me'debe yemek sofrasında toplanmak anlamına gelir. Dolayısıyla edeb kelimesi bütün hayırların toplamı demektir. Şeyh bu fassta şunları söylüyor:

"Yüce Allah güzel isimleri (esma-i hüsna) itibariyle aynını her şeyi kuşatan cami bir varlıkta görmeyi dileyince…" Sonra Şeyh, bu cemliği uzun uzadıya açıklıyor, öyle ki "cem" kelimesini 12 kereden fazla zikrediyor, buna ek olarak da "küll" ve "külliyat" kelimelerine de yer veriyor. Örneğin şöyle diyor: Bu ayırıcı ve cem edici bir kelimedir." Melekler Adem'in cem ediciliğine sahip değillerdir… Çünkü Adem alemin hakikatlerini ve müfredatını camidir… Ancak bütününe (mecmu) ulaşmakla kurtuluşa erer…" Bir yerde edebden bahisle şunları söyler: "…Bu ilahi taraftır ki Hak teala edib, emin ve halife kullarını bununla edeplendirmiştir." Diyor ki: "Allah ile beraberliğin edebini öğrenirsin." Fassın sonunda ise şöyle diyor: "Hamdde onu sakınmanız kılarsanız alim ediplerden olursunuz…"

"**Rabbinin adıyla oku…"** ayetinde Adem'in cemediciliği Rabbin ismiyle birlikte zikredildiği için Şeyh, bu Fassın hikmetini Rabbin isimlerini cami isim olan "Allah" ismine mensup kılmıştır. Adem ile Allah arasındaki ilişki ile ilgili olarak "Alak" menzilinde, yani Futuhatın 288. babında şunları söylüyor: "Marsiya'da Şeyh Ebu Ahmed b. Seydebun'la karşılaştım. Bir adam ona Allah'ın en büyük isminin (İsm-i azam) hangisi olduğunu sordu. O da ona küçük bir çakıl taşı attı. Bununla demek istedi ki "Allah'ın en büyük ismi (ism-i azam" sensin." Çünkü isimler anlamlara delalet etmeleri için konul-

muş kelimelerdir. Dolayısıyla anlam açısından ortaklık da olabilir. Sen, Allah'ı gösteren delillerin en açığı ve en büyüğüsün. Dolayısıyla Onu kendinle tesbih edebilirsin."… Şeyh, bu menzili birkaç beyitle açıyor. Bu beyitlerde surenin kelimelerine ve bu Fassın meselelerine yönelik işaretler vardır. Beyitler şunlardır:

İlah için, insanlar arasında "Allah" ismi gibi ol

Rabb isminden. Ruhun ve suretlerin rabbi

Yaratma, emir ve tekvin tamamı

Onundur, akıl ile taş arasında fark yoktur.

Onunla müstağni oluşuyla yücelen zahit gibi

Göz ile çamuru birbirinden ayırmaz

Münezzehliğiyle yücelen arif gibi

Göz ile basarı birbirinden ayırır

Çünkü hakikate dönüş, ahlakıdır

Alametlerde ve surelerde menzilleri görenlerin.

"Onunla müstağni olan" ifadesiyle Şeyh, "Alak" suresinin 6. ve 7. ayetlerine işaret etmektedir. *"Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar."* (Alak, 6-7) Bu iki ayetten hareketle bu fassta şöyle diyor: "Ondan kaynaklanan kuvvet kendisiyle perdelenmiştir, zatından daha üstün bir şey görmez. Kendisinde-iddiasına göre -Allah katındaki bütün yüksek makamlara ve üstün menzillere liyakat olduğunu düşünür. Bunun nedeni de ilahi cemediciliğe sahip olmasıdır." Fassın sonunda söylediği şu sözler de buna örnek oluşturmaktadır: "Hepsi müstağni oldukça muhtaçtır."

Yukarıda geçen son beyit de Şeyh'in bu fasstaki şu sözlerine uygundur: "... Son olmasının sebebi her şeyin Ona

dönecek olmasıdır." Bu anlamın kaynağı "Alak" suresinin 8. ayetidir: *"Kuşkusuz dönüş Rabbinedir."* (Alak, 8) Yine Fassın sonunda takva ile ilgili açıklamasının kaynağı da surenin 12. ayetidir: *"Yahut takvâyı emrediyorsa!"* (Alak, 12)

Son iki beyitte göz, basar ve "görme" fiili zikredilmektedir. Çünkü "rüyet=görme" fiili surede tekrarlanmaktadır, 7/9/11/13. ayetlerde olduğu gibi. 14. ayette de "yera=görür" fiili geçmektedir: *"Allah'ın, (yaptıklarını) gördüğünü bilmez mi!"* (Alak, 14) Şeyh Futuhatın 507. babını bu ayete tahsis etmiştir. Bu fassta bu ilahi rüyetle başlıyor. Diyor ki:

"Hak teala onların aynlerini, istersen kendi aynini de diye bilirsin, görmek isteyince... çünkü bir şeyin kendisini kendisiyle görmesi, kendisini başka bir şeyle görmesi gibi değildir..." Diyor ki: "Bu yüzden insan olarak isimlendirilmiştir, çünkü Hak onunla mahlukatına bakar ve onlara merhamet eder..." Devamla diyor ki: "Bize ayetlerini gösterdiğini zikretmiştir... Onu müşahede ettiğimizde nefislerimizi müşahede ederiz. O bizi müşahede ettiğinde nefsini müşahede eder." Divanındaki bir kasidede bu rüyete işaret eder:

Alak Suresinin Ruhundan

Hak amellerimi göz sahibi olanla görür

Bizde ise buna dair bir bilgi ve haber yoktur

Hidayete has kıldığı şeriat gelince

Bizem dediğimizin benzerine hidayet etti, emrettikleri

Sakın onunla ilgili olarak onda

Fazlalık vardır diyenlerden olma. O beşer alemindeki ilmin izahıdır

Çünkü bu sözün çelişkili olduğu açıktır

Söyledikleri şeylerle ona delil getirseler de.

Bu Fassın Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) Fassı ve Şit (a.s) Fassı ile İlişkisi

Önemli bir not: Varlık mertebeleri zinciri sağlam bir bağla birbirine bağlanmıştır. Fusus'un babları da öyle. Bu yüzden Her fass ile bir önceki ve bir sonraki fass arasında uyum ve bağlantı vardır. Şeyh, her babın sonunda bir sonraki baba giriş için hazırlık yapmayı, sunumda bulunmayı ve işaret etmeyi adet edinmiştir. Bu ilk bab ilk aklın olunca, ikinci bab Külli Nefsindir, yani Levh-i Mahfuzun. Ki Şeyh'in de zikrettiği bir ayette buna şöyle işaret edilmiştir: *"Ve ondan da eşini yarattı."* (Maide, 1) Yani Havva'yı Adem'den yarattığı gibi nefsi de akıldan yarattı... Babı, Ümmü'l Kitab'dan söz ederek bitiriyor. Bu ise Şit makamında Levh-i Mahfuzdur.

Şunu bilmemiz gerekir ki Fususun bütünsel yapısı, daha önce de açıklandığı gibi her fass ile feleki menzili arasındaki uyum gereğince tıpkı menziller feleği gibi daireseldir. Bu ilk Ademi fasstan önceki fass son Muhammedi fasstır ve bu fasa, insanın, cemlik harfi "mim"in icadına yönelik el-Cami ismi hakimdir. Bu Fassın suresinin de Fatiha suresi olduğunu göreceğiz ki Şeyh buna bu Fassın sonunda Ümmü'l Kitab diye işaret etmektedir. Şu halde el-Cami ismi ile insan, Ademî cemlik dolayısıyla tamamen uyumludurlar… Bu iki Fassın ilişkisinin vurgulanması bağlamında Şeyh'in **Muhammed** (s.a.v) Fassında Adem ve Havva'dan, erkeğin Tek olan Hakkın çifti ve kadının da erkeğin çifti oluşundan söz ettiğini görüyoruz.

İki fass arasındaki ilişkinin kaynağı her iki fassa hakim olan "Allah el-Bedi ve el-Ferdu'l cami" isimleri arasındaki alakadır. Yine iki Fassın sureleri arasında da bu tarz bir ilişki vardır: "Alak" ve "Fatiha"…

Fatiha Mushaf tertibinde Kur’an’ın ilk suresidir, “Alak” suresi ise ilk nazil olan suredir. Fatiha başındaki Besmeleye dönüktür. Bunun benzerini ise “Alak” suresinin girişinde görüyoruz: “**Rabbinin adıyla oku…”**Besmelede yer alan harflerin sayısı on dokuzdur (19), bu da cehennem zebanilerinin sayısına eşittir ki “Alak” suresinde bunlardan söz edilmektedir. (Şeyh’e göre 19 sayısının önemi için bkz. Futuhatın 22. babının sonlarında yer alan “fehvani menziller menzili” blm.) Muhammedi fass Fatiha etrafında dönmektedir. Fatiha ise kul ile Rab arasında cemliği gerçekleştiren namazın ruhudur. Bunun da “Alak” suresinin 10. ve 19. ayetleriyle münasebeti açıktır: “**Namaz kıldığı zaman bir kulu”… “secde et ve yaklaş”…**

2: Şit (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın konusu rabbani bağışlar, lütuflar ve ilahi hibelerdir. "Şit" kelimesinin anlamı "Hibetullah=Allah'ın hibesi"dir. Bu fassta en çok tekrarlanan kelimeler bağış ve hibe kökünden türemiş kelimelerdir. Bu bağışı "Duha" suresinde görebiliyoruz: *"Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı. Gerçekten senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır."* Bütün bunlar bağışlar ve müjdelerdir ki en büyüğü de onlardan sonra zikrediliyor: *"Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın."* Sonra yüce Allah ona yönelik bağışlarını sıralıyor: *"O, seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"* Dolayısıyla bu fassa uygun sure "Duha" suresidir.

Şeyh, Fassın başlarında *"El açıp isteyeni de sakın azarlama."* Ayetinden hareketle "isteyen/dilenen" ve "istenen"den bahsediyor.Velayet ve risalet makamları bağlamında en büyük bağış hatemiyet makamıdır. Bu yüzden Şeyh bu fassta surenin son (hatime) ayeti olan *"Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an."* Ayetinden hareketle hatemiyetten uzun uzun bahsediyor. Bu arada yüce Allah'ın kendisine bahşettiği Muhammedi hatemiyet nimetine değiniyor, tıpkı efendimiz Hz. **Muhammed**i (s.a.v) risalet hatemiyetiyle nimetlendirmesi gibi. Şu halde velayet hatemliği mertebesi, ihata edici velayet feleğinin giriş/ön mertebesidir, tıpkı Şit'in (a.s) Ademi milletin ön mertebesi olması gibi. Nitekim "Duha" (kuşluk vakti) da gündüzün girişidir… Şeyh, Futuhatın 559. babında "Duha" suresine tabi bölümün başlığını "gündüzün başının sırlarını ortaya çıkarır" şeklinde belirlemiştir. Çünkü giriş/ön (sadr) "Duha" suresine özgü 211 babda tarif ettiği gibi ister cins, ister tür, ister şahıs olsun her suretin ikinci mertebesidir."

Şeyh Futuhatın 211. babını "zamanın sadrının menzili/dördüncü felek" şeklinde belirlemiştir. Yani Kutuba ait güneş feleği. Bu ise Hatemu'l Evliyanın makamına uygundur. Ki Hatemu'l Evliya sırları açığa çıkarır ve Hatemu'l Mürselin'den sonraki ikinci mertebe ona aittir. Şit ise Adem'den (a.s) sonraki ikinci mertebenin sahibidir. O halde makamı da doğduğu sırada değil iyice yükselip parladığı sıradaki güneşin makamı gibidir.

Bu Fassın Bir Önceki Fassla İlişkisi

Adem ve Şit fasslarının ilişkisi bağışlar, hatemiyet ve sadırlık (ön/giriş) meselesinde kendini gösteriyor. Dolayısıyla yüce Allah'ın Adem ve zürriyetine bahşettiği en büyük nimet hilafettir ki mertebeler onunla son bulmuştur. Şit Fassındaki hatemiyet bağışı ise "Duha"dan gelir ve Şeyh, Adem Fassının ortasında buna değinerek şöyle demiştir: "Aleme göre onun yeri, hateme göre hatemin Fassı gibidir… Tıpkı mührün (hatemin) hazineleri koruması gibi… O, ahiret hazinelerine vurulmuş ebedi bir mühür (hatem)dü."

Şit, Adem milletinin başlangıcı (sadrı) olduğuna göre "Duha" suresinden kaynaklı gündüzün başlangıcı (kuşluk vakti) onundur. Şeyh'in Futuhatın 291. babında belirttiği gibi Adem dünyanın sadrı idi. Diyor ki: Gündüzün sadrı, güneşin doğuşu değil, güneş ışığının iyice yükseldiği kuşluk vaktidir… Dünyanın sadrı da Adem'in varlığıdır." Alem'in sadrı Levhtir. Çünkü kalemden sonraki ikinci mertebedir. Şit Fassında Şeyh, bu Fassın Adem Fassıyla ilişkisinin Levhin Kalemle ilişkisi gibi olduğunu belirtir ve şöyle der: "… Çünkü çocuk babasının sırrıdır. Çünkü ona verilenler Allah'tan gelenleri akledenler açısından gariptir." İlk olarak Allah'tan gelenleri akleden ilk akıl veya "Alak" suresinde işaret edilen kalemdir ve o Duha suresinde "*Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın."* Ayetinde hitap edilen Rasulullah'ın (s.a.v) ilk mazharıdır.

3: Nuh (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın ilk cümlesi doğrudan Fassın suresine işaret etmektedir. "Bil ki, Allah seni kendisinden bir ruhla desteklesin…" cümlesiyle başlayan tek fass budur. Bununla da "Kadir" suresinde yer alan "*O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar."* (Kadir, 4) ayetine işaret edilmektedir. Dolayısıyla bu Fassın suresi "Kadir" suresidir ve buna es-Sübbuh ve el-Batın isimleri hakimdir ki tabiatın, Süreyya mehzilinin ve ayn harfinin icadına yöneliktirler.

"Kadir" suresi ile "es-Sübbuh el-Batın" isimleri arasındaki münasebete gelince, bunun kaynağı gecedir ve Şeyh onu gayb ile sembolize eder. Yani el-Batın. Yine bunun kaynaklarından biri de bu Fassın hikmetinin eksenini oluşturan tenzih kavramıdır. Tesbih, değerin, kadrin yüceltilmesidir. Şu halde Kadir gecesiyle bu iki isim arasında tam bir münasebet vardır. Gündüzün payına ise zuhur ve teşbih düşer. Bu yüzden Şeyh'in bu fassta setr , gafr, kefr, gayb ve hücüb (tümü de örtme anlamına gelen kelimelerdir) ifadelerini çokça kullandığını görüyoruz. Bunları el-Gaffar ve el-Batın isimleri arasındaki münasebet bağlamında dile getirmiştir. (bkz. Futuhat, 559 bab ,“ el-Gaffar, el-Gafir ve el-Gafur isimlerine ait perdelerin indirilmesi huzuru" faslı.)

"Kadir" suresi ile tabiat münasebetine gelince, tabiat, Şeyh'e göre bütün vücudi suretlerin anasıdır. Onun faili ise var etme (tekvin) ile iş gören ilahi emir olan ruhtur. Bu yüzden *"Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar."*ayetinde işaret edilen Kadir gecesi gibidir. Bu nedenle Şeyh'in 446. babda gece ile tabiatı bir arada zikredip şöyle dediğini görüyoruz: "Onun mirasçıların olup ahlakı Kur'an olan ve tabiatının gecesinde amellerin suretlerini inşa eden kimse…" Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v) tabiat kabrin-

den diriltilip gönderilmiştir. Bundan dolayıdır ki Şeyh'in "Kadir" suresi menziline mahsus 287. babda Kadir gecesini göz kamaştırıcı güzelliğe sahip bir kadına benzettiğini ve onu Batını emir alemiyle birlikte zikrettiğini ve şöyle dediğini görüyoruz: "

zamanın şahsı tedbir ettiği bir nefese sahiptir

emir aleminden hoş kokulu bir nazenindir

Cim, ayn ve fa onun menzillerindendir

Resulleri onu getirmişler muhkem zikirden

Gaipler ilmiyle iki bağı vardır ki

Öğlenin, ikindinin böyle bir övüncü ve fecri yoktur.

Zamanın şahsı "sene"dir, onu tedbir eden nefis ise "Kadir gecesi"dir, yani ruhanilerin ve rahmetin nefesleriyle kokulanmış göz kamaştırıcı güzel. İki bağdan maksat da akşam ve yatsı vakitleridir. Gaipler ilmiyle de geceye, yani Kadir gecesine ve *"Biz onu kadir gecesinde indirdik."* ayetinde işaret edilen, zahir ilahi benlikle inip duran Batını hüviyet gecesine işaret etmektedir. Bu yüzden Şeyh bu baba benlikten söz ederek başlamış, sonra hüviyeti zikrederek şöyle demiştir: "Bu, gaiplerin menzillerinden biridir ve şehadet aleminde zuhuru söz konusu değildir. Şu halde benlik için zuhur, furkan (ayrılık), teşbih ve gündüz, hüviyet için de batınlık, Kur'an (cem), tenzih ve gece vardır. Bu benlik "Kadir" suresinden olan bu benlik için Şaban ayının ortasından bir gece vardır. Bu yüzden onun payına şubelenme ve furkani tafsil düşer. Bu hüviyet için de Kadir gecesi vardır. Bu yüzden Kur'ani cem onundur. Çünkü "kadir" kelimesi sözlükte sınırlandırma ve cem anlamına gelir. Şeyh bütün bunlara bu fassta şöyle işaret ediyor: "…Emir Kur'an'dır (cemdir),

furkan (ayrı oluş) değildir… Bu yüzden Kur'an'a sadece Hz. Muhammed (s.a.v) ve şu insanlık için ortaya çıkarılmış en hayır ümmet olan İslam ümmeti tahsis edilmiştir…" Şeyh "emir Kur'an'dır" ifadesiyle Kadir gecesindeki emre işaret etmiştir ki bu da Muhammed (s.a.v) ümmetine tahsis edilmiştir. Çünkü İslam ümmetinin Nebisi, kamiller arasında, Kadir gecesinin başka geceler içindeki konumuna benzer bir konumdadır. Onun ümmeti de başka ümmetler arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Nitekim şair Buseyri (r.a) kaside-i bürde'sinde bunu şöyle dile getirmiştir: "Resullerin en büyük kerem sahibi sayesinde ümmetlerin en kerimi olduk biz."… "İnsanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet" ifadesiyle "*bin geceden daha hayırlıdır*" ayetine işaret edilmektedir.

Şeyh'in bu fasstaki "hakk her sınırla mahduttur… ancak her alem için hasıl olan sureti oranında…" şeklindeki sözü kadre, yani sınırlandırma ve hadde işaret etmektedir.

Şeyh'in ruhun sureti, ruhun bedeni ve Hak taalanın alemi tedbir edişine ilişkin sözleri önceki beyitlerdeki şu sözüyle uyumludur: "Zamanın şahsının bir nefsi vardır, onu tedbir eden." Çünkü senedeki tasarruf işleri bu gecede tedbir edicilere tevdi edilir. Şeyh bu anlamı giriş kısmı *"Hâ. Mîm. Apaçık olan Kitab'a andolsun ki, muhakkak biz onu (Kur'an'ı) mübarek bir gecede inzal ettik. Çünkü biz uyarıcılarız. Katımızdan bir emirle her hikmetli işe o gecede ayırd edilir. Çünkü biz, Rabbinin bir rahmeti olarak mürseller göndermekteyiz. Şüphesiz O Semi*(işiten)*dir, Aliym*(bilen)*dir."* Şeklinde olan "Duhan" suresine mahsus 340. babda izah etmektedir. Diyor ki:

- Kadir suresi, Duhan suresinin tefrik ettiklerini cem etmekte, Duhan suresi de Kadir suresinin tefrik ettiklerini cem etmektedir. Müşahede ettiklerine dair bilgisi olmayan kimseler bu iki surenin birbirlerine karşıt olduklarını hayal edip bu iki sureyi birleştiren bir menzilin farkına varmazlar. Aynı

şekilde tabiatın barındırdığı karşıtlıklardan oluşan cemliğinden kaynaklanan aktifliğinin bilincine varamazlar… Bu açıdan Kadir suresi Duhan suresinin döküldüğü bir havuz konumundadır."…

Bu da gösteriyor ki her şahsın kadir gecesi nefsinin aynıdır. En büyük kadir gecesi ise insan-i kamilin nefsidir." (Bu anlama dair daha ayrıntılı bilgi için bkz. El-isfar adlı eserin "Aziz kur'an yolculuğu" blm.) "tabiatın barındırdığı karşıtlıklardan oluşan cemliğinden kaynaklanan" ifadesi bir kez daha kadir gecesinin cem ediciliğine ve bu fassa ait tabiat mertebesiyle olan sembolik ilişkisine işaret etmektedir. Şeyh 369. babın 18. valsında bu ilişkiyi tekit etmektedir ki bu kadir suresine has bir vasıldır. Başlığı da şöyledir: "Varlık hazinelerinden on sekizinci vasıl. Tabiatın başka şeylere üstünlüğünü içerir. Bunun sebebi de ilahi isimlere benzemesidir."… Bu açıklama ise "kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır." Ayetine işaret etmektedir.

Fassta kadir gecesinin Kur'ani cem edicilik özelliğine yönelik başka işaretler de vardır. Şu ifade gibi: "marifeti itibariyle tenzih ve teşbihi icmali olarak iki vasıf aracılığıyla cem eden kimse… onu mücmel olarak bilmiş olur, tafsili olarak değil, tıpkı kendi nefsini tafsili olarak değil mücmel olarak bilmesi gibi."

Şeyh Fassı şu sözlerle bitiriyor: "Nuh'un sırlarına vakıf olmak isteyen birinin Yuh (güneş) feleğinde yükselmesi gerekir." Yani "Kadir" suresiyle, tabiatla, Süreyya menziliyle ve "ayn" harfiyle ilgili bu Fassın sırlarını öğrenmek isteyen bir kimsenin güneş feleğinde yükselmesi zorunludur. Çünkü kadir gecesi, gecenin tabiatı, gündüz, mevsimler ve aylar güneşin dönüşüyle bağlantılıdırlar. Güneşin doğmasıyla da kadir gecesi sona erer. Bu yüzden Şeyh yukarıdaki beyitleri

"Fecr" kelimesiyle tamamlamıştır. Bu da kadir suresinin son kelimesine yönelik bir işarettir.

Kadir gecesinin konumu güneşin ve ayın dönüşleriyle irtibatlıdır. Şeyh oruçla ilgili babda buna işaret eder ve şöyle der: "Yüce Allah "leyl" (gece) kelimesine gündüz yerine "kadir" kelimesine izafe etmiştir. Çünkü gece gayba benzer. Takdir de ancak gaybi olabilir. Çünkü insanın nefsindedir. Dolayısıyla her sağlam emir onda tefrik edilir. Sonra emir bize tek bir ayn olarak iner, nefiste sahip olunan tafsilat uyarınca tefrik edilir. İşareti de nurların onun nuruyla silinmesidir. Onun aylarda ve haftanın günlerinde dolaşmasını sağlamıştır…"

69. babda "namaz babından Cuma günü gusal alma" faslında Şeyh, Cuma günündeki icabet saati –cumanın son saatidir-hakkında diyor ki: " Cuma günündeki bu saatın konumu, sene içinde kadir gecesinin konumuna eşittir." Bu ise nefis bir işarettir ki Şeyh, 32. babın sonunda ona bir kez daha işaret etmiştir.

El-Batın ismi, tabiatın icadına yönelik olduğu gibi Süreyya menziline de yöneliktir. Ki Süreyya menzilinin ilk üçte birlik kısmı koç burcunun altına düşmektedir. Koç burcu ise güneşin şeref burcudur. Bu şerefin konumu da felek dairesindedir ve en şerefli konumdur. Dolayısıyla kadir gecesinin şerefiyle eksiksiz bir uyum içindedir. Bazı felek alimleri, güneşin bu şerefli dereceye girdiği esnada Rasulullah'ın (s.a.v) doğduğunu tahkik etmişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Rasulullah (s.a.v) ile Kadir gecesi arasındaki ilişkiden dolayı Şeyh'in Rasulullah'ın suresi olan Fatiha suresinin inişlerine has 432. babda kadir gecesinin cem ediciliğinden ve tabiatla ilgisinden bahsettiğini görüyoruz. Diyor ki:

"…Sen kadir gecesisin, çünkü sen tabiattan ve haktansın… O her emri cemeder ve bütün mevcudatta bulunur."…

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fasslarla İlişkisi

Şeyh, önceki Şit Fassını ahir zaman insanları ile ilgili şu sözleriyle tamamlıyor: "Tabiatın hükmüyle tasarruf ederler." Tabiatın sembollerinden birinin kadir gecesi olduğunu gördük. Bu söz Nuh Fassına veya ruhun indiği Kadir suresi Fassına giriş için bir hazırlık niteliğindedir. Nuh Fassı şu sözlerle başlıyor: "Bil ki, Allah seni kendisinden olan bir ruhla desteklesin."

Açıklamanın son paragrafı örtü ve karanlık anlamlarını ifade eden kelimelerle doludur. "zülmani perdeler gerisinde gizlenen gayb ehlinin karanlıklarından olan zalimleri arttırma." ifadesinde olduğu gibi. Bu, güneş feleğine girişi ima etmektedir. Gece ve gündüzün anası güneş feleğinin kutbu İdris buradadır. Yani "Leyl" suresinin menziline girişe dair bir işarettir. Ve bir sonraki İdris Fassı bu sureden destek görmektedir.

4: İdris (a.s) Fassı Suresi

Bu ve öncesindeki fass kardeştir. Çünkü her iki Fassın hikmetlerine hakim isimler kardeştir: es-Subbuh ve el-Kuddus… Aynı şekilde alemin üçüncü ve dördüncü mertebelerinin, yani tabiat ve hebanın icadına yönelik el-Batın ve el-Ahir isimleri de kardeştir. Dolayısıyla el-Batın ismi Nuh'a ve tabiata yöneliktir, el-Ahir ismi de İdris'e ve heba'ya yöneliktir. Şeyh'in Futuhatın 11. babında belirttiğine göre tabiat ve heba ikizdirler. Diyor ki: "Mümkün varlıklardan ikinci babayı tanıdıktan ve onun en yüce kalemin ikinci anası olduğunu bildikten sonra, ruhani kutsal ilkadan ona ilka edilenler tabiat ve hebadır. Dolayısıyla ikiz doğuran ilk anadır…"

Bunları anlatmamızın sebebi, bu Fassın suresiyle olan ilişkisidir. Yani "Leyl" suresi. Bu sure "Leyletu'l Kadr" suresinin kız kardeşidir. Yani tabiat mertebesinin ve Nuh Fassının suresi. Sure gece ve gündüzün, erkek ve dişinin birleşmesine değinerek başlıyor: *"Bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze, erkeği ve dişiyi yaratana yemin ederim."* (Leyl, 1-4) Leyl suresinin bu fassla ilişkisinin birkaç yönü vardır. Bazıları şunlardır:

Birincisi: el-Kuddus ismiyle münasebeti. Çünkü gece hüviyet gaybını sembolize eder. Yani tenzih ve takdisi. Gündüz ise zuhuru ve teşbihi sembolize eder. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze."* Şeyh bu fassta münezzeh olan haktan ve müşebbeh (benzer) olan halktan söz etmektedir.

İkincisi: Heba ile, yani heyuli ile münasebeti. Ki Şeyh onu sevad (siyahlık) olarak vasfeder. Tirmizi'nin 153. sorusuna cevap verirken şöyle der: "Harf siyah kırda bir surettir. Eğer kır nedir, diye sorarsan, hebadır, deriz, alemin cisimlerinin suretleri onda açılır…" Futuhatın 289. babında ise şunları

söylüyor: "alemdeki her karanlığın kaynağı heba cevheridir, yani heyulidir."

Üçüncüsü: İdris'le (a.s) münasebeti, Şeyh'in Fassın başında zikrettiği "*Onu üstün bir makama yücelttik."* (Meryem, 57)ayetinde kendini göstermektedir. Fassın büyük kısmı *"Yüce Rabbinin rızasını istemekten başka."* (Leyl, 20) ayetinde geçen "yücelik=uluv" kavramı etrafında dönmektedir. Rivayete göre bu ayet Ebubekir es-Sıddık (r.a) hakkında nazil olmuştur. Ebubekir ise Şeyh'in " mekanın yüceliği ise bize, yani Muhammedilere aittir. Çünkü yüce Allah bu yücelik hakkında "*Üstün olan sizsiniz. Allah sizinle beraberdir."* (Muhammed, 35) buyurmuştur." dediği Muhammedilerdendir. Bir bakıma Şeyh, Tevbe suresinin kırkıncı ayetine işaret etmektedir. Çünkü orada es-Sıddık ile beraber Nebi'nin (s.a.v) hali vasfedilmekte ve Allah'ın onlarla beraber olduğu vurgulanmaktadır: "*İki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu."* (Tevbe, 40)

Şeyh "bu sözden yirmi mertebe zuhur etmiştir." derken sanki *"Yüce Rabbinin rızasını istemekten başka."* (Leyl, 20) ayetine işaret etmektedir. Çünkü "Leyl" suresinin yirminci ayetidir. Yirmi mertebenin zahir anlamı ise dokuz tekli mertebe ve dokuz onlu mertebe, ardından yüz ve sonra bindir. Böylece toplam yirmi eder.

Şeyh bu menzile şu sözlerle başlıyor: "… Bu, en yüksek değere sahip menzillerdendir. Gaybi nikah (cinsel birleşme) menzilidir. Yani anlamların ve ruhların birleşmesi. Dolunay tecellisinden başka önünde bulut olmaksızın doğan güneşe benzeyen ilahi tecelliler ilmi bu menzile hastır…" Bununla Şeyh "*Açılıp ağardığı zaman gündüze.."* (Leyl, 2) ayetine işaret etmektedir. Bu ayetten hareketle bu sure ile İdris (a.s)

arasında bir başka münasebet de belirginleşiyor. Çünkü İdris (a.s) dördüncü semadaki güneş feleğinin kutbudur. Ki bu semadaki güneşin doğuşuyla gündüz açılıp ağarır. Şit (a.s) Fassında güneşin doğuşunun "duha=kuşluk vakti" olduğunu görmüştük. O Fassın eksenini de "*Pek yakında rabbin sana verecek de sen hoşnut olacaksın."* (Duha, 5) ayeti oluşturuyordu. Bu Fassın ekseni ise "Leyl" suresinin şu son ayetleridir: "*Yüce rabbinin rızasını istemekten başka… Ve o hoşnut olacaktır."* (Leyl, 20-21) Dolayısıyla "Duha" suresinin o ayeti Nebi'ye (s.a.v) yöneliktir, "Leyl" suresinin bu ayetleri de arkadaşı Ebubekir es-Sıddık'a (r.a) yöneliktir. İki arkadaş rızaya kavuşmakla müjdelenmektedirler.

-Şeyh'in el-evvel, el-ahir ve tek ayn ile ilgili sözlerinin kaynağı *"Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir."* (Leyl, 13) ayetidir.

- Sayıların "bir"den kaynaklanıp çoğaldıklarına ilişkin sözlerinin kaynağı "*İşleriniz başka başkadır."* (Leyl, 4)ayetidir.

- Çocuk, babası, eş ve nikah (cinsel birleşme) ile ilgili sözlerinin kaynağı *"Erkeği ve dişiyi yaratana…"* (Leyl, 3) ayetidir.

-Şeyh "Allah'ı, iki zıddı cemetmesiyle tanıdım" diyen Ebu Said el-Harraz'dan da bahsetmiştir ki bu, Futuhatın "leyl" suresi menzilinin babı olan 292. babda söylenenlerin aynısıdır. Şeyh diyor ki: "İki zıddı telif etme ilmine gelince, bil ki, Ebu Said el-Harraz'a sorulmuş: Allah'ı ne ile tanıdın? diye. o da "iki zıddı cem etmesiyle tanıdım" demiş ve "Huve'l evvelu ve'l ahiru vez'zahiru ve'l batın / O ilktir (evvel), sondur (ahir), zahirdir, batındır…" (Hadid:3) ayetini okumuş. Yani Allah evvel olmasının ayniyle sondur, zahir olmasının ayniyle batındır."

-Şeyh'in "İlahi isimlerin her biri ilahi isimlerin tümü ile isimlenir ve nitelenir." sözü, Futuhatın 198. babının 14. faslında hebai cevherle ilgili olarak söylediklerine uygundur. Diyor ki: "Heba, zatı itibariyle kendisine yaraşan muhtelif suretleri kabul eden ve her bir surette hakikatiyle bulunan her şeydir."

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

- Başta bu kuddusi, İdrisi, Hebai, ahir ve "Leyl" suresinden olan fass ile önceki Nuhi, subbuhi, tabii, batın ve "Kadir" suresinden olan Fassın kardeşliğinden söz etmiştik. Bu ilişkiyi tekit bağlamında Şeyh bu İdrisi fassta tabiattan ve rükünlerinden söz ederek şöyle diyor: "…Nedir tabiat? Ve ondan zahir olan nedir?… Bu soğuk ve kurudur, şu da sıcak ve kurudur. Kuruluğu cem etmiş, ama başka hususlarda ayırmıştır. Cem eden tabiattır, hayır, daha doğrusu tabiiliğin aynidir. Dolayısıyla tabiat alemi bir tek aynadaki bir surettir, daha doğrusu değişik bir çok aynadaki bir tek surettir…"

- Şeyh'in tabiatla ilgili "Nedir tabiat?" şeklindeki sözü, mertebesine "ez-Zahir" ismi hakim olan bir sonraki İbrahim Fassına giriş için bir hazırlık mahiyetindedir. Şeyh, bu hazırlığı daha fazla açıklamak maksadıyla İbrahim ve oğlu (a.s) hakkında şunları söylüyor: "…*bir düşün, ne dersin?" O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap, dedi."* (Saffat, 102) Çocuk babasının aynıdır. Bu yüzden o aslında kendi nefsini boğazladığını görmüştü rüyada.. "*Oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik."* (Saffat, 107) Böylece insan suretinde zuhur eden bu sefer koç suretinde zuhur etti. Bir de oğul suretinde zuhur etti. Daha doğrusu babanın aynı olan çocuk hükmünde zuhur etti."

5: İbrahim (a.s) Fassı Suresi

Daha önce söylediğimiz gibi bu fassa, külli cismi ve "gayn" harfini icat etmeye yönelik "ez-Zahir" ismi hakimdir. "Gayn" hicap/perde demektir. Nitekim cisim de ruhun perdesidir. Ayrıca "gayn" gaye harfidir ve rakamsal değeri "1000"dir. Birler ve yüzlerden sonra sayısal mertebelerin gayesi onundur. Zuhurun gayesi de cisimde tamamlanır. "ez-Zahir" isminin "cisim"deki hakikatine en uygun sure de "Beyyine" suresidir. Çünkü "beyan" zuhur demektir. Bu fass da "zuhur" ve "keşif" gibi kelimelerin türevleriyle doludur. Aynı durumu Futuhatın "Beyyine" menziliyle ilgili 286. babında görüyoruz. Burada Şeyh, eşyanın zuhur etmesinin ve hakikatlerin açığa çıkmasının aracı olan nurdan söz etmekte ve sözlerine şöyle başlamaktadır: "Bu menzilden bir cüzü kayda aldım ve "müşahedede fena bulma" diye adlandırdım." Bil ki, bu menzilin mazharı Allah'ın en-Nur ismidir." Bab aşağıdaki beyitlerle başlıyor. Burada da ilk olarak surenin girişine, yani "*lem yekun*" ifadesine işaret ediliyor. Bu ifade ise fena makamına işaret ediyor. Bu makam "olmayanı (lem yekün) yok eder, her zaman olanı (lem yezel) baki kılar" olarak ifade edilmektedir. Buna meşhur hadiste ihsan makamı olarak işaret edilmiştir: "İhsan, Allah'ı görür gibi ona ibadet etmendir. Eğer sen onu göremezsen, şüphesiz o seni görmektedir." Şeyh diyor ki:

Fena (yok olma) güneşi tekvini "kef"te göründü

Çünkü nurla beni yok edeceğini biliyordu

İşaret etmişti, ama ben işaretini anlamamıştım

Bu ima ile beni kast ettiğini

İlim aynının zahir "vav"ıydım

"kef" ve "nun" arasındaki gizli ayn.

Böylece levhte gizli sırlar tafsil edildi

Rahman’ın “nun” mücmel olarak gizlediği.

Futuhatın 369. babının “Beyyine” suresiyle ilgili 17. vaslında Şeyh yeniden bu zahir ve açık nura dönüyor ve örneğin şunları söylüyor: “Bu makamın sahibi olan kimseler, halkın işlerini hak ile beraber gören kimselerdirler. Tıpkı ayda zuhur eden ışık itibariyle ay-güneş ilişkisinde olduğu gibi…” Hz. İbrahim’in (a.s) kavmiyle tartışırken onlara yıldızın, ayın ve güneşin ışıklarının batıp söndüğünü açıklamasıyla ilgili kıssası meşhurdur…Çünkü güneşin ışığı ay cismine sirayet ediyor ve ay güneş aracılığıyla zuhur ediyor. Ya da güneş ay üzerinden zuhur ediyor. Bu ise bu Fassın konusunun aynısıdır. Burada Şeyh dostluk (hillet) makamından ve hakkın halkta zuhur etmesinden veya halkın hak ile zuhur etmesinden söz ediyor…

“Beyyine” suresi ile İbrahim (a.s) arasındaki münasebetlerden biri de Beyyine suresinin 5. ayetidir: *“Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri emrolunmuştu.”* (Beyyine, 5) “Hanif” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de dokuz kere İbrahim’in (a.s) sıfatı, bir kere de efendimiz Hz. Muhammed’in (s.a.v) sıfatı olarak geçmektedir. Bir de İbrahim’e (a.s) suhuflar nazil olmuştur. “Beyyine” suresinin 3 ve 8. ayetlerinde zikredilen suhuflar gibi: “*Allah’dan gönderilen rasuller, dosdoğru hükümleri içeren, tertemiz sahifelerden okurlar”*

Şeyh diyor ki: “Zem ettiği ve övdüğü umumi oldu. Zaten ortada övülenden ve yerilenden başka bir şey yoktur.” Burada şeyh “Beyyine” suresinin etraflarında döndüğü iki gruba işaret etmektedir. *“halkın en şerlileri”… “halkın en hayırlısı…”*

Surenin sonunda yer alan *“Allah kendilerinden razı olmuş, onlar da Allah'dan razı olmuşlardır.”* ifadesi, Hak ile halk arasındaki aktif ve edilgen mahiyetli dostluğa işaret etmektedir. Şeyh bunu şöyle dile getirmektedir: “Sen hükümlere uymakla onun gıdasısın, o da seni var etmesi itibariyle senin gıdandır. Senin yükümlü olduğunla o da yükümlüdür. Emir ondan sana, senden onadır.” Neredeyse Şeyh şu ayeti açıklayacak: *“Allah kendilerinden razı olmuş, onlar da Allah'dan razı olmuşlardır.”* Diyor ki: “O beni övüyor, ben de onu övüyorum.”…

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fasslarla İlişkisi

Bu fass ile hemen öncesindeki İdrisi fass arasındaki ilişkinin en başta gelen mazharı hiç kuşkusuz bu iki Fassın mertebelerine hakim iki isim olan el-Ahir ve ez-Zahir isimlerinde belirginleşmektedir. Bu iki isim genelde birbirlerinin yanı başında zikredilirler: “Huve'l evvelu ve'l ahiru, vez'zahiru, ve'l batın = O evvel'dir, ahir'dir, zahir'dir, batın'dır.” (Hadid:3) ayetinde olduğu gibi. Görüldüğü gibi ez-Zahir isim el-Ahir isminden sonra gelmektedir. Tıpkı cismi İbrahimi Fassın hebai İdris Fassından sonra gelmesi gibi. Bu yüzden Şeyh'in de bu iki ismi birlikte zikredip şöyle dediğini görüyoruz: “Bütün bunlar Rahmani nefesin kelimesi olan el-Ahir ez-Zahir (son, zahir) isminin hükmünden kaynaklanmaktadırlar.” Bu açıklamayı heba ile ilgili değerlendirmeleri kapsamında yapmaktadır. Önceki Fassın suresi “razı olacaktır…” ifadesiyle yani rıza ile bittiği gibi, bu Fassın suresi de “*Allah kendilerinden razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır.”* ifadesiyle yani rıza ile son (ahir) bulmaktadır.

Şeyh, Fassı, rızıklar ve gıda ile ilgili bir bölümle tamamlıyor. Er-Rezzak (rızık veren) ismi yirmi üçüncü mertebede bitkilerin icadına yöneliktir ve yirmi üçüncü fass olan Lokman

Fassı bu isme aittir. İleride "Zilzal" suresinin bu fassa ait olduğunu göreceğiz. Mushaftaki yerleri itibariyle de Zilzal suresi bu Fassın suresi olan Beyyine suresinden sonra gelir. Şeyh'in birbirini tamamlayan iki fass arasındaki bağlantıyı vurgulayarak cismin gıda ile tekamül ettiğini nasıl ima ettiğini görüyor musunuz?... Lokman, yüce Allah'ın "el-Hakîm" isminden hikmete sahip olduğu için Şeyh'in Lokman Fassına işaret etmesi bir sonraki İshak Fassına giriş için bir hazırlık niteliğindedir. Çünkü bu Fassın suresi hikmetten söz eden bir ayetle "*Allah,hakiymlerin hakiymi değil midir?"* (Tin, 8) son bulan "Tin" suresidir. Bir sonraki İshak Fassında külli şeklin icadına yönelik olan isim ise "el-Hakîm" ismidir.

6: İshak (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın ilk beyitlerinin kafiyeleri “insan”, “mizan”, “rahman”, “evzan” (vezinler) ve “ihsan” kelimelerinden oluşuyor. Bunlar ise “*biz insanı en güzel surette yarattık.”* (Tin, 4) ayetini çağrıştırmaktadır. Yani “Allah Adem'i Rahman'ın suretinde yarattı.” Şu halde bu Fassın suresi “Tin” suresidir. Bu fassa hakim olan da daha önce söylediğimiz gibi Tin suresinin sonundaki *“Allah, hakiymlerin hakiymi değil midir?”* (Tin, 8) ayetinden olup külli şekli icat etmeye yönelik “el-Hakim” ismidir. Bu hikmete Şeyh, Futuhatın 369. babının “Tin” suresiyle ilgili 20. vaslında işaret etmektedir, tıpkı Rahmani surete işaret ettiği gibi. Diyor ki: “Hikmetin gerektirdiği bu vaz'i yol hiçbir varlık türünde insandaki gibi zuhur etmiş değildir. Çünkü insan Rahman'ın sureti üzere yaratılmıştır.”

Külli şekil mertebesi bu fassa aittir. Şekillerin en güzeli de en güzel şekilde yaratılmış insanın şeklidir. Bu yüzden Şeyh'in bu fassta en kamil suretten söz ettiğini görüyoruz. Bu en kamil suret, emin beldenin sahibi, şeytanın suretine giremediği Hz. **Muhammed**'in (s.a.v) suretidir. Aynı şekilde Rahmani suretle tahakkuk etmenin sırrından “*biz yarattık…*” ayetinin baş kısmıyla tahakkuk eden arif insanın yaratıcı, şekil verici kuvvetinden de söz etmektedir. Şeyh, Futuhatın 289. babını “Tin” suresinin menziline tahsis etmiş ve vazedilmiş, şeri kanunların hikmeti “hüküm” üzerine geniş açıklamalara yer vermiştir. Bu kısımda “hüküm” kelimesinin bir çok türevi geçmektedir. Çünkü sure el-Hakim ismiyle alakalıdır. Bu fassta zikrettiği gibi orada da Bayezid-i Bestami'yi zikretmektedir. Bu arada geniş ayrıntılara girerek “Tur-i Sinin”in yuvarlaklığından dolayı yuvarlak şekil üzerine, hayallerin şekilleri üzerine “İncire ve Zeytine andolsun” ayetinden zeytuni nurdan zuhur eden suret üzerine açıklamalar yapmaktadır. “Tin” suresinin yedinci ayetinde “din” kelimesi geçmekte-

dir. Dinin anlamlarından biri de inkiyattir (boyun eğmek). Bu ise Kayd kökünden türemiştir. Ayrıca din rüyada kayıt şeklinde sembolize edilir. Şeyh'in, rüyada süt olarak sembolize edilen ilim üzerine bu fassta yaptığı açıklamalar fıtrat ilimlerine ve ilhama yönelik işarettir. Bu ise Futuhatın 289. babında, yani "Tin" suresi babında "öncesinde ilim olmayan ümmi ilim menzili" başlığı altında yaptığı açıklamanın aynısıdır…

İshak kelimesinin Hakkın hikmeti ve "Tin" suresiyle irtibatından dolayı Şeyh'in divanında Hak ilmini "tin" ile birlikte zikrettiğini görüyoruz. "Tin suresinin ruhundan" şöyle diyor:

"Tin"de hakkın ilmini hak olarak görüyorum

ilmimin de apaçık hak olduğunu.

Ümmi Mustafa'nın ilmi ondandır

Onunla getirmiştir kesin haberde

Onda tahkikle teyit ettim

Olaylar da onun alametlerini gösterdiler.

Bu Fassın Suresinin Öncesiyle İlişkisi

Bu, külli şeklin külli cisimle ilişkisine benzer. Çünkü her cismin şekli vardır. Her ümmetin milleti ve dini vardır, akidesi bunda şekillenir. Bu ise iki fassta, yani "Tin" ve "Beyyine" Faslarında zikredilen dindir. Çünkü bu iki sure, müminler, ehli kitap ve müşriklerde din kavramı ekseninde dönmektedirler.

7: İsmail (a.s) Fassının Suresi

Hebada zuhur eden ilk suretin ilk cisminin ilk şekli daire-sel ihata edici arşın şeklidir. Tabiata ilişkin ilk hükümler bura-da zuhur etmişlerdir. Dolayısıyla Arş cisimlerin, şekli de şekillerin, sureti suretlerin ve tabiatı da tabiatların fecridir. Bu yüzden Şeyh'in Futuhatın "Fecr" suresinin menziline has 295. babında Arştan, Arşın mertebesine münasip "kaf" har-finden geniş biçimde söz ettiğini görüyoruz. Görüldüğü gibi bu Fassın suresi "Fecr" suresidir. Şeyh, Fassın ortalarında surenin *"Ey mutmain nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!"* (Fecr, 27-30) son ayetlerini şerhettiğini görü-yoruz. Fassın eksenini işte bu rıza oluşturmaktadır. "Fecr" suresinde "er-Rab" ismi sekiz kere geçmektedir. Bunun dışında başka bir ilahi isim bu surede belirginleşmiyor. Bu yüzden Şeyh bu fassta birkaç kere razı olan Rab ve razı olunan kul (merbub)dan bahsediyor. Rab kelimesinin türevle-ri yaklaşık 26 kere geçiyor.

Şeyh bu fassta "rıza"dan bahsetmiştir, çünkü bu yedinci fass kevnin yedinci mertebesine, yani "el-Muhit" isminin icadına yönelik arş mertebesine münasiptir. Arşa da Rah-man'dan başkası istiva edemez. Rahmetin Arşı ihata etmesi de her şeyin dönüşünün rıza olduğunu müjdelemektedir. Şeyh bu hakikati birkaç kere vurgulamıştır. Futuhatın 371. babının ikinci faslındaki şu sözleri gibi: "Arşta bir tane olan kelime bölünmüş oluyor böylece. Arşta bir tek rahmettir ve her şeyin dönüşü de onadır. Kürsü de ise rahmete ve rah-metle karışık gazaba bölünür…" O halde "tek=vetr" arşın, "çift=şef'" kürsünündür. Şeyh "Fecr" suresinin *"çifte ve teke"* (Fecr, 3) ayetinden hareketle "Tek"ten ve "Bir"den bahset-mektedir. Bir ise, Futuhatın Fecr suresinin menzilinin başın-

da yer verdiği beyitlerde işaret edilen "onların onu"dur ki bunlar şu beyitle başlayan on beyitten ibarettir:

Nehirler fşıkırdı taşların özünden

Sırlarımın hazinelerinde arzımı kapladı

Ledünni ilimden onu zahirdir

Gizlediğim ise onun dokuzudur.

Burada *"on geceye"* (Fecr, 2) işaret ediyor.

Bu Fassın Suresinin Öncendeki ve Sonrasındaki Sure ile ilişkisi

İbrahim-İshak-İsmail arasındaki üçlü ilişki fasslarının mertebeleri arasındaki ilişki gibidir. Külli cisim-külli şekil- arş. Ya da fasslarının sureleri arasındaki ilişki gibidir: Beyyine – Tin - Fecr. Bu yüzden Şeyh, İsmail Fassında İbrahim Fassının suresinin bir ayetini zikretmiştir: *"Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'dan razı olmuşlardır. Bu söylenenler hep Rabbinden korkan (O'na saygı gösterenler) içindir."* (Beyyine, 8) Bu ayette, Fecr suresinin sonunda yer alan "rıza"dan söz ediliyor: *"Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!"* (Fecr, 27-30) Bu kullar ise "Tin" suresinde şöyle vasfediliyorlar: *"Ancak iman edip sâlih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır."* (Tin, 6) Fass, vaat ve vait ayaklarının bastığı yer olan kürsü mertebesine ait bir sonraki Yakub Fassına bir hazırlık mahiyetinde vaat ve vaitle ilgili değerlendirmelerle son buluyor. Akıbet, özellikle vaadin gerçekleştirilmesidir. Çünkü rahmet gazabı geçmiştir, ki bu anlam bir sonraki Fassın suresinin son ayetinden anlaşılmaktadır: *"Akıbetinden korkacak değil."* (Şems, 15)

8: Yakub (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "Şems" suresidir. Mertebesine de iki ayağın mahalli ve arşın tek emrinin ikileştiği yer olan kürsünün icadına yönelik "eş-Şekur" ismi hakimdir.

Bu fass ikilemelerle doludur ve Şeyh de bir ikilemeyle başlıyor fassa: "Din ikiye ayrılır…" Aynı şekilde "Şems" suresi de ikilemelerle başlıyor: "Güneşe ve aya… gündüze ve geceye.. göğe ve yere… nefsin günahı ve takvası… kurtuluşa erdi ve hüsrana uğradı… onu temizleyen ve kötülüklere gömen…"

Şeyh Futuhatın 293. babını "Şems" suresinin menziline tahsis etmiş ve orada bu menzilde belirginleşen ikilemeleri açıklamıştır. Hatta bu babı yazarken rüyasında Rasulullah'ı (s.a.v) iki nalın ve iki eldiven giymiş olarak görmüş ki bu da tekamül eden ikiliğin pekiştirilmesinin işaretidir. Bu bab Rab ile merbub (kul) ikiliğine, bunlar arasındaki rabıtaya ilişkin açıklamalarla başlıyor. Başında 56 (2x28) beyitlik uzun bir kaside yer alıyor. Bu sayı ise 28 sayısının 2 ile çarpılmasına eşittir. Bu ise bu sekizinci mertebeye uygun feleğin menzillerinin sayısıdır. Çünkü menziller feleği veya yıldızlar feleği kürsünün maddi ve harici mazharıdır. Tıpkı Arşa göre Burçlar feleği gibi. Bu yüzden Şeyh'in şöyle dediğini görüyoruz:

"Bu menzilin ilimlerinden biri çokluklarına rağmen her yıldıza tek bir rüyetle bir kerede tecelli etme ilmidir."

Burada Şeyh "Şems" suresinin ikinci, dördüncü, beşinci ve altıncı ayetlerine işaret etmektedir: *"güneşe tâbi olduğu zaman ay'a… onu bürüdüğünde geceye… semaya ve onu bina edene… arzı ve onu döşeyene.."* Bu surenin ilimlerini anlatmaya şu sözlerle başlıyor: " Bu menzilin içerdiği hususlar arasında iki keşif arasında hicabın tecellisi ve iki hicap arasında da keşfin tecellisidir. Menziller arasında bu tür bir

tecelliyi içeren başka bir menzil yoktur…Kuşkusuz bu kürsünün ikilendiriciliğinin hükmüdür. Şeyh, bununla surenin başındaki dört ayete işaret ediyor…Devamla diyor ki:

"Bil ki, ey kardeşim, Bu menzilin bereketlerinin geri kalan kısımlarını yazdığım gece Rasulullah'ı (s.a.v) rüyamda gördüm. Sırt üstü uzanmıştı. Şöyle diyordu: Kul, her şeyde Allah'ın azametini görmelidir, iki mest üzerine meshetmede ve eldiven giymede bile…Rasulullah'ın (s.a.v) ayaklarında iki siyah ve yeni nalın, ellerinde de iki eldiven olduğunu görüyordum…"

Futuhatın bu 293. babında Şeyh, uzun bir bölümü tabiata, rükünlerine ve eserlerine tahsis etmiştir ki bu, Şeyh'in bu fassta tabiata ilişkin olarak yaptığı uzun ve detaylı açıklamalara uygundur. Bütün bunların kaynağı hiç kuşkusuz "Şems" suresinin ilk ayetleridir. Bu ayetlerde kainatın zaman ve mekan bağlamında tabiatına, şekil verme, günahını ve takvasını ilham etme ve arındırma ve kötülüğe gömme bağlamında nefsin tabiatına değiniliyor. Şeyh, babı bu menzile ilişkin şu sözleriyle tamamlıyor: "Akıbetler ilmini ve her alemin döneceği sonu içerir…" Bu da "Şems" suresinin son ayetine işarettir: "*Akıbetinden korkacak değil."* Bu ise bu Fassın sahibi "Yakub" ismiyle ve ona hakim eş-Şekur ismiyle tam bir uyum içindedir. Çünkü eş-Şekur kelimesinin anlamı, "övgülerin akıbetlerinin kendisine ait olan kimse"dir.

Yakub (a.s) koku ehli nefes adamlarındandı. Bunu şu ayetten de anlıyoruz: *"İnanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!"* (Yusuf, 94) *"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.* (Yusuf, 87) Nefes ile güneşin doğuşuyla gerçekleşen sabah arasında ise doğrudan bir ilişki vardır, çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*Ağarmaya başladığında sabaha andolsun."* (Tekvir, 18) (Şeyh'in nefes ve araf ehline dair tanımlamaları için bkz. Futuhat, 15, 34, 35. bablar…)

Surede (Şems: 15) Semud kavminin cezalandırılmasına işaret ediliyor. Şeyh de buna.. yani "*Akıbetinden (ukubetinden) korkacak değil."* Ayetine şu sözlerle işaret ediyor: "Her halin karşılaştığı akıbete; ukubet ve ikab (ceza/karşılık) denir." Bu bağlamda Semud kavmine, kendilerine gönderilen nebi olan Salih'e (a.s) karşı tutumlarına işaret ediyor ki Salih Araplık nesebi bakımından Hud'un (a.s) kardeşidir. Şeyh diyor ki: "Resul, tebliğ edendir. Bu nedenle Rasulullah (s.a.v) "Hud ve kardeşleri saçlarımı ağarttılar." Efendimiz Hz. **Muhammed** (s.a.v), Hud ve Salih (selam üzerlerine olsun) arasındaki ortak Araplık münasebetine nasıl işaret ettiğini görüyor musunuz? Bu saç ağarması, Yakub'un gözlerini kaybetmesi gibi müessir tabiatın mazharlarından biridir. Bu nedenledir ki Şeyh, bu Fassın sonunda tabiatın hizmetçisi tabibten ve ilahi emrin hizmetçisi Resulden söz ediyor.

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

Bu fassta Şeyh, önceki Fassı tahsis ettiği "rıza" konusuna yeniden dönüyor. Nitekim İbrahim (a.s) Fassında buna işaret etmiş ve şöyle demişti: "Bundan dolayı din cezadır. Yani sevindiren ve sevindirmeyen bir şeyle karşılık vermek. Sevindiren karşılığa şu ayetle işaret ediliyor: *"Allah kendilerinden razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır."* (Beyyine, 8) Bu cümlede Şeyh, üç nebi arasındaki nesep bağına işaret ediyor. Çünkü İsmail, Yakub'un amcası ve İbrahim'in oğludur. Bir de onların fasslarının mertebeleri arasındaki bağa da işaret ediliyor. Yani Külli cisim, Arş ve Kürsü arasındaki bağa ve sureleri arasındaki ilişkiye işaret ediliyor. Beyyine suresindeki "Lem yekun" güneşinin doğuşu İbrahim'indir. Güneşin oğlu "Fecr" ise İbrahim'in oğlu İsmail'indir. "Güneş ve kuşluk (duha) vakti…" ise Yakub'undur.

Nitekim Yakub’un oğlu Yusuf babasını rüyada güneş suretinde, annesini ay suretinde, kardeşlerini de yıldızlar suretinde görmüştü. Bir sonraki fass ise Yusuf’undur ve bu Fassın suresi de “İhlas” suresidir. “Kul huvallahu ahad / *De ki: O Allah bir tektir.”* Şeyh, bu Yakubi fassta “Tek” (ahad) ve “tekler” (ahaad) kelimesini zikretmekle Yusuf Fassına hazırlık yapıyor.

9: Yusuf (a.s) Fassı Suresi

Bu sure Şeyh'in bu babın sonunda tefsir ettiği "İhlas" suresidir. Nitekim daha önce bunu açıklamıştık. Ayrıca "cemal" (güzellik) suresi olarak da isimlendirilir ve Yusuf'a münasiptir. Çünkü yüce Allah Yusuf'un adını alan surede onun hakkında şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak o ihlâslı kullarımızdandı."* (Yusuf, 24) "Nur" lafzı da, ona bu hikmet nispet edilmiş olması itibariyle münasiptir. Çünkü nurun idrak edilmemesi "*De ki: O Allah bir tektir."* ayetine münasiptir. Çünkü Allah zat olarak tekliği nedeniyle başkalarından müstağnidir. Nitekim yüce Allah'ı "*gözler göremez."* Ayrıca nurun eşyanın idrak edilip görülmesinin vasıtası olması da *"Allah sameddir."* ayetine münasiptir. Yani göz görmek için nasıl nura muhtaç ise her şey de Allah'a muhtaçtır. (Bu anlamlara dair ayrıntılı bilgi için Harun (a.s) Fassının sonlarına bakılabilir.)

İhlas suresi her türlü teşbihin kabzasının dışında olduğu için bu Fassın harfi olan "cim" ile tam bir münasebet içindedir. Çünkü "cim" harfi de daha önce belirtildiği gibi harflerin kabzasının dışındadır… İlginçtir ki "cim" harfi mufassal olarak 3+10+40=53 değerindedir. Aynı şekilde İhlas suresi de uzatma (med), şedde ve hemze de göz önünde bulundurulursa 53 harften meydana gelir.

Denebilir ki Şeyh, Harun (a.s) Fassının sonlarında İhlas suresiyle ilgili konulara değinmiştir. Orada Allah'ın tekliğini, kulun mabudunu, muhtaç olduğu ilahını hayal edişini, onu genel olarak bilip de müşahede etmeyişini anlatmıştır. Dolayısıyla neredeyse "İhlas" suresi itibariyle ortak olacak Harun Fassı ile Yusuf Fassı arasında ne tür bir ilişki vardır?

Buna birkaç açıdan cevap verilebilir:

Birincisi: Harun Fassının suresi "Kafirun" suresidir. Bu surenin de İhlasla bilinen ve de belirgin bir ilişkisi vardır.

Hatta Rasulullah’ın (s.a.v) bir çok kere sabah namazında, istihare namazında ve başka namazlarda bu iki sureyi birlikte okuduğu belirtilmiştir. Çünkü “Kafirun” suresinde kulluk sunulan bir çok ilahtan teberri edilirken “İhlas” suresinde ise bir, tek, hiçbir şeye muhtaç olmayıp kendisine muhtaç olunan gerçek mabud ispat edilmektedir. Dolayısıyla bu iki sure birbirlerini tamamlamaktadırlar. Nitekim “Kafirun” suresinde şirki olumsuzlarken (nefyederken) “İhlas” suresinde tevhidi olumlarız (ispat ederiz). Bu iki anlamın toplamı da İhlas kelimesinde ifadesini bulmuştur: “**La ilahi illallah**” (Allah’tan başka ilah yoktur). Bu cümlenin birinci yarısı “Kafirun” suresinin anlamını, ikinci yarısı ise “İhlas” suresinin anlamını ifade etmektedir. İlginçtir, “Kafirun” suresinin harf sayısı 99dur. Bu ise “**la ilahe illa**” ifadesinin rakamsal değerine eşittir. “İhlas” suresinin harf sayısı ise Besmele ile birlikte “**66**”dır. Bu da “**Allah**” isminin rakamsal değerine eşittir. Yani Besmelenin harflerinin toplamı iki surenin harflerinin toplamı ile birlikte “**la ilahe illallah**” cümlesinin rakamsal değerine eşittir.

İkincisi: Yusuf Fassının feleği atlas feleğidir. Bu ise hayret feleği olarak bilinir. Harun Fassının mertebesi ise hayvan mertebesidir. Şeyh, Futuhatta hayvanın Allah’ı bilme hususunda hayret fıtratına sahiptir.

Neml suresine mahsus 357. babda diyor ki: Hayvanlara “Behime/behaim” adının verilmesinin sebebi, durumlarının bize kapalı olmasıdır. Onların durumlarının kapalı olması ise bizim hayretimizden kaynaklanmaktadır. Hayvani hayret ile atlas feleğinin tenzihi ve hayreti arasındaki ilişkiden dolayı Şeyh’in tenzih, teşbih, vehimler ve fikirlerin hayreti ekseninde dönen İlyas Fassının sonlarında arif insanın hayvanlığı tahakkuk etmesinden söz ettiğini görüyoruz…

Üçüncüsü: Harun (a.s), celal, kahır ve Salı gününün seması olan beşinci semanın kutbudur. Yusuf (a.s) ise cemal, güzellik ve Cuma gününün seması olan üçüncü semanın kutbudur. Celal ve cemal ise Kafirun ve İhlas surelerinin birbirlerinin tamamlamaları gibi birbirlerini tamamlayan iki sıfattır. Felek alimlerince bilindiği gibi Cuma gündüzüne hakim Zühre yıldızının ruhaniyeti aynı zamanda Salı gecesine de hakimdir. Nitekim Şeyh de "Eyyamu'ş şa'n" adlı kitabında buna işaret etmiştir. Diyor ki: "Bilinen ve gözlemlenen müessir günü Salı, zatına mahsus günü de Cuma olana Allah salat ve selam etsin." Cuma gecesi ve Pazartesi gündüzü ise ayın ruhaniyetinin hakimiyeti altındadır.

Yusuf (a.s) ile "üç" sayısı arasında belirgin bir münasebet vardır. O, üçüncü semadaki Zühre yıldızının ruhaniyetinin sahibidir ki cemal gündüzü Cuma ile güzellik gecesi Salı ona aittir. Cuma altıncı gündür. Altı ise üçün iki katıdır. Altı sayısı Fassın başında zikredilen altı aya götürüyor bizi.. Salı ise günlerin üçüncüsüdür. İhlas suresi de atlas feleği surelerinin üçüncüsüdür. Atlas da feleklerin üçüncüsüdür. Birincisi Arş, ikincisi ise Kürsü feleğidir. Ayrıca Rahmani nefesin dokuzuncusudur. Dolayısıyla dokuzuncu fass ona aittir. Dokuz ise üçün küpüdür. Rasulullah (s.a.v) "Kerim oğlu kerim oğlu kerim oğlu kerim kimdir, bilir misiniz?" derken Yusuf'un (a.s) üç atasına işaret etmiştir. Yani Yusuf b. Yakub b. İshak b. İbrahim demek istemiştir. Bunu zikretmemizin sebebine gelince, bu Yusufi Fassın suresi olan İhlas suresinin nüzul sebebi kafirlerin Rasulullah'a (s.a.v) "Bize rabbinin nesebini söyle" demeleridir. Bu yüzden Şeyh'in İhlas suresine mahsus 369. babın 3. vaslına şöyle başladığını görüyoruz: "…Üçüncü menzildendir. İsteme esnasında vaki olan emre dair ilmi kapsar." Yine İhlas menzili babının, yani 273. babın sonlarında şunları söylüyor: "Bu menzildeki ilimlerden biri de ilahi nesep ilmidir."

Şeyh bu Fassı "şu halde o bizim hüviyetimizdir" sözüyle tamamlıyor. Bununla da İhlas suresinin girişine "kul huve" (de ki: O…) ifadesine işaret ediyor.

İhlas suresi ile Yusuf (a.s) ve atlas feleği arasındaki ilişkinin delili olarak bazı beyitleri zikretmek istiyoruz. Şeyh bu beyitlere İhlas suresi menzilinde, yani Futuhatın 272. babında yer vermektedir ki burada tevhit tenzihinden söz etmektedir. Bir diğer delil de Yusuf suresine has 372. babda yer verdiği beyitlerdir. Burada da hayretten ve dönen felekten bahsetmektedir. 272. baba şu beyitlerle başlıyor:

İlahın tevhidinin tenzihiyle diyorum

Ve bu batmayan bir nurdur.

Tenzihi zat ile mertebe arasındadır ki

Bunu idrak edenler azdır

Bu her tenzih edenin tenzihinden tenzihtir

Bu yüzden demek isteyenler "diyor ki…" desinler

Çünkü akın vücudu gaybinin harfindedir

Huzurun harfi üzerinden kabul olmaz.

Son iki beyitte Şeyh İhlas suresinin girişine, "kul hüve" ifadesine işaret ediyor.

Yusuf suresi menzili babında şöyle diyor:

Hakkı beşer suretinde gördüğümüzde

Aklın bu hususta bir tehlikede olduğunu bildik

Çünkü apaçık hakkı aklıyla kayıtlandıran

Ve kayıtları çözmeyen kimsenin yanında bir haber yoktur.

Benim suretimin benzeriyle bana tecelli edince

Ben de sair suretlerden tenzihte tecelli ettim.

Bu minval üzere on üç beyit halinde devam etmektedir.

Bu babda şunları söylüyor:

Ey dönen felek
Seyrinizde kime doğru gidiyorsunuz
Bize. Biz ise sizin kılınızdayız
Ona doğru. Şu halde gidişiniz boşunadır.
O kendi nefsinde sınırdan beridir.
O batındır, zahirdir, demiştir.
Nefeslerimizle bizim etrafımızda dönersin
Ve sen üzerimizde kahredici hakimsin.

Bu da on üç beyit halinde devam etmektedir.

Yusuf ile tenzih edici İhlas arasındaki münasebetten dolayı Şeyh'in "et-Teracim" adlı kitabında Yusuf suresi babını "selp ve tenzih tercümesi" başlığı altında ele aldığını görüyoruz.

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

Yusuf Fassı ile Yakub Fassı arasındaki ilişkinin birkaç mazharı vardır:

Yusuf (a.s) Yakub'un oğludur. El-Gani ismi de eş-Şekur isminin oğludur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım."* (İbrahim, 7) Atlas burcu feleği de Kürsü'nün oğludur. Şeyh bu ikisi arasındaki ilişkiyi 198. babın 19. faslında açıklamıştır.

Şeyh'in bir sonraki Hud Fassı suresine girişine yönelik işareti ise Fassın sonundaki şu ifadede belirginleşmektedir: "Senin için yolu hazırladık, artık ne yapacağına bak." Bu, dosdoğru yola yönelik bir işarettir ki Hud Fassı bu ifadeyle başlamaktadır. "Bak…" sözü ise Hud Fassı suresinin girişine işarettir. Nitekim bu işareti "Fil" suresinde de göreceksiniz.

10: Hud (a.s) Fassı Suresi

Bu surenin Fassı "Fil" suresidir. Şeyh bu fassa başlarken bazı hayvanlardan söz ediyor. Rabbinin perçeminden tutup Kabe'ye saldırmaktan alıkoyduğu fil ve fil ashabına pişirilmiş balçıktan taşlar atıp onları hayvanlar tarafından yenilmiş ekin haline getiren ebabil kuşları gibi. Perçemden tutan Rab ismi, fili suresinde zahir olan tek isimdir. Fassta fil suresinde geçen sözlere yönelik bazı işaretler vardır. "Hud'un kavmi Ad'ı görmedin mi? Nasıl…"bu ifade fil suresinin başındaki "görmedin mi…nasıl…" (elem tere keşfe…) ifadesine yönelik bir işarettir. Şeyh'in bu fassta zevk ilimlerine dair sözleri de "Rabbinin ne yaptığını görmedin mi?" şeklindeki giriş cümlesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden "Fil" suresiyle igili 369. babın 10. valsında şöyle diyor: "Bu, zevkler valsıdır ve bu keyfiyetler ilmidir ki ancak erbabı arasında söz konusu edilebilir…"

Şeyh Fassın akışı içinde dalalet ve hayretle ilgili şeyler de söylemektedir: "Ne de dalalete girenler… Dalalet bize arız olduğu gibi… istersen bu hususta hayret de diye bilirsin." Bunlar "*Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı?"*ayetine yönelik işaretlerdir. İlahi nispetle ilgili sözlerinin kaynağı da ilk ayette geçen "Rabbin" sözünden kaynaklanan kulun rabbine nispetidir. Bu anlam fil suresiyle ilgili 559 babdaki bir bölümde de vurgulanmaktadır. Bilindiği gibi Futuhatın 297. babı fil suresinin menziline aittir ve başlığı da "basiret sahiplerine ibretler" şeklindedir. Diyor ki: "Onunla rabbi arasında genel nispetten başka bir şey yoktur. Bu ise varlıklar içinde takva sahiplerine has bir nispettir." Bu fassta da şöyle diyor: "Alem için ilahi nispet sahihtir. O halde ona nispet edin…Muttakiler nerede?"

Şeyh'ın suçluların helak edilmelerine, Hud kavmine ve elemlere dair sözleri de surenin sonuna münasiptir: *"O kuşlar, onların üzerlerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar atıyordu. Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi."*

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fassla İlişkisi

Hud Fassı ile bir önceki Yusuf Fassı arasındaki bağlantı ilahi nispet meselesidir. Örneğin Şeyh Yusuf Fassında İhlas suresiyle ilgili olarak şunları söylüyor: "Hakkın bu sureden, yani İhlas suresinden başka nispeti yoktur. Zaten sure de bu mesele ile ilgili olarak nazil olmuştur." Burada Şeyh, surenin nüzul sebebine işaret ediyor. Müşrikler Rasulullah'a (s.a.v) gelerek "Bize rabbinin nesebini anlat."demişlerdi de sure bunun üzerine nazil olmuştu.

Yusuf Fassı ortalarında Şeyh "*Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi?"* (Furkan, 45)ayetini şahit getirirken Fil suresine de işaret etmiş oluyor. Çünkü bu ifade "*Rabbinin ne yaptığını görmedin mi?"* ifadesindeki zevke yakındır. Yani keyfiyet zevki bakımından bir yakınlık vardır. Futuhatın 279 babında fil suresi menziline başlarken yer verdiği beyitlerde de bu keyfiyete işaret etmektedir.

Şeyh'in bu fassta yer verdiği hayretle ilgili sözleri söz konusu babda fil suresi menzilinde söylediklerine mutabıktır.

Bu Fassın bir sonraki Salih Fassıyla ilişkisine gelince, Hud ve Salih Araplık nesebi bakımından kardeş oldukları gibi fasslarının sureleri de komşudurlar. Yani Kureyş ve fil sureleri. Bu iki surede yüce Rabbin haram beytine ve emin beldesinin sakinlerine yönelik inayeti ve koruması belirginleşmektedir. Bu yüzden Şeyh, Hud Fassını Mescid-i Haram'la ilgili bir değerlendirme ile tamamlıyor ki bu da Salih Fassına

münasip ve içinde bu mescitten söz edilen kureyş suresine girişe yönelik bir hazırlıktır. "*Şu evin Rabbine kulluk etsinler.*"

Salih Fassı er-Rekaib (binekler) yani Arapların bindikleri develerden söz edilerek başlıyor. Develer, Hud Fassının girişinde zikredilen hayvanlardandırlar. *"hiçbir canlı varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın."* (Hud, 10)

Sayılarla İlgili İlginç Bir Not: *Daha önce bu Fassın hikmetinin sıfatı olan "ahadiye" kelimesinin rakamsal değerinin 28 olduğunu söylemiştik. Güzel bir tevafuktur ki fil suresinin harflerinin sayısı besmele ile beraber küçük mağrip hesabına göre 406dir. Bu ise bu fassa uygun önceki yirmi sekiz sayının toplamına eşittir. Çünkü yirmi sekizinci menzilleri feleğinin mertebesi bu Fassındır. Bu ise yukarıdan aşağıya yani en yüce kalemden aşağıya doğru onuncu mertebebedir: 8+2=10 bu da tam tamına on eder."*

Aynı şekilde nefes hesabına göre besmelesiyle birlikte fil suresinin harflerinin rakamsal değerlerinin toplamı (bu hesaba göre her harfe harflerin mahreçlerindeki mertebesinin değeri verilir. Örneğin hemze=1/ nun=14/vav=28)1572dir.

Hesabın ayrıntısı ve 406 ile 1572 sayılarının delalet ettikleri anlamlar ile ilgili geniş bilgi için kitabın son bölümüne bakınız.

11: Salih (a.s) Fassı Suresi

Bu fassın suresi "Kureyş" suresidir ve bu surede zahir olarak yer alan tek ilahi isim "Rab"dır. Bu Fassın mertebesi, yani daha önce de söylediğimiz gibi yedinci sema bu isimden destek görmektedir. Yedinci semada bulunan Beytu'l ma'mur, kureyşlilerin şehri olan Ümmü'l Kur'a (Mekke)da bulunan Rabbin evi Ka'be'ye münasiptir. Bu şehrin halkı, Fassın başında yer alan ilk beyitte geçen binek (deve) sahipleridirler. Bu babda Şeyh, üçüncü mertebeyi, terkip ve cemi vurgular ki bu, "li ilafi kureyş" (Kureyşin alışkanlığı için) ifadesindeki ülfete uygundur. Bilindiği gibi Kureyş kelimesinin türediği "K.R.Ş" kökü cem etme anlamına gelir. Bu yüzden Şeyh'in 369. babın "Kureyş" suresine mahsus 9. vaslına şöyle başladığını görüyoruz: "Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ve bacak bacağa dolaşır."* (Kıyamet, 29) Bu çözülmeyen bir dolaşmadır." Yani, "li ilaf" kelimesindeki lamelif harfinde lam bacağının elif bacağına dolanması gibi. Ya da bir neticenin izharı için iki önermenin veya cinsel birleşmede iki eşin birbirine dolanması gibi. Bundan dolayıdır ki "Kureyş" menziline mahsus 278. baba şu sözlerle başlıyor: "İki şey ancak aralarındaki bir münasebetten dolayı birbirine dolanır, birbirleriyle kaynaşırlar. Şu halde ülfet menzili hakk ile halkı cem eden bir nispettir. Bu, insanın yaratılışının esası olan surettir. Bu nedenle "la" harfi kamil insanın sembollerinden biridir. Çünkü bu harfin orijinali hakkın elifi ile halkın lamını cemetmektedir… Bu ceme veya "k.r.ş" (toplamaya) veya iltilafa Şeyh, 559. babın bir bölümünde işaret eder ki bu bab 278. baba dönüktür ve mercii de "Kureyş" suresidir. Başlığı ise şöyledir: "Tasarruftan kaynaklanan Kaynaşma". Diyor ki: "Ortada işittiğimden başka bir şey yoktur. Cem etmen seni aldatmasın." Futuhatın 278. babı olan babını da bu ülfetle açıyor ve şöyle diyor:

Ülfet menziline giremez

Onun sureti üzere var olandan başkası

Gözün iliştiğinde onu görürsün

Onun suresi üzerine onun içinden

Bu Fassın Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

Şeyh bu Fassı meşhur kaidesiyle tamamlıyor. "**İlim maluma tabidir**"… Bu da bir sonraki Şuayb Fassına bir giriş mahiyetindedir. Buna hakim olan isim ise Tekasür suresinde yer alan : "*Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz! Gerçek öyle değil! Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız.*" (Tekasür, 3-5) ayetlerinden alınma " el-Alim"dir.

"Yakin" kelimesi Tekasür suresinde iki kere geçmektedir, ilme'I yakin (kesin bilme) ve ayne'I yakin (kesin görme) şeklinde. Şeyh buna bu Salih Fassının sonlarında şöyle işaret etmektedir: " Kim bu hikmeti anlayıp nefsinde yerleşik hale getirirse…" İşte ilme'I yakin tam da budur. Sonra şunları söylüyor: "Ve bu hikmeti kendisi tarafından müşahede edilir hale getirirse…" Bu da ayne'I yakindir. Ayrıca Şuayb Fassı olan "Tekasür" çokluğun anası, Salih Fassının suresi "kureyş"in üçlüsünden neticelenir. Çünkü kureyş kelimesinin aslı olan "k.r.ş" toplamak, cem etmek demektir. Bu da çokluğun aslıdır. Nitekim daha önce Nuh Fassında söylediğimiz gibi Kur'an (cem) da Furkan'ın aslıdır. Şeyh Fassı "ağzın üfledi…" ifadesiyle bitiriyor. Göğüs, boğaz ve ağız şeklindeki üç mahreçten ibaret üçlü mertebeden çıkan kelimelerin çokluğu da nefhadandır… ve bu süreç Şeyh'in Şuayb Fassında söylediği "ateşten başkasına üfledi…" sözünde vurgulanan sükutla sonuçlanıncaya kadar devam eder.

12: Şuayb (a.s) Fassı Suresi

Şeyh diyor ki: “Ey veli! Bu kalbi hikmetle ilgili olarak sana söylediklerini tahakkuk ettir. Bunun Şuayb’a tahsis edilmesine gelince, bunun sebebi içinde şubelerin bulunmasıdır. Yani şubelerinin sınırlandırılamaz olmasıdır. Çünkü her itikat bir şubedir, dolayısıyla tümü şubeler toplamıdır.” Bu söz doğrudan bizi bu Fassın suresine götürüyor. Yani şubelerin çokluğu suresine. Diğer bir ifadeyle “Tekasür” suresine. Bu yüzden Şeyh “çokluk” sözünü birkaç kere tekrarlamıştır. Diyor ki: “Tecellide müşahede edilenin çokluğu olur…Suretlerin çokluğu ve farklılığıyla beraber…Bir taife hakkında, daha doğrusu alemin ekserisi hakkında demiştir…”

Bu Fassın eksenini çokluk oluşturmaktadır. Fassta sayıların ve şekillerin çokluğundan söz edilmektedir. Şu sözler gibi: “yüz milyon kere…” “ dörtleme, altılama ve sekizleme…” Sonra Hakkın suretlerinin arifin kalbindeki çokluğundan, ilmin artarak çoğalmasından söz ediyor ve “Rabbim, ilmimi artır.” İfadesini üç kere tekrarlıyor. Sonra tecellilerin çoğalmasından, sonra itikatların çoğalmasından, sonra yeni yaratılışların çoğalmasından, Eşarilere göre arazların çoğalmasından söz ediyor. Son olarak hakkın her nefiste tekrar olmaksızın çoğalarak tecelli etmesinden bahsediyor.

“Bileceksiniz…” kelimesi üç kere “ilim” kelimesi de bir kere geçtiği için Şeyh ilmi ve ilmin artışını vurgulamıştır. Bu nedenle “ilim” kelimesi Fassın içinde defalarca geçmiştir. “Aynı şekilde Allah’ı bilmenin de arif açısından sonu yoktur.” ifadesinde olduğu gibi. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi bu fassa hakim olan isim, ilim semasını, yani Şuayb (a.s) in arkadaşı Musa’nın kutbu olduğu altıncı müşteri seması da denilen ilim semasına icat etmeye yönelik “el-Alim” ismidir.

Şeyh'in "Perde kalkınca herkes için itikadına göre açılır" şeklindeki sözü "*onu çıplak gözle göreceksiniz."* İşaret etmektedir. Aynı şekilde "Perde kalkınca itikadının suretini görür… itikat zail olur ve müşahede ile gerçekleşen ilim geri gelir" şeklindeki sözü de şu ayetteki ilme'l yakin derecesine intikal etmeye işarettir:

"Gerçek öyle değil! Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız."

Buradan da ayne'l yakine geçişe işaret etmektedir:

"Mutlaka cehennem ateşini görürdünüz."

"Basiretin keskinliğinden sonra bir daha bakışın yorulması gibi bir durum baş göstermez" sözü de *"onu çıplak gözle göreceksiniz."* ayetine işarettir.

"Biz ölümden sonraki terakkinin suretini zikrettik" cümlesiyle başlayan ifade de "*nihayet kabirleri ziyaret ettiniz."* ayetine işaret etmektedir. Bu yüzden Şeyh Futuhatın 282. babında Tekasür suresinin menzilini "ölülerin ziyaretleşmeleri menzili" olarak isimlendirmiştir.

"Tahkik sahibi bir kimse 'bir'de çokluğu görür" ifadesi de Şeyh'in 369. babın 73. vaslına başlarken kullandığı ifadeye uygundur. Bu, Tekasür suresine dair bir vasıldır ve şu sözlerle başlıyor: "

İşin sonu müminin de müşrikin de çokluktan bire dönmesi şeklindedir. Çünkü şeyleri oldukları gibi keşfetme özelliği verilen mümine bu da verilmiştir. Nitekim bir ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Derhal biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir." (Kaf, 22) Bu da Şeyh'ın şu sözleriyle uyumludur: "Basiretin keskinliğinden sonra bir daha bakışın yorulması gibi bir durum baş göstermez."

Diyor ki: "İlginçtir ki o daima bir yükseliş halindedir… Ve suretler benzeşirler. Şu ayette vurgulandığı gibi: "*onlara benzer olarak verilmiştir."* (Bakara, 25) Ama biri öbürünün aynısı değildir." Bu söz, Tekasür suresinin ayetlerinin birbirlerine benzemesine yönelik bir işarettir. *"Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz! Gerçek öyle değil! Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız."* Ayetlerindeki tekrarlar gibi. Ve yine "yakin" kelimesinin iki kere, "görme" kelimesinin iki kere, "kella=hayır" kelimesinin üç kere, "sonra" kelimesinin üç kere tekrarlanmış olması gibi.

Şuayb (a.s) Fassının Öncesindeki ve Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

Şeyh bu fassa "Kalp"ten söz ederek başlıyor. Bu başlama, önceki Fassın suresinde zikredilen Rabbin evi, Kureyş'in kabesine münasiptir. Çünkü Kabe mekanların kalbidir.

Fass, yaratılışın yenilenmesi meselesiyle, yani bir suretin arkasından gelen bir başka suretle değiştirilmesi meselesiyle son buluyor. Bu ise bir sonraki Lut Fassı suresinin, yani "Karia" suresinin konusunun aynısıdır. Karia (kıyamet) gerçekleştiği zaman dağlar atılmış renkli yüne, insanlar da ateşin etrafında dönen pervanelere dönüşürler.

"Karia –mushafta Tekasür suresinin komşusudur - suresinin menziliyle ilgili 283. babda Şeyh, suretlerin bir şekilden başka şekle dönüşmelerini geniş bir şekilde ele alır ve şöyle der:

"Dünya ve ahirette maddi suretlerin değişmesi bu huzurdandır. Batınların değişmesi de bu menzildendir.

Bu surenin yakin ilimle (ilme'l yakin) ve müşteri yıldızının bulunduğu ilim semasıyla ilişkisinden dolayı Şeyh'in divanında bu ikisini birlikte zikrettiğini görüyoruz. Diyor ki:

“Elhakumu’t Tekasür” (Çoklukla övünme sizi oyaladı) suresinin ruhundan

Hakka’l yakin (kesin hakikat) ilimler gelir, ama elde edilemezler bunlar

Ancak “niçin”le elde edilebilirler. Bu ise illetlere mahsustur

Bunlar temelleri sağlam ilimlerdir

Müşteri yıldızıyla ve Zühal yıldızından ahdedilenle

Aynının aşağısında bir zevk var ki onu müşahede edersin

Eğer beka bulursan sen, onda misal ile baki kalır

Onun ilmi bu aynın aşağısındadır, onu bilirsin

Sınırıyla ve o izale edilirse, hep var olur

13: Lut (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "Karia" suresidir. Karia kelimesi sözlükte zamanın şiddetli felaketlerinden biri demektir. Bu yüzden Şeyh bu fassa zorluktan, şiddetten söz ederek başlamış ve Fassın akışı içinde şiddetin mazharlarını sık sık tekrarlamıştır. Örneğin kuvvet kelimesi birkaç kere zikredilmiştir. Tesir eden himmet ve tasarruf ifadeleri de öyle.

Daha önce bu fassa kahır, şiddet ve savaş seması olan beşinci kızıl Merih semasını icat etmeye yönelik "el-Kahir" isminin hakim olduğunu söylemiştik. Bu nedenle Şeyh'in Futuhatın 283. babını "Karia" suresine tahsis ettiği ve bu baba "Un ufak eden felaketler menzili ve sırları" adını vermiştir. "Karia" suresi ile Lut (a.s) arasındaki münasebet, kavminden gördüğü şiddet ve zorluktur. Öyle ki Lut (a.s), kavminin şiddeti karşısında şöyle demiştir: *"Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!"* (Hud, 80) Yine kavminin karşılaştığı şiddet ve kahır da bu ilişkiyi gerektiren bir münasebettir. Onlar istif edilmiş pişirilmiş taşlarla helak edildiler.

Bu bağlamda Şeyh, zayıflığa dönüşle ilgili ifadeleriyle "Karia" esnasında insanların ateşin etrafında dönen pervanelere, dağların da atılmış renkli yüne dönmesine işaret ediyor. Ki mahlukatın en zayıfları pervaneler ve yündür.

Fassın sonunda ise mesele hakkında şöyle diyor: "İlim maluma tabidir. Bunun kaynağı da *"Onun anası haviye'dir. "*ayetidir. Çünkü ana asıldır. Her şeyin aslı da değişmeyen aynıdır ilim buna tabidir.

Surede ağır basan teraziler ve hafif kalan terazilerden söz edildiği için Şeyh bu fassta bazı adamların tasarruf açısından ölçülerini, kudretlerini ölçüyor. Örneğin Ebu Abdullah b. Kayid ve Ebu Suud b. Eş-Şibl'i değerlendiriyor. Sonra

abdallardan bazıları ile Şeyh Ebu Medyen'i değerlendiriyor. Sonra Şeyh-i Ekber kendisi ile Şeyh Ebu Suud'u değerlendiriyor. Bu ölçüp değerlendirmeyi 283. babın, yani "Karia Menzili" babının sonunda da zikrediyor. Orada Şeyh Ebu'l Bedr et-Temaşiki el-Bağdadi ile Şeyh Ragıb er-Rahabi'yi, sonra Ebu Suud b. Eş-Şi.l ile Ebu'l Bedr'i, Şeyh Abdulkadir Geylani ile Şeyh Ebu Suud'u karşılaştırıyor. Babı Ebu Suud'la ilgili şu sözlerle tamamlıyor: "Kesin olarak biliyorum ki onun şeyhler arasındaki mizanı hepsinden ağır basar." Yani o, şu ayetle tahakkuk eden kimselerdendir: *"O gün kimin tartılan ameli ağır gelirse işte o, hoşnut edici bir yaşayış içinde olur."*

Şunu da bilmek gerekir ki Şeyh, adı geçen menzili içinde "el-Kahhar" isminin geçtiği beyitlerle açmıştır ki bu isim, üzerinde durduğumuz bu fassa hakim olan isimdir. Beyitler şunlardır:

Ellerin sevgisiyle doluysan eğer

Ayetler içinde felaket ayetlerini hatırlarsın.

Çünkü ecir ve masumiyetleri vardır onların

Ama masumiyet ayetlerinin diriltiği ise yaşar

Bu şeylere bir fikirle ulaşmış değildir

Ama taksim edenin eliyle geldiler

Mahlukatın ilanı adalet ve minnet gereği verir

Kahharın felaketini ve koruyanın ismetini

Bu yüzden meleklere katılan bir adamla

Hayvanlara katılan bir adam arasında nice farklar vardır!

Lut (a.s) Fassının Öncesindeki ve Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

Şeyh, bu Fassı, Adem oğullarının suretlerinin değişmesine dair açıklamalarıyla irtibatlandırıyor ve buna örnek olarak şu ayeti zikrediyor: *"Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır."* (Rum, 54)Bu ayette aynı kulda suretlerin çoğalmasına işaret ediliyor. Sonra şu ayeti zikrediyor: *"Ama onların çoğu bilmezler."* Burada ise çokluğa ve ilme işaret ediliyor ki her ikisi bir önceki Şuayb Fassına ait Tekasür suresinde zikredilmektedir. Kaderi hikmetle irtibatlı bir sonraki Üzeyr Fassına hazırlık ise bu Lut Fassının sonundaki şu sözlerde belirginleşiyor: "Yani onlar için küfür takdir edilmemiştir." Güneşle irtibatlı Üzeyr Fassına yönelik isim "en-Nur" ismidir. Bu ise "Adiyat" suresinde koşarken ayaklarından kıvılcım saçanlardan yayılan nurdur. Şeyh bu fassta buna da şöyle işaret etmiştir: "Ama yüce Allah'ın iman nuruyla kalplerini aydınlattığı kimseler müstesnadır. Kişi ne zaman bu nurla bakmazsa…"

14: Üzeyr (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "Adiyat" suresidir. Çünkü bu güneşle irtibatlı Fassın orta bir mertebede oluşu "Adiyat" suresinin beşinci ayetine münasiptir: "*Orada bir topluluğun ta ortasına girenlere."* Ayrıca "en-Nur" ismine de uygundur ki bu Fassın güneşine destek sağlamaktadır ve surenin ikinci ayetinden kaynaklanmaktadır: *"(nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara."* Şeyh bu nurlara şu sözleriyle işaret etmektedir: "Kamil ilim ancak ilahi tecellide vardır. Hak basiret ve gözlere görünmediği için perdelerin gerisinden idrak edilmez." Bu yüzden "Adiyat" suresine mahsus 369. babın on beşinci vaslına şu sözlerle başladığını görüyoruz: "Cömertlik hazinelerindendir. Bundan maksat da tabii cisimlerin varlıklarını aydınlatan nurlardan sakladıklarıdır." Yine "Adiyat menzili"ne has 284. babda bir kez daha bu nurlara dönüyor ve şöyle diyor:

Fikrin çakmak taşı bir ateş izler ki doğar

Cisimden doğan ruha çakınca ortaya çıkar

Kalbi nuruyla dirilten münezzehtir

Ve beni kendisinden alıp anlamaya has kılan

Şeyh'in bu fassta genel nübüvvet ve genel, ihata edici velayet feleğine ilişkin olarak söylediği sözler bu ön dördüncü kutup mertebesine mahsus genel güneş feleğine münasiptir. Yine Şeyh "Vakıa" suresinde yer alan *"önde olanlar,(ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, (Allah'a) en yakın olanlardır."* (Vakıa, 10-12) ayetlerde geçen önde olanların (sabıkin) makamlarına işaret etmektedir. Bundan maksat 'harıl harıl koşanların, (nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanların, (ansızın) sabah baskını yapanların' ledünni ilimler ve ilahi ahlak meydanında yarışmalarıdır ki Şeyh sözü edilen babda yer alan beyitlerde buna şöyle işaret etmiştir:

Fikrin soy atları anlama meydanında yarışırlar
Bu yarıştan bir ilim elde edilir ki
Yatarak elde edilemeyen zevkin sırlarına dairdir
Ve de keyfiyet halinden ve vehimden yücedir

Şu beyitleri de buna ilişkin bir işarettir:

Öyle yaşanmış örnekliklerimiz var ki
Bir işaret gibi dikilmişlerdir ki
Işığında yollarını bulabilsinler
Araplar ve acemler
Bilinen, meşhur örneklerdir
Her ağzın zikridir

"Adiyat" suresinin bu Fassın konusu olan kaza ve kader sırrıyla ilişkisi ise surede yer alan şu kelimelerde belirginleşmektedir: "koşanlar…" (Adiyat), "saçanlar…" (muriyat), "baskın yapanlar…" (muğirat)… Çünkü Araplar "cereti'I mekadiru bi keza" (kader şöyle gerçekleşti)- sebeka'I kadau bikeza" (önceden şöyle takdir edilmiştir) derler. O halde gerçekleşip cari olan kaderler adiyat (koşanlar)tir. Önceden takdir edilenler ise baskın düzenleyip kıvılcım saçanlardır (el-muriyatu'I muğirat). Bu yüzden Şeyh 284. babda bu surenin menzilini "şerefli akışlar ve sırları" şeklinde isimlendirmiştir.

Şeyh'in *«Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba"* (Bakara, 259) diyen, ölümü de dirilişi de dünyada gerçekleşen Üzeyir kıssasına ve onun bütün Tevrat'ı ezberlemesine dair sözlerinin kaynağı ise "Adiyat" suresinin şu ayetidir: *"Kabirlerde bulunanlar diriltilip dışarı atıldığı ve kalplerde gizlenenler ortaya konduğu zaman insan (halinin ne olacağını) düşünmez mi?"*

Zevk hakkındaki sözleri de buna örnektir: "Aynı şekilde ancak zevk ile idrak edilen şeylere dair haber vermeler de yetersiz kalır… Çünkü keyfiyetler ancak zevklerle idrak edilir… Zevk mahiyetli idrakı gerçekleştiren istidadın mercii "el-Habir" (her şeyden haberdar) ismidir ki bu da "adiyat" suresinin son ayetinde yer almaktadır: "*Şüphesiz Rableri o gün onlardan tamamıyla haberdardır."* Çünkü haberdarlık (deneyim sahipliği) zevk mahiyetli idrakin kendisidir. Şeyh adiyat menzili babı olan 284. babın ilk beyitlerinde zevke işaret ederek şöyle der: "*Zevkin sırlarına rahatlıkla ulaşılamaz /çünkü keyfiyet ve kemiyet halinden yücedir"* Şeyh bu babda velayet, nübüvvet ve risalet arasında bir karşılaştırma yaptığı gibi 284. babda –yani adiyat menzilinde- veliler ve nebiler arasındaki farktan söz eder ve güneş mertebesine, yani Muhammedi velayetin hateminin mertebesine işaret eder ve şöyle der:

Karanlığın ordusuna sabahıyla saldırdı

Güneşimi ortaya çıkardı, saklımı ilan etti

Derken ululanmış olarak övgü ayaklarının üzerine dikildim

Hatemliğe dair marifet müjdeleri gelmekteydi

Üzeyr (a.s) Fassının Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

"Adiyat" Suresi "Asr" suresinden hemen sonra nazil olmuştur. Bu yüzden bu surelerin fassları da komşudur. Bu yüzden bir sonraki İsa Fassının suresi "Asr" suresidir. Nitekim Şeyh de bu fassta eşyanın var olması için kudretin makdura (güç yetirilene/takdir edilene) taalluk etmesi üzerinde durmuştur. İsa (a.s) Allah'ın izniyle ölüleri diriltirken ve

balçıktan kuş yaratırken bunu izhar ediyordu. Bu fassta vakitten, halden ve Fassın sonunda günden bahsedilerek “asır” ve zamana yönelik işaretler vardır: “ Anahtarlar ancak fetih (açma) halinde isimlendirilirler. Fetih hali ise tekvinin eşyaya taalluk etmesi halidir. Ya da kudretin makdura taalluk etmesi halidir de diyebilirsin… “İncikten açıldığı gün…” kıyamet günü…”

Bu güneş Fassı ile yirmi ikinci “İlyas” Fassı arasında da ilişki vardır. Çünkü İlyas ateşten bir atın sırtında nur semasına yükselmiştir. Yani “en-Nur” isminin var etmeye yöneldiği güneş feleğine. Bu yüzden Şeyh’in İlyas Fassının sonunda hayvani tahakkuk edişten söz ettiğini görüyoruz. Hayvanlar arasında “harıl harıl koşanlar” (ve’l adiyati dabhen), yani cihad atları da vardır. Şeyh’in 22. babda “Adiyat” suresini “hayvani nefisler menzili” olarak isimlendirmesi de bu yüzdendir. Cihat atlarının savaş meydanında koşmaları güneşin felekte akıp gitmesine benzer. Güneşin isimlerinden biri de “el-Ğezale”dir. Şeyh divanında şöyle diyor: Adiyat suresinin ruhundan:

Bilesiniz ki sabah ilmini idrak etmek zordur

Tıpkı sütü sağılınca böğüren devenin kükremesi gibi

15: İsevi Kelimedeki Nebevi Hikmet Fassı Suresi

Şeyh "et-Tenezzülatu'l Mavsiliye" adlı eserinde ikindi namazının "orta namaz" (es-Salatu'l vusta) olduğunu açıkça ifade eder. Çünkü ikindi namazı kemale mahsus berzah vaktidir ki o vakitte güneşin zuhuru itidal noktasındadır. Yine bu surenin İsa'ya (a.s) münasip olduğunu söylemiştir. Çünkü İsa (a.s) itidal ve orta sema olan ikinci semadadır. Burası imtizaç semasıdır ki bütün tabiatlar orada toplanırlar. Tıpkı İsa'nın (a.s) Cebrail'in ruhaniyeti ile Meryem'in beşeriyetinin imtizacından ibaret olması gibi. Bu semanın yıldızı olan katip yıldızı günlerin ortancası Çarşamba gününe aittir. Çünkü Çarşambanın öncesinde ilki Pazar olan üç gün, sonrasında da sonu Cumartesi olan üç gün bulunmaktadır…

Aynı şekilde Futuhatın "Asr" suresine mahsus 281. babında Şeyh açıkça ikindi namazının orta namaz olduğunu ve mutlak kulun zatı ile mutlak hakkın zatının karşılaşmasından süzülmüş kamil insana en münasip namaz olduğunu belirtmekte ve şunları söylemektedir:

İkindi namazının bir benzeri yoktur

Çünkü kalabalık onda sevgiliden dolayı düzene girer

O orta namazdır, dönüp duran bir işten dolayı

Ve acayip bir işi tahsil eder.

Futuhatın 22. babında "Asr" suresine "orta namazı menzili" ifadesiyle işaret eder. İlginçtir "Asr" kelimesinin rakamsal değeri 360 tir. Önceki beyitti mezkur dönüşün derecelerinin kemaline ise Hicr suresinin 72. ayetinde geçen "le amruk" kelimesinin rakamsal değeri işaret etmektedir. Her ikisinin küçük hesaba göre rakamsal değerleri 18 dir. Yani Allah'ın "Hay" isminin rakamsal değerine eşittir. O halde üzerine yemin edilen diri asır, nebinin (s.a.v) ömrüdür.

Bab, İsa'dan (a.s) bahisle başlıyor. Onun ve Rasulullah efendimizin (s.a.v) sadaka ile ilgili sözleri karşılaştırılıyor. Bununla da ikisinin orta kemal asrı mertebesinde ortak olduklarına işaret ediliyor. Bu da bu Fassın sonlarında "İsevi Muhammedi kelime" diye başlayan açıklamasıyla kast ettiğinin aynısıdır.

O halde bu Fassın suresi "Asr" suresidir. Bu fassa hakim olan isim de "el-Musavvir" ismidir. Bu babda Şeyh İsrafil'den (a.s) bahseder. Çünkü onunla İsa (a.s) arasında ilişki vardır. İkisi de Allah'ın izniyle suretlere üfleyerek hayat verirler. Bu nedenle Şeyh 73. babda şöyle der: "İsa'nın izinde olan her veli İsrafil kalıbına sahiptir… Bu Fassın büyük kısmı üflemenin sırrı ve Allah'ın ruhuyla hayat bulması etrafında dönmektedir.

Şeyh diyor ki: "Dolayısıyla bazen hak onda vehmedilen olarak vardır. Bazen de melek onda vehmedilen olarak vardır… Ariflerin bazıları ise bu yönlerden birini, bazıları da öbürünü esas alırlar. Diğer bazıları ise meselede şaşkına dönerler ve meseleyi kavrayamazlar." Bu ise fakihlerin ikindi namazının vaktinin başlangıcı ile sonunu belirleme hususunda ihtilaf etmiş olmalarına münasiptir. Şeyh, Futuhatın 69. babının, yani namaz babının ikindi namazının vaktine has vaslında bu konuyu ayrıntılı olarak ele almıştır. Vaslın sonunda ise ilahi hidayet nurundan ve mutlak nurdan söz etmektedir ki bu fassta yüce Allah'ın ilmi ve nurani olarak diriltmesine dair sözleriyle benzerlik oluşturmaktadır. Bu hususta yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse."* (Enam, 122) İkindi namazının vakti ile ilgili şaşkınlık "asır" kavramının anlamının tayini ile ilgili hayretin aynısıdır. Yani vakit ya da hazır an. Çünkü yok olup gitmiş mazi ile henüz yok olan gelecek arasındaki mevhum bir

noktadır. Bu bakımdan Allah'ın "el-evvel" ismi ile "el-ahir" ismi arasında zahir olan mevhum şahsiyet benliğine benzer. Bu yüzden Şeyh "Meşahidu'l esrar" adlı kitabında kulu zahir olan yokluk diye ifade eder. Ayrıca hayretin tenzihle de ilişkisi vardır. Şeyh 281. bab olan "Asır suresi menzili" babında bu meseleyi açıklamaktadır. Orada ikindi namazıyla ilgili olarak şunları söylüyor: "İkindi namazı sınırların kayıtlandırılmasından çok tenzihe yakındır. Bu yüzden Resulullah (s.a.v) sınırlarının tahkikini nefyetmek münasebetiyle ikindi namazına büyük değer vermiştir."

Bu temel münasebetiyledir ki Hıristiyanlar Meryem oğlu İsa'nın (a.s) tabiatı ile ilgili olarak şaşkınlığa düşmüşlerdir ve bu yüzden Hıristiyan taifeleri arasında lahut ve nasut sınırlarını birbirlerine karıştırmışlardır. Şeyh'in de bu Fassı bitirirken kıyamet günü yüce Allah ile İsa (a.s) arasında geçen Hıristiyanlarla ilgili konuşmaları üzerine olağanüstü güzellikte bir değerlendirme yapması da bu yüzdendir…

Bu Fassın Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

Şeyh bu fassta İsa'nın (a.s) kendisinde tahakkuk ettirdiği "Kün=ol" kelimesinden söz eder. Bu bakımdan "kün" kelimesi tekvini irade eden arifin besmelesi gibidir. Bu nedenle Şeyh, bir sonraki Süleyman (a.s) Fassını Besmeleden söz ederek başlatıyor. Fassın hikmetini de "Rahman" ismine nispet ediyor. Bu fassta Şeyh, nefes hakkında geniş açıklamalarda bulunuyor. Çünkü İsa'nın (a.s) nefesi Süleyman (a.s) Fassına hakim olan Rahman'ın nefesindendir.

Bu Fassın sonlarında "şahid ve meşhud" (müşahede eden ve müşahede edilen) kelimelerini tekrarlar. Dolayısıyla bu tekrarlar bir bakıma Süleyman Fassı suresine, yani "Hümezze" suresine -ki bu surenin ortalarında 'tırmanıp kalplerin ta üzerine çıkar' ifadesi yer almaktadır- giriş yapmaya bir hazırlık mahiyetindedir. Bilindiği gibi Hümezze

suresi Asr suresini izler, bu yüzden fassları da birbirini izlemiştir. Fass konuşma ile ilgili bir açıklama ile son buluyor ki Hümezze suresi de bu konuyla başlıyor: *"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!"* Bilindiği gibi arkadan çekiştirmek ve yüzüne karşı eğlenmek maksadıyla kaş göz hareketi yapmak da bir tür konuşmadır. Nitekim Kur'an'da Süleyman'ın (a.s) şöyle dediği belirtilmektedir: *"Bize kuş dili öğretildi."* (Neml, 16)

16: Süleyman (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi Futuhatın 280. babı tahsis edilen "Hümezze" suresidir. Bu konu zenginlik meselesine dair bir açıklama ile başlıyor. Ki bu zenginliği en kamil manada Süleyman (a.s) izhar etmiştir. Mal ile zenginlik hümezze suresinin şu ayetinde zikredilmiştir: *"O ki, mal toplamış ve onu sayıp durmuştur."* Dolayısıyla "sayıp durmuştur" (addedehu) kelimesi bu fassa hakim olan el-Muhsi (sayıp kaydeden) ismine münasiptir. Aynı şekilde "toplamak" kelimesi de şeyhin cem ile ilgili sözlerine münasiptir. Yine Şeyh'in Rasulullah efendimizin (s.a.v) ilminin artırılmasını ve Süleyman'ın (a.s) da kendisinden sonra hiç kimseye verilmeyecek bir mülk talep etmesiyle ilgili sözleri yukarıda adı geçen 280. babdaki (c.2 s. 612) sözleriyle tam bir uyum oluşturmaktadır.

Fassta hesaptan ve hesaba çekmekten söz ediliyor ki bu el-Muhsi ismine de "*(O), malının kendisini ebedî kılacağını zanneder."* ayetine de münasiptir. Şeyh'in Fassın sonundaki "muttali olmandan dolayı dehşete düştüğün bir şey gördün" ifadesi de surenin baş tarafına *"Vay haline!..."* ve sonuna *"Allah'ın, tutuşturulmuş, (yandıkça) tırmanıp kalplerin ta üstüne çıkan ateşidir. Onlar (bu ateşin içinde) uzatılmış sütunlara bağlanmışlar ve o vaziyette o (ateş) üzerlerine kapatılmıştır."* işaret etmektedir.

Şeyh'in "Hakkı, çocuktan önce zikretmiştir…" şeklindeki sözü, *"Rabbin için namaz kıl ve Kurban kes"* ayetinin -yani Hakkın hakkını yerine getirmeyi *"sana dil uzatanın soyu kesiktir."* Ayetinden önce zikredilmesine yönelik bir işarettir. Namaz kılan anlamına gelen el-Musalli kelimesi aynı zamanda yarışta birinci gelenin ardından gelen ikinci anlamına da gelir. Şeyh, Futuhat'ın 369. babının "Kevser" suresiyle ilgili yedinci valsında bu anlamı geniş bir şekilde ele almıştır.

Bu Fassın öncesi ve sonrasıyla ilişkisi

Bu fass, Allah'ı zikretme makamı ve onun devamını arzu etme meselesiyle başlıyor. Burada önceki Fassın suresi olan "İnşirah" suresine yönelik bir işaret vardır. Çünkü Yahya, Zekeriya'ya varis olduğu gibi, Muhammed (s.a.v) ümmeti de nebisinden Allah'ı zikretme ve Ona davet etme makamını miras almıştır. Dolayısıyla *"Boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul ve yalnız Rabbine yönel."* (İnşirah, 7-8) ayetleri, "*Rabbin için namaz kıl ve kurban kes"* ayetinde, *"senin şanını yüceltmedik mi?"* ayeti "*asıl soyu kesik olan sana dil uzatandır"* ayetinde temsil edilmektedir. "*Biz senin göğsünü açmadık mı?"* ayeti ise "*Biz sana kevseri verdik."* ayetinin mazharlarından biridir.

"Çocuk babasının sırrıdır." sözü, bir sonraki Zekeriyya Fassı suresine, yani "Beled" suresine yönelik bir hazırlıktır ki bu surede "*babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim."* ayeti yer almaktadır. Dolayısıyla Celal ve "Hay" ismi ile su feleği Yahya'nındır. Babası içinse "el-malik el mümit" (öldüren malik) isminin şiddeti ve toprak feleği vardır. Dolayısıyla "Hay" (daima diri) ismi ile "Mümit" (öldüren) ismi arasındaki ilişki su ile toprak arasındaki ilişki gibidir ve birbirlerini tamamlamaktadırlar. Ayn aleminde ölüm, başka bir alemde hayat demektir… Gerek Yahya gerekse Zekeriyya her biri Yahudilerden zorluk, kahır, celal ve şiddet görmüşlerdir. Bu yüzden her ikisi de şu iki ayeti tadanlardandırlar: *"babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki biz, insanı (yüzyüze geleceği nice) zorluklar içinde yarattık."*

17: Davud (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "Maun" suresidir. Sure ise dini yalanlayanların nitelikleri etrafında dönüyor. Bu yüzden fass da din kelimesinin anlamlarından hibe ve cezadan, hesaba çektikten sonra öngörülen cezadan bahsetmekle başlıyor. Nitekim Şeyh, Futuhatın Maun suresi menzili olan 277. babına şu ifadelerle başlamıştır: "Cezaya dair ilim iman nurundan kaynaklanır, akıl nurundan değil."

Fassın büyük kısmı, hilafet, risalet ve içtihat kavramları ekseninde dönüyor.

Bunların tümü de din ile kaim olmaya tabi kavramlardır… Din kelimesinin anlamlarından biri de boyun eğmek, itaat etmektir. Bu yüzden Şeyh de halkın halifenin hükmüne boyun eğmesinden söz ettiği gibi Yahudilerin İsa'ya (a.s) itaat etmemelerine de değinmektedir.

Şeyh, çok şükreden (eş-Şekur) de söz etmektedir. Çünkü şükretmenin karşılığı nimette artıştır. Ceza (karşılık) din demektir. Dini ikame etmek de şükrün bir parçasıdır. Nitekim Rasulullah (s.a.v) gece namazına kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılmasını şu ifadelerle izah etmiştir: "Çokça şükreden bir kul olmayayım mı?" Denilmiştir ki: "Namaz dinin direği, zekat dinin delili ve ihlas da dinin ruhudur." Zaten "Maun" suresinde ön plana çıkarılan ameller de bunlardır. Çünkü bu surede, şükürle bağdaşmayan ameller olarak kılınan namazdan gafil olma, cimrilik etme ve gösteriş yapma durumları yeriliyor. Nitekim yüce Allah da Davud (a.s) soyuna şöyle hitap etmiştir: *"Ey Davud ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır!"* (Sebe, 13)

Davud (a.s) ile varlık hikmeti arasındaki münasebetten dolayıdır ki Şeyh'in "Maun" suresini "avn=yardım" ve varlık ile birlikte zikrettiğini ve şöyle dediğini görüyoruz:

"Din (Maun) suresinin ruhundan:

İktidarı kabul etmek yardım edicidir
Nehyin hükmünde yardım görür ve yardım eder
İş benimle beni taksim eden arasındadır
O yardım edendir, ben yardım görenim
Hak haktır ve varlık onun varlığıdır
Benim eminim, katımda olan da emindir
Yetimi itip kakmak şeriatımızda haramdır
Şeriatın ona yönelik tarafı yumuşaktır

18: Yunus (a.s) Fassı Suresi

Fassın suresi "Tebbet" suresidir. Bu ise, Ebu Leheb'e uygun olan ateş feleğini icat etmeye yönelik ve bu fassa da hakim olan el-Kabid ismine münasiptir…

"Mesed" (Lif) ile "ateş" arasındaki münasebet "*Alevli bir ateşe atılacaktır."*ayetinde belirginleşmektedir. Şeyh, Fassın sonlarında ateşten söz etmiştir.

"Mesed" ile "el-Kabid" ismi arasındaki münasebet ise "*boynunda nurma lifinden bir ip olduğu halde…"* ayetinde belirginleşmektedir. Buna göre Ebu Leheb'in karısı O'nun kabzasındadır…

"Mesed" ile "nefsi hikmet" arasındaki münasebet ise şöyledir: Şeyh'e göre nefis kadını sembolize eder. Bu yüzden 273. babda "Mesed" suresi menzilinin başlığını şöyle koyduğunu görüyoruz: "Musevi makamından heva ve nefsin helak menzili"… Ebu Leheb, hevanın sembolüdür. Karısı ise kötülüğü emreden nefsin (nefs-i emare) sembolüdür. Helak kelimesi ise "Mesed" suresinin girişine, yani "Tebbet (kurusun/helak olsun) ifadesine işaret etmektedir.

"Mesed" ile "nefes hikmeti" arasındaki münasebet ise "boynunda…" diye başlayan ayette belirginleşmektedir. Boyun, nefes akışının gerçekleştiği organdır. Şeyh, 273. babda "mesed" suresinin ilimlerini sayarken ve "boynunda" ifadesiyle başlayan beyte girişinde buna işaret etmekte ve şöyle demektedir: "Yemen tarafından Rasulullah'a (s.a.v) ulaşan Rahman nefesine dayanır." Şeyh bu babda şunları

söylüyor: “Nefis durdu… ve “ben ibadet edilen ilahım” dedi… Derken cehennemin ortasına yuvarlandı… O ve ona tabi olanlar mutluların nimetleriyle helak oldular.” Bu söz, Şeyh’in fasstaki şu sözlerine uygundur: “Hakların eda edilmesinden sonra cehennemliklerin nimetleri, ateşe atılan Halilullah’ın nimetleridir.”…

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fasslarla İlişkisi

Bu Fassın başında Şeyh, kafirleri öldüren, öldürme meselesini işlediği önceki Fassın sahibi halife Davud’dan (a.s), Yahudilerin İsa’yı (a.s) öldürme girişimlerinden ve Rasulullah efendimizin (s.a.v) “iki halifeye birden biat edildiği zaman, bunlardan birini öldürün.” hadisinden söz ediyor ve Fassı, mızrak, kılıç, bıçak ve ok ucundan bahsederek tamamlıyor. Bu Yunus Fassında ise meşru bir gerekçeyle de olsa öldürmenin kerihliğini vurguluyor.

Bu fassta öldürülme ve ölümle helakten söz ediyor. Çünkü helak, kuruyup kalmadır. Ki bu Fassın suresi olan “Mesed” suresi de bununla başlıyor. Surenin girişi “Tebbet” şeklindedir. Bu ise kuruma, helak olma anlamına gelir.

Bir sonraki Eyyub Fassına-ki bu Fassın suresi “İnşirah” suresidir-bir hazırlık mahiyetinde Şeyh, bu fassta şanın yüceltilmesinden ve ananın (zakirin) halinden söz ediyor. Bu ise “İnşirah” suresindeki “*biz senin şanını yüceltmedik mi?*” ayetine bir göndermedir.

Bu değerlendirmeleri, Şeyh’in “Mesed” suresi menzili babının girişinde yer verdiği şu güzel beyitlerle noktalıyoruz:

Halkın helakı rüzgardadır
Levhten estiği zaman
Ve efendisinden başkasına sığınırsa
Cisim ve ruhun ilahı olan mevlasından
Böylece kolay olan bir yolu sarp hale getirir
Nuh hakkın geldiği gibi
Ve Lut hakkında. O halde ey nefsim!
Niçin öldürdün Nuh'umu
Eğer aşk meyletmeseydi ona
Güneşten gelen şimşeğin parlaklığından

Bu beyitlerde Şeyh, Nuh ve Lut isimleriyle aslında bu iki nebinin kafir olan karılarına işaret ediyor. Tıpkı Ebu Leheb'in karısı gibi onlar da kötülüğü emreden nefsin sembolleridirler.

19: Eyyub (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "İnşirah" suresidir. Çünkü yüce Allah'ın nübüvvet vererek göğsünü açtığı, başına gelen büyük musibetten kaynaklanan ve belini büken ağırlıklarını indirdiği, Kur'an'da şanını yücelttiği, zorluktan sonra kolaylık bahşettiği, sabretmeye muvaffak kıldığı, içindeki bulunduğu zararı defetmesi için sadece rabbine yönelen, böylece surenin sonundaki "*rabbine yönel*" ayetini tahakkuk ettiren Eyyub'un haline tamamen münasiptir.

Bu yüzden Şeyh, Fassı Allah'a şikayette bulunmakla, ona yönelmekle tamamlıyor. Çünkü Eyyub, sürekli Allah'a yönelmiştir, yani Onun lütfunu istemiştir, Ona dönmüştür, sebeplere değil. Şeyh, ifadeleri arasında bir cümleye yer veriyor ki bu cümle "inşirah" suresinin son iki ayetinin şerhi mahiyetindedir. Fassın sonunda diyor ki: "Biz sana öğüt verdik,o halde amel et." Bu ifade "*boş kaldın mı hemen işe koyul*" ayetine yönelik bir işarettir. Sonra şöyle diyor: "Sadece ondan iste…" Bu ise "*yalnız rabbine yönel*" ayetine yönelik bir işarettir.

Bu fassa hakim olan isim, havayı icat etmeye yönelik "el-Hayy" ismidir. Maddi olarak göğüs hava ile açılır. Fassta elemlerin giderilmesine, öfkenin yok edilmesine ilişkin açıklamalar da vardır. Bütün bunlar "*Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır."*… "*yükünü senden alıp atmadık mı?"*ayetlerinden çıkan anlamlardır. Aynı değerlendirmeyi futuhatın 369. babının 21. valsında da görüyoruz. Bu ise "İnşirah" suresine has bir vasıldır. Orada diyor ki: "Kevnin ağırlığı olarak hissettiği şey de üzerinden kalkıverdi. Kevnin bu ağırlığından dolayı cinlere ve insanlara "es-sakaleyn" (ağırlıklı iki topluluk) denilmiştir. Bu aslında bütün tabii varlıkların ismidir. Yine hissettiği nefsi ve maddi elem de yok olup gitti. Allah onu bu esnada onu yüksek bir mekana kaldırdı.

Bundan maksat da İdris (a.s) makamından onun payına düşendir. Böylece mekanı yüceldi, zamanı ise zail oldu. Kendisini bu yolculuğa çıkarana hamdetti ve bu yolculukta kendisine bahşedilenlerden dolayı hamdini sundu. "*Senin şânını ve ününü yüceltmedik mi?"* ayetine gelince, Şeyh'in şu sözleri bu ayete münasiptir: "Bil ki yüce Allah'ın Eyyub'daki sırrı şudur: Allah onu bizim için bir ibret kılmıştır, onun sınavını şu Muhammedi ümmetin okuduğu yazılı, fakat hali bir kitap haline getirmiştir ki ümmet içindekileri öğrensin ve kendisine bahşedilmiş bir şeref olarak onun sahibine katılsın."

Bu Fassın Öncesindeki ve Sonrasındaki Fass ile İlişkisi

Önceki Fass, "Mesed" suresinde değinilen "kurumak/helak olmak"tan kaynaklı öldürülme ve ölüm hakkında değerlendirmeler içeriyordu. Bir yerde vaki olan her ölüm, başka bir yerde vaki olan bir hayattır. Bu yüzden bu fassta, Eyyuba ait "İnşirah" suresinden kaynaklı olarak helakten sonra hayattan söz edilmektedir. Önceki fassta şandan ve yücelikten söz ediliyordu. "*Senin şânını ve ününü yüceltmedik mi?"* Tıpkı Yunus'un (a.s) zikri gibi: "*Senden başka ilah yoktur. Münezzehsin sen. Ben zalimlerden oldum."* Bu fassta ise her şeyin tesbihinden söz edilmektedir.

Bu Fassın sonunda şu ifade yer alıyor: "Sana nasihat ettik, o halde amel et ve sadece ondan iste." "İnşirah" suresinin sonunda ise şu ayetler yer alıyor: "*Boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul ve yalnız Rabbine yönel."* Bunu fiilen "Kevser" suresinde görüyoruz ki bir sonraki Yahya Fassı onunla ilgilidir: "*Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes."*

Yahya Fassına "el-Muhyi" ismi hakimdir. Bu fass su feleğine aittir ki Eyyub bu su ile yeniden hayat bulmuştur. Bu yüzden Eyyub Fassına "el-Hay" ismi hakimdir. Şu halde iki Fass birbirini tamamladığı gibi iki surede birbiriyle son derece uyumludur. Çünkü her iki surenin konusu, nimetlerin ve yükümlülüklerin anlatılmasıdır ki bunlara muhatap olan da efendimiz Hz. **Muhammed**'dir (s.a.v). Bu iki surede büyük müjdeler de vardır. Dolayısıyla Rasulullah'ın (s.a.v) göğsünün açılması ile Eyyub Fassı arasında münasebet vardır. Yine Rasulullah'ın (s.a.v) kevseri ile Yahya Fassı arasında da münasebet vardır.

20: Yahya (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "Kevser" suresidir. Şeyh, Futuhatın 276. babını bu sureye tahsis etmiştir. Surenin eksenini ise insanın hayali oluşturmaktadır. Hayal da Yahya ile ilişkilidir. Şeyh diyor ki: Meryem'in sureti kamil olarak Zekeriyya'nin hayaline nakşolunmuştu ve bu, Yahya'nın (kudreti olduğu halde) cimaya yaklaşmayan biri (Hasur) olarak doğmasına sebep olmuştur, tıpkı Meryem'in Betul (erkeğe rağbeti olmayan kadın) olarak doğması gibi… Şeyh, sonraki Zekeriyya Fassında vehimden ve bunun vehim sahibi kişiler üzerindeki etkisinden söz etmiştir.

Bu fassa hakim olan isim, su feleğini icat etmeye yönelik "el-Muhyi" ismidir. Bu isim "nimetler" menziline de hakimdir.

Yüce Allah'ın Rasulüne (s.a.v) yönelik nimetlerinden biri, ebedi hayat suyu Kevser havuzudur. Hayat ile Yahya, Su ile Kevser arasındaki münasebet ise açıktır.

Fass ile "Kevser" suresi arasındaki münasebet "*Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir.*" Ayetinde belirginleşmektedir. Yani adı şanı silinip giden soyu devam etmeyen ve mirasçısı bulunmayan, sana hınç besleyen kimsedir. Ama sen, ey Rasul! Ümmetin dinin ikame edilmesi hususunda sana varis olacaktır.

Şeyh bu fassta şu sözlerle bu hususu vurgulamaktadır: "Çünkü Zekeriyya (a.s), kendisinden sonra Allah'ın zikrinin devam etmesini tercih etmiştir. Ve çocuk da babasının sırrıdır." Bu yüzden şöyle demiştir: "*Bana ve Yakub soyuna varis olacak*…" Bu zatlarla ilgili olarak miras kalacak tek şey Allah'ın zikri ve Allah'a davet makamıdır."

Dolayısıyla Yahya (a.s), kadınlara meyletmeyen, geride evlat bırakmayan biri olsa da soyu kesik değildir. Çünkü onun zikri sonsuza kadar alemler içinde baki kalacaktır.

Hatta kıyamet gününün sonunda, cennetlikler cennete ve cehennemlikler de cehenneme kalıcı olmak üzere yerleştirildikten sonra arf surları üzerinde ölümü boğazlayacak olan da odur. Dolayısıyla “Kevser” suresinin ortasındaki “venhar=boğazla” sözünü son olarak o tahakkuk ettirecektir…

21: Zekeriyya (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi “Beled” suresidir. Fassa hakim olan isim ise “el-Mümit” (öldüren) ismidir. Bu isim de “toprak”ın icadına, yay burcundaki “belde” menziline ve telaffuz edilen harflerden “sad” harfine yöneliktir. Rakamsal harflerden ise “şin” harfi bu fassa aittir.

İlginç bir tesadüftür ki “Beled” suresinin ismi, feleki menzillerden “belde” menzilinin ismine uygundur. Yay burcu, sıcak, kuru ateş tabiatına sahiptir. Hali celal özelliklidir ve şiddet ve sertlik içerir ki bunlar da “Beled” suresinin 4. ayetine münasiptirler: *“Biz, insanı zorluklar içinde yarattık.”* Yayın oku da “el-Mümit” (öldüren) ismine münasiptir. Bu yüzden bu Fassın hikmeti malikiyettir. Çünkü malik, şiddetli kahır sahibi kimsedir. Zekeriya, zorlu bir mücahede veren, ağır zorluklarla uğraşan bir nebiydi. Surede şiddet ve zorluğun göstergelerinden biri şudur: *“Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin?...kapıları üzerlerine sımsıkı kapatılmış bir ateştir.”… “Birbirlerine sabrı tavsiye edenler…”* ayeti ile toprağı icat etmeye yönelik “el-Mümit” isminin suredeki yankısı ise *“açlık günü”* ifadesidir. Açlık ölüme yakın bir hadisedir. Toprağın (turab) yankısı *“yahut aç-açık(mertebe) bir yoksul”* ifadesidir.

Faslın büyük kısmı *“birbirlerine acımayı(merhameti) öğütleyenler.”* ifadesinde işaret edilen rahmetin genişliği etrafında dönmektedir. Surede merhamet ahlakına, esirlere, yetimlere ve düşkünlere merhamet etme huyuna sahip olma emrediliyor. Bu yüzden Şeyh’in, Futuhat’ın “Beled” menziliyle ilgili 294. babında rahmetin genişliği ile ilgili değerlendirmelerde bulunduğunu görüyoruz. Babı, bu Fassın başında yer verdiği hususun aynısıyla da tamamlıyor. Çünkü rahmetin gazabı geçtiğinden ve hadlerin ikame edilmesinden sonra rahmetin her tarafı kaplayacağından söz ediyor.

Bu fasstaki “Futuhat’ta, eserin, mevcud olana değil, madum olana ait olduğunu söylemiştik.” şeklindeki sözlerine gelince, bu sözler, Futuhat’ın 294. babındaki sözlerine uygundur. Orada diyor ki: “Bil ki, bu menzil, bir bütün olarak ilmin Allah katındaki mertebesinin bilinmesini içermektedir. Bir de şu soruya cevap aramaktadır: Acaba adem’in (yokluk) Allah katında saygınlığını belirginleştiren bir mertebesi var mıdır yok mudur?” Babın ortalarında ise şu değerlendirmede bulunuyor: “Allah’ın dışında, Allah’ı mutlak ademden (yokluktan) daha büyük tanıyan, bilen bir şey olmaz.”…

Şeyh, “Beled” suresinin menziline has bu babı, “*babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim.”* ayetinden hareketle nübüvvet mirasına işaret eden beyitlerle açmıştır, Yahya’nın Zekeriya’ya, alimlerin ve velilerin de Rasulullah’a (s.a.v) varis olmaları gibi. Diyor ki:

Allah her nebinin kalbini korumuştur

Bir görüşe göre her velinin kalbini de

Ona varis olan. Ona oğulları varis olmuştur

İlimlerde ve her yüce makamda

Bu Fassın bir sonraki fass ile ilişkisi

Fass, Rasulullah’a (s.a.v) hitap eden *“Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar.”* şeklinde “Fetih” suresinin başında yer alan ayette işaret edilen bağışlama ile son buluyor. Bu ayetten önce *“Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.”*, sonra da *“Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.”* ayeti yer alıyor. Bu zafer, fetih ve bağışlamanın aynısını bir sonraki İlyas Fassı suresi olan “Nasr” suresinde görüyoruz: *“Allah'ın yardımı ve zaferi geldiğinde… O'ndan*

mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir." İlyas Fassı suresinde sözü edilen fetih, Mekke'nin fethidir. Yani, Zekeriya Fassı suresinin girişinde üzerine yemin edilen "belde": *"Bu beldeye -ki sen bu beldedesin- yemin ederim."* Fetih suresinin Allah'ın yardımı ile ilgili ayette yer alan "aziz" sıfatı da, madeni mertebedeki İlyas Fassına hakim olan "el-Aziz" ismine işaret etmektedir.

22: İlyas (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "Nasr" suresidir. Fassın konusuna uygunluğu ise *"Rabbine hamdederek O'nu tesbih et."* Fassın tümü, tesbih ve tenzih ekseni etrafında dönmektedir. Şeyh, İlyas (a.s) hakkında şöyle diyor: "Hak onda münezzehti." Sonra şu iki ayeti zikretmektedir: "*O'nun gibi hiçbir şey yoktur."* (Şura, 11) *"Senin izzet sahibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir."* (Saffat, 180)

Burada sözü edilen izzet, tenzihle birlikte zikredilmiştir. Bu Fassın mertebesine hakim isim de "el-Aziz" ismidir ki madenlerin icadına yöneliktir. "Zafer"in "el-Aziz"le olan münasebeti açıktır. Çünkü izzet, zafer ve fetihle, insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmesiyle irtibatlıdır. Ki yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder."* (Fetih, 4) *"Yine onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfalandırdı. Allah üstündür (aziz), hikmet sahibidir."* (Fetih, 19) *"Kâfirlere karşı onurlu ve zorlu."* (Maide, 54)

"Zafer"in "madenler"le olan münasebeti, Allah'ın demirin şiddetiyle rasullerine yardım etmesinde belirginleşmektedir. Yüce Allah "Hadid" suresinin 25. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu, Allah'ın, dinine ve resulüne gayba inanarak yardım edenleri belirlemesi içindir."* Yüce Allah fatih ve Salih Zülkarneyn hakkında ise şöyle buyurmuştur: *"Bana, demir kütleleri getirin…üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim» dedi."* (Kehf, 96) Ayette geçen "katr", erimiş bakır demektir. Yine halife Davud (a.s) hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Ona demiri yumuşattık."* (Sebe, 10) Yüce Allah'ın İlyas'a (a.s) yardım edip onu düşmanlarından kurtarması ise, Lübnan dağının yarılıp içinden ateşten bir atın çıkması ve bu

ata binmesi ve bununla da gök kapısının kendisine açılması şeklinde olmuştur: *“Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.”*

Hoş bir tesadüftür ki bu fassa münasip olan feleki menzil “sa’du’z zabih”tir. Boğazlamak ise, normal olarak madeni bir şeyle gerçekleştirilir. Nitekim Şeyh, öldürme ve atma kelimelerini tekrarlar ve “Nasr” suresine işaret ederken şunları söyler: “Panikleme, korkma. Çünkü Allah cesareti sever. Bunun için bir yılanı öldürmek gerekirse de. Ki bu yılan da nefsinden başka bir şey değildir. Bundan daha büyük izzet olur mu? Ki sen bir vehim olarak kendinin öldürdüğünü hayal ediyorsun: *“Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.”* (Enfal, 17)*…*Fassın sonunda da şöyle diyor: *“siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları”* (Enfal, 17) Aslında onları demir ve demirle vuran kişi öldürmüştü… Böylece hepsinin toplamıyla öldürme ve atma vaki olmuş oluyor…”

Şeyh, “Nasr” suresinin sonundaki “*ondan bağışlanma dile.”* ifadesine şöyle işaret etmektedir: “…perdeleri salıverdik, hicapları indirdik…örtmeyi emrettik.” “gafere” kelimesi, örtmek demektir. Örtmeyi emretmekse istiğfardır.

Şeyh’in, Fassın sonlarında “arif dünyasında haşrolur, kabrinde yeniden dirilir.” derken “Nasr” suresinin indirilen son sure olduğuna işaret etmektedir. Gerçekten de öyledir. Nitekim bu sureyi dinleyen alim sahabeler de Rasulullah’ın (s.a.v) en yüce dostun katına intikal etmesinin, bir daha ayrılmamak üzere yakınlık huzuruna dönmesinin yakın olduğunu anlamışlardı: *“Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.”*

Bu noktada bu fass ile “el-Mümit” (öldüren) isminin hakimiyetindeki önceki fass arasındaki bir başka ilişki belirginleşiyor. Öldürme, (ok vs.)atma, İlyas’ın semaya, efendimiz Hz. Muhammed’in (s.a.v) de en yüce dosta dönmesi… bütün bunlar “el-Mümit” isminin mazharlarındandır.

Şeyh'in Fassın sonunda, kişinin, kabirlerdeki ölülerin hallerini görmesini sağlayan hayvaniyeti tahakkuk ettirmekten söz etmesi de, Üzeyr Fassına yönelik bir işarettir ki İdris'in (a.s) bulunduğu güneş mertebesi bu fassa aittir. İlyas semaya çıkınca, güneş semasında idrisi makamına ulaştı. Bu orta güneş Fassının suresinin 14. sure olan "Adiyat" suresi olduğunu görmüştük. Adiyat ise, cihad için hazırlanan atlar demektir. İlyas'ın sırtına binip göğe çıktığı ateşten at gibi. Şeyh, Futuhat'ın 22. babında "adiyat" menzilini "hayvani nefisler menzili" olarak isimlendirir.

Şu halde İlyas, bu fassa da hakim olan "el-Aziz" isminin hakimiyeti altındaki makamına dönmüştür. Şeyh, Futuhat'ın 396. babının 5. valsını tahsis ettiği "Nasr" suresindeki *"Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir."* ayetinden söz ederken buna şöyle işaret etmektedir: "…Bu beşinci menzil, ilahi ilimlerden, kulların halleri itibariyle Ona dönmeleri üzerine ilahi dönüşün tafsili ilmini içermektedir. Ve çok değerli bir ilimdir." "el-Aziz" isminin "Nasr" suresiyle ilişkisi nedeniyle Şeyh, divanında "… 'Nasr' ve Fetih suresinin ruhundan" başlığı altında şunları söylüyor:

"Aziz" ismindendir zafer, eğer akledersen

ondan sonra da amel eden nefsi olan fetih gelir.

Şeyh, kendisine hikmet verilen Lokman Fassına hazırlık mahiyetinde, kendisine çok hayır verilen kimseden söz ederek Fassı tamamlıyor: *"Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir."* (Bakara, 269) Lokman Fassının suresi de içinde hayırdan söz edilen "Zilzal" suresidir: *"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür."* (Zilzal, 7) Hayrı görmeye de Fassın sonunda şöyle işaret etmektedir: "Görülenin aynını ancak Allah görür. O halde gören kimse görülenin aynını görür."

"Nasr" suresi, Rasulullah'a (s.a.v) en yüce dostun katına intikal etmesinin yakınlığına ilişkin bir müjde olduğuna göre "Zilzal" suresi de dünyanın ahirete dönüşmesinin, Allah'a dönüşün vasfedilişini içermektedir. Her iki surenin menzili, Şeyh'in Futuhat'ın 22. babında zikrettiğine göre "veladet" menzilinde yer alır. Yani "iza" edatıyla başlayan sureyi içeren menzil. Dolayısıyla "Zilzal" veladet menzilindedir. Yani kıyamet gününün doğuşu. "Nasr" suresi ise "kavuşma müjdesi" menziline sahiptir.

23- Lokman (a.s) Fassı suresi

Bu Fassın suresi, Şeyh'in Fassın sonunda zikrettiği "Zilzal" suresidir ki bu surede yer alan *"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür."* ayetleri Lokman'ın şu sözlerine uygundur: *"Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir."* (Lokman, 16) Şeyh, "hardal" tanesi hakkında şunları söylüyor: "Bundan maksat, "Zilzal" suresinde zikredilen zerreden başka bir şey değildir. Zerre ise besin olarak istifade edilen şeylerin en küçüğüdür. Dolayısıyla hardal gıdanın, besinin en küçük parçasıdır."… "Zilzal" suresinde sözü edilen "hayır" da Lokman'a münasiptir. Çünkü yüce Allah, Lokman suresinde onunla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Andolsun biz Lokman'a: Allah'a şükret! diyerek hikmet verdik."* (Lokman, 12) *"Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir."* (Bakara, 269) Bu Fassın nispet edildiği ihsan makamı işte bu çok hayırdandır. Çünkü Muhsin (ihsan sahibi) kimse en küçük zerre hakkında bile nefsini hesaba çeker. Surenin son kelimesi "…görür…"de ihsan makamına yönelik işaret mahiyetinde bir bağlantı vardır. Nitekim hadiste de ihsan ile görme (rüyet) arasında bir bağlantı kurulmuştur: "İhsan, Allah'ı görür gibi Ona ibadet etmendir. Sen Onu görmesen de O seni görür." Bu yüzden Şeyh'in 369. babın "Zilzal" suresiyle ilişkili on altıncı vaslında son bölümünün uzunca bir fıkrasını Musa'nın rabbini görme talebine, bunun üzerine dağın un ufak oluşuna ve bu yüksek meseleyle ilgili detaylara nefis bir açıklamayla tahsis ettiğini görüyoruz. Bununla da şu ayet arasında münasebet vardır: *"Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır."* (Enam, 103)

Şeyh, Lokman’ın *“Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.”* (Lokman, 16) sözünü değerlendiririrken “Latif ve Habir” isimleri hakkında açıklamalarda bulunmuş ve şunları söylemiştir: “Latiftir, her şeyden haberdar(Habir)dır” ifadesi, en eksiksiz ve en kapsamlı hikmeti içermektedir. Bu da Muhammedi hikmetin Lokmani hikmetten ayrı ve belirgin oluşunu ifade etmektedir. Çünkü Muhammedi hikmet, “Ahzab” suresinin 34. ayetinde “Latiftir, Habirdir” şeklinde varit olmuştur: *“Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olan(Habir)dır.”* (Ahzab, 34)

Son olarak “Zilzal” suresi, “Beyyine” suresine komşudur ve bu sure de İbrahim Fassına aittir ki köy, yerleşim birimlerini kurma geleneği onunla başlamıştır ve külli cisim mertebesi ona aittir. Sekizinci arşta Mikail ile beraber rızıkları yönetir ki “er-Rezzak” isminden gelir. Bu isim de Lokman Fassına hakimdir. İbrahim Fassı suresinden söz ederken bu iki fass arasındaki ilişkiye değinmiştik… Öbür yandan bu fassta sözünü ettiğimiz görmenin (rüyet) “Beyyine” menzilindeki müşahede ile doğrudan ilişkisi vardır ki bu müşahede de surenin girişi olan “lem yekun” ifadesinden kaynaklanır. Nitekim Şeyh, surenin Futuhat’taki menzilinde, “El-fena fi’l müşahede” adlı kitabında ve “el-Beyyine” adını verdiği 22. babda müşahede menzili konusunda ayrıntılı açıklamalara yer vermiştir.

Bu Fassın bir sonraki fassla ilişkisi

Şeyh, bu Fassı şirkten bahsederek tamamlıyor. Ki bu, bir sonraki Harun Fassı menziline girişe yönelik bir hazırlık mahiyetindedir. Harun Fassının suresi de “Kafirun” suresidir ve tamamı da şirkten teberri etmenin ifadesidir… sözlerini *“De ki: «İster Allah deyin, ister Rahman deyin.”* (İsra, 110)

ayetinde geçen "Rahman" ismine dair değerlendirmelerle tamamlıyor. Bu da bir sonraki Fassın hemen başındaki bir giriş niteliğindedir. Diyor ki: "Bil ki, Harun'un varlığı, rahmet huzurundandır…" Harun Fassını, bu fassta zikredilen latif ve habir isimlerine dair değerlendirmelerle tamamlıyor ve şu sözlerle açıklamalarına son veriyor: "eğer anladıysan, onu hevasıyla görenin ona ibadet etmesi kaçınılmazdır." Bu da bu fassta zikrettiğimiz hususa dair bir işarettir. Şeyh, "Zilzal" menziliyle ilişkili 285. babın girişinde yer verdiği beyitlerde bu müşahedeye şöyle işaret etmektedir:

Unsurlar bana açık ve anlaşılır dilleriyle fısıldadılar

İçlerindeki garip ilmi

Biliyorum, bunun karşısında bedenim incelir

Nefsime ve aklıma karşı en yakından.

Ey kavmim! Keşif ilimleri yücedir

Kalplerin ilimlerinin sonuçlarından

Çünkü aklın mecali yoktur

Müşahede ve gaipler meydanında dolaşmaya.

Küfrün nice hataları ve acizliği vardır

Göz de nice kere isabetli bakar.

Eğer göz olmazsa aklı için zahir olmaz

Açık tek bir delil, akıl sahibi kimse için.

"Göz" ifadesiyle surede geçen "görür" ifadesine işaret etmektedir. Cismin incelmesinden söz ettiğini görüyor musunuz! Bu da bu fass ile külli cisim mertebesine sahip İbrahim Fassı arasındaki ilişkiyi vurgulayan bir husustur. Cisim, eşyanın en ağırıdır. Çünkü toprak unsuru ona galiptir. Şeyh,

559. babın "Zilzal" suresiyle ilişkili bölümünde buna işaret etmektedir. Bölümün başlığı "ağır şeyin hareketindeki delil" şeklindedir ve bu da şu ayetlere işaret etmektedir: *"Yerküre kendine has sarsıntısıyla sallandığı, toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı zaman."* (Zilzal, 1-2) Hoş bir tevafuktur ki bu Fassın ait olduğu bu yirmi üçüncü menzilin lafzi ve rakamsal harfi "ağır" kelimesinin orijinalinin (sakil) ilk harfini de oluşturan "se" harfidir. Ağır cismin kırık ve yerin etrafındaki cisimlere mahsus bir hareketi vardır ve "er-Rezzak" isminin icat etmeye yöneldiği bitkilerin hareketiyle de ilişkilidir. Er-Rezzak ismi de varlık mertebelerinin yirmi üçüncüsüyle irtibatlıdır.

24: Harun (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi, putlardan teberri etme ve tevhit üzere sebat gösterme ekseni etrafında dönen "Kafirun" suresidir. Bu Fassın konusu da budur. Fass, İsrail oğullarının buzağıya ibadet etmeleri meselesiyle başlıyor. Sonra Allah'tan başka ibadet edilen en büyük mabuda, yani heva'ya doğru konu genelleştiriliyor ve: *Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi emretti."* (İsra, 23) ayetinin anlamı pekiştiriliyor. Bu ayetin şerhi, Futuhatın 275. babında ve 369. babın altıncı valsında da yer almaktadır ki bu bab ve bu vasıl, "Kafirun" suresinin menziliyle ilişkilidirler. Bu bölümlere müracaat edilmesi durumunda bu fassla ilgili özet anlamlara rastlanacaktır…

Örneğin 275. babda şöyle diyor:

"Sonra dedi ki: **Bil ki, kainatta zelillik ve muhtaçlık sadece yüce Allah'a yönelik olmalıdır. Kim Allah'tan başkasına karşı zelil olur, muhtaçlık gösterirse, ona güvenip her işinde ona itimat ederse o kimse puta tapmaktadır**…" Görüldüğü gibi burada zelillikten bahsedilmiştir ki bu hal "el-Müzill" isminden gelir ve bu isim de Harun Fassına hakim olup "canlıların" icadına yöneliktir. "Zal" harfi "zelle" (zelil oldu) fiilinin baş harfidir. Zelil hayvanlardan biri de İsrail oğullarının ibadet ettikleri buzağıdır…Bu fassta Şeyh, hayvanlardan yaklaşık olarak sekiz kere söz etmiştir. Bu arada evcil hayvanlardan, insanın hayvanı ehlileştirmesinden söz etmiş, musahhar kılma, yani zelilleştirme, boyun eğdirme fiilini vurgulamıştır… Fass, "abede" (kulluk etti) fiilinin türevleriyle doludur, "Kafirun" suresi de öyle… Fassın son kısımları, "Kafirun" suresinin ayetlerinin ayrıntılı açıklamasından ibarettir. Örneğin "onlar suretlerin çokluğunun yanında durdular… onları bilinen ama görülmeyen tek bir ilaha çağırdı…" ifadeleri "*ben sizin taptıklarınıza tapmam"* ayetinin şerhidir.

25: Musa (a.s) Fassı Suresi

Bu Fassın suresi "Felak" suresidir. Burada zahir olan tek ilahi isim de "Sabahın rabbi"dir. Kuşkusuz bu da bu fassa hakim olan ve meleklerin icadına yönelik "el-Kavi" ismine münasiptir. Çünkü "Felak" (sabah) yarıcı bir kuvveti gerektirir. Kur'an'da felak (yarma) fiili mahluklar içinde sadece Musa (a.s) ile birlikte zikredilmiştir ki Musa asasıyla denizi yarmıştır. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: *"Musa'ya: Asân ile denize vur! diye vahyettik. (Vurunca deniz) derhal yarıldı (on iki yol açıldı), her bölük koca bir dağ gibi oldu."* (Şuara, 63) Ayrıca Musa (a.s) asasıyla taşı yarmış ve ondan on iki pınar fışkırmıştır. Bir kıptiye yumrukla vurmuş, cismini yararak ölümüne sebep olmuştur. Elini kolunun altına koymuş, eli üzerinde hiçbir leke olmaksızın bembeyaz bir şekilde ortaya çıkmıştır, asası adeta yarılıp yılana dönüşmüş ve sihirbazların uydurduklarını yutuvermiştir…Bunlardan daha büyüğü ise kulağının Allah'ın kelamını dolaysız işitecek şekilde açılmasıdır. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: *"Allah Musa ile gerçekten konuştu."* (Nisa, 164) Şeyh, bu Fassı, Musa'nın ilahi hitabı içinden işittiği ve nurları "sabahın rabbin"den (rabbu'l felak) fışkıran ateş hakkındaki değerlendirmelerle tamamlıyor. Ayrıca Futuhat'ın "Felak" suresi menziline has 271. babında bu nurları detaylı olarak ele almaktadır. Diyor ki: Nurların doğuşu ilmi bu menzile taalluk eder. Bu nurlar da iki kısma ayrılırlar: Asli nurlar ve kainatın zulmetinden doğan nurlar…" Bu babın sonunda da "bu menzil emir menzillerindendir" diyor. Yani "de…" emriyle başlayan surelerdendir. Bunu da bu fassta "zihnime vaki olan ilahi emir…" ifadesiyle dile getirmiştir.

"Felak" suresine hakim olan "Rab" ismi en çok Musa'da ve onun Fassında tecelli etmiştir: Annesinin onu terbiye etmesi ve emzirmesi… Firavun'un onu terbiye etmesi…

Şuayb'in onu terbiye etmesi… Hızır'ın onu terbiye etmesi… Bu fassta bu isim ve türevleri yaklaşık olarak 16 kere tekrarlanmıştır. Fass, Musa'nın, yarattıklarının şerrinden felakın rabbine sığınmasının suretleriyle doludur: Firavun'un erkek çocukları öldürmesinin şerrinden, su bırakılmasının şerrinden, kıbtinin ölümüne sebebiyet vermesinin şerrinden, firavun ve hanedanının şerrinden, sihirbazların şerrinden…

Türevleriyle birlikte "Rab" ismi, Kur'an-ı Kerim'de "Allah" ismi ile beraber en çok zikredilen isimdir. "Musa" ismi de bütün nebiler içinde en çok zikredilen isimdir. Musa ismi 136 kere geçmektedir, ondan sonra 69 kere geçen İbrahim ismi gelir. Ayrıca "Rab" ismi Musa tarafından da çokça zikredilmiştir: *"Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hakim olamıyorum."* (Maide, 25) *"Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!"* (Araf, 143) *"Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et."* (Araf, 151) *"Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin."* (Araf, 155) *"Rabbim! dedi, yüreğime genişlik ver."* (Taha, 25) *"Ben, memnun olasın diye sana acele ile geldim Rabbim."* (Taha, 84) *"Rabbim! Beni zalimler güruhundan kurtar."* (Kasas, 21) *"Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra (lütfuna) muhtacım."* (Kasas, 24)…

Şeyh'in bu babda, Musa ve sihirbazlarla ilgili olarak söylediği sözler de *"düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden."* ayetine münasiptir.

Bu Fassın bir sonraki fassla ilişkisi

Bu fassta Şeyh, "mecnun" (cinlenmiş/deli) kelimesini yeniden kullanmış ve "mestur" (örtülmüş/gizli) şeklinde tefsir etmiştir. Çünkü cinler gizli/örtülü varlıklar olarak bir sonraki Fassın suresinde, yani "Felak" suresinden hemen sonra nazil olduğu için onun kızkardeşi kabul edilen "Nas" suresinde zikredilmişlerdir. "Nas" suresine, "cinler"in, yani ateşten olan

berzahi ruhların icadına önelik "el-Latif" ismi hakimdir. Bu fassa da "el-Kavi" ismi hakimdir ki bu da nurani ruhlar olan meleklerin icadına yöneliktir. Bu yüzden Şeyh, bu Fassı, Musa'nın ateşinden söz ederek tamamlamıştır. Çünkü unsurların en latifi ateştir, dolayısıyla cinlerin icadına yönelik el-latif ismine de münasiptir. Ateşin nuru, "Felak" tan olup Musa Fassı melekleri içindir. Sıcaklığı ve dumanı ise "Nas"tan olup Halid Fassının cini içindir. "Doğunun ve batının rabbi…" ayetiyle cinlere ve insanlara işaret edilmiştir, dolayısıyla zahir olanı ve gizli olanı zikretmiştir ki zahir ve batın olan Odur. Zuhur insanlara, gizlilik ise cinlere aittir.

26: Halid (a.s) Fassı Suresi

Daha önce söylendiği gibi, bu Fassın mertebesine hakim olan isim “Nas” suresinde zikredilen ve ateşten yaratılan cinlerin icadına yönelik “el-Latif” ismidir. Dolayısıyla bu Fassın suresi “Nas” suresidir. Şeyh, Futuhat’ın 270. babını ve 369. babın birinci valsını bu sureye ayırmıştır. Orada insanlarla cinlerin ve şeytanların ilişkilerini ve hallerini ayrıntılı olarak ele almıştır. Bu fassta temenni ve kuruntuyla ilgili sözleri de cinlerin ve insanların, insanların göğüslerine vesvese vermelerine münasiptir. Bu vesveselerin en tehlikelisi ölümden sonra dirilişi, rasulleri ve ahiretteki cezayı inkar etmektir. Bu yüzden Halid (a.s), ölümünden sonra berzahi nübüvveti izhar etmek, ve kavmini, vaat edilen, Fatihatu’l kitab sahibi son Rasulü tasdik etmeye hazırlamak suretiyle bu vesveseyi iptal etmek istemiştir. Fatihatu’l Kitab (Fatiha suresi) bir sonraki fass olan efendimiz Hz. **Muhammed**’in (s.a.v) Fassının suresidir. Şeyh, buna şöyle işaret etmiştir: “Bil ki, Allah onu alemlere rahmet olarak göndermiştir.” Bu, “*Alemlerin rabbi olan Allah’a hamdolsun.”* ayetine yönelik bir işarettir. Yine bu surenin cem ediciliğine ve namazla ilişkisine ve Muhammedi Fassı destekleyen “el-Cami” ismine işaret etmiştir. Bu amaçla Fassın sonlarında “cem” lafzını tekrarlamıştır. Diyor ki: “Cemaatle namaz kılmak için gelen, ama cemaati kaçıran kimseye cemaate katılan kimse kadar sevap vardır… Çünkü amel ile niyeti cem etmişlerdir… Böylece iki şeyi cem etme makamı onun için sahih olur ve iki ecir kazanır.” Burada “Fatiha” suresinin ilk yarısında Hakkın emrini, son yarısında da kulların emrini cem etmesine işaret ediyor. Cem edicinin iki şey arasında vasıta oluşuna da şu ayette işaret edilmiştir: *“Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.”* Tıpkı efendimiz Hz. Muhammed’in Hakkın ve halkın suretini cem etmesi gibi.

27: Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) Fassı suresi

Bu sure "Fatiha" suresi ve "tekrarlanan yedidir" (es-Seb'ul mesani):

"Fatiha" suresi ile efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) arasındaki belirgin ilişki bilinmektedir. Nitekim hadiste Rasulullah'ın (s.a.v), diğer rasuller içinde kendisinin varlığını ona tahsis ettiği, onun arşın altındaki bir hazineden nazil olduğu belirtilmektedir. Şu ayetten maksat da budur: *"Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'an'ı verdik."* (Hicr, 87)

Şeyh, yazılarının bir çoğunda bu ilişkiyi vurgulamıştır. Örneğin "ba" harfi ile ilgili kitabında "Fatiha"nın Besmelesi ve Besmelenin başındaki "ba" harfi ile Muhammedi makam arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Futuhat'ın Besmeleyi ve Fatihayı konu edinen beşinci babında şunları söylüyor: "…Sen bizim için tekrarlanan yedisin. Yalan yok o efendimize tahsis edilmiştir." "el-İsra" adlı kitabının "surelerin girişlerinin sırlarının münacatı" babında ise şunları söylüyor:

"Onların -yani rasullerin- Fatiha'dan bir nasipleri yoktur. Ona isabetli bir ok da atmış değildirler. Bütün yüce rasuller içinde efendimiz Hz. **Muhammed**'e (s.a.v) tahsis edilmiştir. Rasulullah'a (s.a.v): Ne zaman nebi oldun? diye sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: **Ben nebi iken Adem henüz su ile balçık arası bir şeydi."** Bu sözünden maksat da budur. Çünkü Rasulullah (s.a.v) nebilerin anahtarıdır. En cami varlık onun içindir ve o en erişilmez makama tahsis edilmiştir: **"Bana kelimeleri cem eden verildi."…**

Bu yüzden Şeyh, bu Fassı "Adem henüz su ile balçık arasında bir şey iken o nebiydi." sözüyle açmıştır. Bu, Rasulullah'ın (s.a.v) Fatihasına, cemliğin kemaline tahsis

edilişine yönelik bir işarettir. Çünkü Rasulullah’ın (s.a.v) hakikati varlık kitabının anasıdır, tıpkı Fatiha suresinin Kur’an’ın anası olması gibi. Şeyh, Futuhat’ın Fatihanın menziliyle ilgili 383. babının başlığını “Muhammedi azametleri cem edici azamet menzili” şeklinde belirlerken Fatiha suresinin cem ediciliğine işaret etmektedir. Yani sayısı 114 olan Furkan sureleri arasında dağılan hususları cem etmiştir. 114 bu fassa hakim olan el-Cami isminin rakamsal değeridir. 559. babın bölümleri kapsamında bu menzilin başlığını “faydalı şeyleri cem edici huzur” şeklinde belirlemiştir (c.4, s. 406). Şeyh’in bu cem edicilikle ilgili değerlendirmeleri için bkz. Tirmizi’nin 134. sorusuna verdiği cevap. Soru şöyledir: “Ümmül kitabın tevili nedir? Çünkü yüce Allah, onu bütün rasullerden saklamış ve bu ümmete tahsis etmiştir.”

Şeyh, bu Fassı, üçlü teklikle ilgili bir açıklamayla başlatıyor. Çünkü “Fatiha” suresi üç kısımdır. Çok kere Şeyh, bu özelliği vurgulamaktadır: “Birinci yarısı Allah içindir, ikinci yarısı kul içindir. İki kısmın ortası ise “*yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz.”* ifadesidir. Şeyh, Futuhat’ın 5. babında şunları söylüyor: “ O tekrarlanan yedi ve yüce sıfatlara sahip Kur’an’dır. Varlıkta birde ve birde zuhur etmiştir. Bir huzurda fert, bir huzurda da cemdir. Besmeleden “din günü…” ifadesine kadar ferttir, “ihdina=bizi ilet” ifadesinden “dallin” ifadesine kadar da cemdir. “*yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz. ”* ifadesi ise ikisini de şamildir… Aynı şekilde “et-Tenezzülatu’l mavsıliye” kitabının “Fatiha ile sure arasındaki farkın sırlarını bilme” babında Şeyh, şunları söylüyor: “…Bil ki, Fatihanın iki tarafı ve ortası, iki önerme ve rabıtası vardır.” Bu üç özelliğe “Kur’an’ın insan alemine işareti” kitabının başlarında işaret ederek şöyle der:

“Beni an zamanında yürüttü. Derken anda indirdi beni. Bana dedi ki: Düşün. İlahi isimleri mazide gördüm. Kevni

isimleri ise gelecekte gördüm. Hali istedim, kendimi onda buldum. Ondan yardım istiyordum, beni hidayete erdirmesini diliyordum. Böylece benim vasıtamla kevni ve ayni taraflarım cem oldu. Bu, benim yardım görmem ve korunmamdı…"

Fatihanın Fatihası Besmelesi olduğu için Besmele de "Allah, Rahman ve Rahim" şeklinde üç ana ismi ihtiva etmesi hasebiyle üçlüdür. Besmelenin anahtarı "bism" kelimesidir. Şeyh, Futuhat'ın 5. babında Besmelenin üçlü yapısını vurgular ve şöyle der: "… Yani Rahman, Rahim Allah'ın ismiyle alem zuhur etti. Özellikle üç ismi zikretmiştir, çünkü hakikatler bu sonucu verir… Alem bu üç isimle tamamlanmıştır. Alem toplu olarak "Allah" ismiyle, tafsili olarak da Rahman ve Rahim isimleri ortaya çıkmıştır."… "Böylece üç tür "ba" harfinde belirmiştir: "Ba"nın şekli, noktası ve harekesi üç alem içindir. Dolayısıyla alemde bir tür vasıta vehmedildiği gibi, "ba"nın noktası için de böyle bir durum tasavvur edilebilir. Buna göre "ba" harfi melekuti, noktası ceberuti ve harekesi de mülk ve şehadet alemindendir…" Biz bu ibareleri, Şeyh-i Ekber'e göre Besmele ve Fatiha'yı ele aldığımız uzun ve özel bir bölümde açıkladık… Şeyh, şunları söylemektedir: "…bil ki, "bism"deki her harf alemlerin tabakaları üzere üçlüdür…"

Ardından Şeyh "dünyanızdan bana üç şey sevdirildi." Kadınlar, güzel koku ve namaz."hadisini ayrıntılı olarak ele almaya başlıyor. "Besmeledeki "er-Rahim" ismi kadınlara yöneliktir. Çünkü "rahim" sadece onlarda vardır. "er-Rahim" ismi Besmelenin sonunda yer alır. Şeyh, buna da şöyle işaret eder: "burada yüce Allah, kadınları son olarak kendisinden var edişini gözetmiştir. Çünkü kadın anlamında en-nisa kelimesinin türediği en-nis'eh gecikme anlamına gelir." Sonra Şeyh, kadınları külli tabiata benzetir. Çünkü külli tabiat, bütün kainatın en büyük rahmidir. Bu hususu da "şeyh-i

ekber'de tabiat" konusunu ele alırken özel bir husus olarak açıkladık.

Şeyh'in "Rasulullah (s.a.v) rabbine yönelik en büyük ve en kapsamlı delildi. Çünkü ona kelimeleri cem eden verilmiştir. Kelimeler ise Adem'e öğretilen isimlerin müsemmalarıdır. Dolayısıyla üçlülüğü delile benzemektedir…" "İnsanın kendisini bilmesi, rabbini bilmesinin ön koşuludur. Çünkü rabbini bilmesi kendisini bilmesinin neticesidir." sözü, "er-Rahim" isminin bir açıdan efendimiz Hz. Muhammed'le (s.a.v) ilişkisine, bir diğer açıdan da kadınlarla ilişkisine yönelik bir işarettir. Şeyh, çok kere, insanın rabbini bilmesinin aracı olan nefisle kadını birlikte zikreder. Örneğin Futuhat'ın 69. babında (c.1 s. 408) şunları söylüyor: "Kadın nefistir. Bu yüzden nefsani bütün düşünceler avret mahiyetindedir." Sonradan olmalarına rağmen kadınları önce zikretmiştir, çünkü nefsi bilmek rabbi bilmekten önce gelir. Bu, delilin medlulden önce gelmesine benzer. Rabbine yönelik en büyük ve en kapsamlı delil efendimiz Hz. Muhammed'dir (s.a.v). Çünkü onun (s.a.v) nefsi cem edici külli nefis, aklı, ilk yaratılan ve Allah'a ilk ibadet eden akl-ı evveldir. Yüce Allah ona (s.a.v) hitaben şöyle buyurmuştur: *"De ki: Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, elbette ben (ona) kulluk edenlerin ilki olurdum!"* (Zuhruf, 81) Burada çocuğun nasıl Rahman ile irtibatlandırıldığını görüyor musunuz? Çünkü çocuk "rahim" ile ilintilidir. Muhammedi külli nefis ile cüzi nefislerdeki mazharları arasındaki bu alakaya kadınlarla işaret edilmiştir. Şeyh diyor ki: "Onlara karşı şefkatli ol, çünkü bu davranış, küllün kendisinden olan bir parçaya şefkat göstermesidir."…

Şeyh'in bu fassta kadınlarla ilgili olarak ortaya koyduğu bütün açıklamalar Besmeledeki "er-Rahim" ismi desteklidir. Yine Adem'le (a.s) ilgili sözlerinin de kaynağı besmeledir. Nitekim Şeyh, Futuhat'ın 5. babında bu hususta şöyle demiş-

tir: "er-Rahim' Hz. Muhammed'in (s.a.v) sıfatıdır. Yüce Allah onunla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."* (Tevbe, 128) Varlık, Hz. Muhammed'le (s.a.v) kemal bulmuştur ve Besmele de er-Rahim ismiyle tamamlanmıştır. Besmelenin tamamlanmasıyla da yaratılış ve yoktan var ediş tamamlanmıştır. Rasulullah (s.a.v) akıl ve nefis olarak varlığın başlangıcıdır. Dolayısıyla "er-Rahim" efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v)dir, "bism" ise babamız Adem'dir (a.s)… Çünkü Adem (a.s) isimlerin taşıyıcısıdır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti."* (Bakara, 31) Hz. Muhammed (s.a.v) ise Adem'in (a.s) taşıdığı bu isimlerin anlamlarının taşıyıcısıdır ki bundan maksat da Rasulullah'ın (s.a.v) "bana kelimeleri cem eden verildi" hadisinde işaret ettiği kelimelerdir.

Şeyh'in "böylece hakk, erkek ve kadın üçlüsü zuhur etti." sözünde, besmeledeki üç isme yönelik bir başka işaret vardır: Allah hakdır, Rahman ismi erkeklere yöneliktir. Çünkü yüce Allah, Adem'i Rahman sureti üzere yaratmıştır. Er-Rahim ismi de "rahim" sahibi kadına yöneliktir.

Şeyh'in fiil, infial ve faal iradi yöneliş ile ilgili sözlerinin kaynağı Besmelenin varlık içindeki faaliyetidir. Besmele, Şeyh'in bir çok yazısında söylediği gibi, arif için Hakk'ın "kün" sözü mesabesindedir. Özellikle Fatiha suresinin başındaki Besmele. Örneğin Şeyh, Tirmizi'nin 154. sorusuna verdiği cevapta şunları söylemektedir: "Besmele, Fatiha suresinden bir ayettir. Etkinliği, faaliyeti de buradan gelir, diğer surelerin başlarındaki Besmelelerden değil. İnsanların yanında da buna ilişkin bir bilgi de yoktur. Kainatın mutlak olarak etkilendiği Besmele Fatiha suresinin başındaki Besmeledir, diğer surelerin başlarındaki Besmeleler ise özel hususlarda etkindirler."

Şeyh "Fatımalar ve Zeyd çıktılar." örneğini hatırlatır. İfadede geçen Fatımalar kelimesinin orijinali "fevatim"dir. Bu kelime Fatıma'nın çoğuludur. Bu ise "babasının anası" künyesiyle anılan, Rasulullah'ın (s.a.v) kızı Fatımetu'z Zehra ile en büyük kevni rahim makamı, yani külli tabiat ya da varlık suretlerinin anası, rahmani nefesin tecelligahı ve Besmelenin ".a"sının noktası olarak sembolize edilen Muhammedi hakiki unsur arasındaki remzi alakaya işaret etmektedir. Şeyh ile en büyük ana Fatıma arasında sağlam ve köklü bir alaka vardır. Buna Futuhat'ın Fatihanın menziliyle ilgili 383. babının sonunda şöyle işaret etmiştir: "Bu, garip ve acayip bir menzildir. Başı tümünü içerir. Tümü de bütün menzilleri kapsar. Bu menzili tahakkuk eden bir tek kişi gördüm. Velayetinde kemale ermişti. Bu şahısla İşbiliye'de karşılaştım ve o bu menzilde iken onunla arkadaşlık ettim. Ölünceye kadar da bu menzilde kaldı. Allah rahmet etsin." Bu şahıs, Fatiha suresiyle tasarrufta bulunan Fatıma bint ibn el-Müsenna'ydı. Şeyh'e "ben senin ruhani annenim." derdi. İbn Müsenna'nın kızı, "tekrarlanan yedi fatiha" gibiydi. O, Allah'ın kelimesi Ruhullah'ın (İsa) (a.s) anası Meryem gibi, külli-cemedici ana "babasının anası" Fatıma'nın (a.s) makamının varisiydi. Bu yüzden Şeyh'in, Futuhat'ın 5. babının başlarında Fatiha ilgili olarak şöyle dediğini görüyoruz: "…Fatiha, Kur'an'ın anasıdır (Ümmü'l Kur'an). Çünkü ana var olma mahallidir. Fatiha'da mevcut olan ise Kur'an'dır. Kur'an, ana olan Fatiha'da faal olan mevcuttur. Ana külli cem edicidir ve Fatiha ise kitabın anasıdır ki Allah katındadır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Bütün kitapların aslı (anası) onun yanındadır."* (Ra'd, 39) İsa'ya ve Meryem'e (a.s) bakın. Var edilişin faili, maddi hislerinin görmeye alışık olduğunu nasıl gösteriyor. Aslında İsa anadır ve "katımdaki" Kitab, Kur'an'ın anası ise Meryem'dir (a.s). Bu inceliği aklından çıkarma."

Şeyh, "er-Rahim" isminden destekli kadınlarla ilgili sözlerini tamamlayınca, "er-Rahman" isminden destekli "güzel koku" konusuna geçiyor. Bu bağlamda güzel-temiz ile pis arasındaki ilişkiye değiniyor. Çünkü Rahman, temiz olan sağ ehlini de pis olan sol ehlini de kapsar. Onun rahmeti her şeyi geçmiştir. Ama Rahim ismi sadece mutlulara özgüdür.

Sonra Şeyh, cem edici "Allah" isminden destekli, göz aydınlığı namaz konusuna geçiyor ve bu ibadete şöyle işaret ediyor: "Allah'ın en büyük zikri ondadır." Yani namazdadır. Ardından Şeyh, üç hareketten söz ediyor: "İnsana ait olan ve Allah ismine münasip doğrusal hareket. Hayvana ait olan ve rahman ismine münasip afaki hareket. Çünkü Rahman su üzerine serilmiş arşa istiva etmiştir. Ve bitkiye ait olan ve rahim ismine münasip ters hareket. Çünkü rahim, rahmetiyle aşağıya tarafa eğilir…

Şeyh, Fassı hamd kavramına ilişkin bir açıklamayla tamamlıyor. Çünkü Fatiha, Hamd suresidir. Bu da övülmüş makamın (makam-ı mahmud) sahibi Ahmed'e hastır. *"Onların dualarının sonu da şudur: Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."* (Yunus, 11)

Şeyh'in bu son (hatem) fassta başlatıcı Adem'den söz etmesi, Fusus dairesinin sonun başına dönmesine yönelik bir işarettir. Adem (a.s) Fassı ilk akıl ile ilgilidir. Bu Muhammedi fass ise insan mertebesine dönüktür. Şeyh, bu ikisi ile ilgili olarak Futuhat'ın 7. babında şunları söylüyor:

"Dairenin başlangıç noktası, ilk aklın varlığıdır… mahlukatın yaratılışının son halkası ise insan cinsidir. Böylece daire kemale ermiştir. Dairenin sonunun başına bağlanmasıyla dairenin tamamlanması gibi insan da akla bağlanmıştır. Dairenin iki ucu arasında ise Allah'ın yarattığı her şey yer alır…"

Fasların Nebileri

Burçlar, Aylar ve Fatiha Uyumluluğu

Nebiler ile felek menzilleri arasında münasebet olduğu gibi, onlarla on iki burç arasında da münasebet vardır. Şeyh, Tirmizi'nin 144. sorusuna verdiği cevapta bu münasebete değinmiş ve "on iki nebi benim ümmetimden olmayı temenni etmişlerdi." hadisiyle ilgili olarak şöyle demiştir:

"Bu on iki nebi geceleyin doğmuşlardır, ölünceye kadar oruç tutmuş ve ömürlerinin çok uzun olmasına rağmen iftar açmamışlardır. Bunu da Hz. Muhammed'in (s.a.v) ümmetinden olmayı istedikleri, arzuladıkları ve umdukları için yapmışlardır. Temenni ettikleri kendilerine verilmiştir. Yüce Allah, en uzak feleği on iki burç yaptığı gibi onların sayısını da on iki yapmıştır. Bu burçların her birinden bu on iki nebiden biri doğar ki böylece her mertebe ez-Zahir isminden kaynaklanmış olarak Muhammed (s.a.v) ümmetinden olma temennisi olmuştur. Böylece onunla kendileri için hasıl olan el-Batın isminden hasıl olanları cem etmişlerdir."…

Şeyh, Futuhat'ın 463. babını, alemin eksenini ve Muhammed ümmetinin merkezini oluşturan on iki kutbun bilinmesine tahsis etmiştir. Her bir Kutbun belli bir burcu vardır ve makamına münasip Nebinin izindedir. Bir suresi vardır ve bu sureden destek görmektedir. O halde bu nebiler hakkında bilgi vermemiz yerinde olur. Bu nebilerin izinde giden kutupları da parantez içine alıyoruz:

Nuh'un suresi "Yasin"dir. Onun kalbi üzere olan kutup da ahir zamanda zuhur edecek İmam Mehdi'dir (a.s).

İbrahim'in suresi "İhlas",

Musa'nın suresi "Nasr",

İsa'nın suresi "Kafirun",

Davud’un suresi “Zilzal”

Süleyman’ın suresi “Vakıa ve Mücadele”,

Eyyub’un suresi “Bakara”,

İlyas’ın suresi “Al-i İmran”,

Lut’un suresi “Kehf” suresidir. Onun kalbi üzere olan kutup, nüzul edeceği sırada İsa’yı görür. İddiasına göre decall’ı o öldürecektir. Bu kutup Hızır’dır. Güç ve kuvvet dolu bir genç suretinde ona görünür.

Hud’un suresi “En’am”,

Salih’in suresi “Taha”dır. Onun kalbi üzere olan kutup ise kutupların en şereflisidir. Çünkü suresi, mutluluk aleminde surelerin en şereflisidir. Hak teala bu sureyi cennette vasıtasız olarak kullarına okur.

Şuayb’in suresi de “Mülk” suresidir.”…

Burçlarla aylar arasında münasebet olduğu için nebilerle kameri aylar arasında da münasebet vardır. Şeyh, 90. bab’da şunları söylüyor: “Bize göre ayların en üstünü Ramazandır. Sonra Rebiülevvel, sonra Receb, sonra Şaban, sonra Zilhicce, sonra Şeval, sonra Zilkade, sonra Muharrem gelir. Kameri ayların faziletine dair ilmim burada son buldu.” Futuhat’ın 12. babında ise şunları söylüyor: “Nebilerden dördü zaman olarak haram (dokunulmaz)dır: Hud, Salih, Şuayb (a.s) ve Hz. Muhammed (s.a.v). Zamandan da dört haram ay vardır: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb…”

Şeyh, Futuhat’ın 371. babının 3. faslında bu burçlarla ilgili olarak şunları söylüyor:

“Her burca bir melek yerleştirilmiştir. Bunlar, cennetlikler için dünyalıların unsurları konumundadırlar. Kimi su, kimi toprak, kimi hava ve kimi de ateş menşelidir. Cennette mey-

dana gelen şeylerin tümü bunlardan meydana gelir."... "Bu yüzden İmamiye mezhebi on iki imam inancını benimsemiştir. Çünkü bu melekler, ihataları altındaki alemlerin imamlarıdırlar. Bu on iki meleğin menzilleri değişmediği için de İmamiye mezhebi imamların masum olduklarını söylemişlerdir. Ama onlara desteğin bu mekandan geldiğinin farkında değildirler. Mutlu olduklarında, kendilerini bu sonlu ve aşamadıkları feleğe getiren hüküm ve kazadan sonra ruhları bu miraçlara sirayet eder. Çünkü ondan başkasına itikat etmezler. Bunlar on iki adet olsalar da dört mertebededirler. Çünkü arş, dört direğe ve dünya, berzah ve ahiretten ibaret üç menzile dayanır. Ortada bir dördüncüsü yoktur.

Bu her üç menzilin de dört menzili vardır ve bunların söz konusu menzillerin ehli üzerinde hükümlerinin bulunması kaçınılmazdır. Üçü dörtle çarptığımız zaman on iki felek elde etmiş oluruz. On iki burç da buradan gelir."

Futuhat'ın "Müminun" suresiyle ilgili 361. babında ise şunları söylüyor: "Yüce Allah, bu burçların, semalarının ihatası altında bulunan alem üzerinde etkilerinin bulunmasına hükmedince, insanın yaratılışına bu etkiyi kabul edecek on iki kabiliyet yerleştirdi. İnsanlar bunlarla kamil olarak zuhur eder." Sonra Şeyh, bu etkileri ayrıntılı ve kafi derecede açıklamaktadır.

Öte yandan bu etkilerin ve bu imam kutupların on iki hazinenin anahtarlarıyla da ilişkisi vardır. Şeyh, Futuhat'ın "Maide" suresinin menziline mahsus 379. babında bu anahtarlardar söz eder ki "Maide" suresinde "*Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden on iki de başkan göndermiştik."* (Maide, 12) ayeti yer almaktadır. Şeyh, yüce Allah'ın Rasulullah'ın (s.a.v) vitir namazının rekatlarından yarattığı on iki ruhani adamın isimlerini zikre-

der. Her rekat bir adam içindir. Şeyh, onlar hakkında özetle şunları söyler:

“Bil ki, on iki (12), basit (asal) sayıların sonuncusudur: parmaklar dokuz tanedir ve boğumları da üçtür. Her birinin ancak kendisine ait olan ilahi bir sahnesi vardır. Her birinin Allah’ın kullarından bir adamı vardır ve bu sayının hükmüne de sahip olur. Dolayısıyla bunlardan birisi sayı değildir. Bu yüzden Rasulullah (s.a.v) vitir namazını on bir rekat olarak kılardı. Her rekattan ümmetinden bir adam neşet ederdi ve bu adam Rasulullah’ın (s.a.v) bu rekattaki kalbi üzere olurdu. On ikincisi ise, onları cem edendir ve o, onların tümünün zahir ve batındaki hakkıdır. Bilir, bilinmez ve ilk birdir. Bu on iki adam, alemin suretlerinde gizlenen irfan hazinelerini çıkarırlar. Bu hazineleri ilk bir vasıtasıyla çıkarırlar. Çünkü o, insanlar içinde tevhidi ve ibadeti en iyi bilendir. Daima Allah ile zati bir münacat halindedir. Bir sayısının diğer sayılarla her zaman beraber olması gibi. Belki de sayıların suretlerinden dolayı Rasulullah (s.a.v) vitir namazını on bir rekat olarak kılmıştır. Çünkü onların suretleri Rasulullah’ın (s.a.v) batınındaydı. Adem (a.s), henüz su ile balçık arası bir varlık iken Rasulullah (s.a.v) nebiydi. Rasulullah (s.a.v) maddi bedeniyle zuhur edince bu manevi suretler ona eşlik ettiler. Bu yüzden gayp ile münasebeti açısından bedenini geceleri kaim kıldı. Zahirine da on bir rekat namaz hükmünü verdi. O, hem hükmeden hem hükmedilen olarak vitir kılıyordu. Dolayısıyla bu hükmetmek de hükmedilmek de ondandı. “onda neşet edin, onda zuhur edin, onun üzerinde iki farklı cihetle hükmedin.”…

Bir günde kılınan beş vakit farz namazların rekat sayısı 17 dir. Bu sayı, 11 rekat vitirle birlikte 28 eder. Her rekatin Fusus nebilerinden biriyle ve varlık mertebeleriyle özel bir münasebeti vardır. İsimleri üzerinde düşündüğümüz zaman

da esma-i hüsnadan kaynaklandıklarını görürüz ki Rasulullah'a (s.a.v) ümmül kitabın (Fatiha) eksenini de esma-i hüsna oluşturur. Rasulullah "Adem henüz su ve balçık arası bir varlık iken ben nebiydim" makamından dolayı Fatihaya tahsis edilmiştir ve Fatiha da Arşın altındaki bir hazineden nazil olmuştur. O halde bu on iki adamın isimlerini Fatiha'dan bu isimlere münasip olan yerleri zikredelim:

Abdulkebir (Allahu ekber, bismillah)/Abdulhamid (elhamdulillah)/Abdurrahman ve Abdurrahim (er-Rahman er-Rahim)/Abdulmu'ti (iyyake nestain)/Abdulmümin (sırate'l müstakim sıratellezine en'amte aleyhim)/Abdulmelik (meliki yevmiddin)/Abdulhadi (ihdinas sirate'l müstakim)/Abdu rabbih (rabbil alemin)/Abdulferd (iyyake na'budu ve iyyake nestain)/Abdullah (bismillah, elhamdulillah)/Abdulmücib (amin)/…

Bazı kitaplarında Şeyh Kur'an, İnsan-i kamil, Muhammedi Hatem ve Ümmül Kur'an Fatiha arasındaki sağlam bağdan söz eder. Örneğin ilk fass olan Ademi Fassın sonlarında şunları söyler: "Bu kitapta bu hükümle ilgili olarak anlattıklarımı ümmül kitabda sabit olduğu kadarıyla sınırlandırdım." Dolayısıyla Fusus, Ümmül kitabın bazı hakikatlerinin tafsilatından ibarettir. Futuhat'ın "Fatiha"nın menziline mahsus 383. babında, yüce Allah'ın varlığı Fatihanın hakikatleriyle muhafaza ettiğini açıklar. Bu hakikatlerin hükümleri on dört tanedir ki yedinin ikiyle çarpılmasından elde edilmiştir. Çünkü Fatiha, seb'ul mesani (tekrarlanan yedi) ve azim Kur'an'dir. Her hükmün bir adamı vardır ve bu adam o hükmün her zaman dilimindeki mazharıdır. Bunların toplamı da kutup, iki imam, dört evtad ve yedi abdaldan ibarettir. Abdalların her birinin bir iklimi, evtaddan her birinin bir ciheti, iki imam için gayp ve şehadet alemi vardır ve bunların tümü de kutupla korunur. Kutup 14 nebinin kalbi üzeredir. Bu nebiler şunlardır: Adem,

İdris, Nuh, İbrahim, Musa, Yusuf, Hud, Salih, Musa, Davud, Süleyman, Yahya, Harun, İsa ve Muhammed (s.a.v)… Bunlara yönelik ilahi isimler de şunlardır: Allah, Rab, Hadi, Rahim, Rahman, Şafi, Kahir, Mumit, Muhyi, Cemil, Kadir, Halık, Cevad, Muksit… Bu ilahi isimlerin her biri bir nebinin kalbine bakar, her bir nebi bu on dört varisten birine feyiz verir. Bu on dört varisin her birine de daha önce zikredilen bazı surelerin başlarındaki on dört harfler yönelir. Bunlar da "lam-elif"le birlikte 21 harften meydana gelen Fatihada toplanmıştır. Fatihanın kelimelerinin sayısı da 25 tir. Bu da isimlerin Kur'an'da zikredilen nebilerin sayısına eşittir. Bu sayı ise 5 sayısının kendisiyle çarpılmasıyla elde edilir. 5 ise Şeyh'in tabiriyle kendini ve başka sayıları muhafaza eden bir sayıdır. Besmele ile birlikte Fatihanın kelime sayısı 29 eder. Bu da menzillerin veya "lam-elif"le birlikte alfabe harflerinin sayısına eşittir.

Not:

Büyük mağrip hesabına göre -Allah ve Rahman kelimelerindeki med harfi elifin dikkate alınması koşuluyla-Besmelenin sayısal değeri 1028dir. Şeyh, bu rakama büyük önem verir ve çok kere ona işaret eder. Çünkü azamet izarındaki suretlerin sayısıdır." (bkz. Tirmizi'nin birinci sorusuna verdiği cevap.) veya yıldızlarını mevkilerinin sayısıdır. Yani yedi gökle birlikte felek menzilleri dairesinin kısımlarının sayısı: 7+1021=1028… Bu aynı zamanda hayvanlar aleminde bütün harflerin mahreçlerinin sayısıdır (bkz. Akletu'l müstavfiz). 28 ve 1000 sayılarının toplamıdır bu aynı zamanda. Yani sayısal mertebelerin ve harf mertebelerinin sonuncusu. Çünkü son harfin rakamsal değeri 1000dir. Bu aynı zamanda kameri ay hesabıyla bir ay boyunca kılınan beş vakit namazın, vitir namazının ve iki rekat Cuma namazının secde sayısının toplamıdır:

Bir günde 18 rekat namaz kılınır. Yani 36 secde. Bu ise burçların yüzlerinin ya da müşahede makamlarının sayısı kadardır. Bir ayda: 29x36=1044 eder. Bundan bir ayın Cuma namazlarının nakıs secdeleri çıkarılırsa (4x4=16), geride azamet izarı surelerinin sayısı olan 1028 kalır.

Bu hususu zikretmemizin sebebi, Fusus bablarıyla münasebeti olan varlık mertebelerinin korunmasıyla namaz arasındaki ilişkiyi vurgulamaktır. Namaz dini korur, çünkü dinin direğidir. Din ise varlığı korur. Çünkü yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi."* (Müminun, 71) Namazı koruyan ise namazı kılan kamil insandır. Dolayısıyla kamil bir namazla varlık mertebeleri korunur. Bu yüzden Hak teala namazı "hıfz" (koruma) ile birlikte zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Namazlara… devam edin (koruyun)."* (Bakara, 238) Şeyh'in, Fususun kutbu konumundaki Muhammedi hatem Fassını namazla ilgili açıklamalarla bitirmesi de bu yüzdendir. İlginçtir, "el-Hafiz" isminin sayısal değeri 1029 dur. Bu ise, yıldızların konumlarının kısımları nedeniyle kimi zaman 1028 sayısına bedel olarak kullanılır. Nitekim kimi zaman 29 sayısı 28 sayısına karşılık olarak kullanılmaktadır. Küçük mağrib hesabına göre "hafiz=25"dir. Yani 5x5. Daha önce söylediğimiz gibi 5 koruma sayısıdır. Ya da Fatihadaki kelimelerin sayısı veya Kur'an'da isimleri geçen nebilerin sayısıdır (25).

- DÖRDÜNCÜ BÖLÜM -

Fusus'un mihveri konumundaki rakamların delaletleri

28/406/1572

6/10/12/14/19/27/30/36/360/365

Fusus'un zamansal nurlarla, feleki dairelerle, nebi ve velilerin nefesleriyle ilişkisi, bunların sayıları ve Kur'an'da geçen isimleriyle alakası

Niçin Alem 28 mertebeyle sınırlandırılmıştır

Bazı kitaplarında-örneğin Futuhat'ın 21. babında- Şeyh, şunları söylüyor: İcadın (var etmenin) aslının üç mertebesi vardır: İlahi zat, "Kün" sözüyle icada yönelen irade ve "Ol" ve *oluverir*" sözüyle ayni vücudunu izhar ettiği sabit malum. Bu üç mertebe kendisiyle çarpılırsa sıfat mertebesinde zatın hakikatleri zuhur eder. Ki basit sayıların sonu olan 9 sayısı elde edilir. "kün" sözünün 3 ve 9 sayılarıyla ve 9 felekle ilişkisi için bkz. Futuhat'ın 20. babı. İlk dokuz sayının ufuklarda ve enfüste ifade ettiği anlamlar için Futuhat'ın 2. babının 1. faslı, c.1 s. 80-81) 3 sayısının küpü ile, yani sıfatların fiil huzurunda zuhur etmesiyle de 27 sayısı elde edilir. Bu ise en yüce kalemden başlayarak insana kadar varlık mertebelerinin sayısıdır. Böylece ilahi huzur üç hakikatiyle zuhur etmiş olur: zat-sıfat-fiil… Bu mertebelerin zuhur ise Rahman'ın nefesinin varlık mertebeleri aracılığıyla cem edici ve tafsilatını tayin edici hatem olan gayesine kadar tebarüz etmesiyle gerçekleşir ki bu, daha önce söylediğimiz gibi 28. mertebedir.

İnsanın nefesi ile rahmanın nefesinin uyumundan 28 harf ortaya çıkmıştır. Bunlar ise üç mertebeye ayrılırlar: Zati birler mertebesi, sonra sıfati onlar mertebesi ve fiili yüzler mertebesi… ki çokluk sayısı olan 1000 sayısında son bulsun. Maşrık hesabına göre gayeyi ifade eden "gayn" harfinin sayısal değeri 1000 dir. Mağrib hesabına göre çoğalıp genişlemeyi ifade eden "şin" harfinin sayısal değeri 1000 dir. Şu halde maşrıklıların (doğuluların) vardıkları son garbin (batının) "gayn"i, maşrıklıların (doğuluların) vardıkları son ise şarkın (doğunun) "şin"idir. Çünkü süreç daireseldir. (doğuya göre batı, batıya göre doğu uzak sondur).

Öte yandan sayısal mertebeler 12 dir. Bu sayı ise 9 teklerin ve diğer 3 mertebenin (onlar, yüzler ve binler) toplamından ibarettir. 12 sayısı, icadi 3 sayısının ilahi dört rükne (Allah, Rahman, Rab ve Mülk) sirayet etmesiyle elde edilir. Hukemanın "on makulenin dört rüknü" olarak isimlendirdikleri kevni dört rükün şunlardır: Cevher, araz, mekan ve zaman… Bu yüzden varlığı ihata eden felekte 12 burç zuhur etmiştir. Bunların altına da 28 feleki menzil serpilmiştir. Her menzilin harfi ve kendisine uygun sayısı vardır. Dolayısıyla "el-Hay" isminden hararet (sıcaklık) zuhur etmiştir ve el-Murid (irade eden) isminin yönlendirmesiyle kuruluk hali bundan etkilenmiştir. "ilim"den soğukluk zuhur etmiştir, bundan da el-Kadir isminin yönlendirmesiyle ıslaklık hali etkilenmiştir, Bu dört tabiat ve bunlara uygun dört unsur, yani ateş, toprak, hava ve su tertipli bir şekilde, Koç burcundan Balık burcuna kadar dağıtılmışlardır. Nitekim Şeyh, Futuhat'ın 60. babında bu konuyu ayrıntılı olarak açıklamıştır. Sayısal değerleriyle birlikte harfler de "ebced hevez, hutti" tertibiyle, nefesteki yeri itibariyle her harfin lafzi ve rakamsal tabii ayırt ettiricileri ve felekteki yerleri ve burçlarının tabiatları itibariyle her feleki menzilin tabiatının ayırt ettiricileri arasındaki sağlam ve köklü münasebete uygun olarak feleki menzillere dağıtılmışlardır.

Nitekim Şeyh, Futuhat'ın 2. ve 26. babında bu meseleleri uzun uzun açıklamıştır.

İlginçtir, zati birler huzurundan, onlu sıfatlar ve yüzlü fiiller huzuruna geçiş, on sayısının dokuz temel sayıya sirayet etmesiyle elde edilir. Çünkü 10 sayısı 9+1e eşit olması hasebiyle kemal mazharlarını kapsar. Tekliğin ve çokluğun toplamıdır.

Yine 10 sayısı 2+8 den meydana gelir. Bu ise 2+(2+2+2)dir. Yani varlığı ihata eden arşı taşıyan meleklerle birlikte vücidi çiftlerin toplamından ibarettir. (bkz. Futuhat, 13. bab.)

10 sayısı 7+3 ten de elde edilir. Bu ise icad 3ü ile kemal 7sinin toplamıdır.

4+6 da 10 eder. Yani devam 4 ile tamam 6sının toplamı.

5+5de 10 eder. Yani biri zahiri, biri batını koruyan iki 5in toplamı.

10=4+3+2+1 bu da bütün hayatların tamamlığının devamı için lazım olan dört tafsilin toplamıdır.

Bundan dolayı da varlık hakikatlerinin cem edici sureleri de on tanedir ki Şeyh, Futuhat'ın 198. babının Levh-i mahfuz faslında, Futuhat'ın diğer bazı bablarında ve "İnşau'd devair" adlı kitabında buna değinmiştir. Yine insan-i kamil'de "Nur" suresiyle ilgili 360 babında bunun mertebelerini de açıklamıştır. İnsan-i kamil'in "Müminun" suresiyle ilgili 361. babında ise on iki burcun etkilerini ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Bu üç asıldan varlıktaki çok sayıdaki üçlüler zuhur etmiştir. Bunlardan biri, yüce Allah'ın Adem'e (a.s) bahşettiği üç yüz ilahi halktır ki Şeyh, Futuhat'ın 71. babında-oruç babıbunu Ramazanın otuz günüyle her ay tutulan üç gün oruçla irtibatlandırmıştır. Bu babda Şeyh İnsan-i kamil'in mertebesi hakkında gayet parlak bir kaside irad etmiş ve onda acayip

bir vakıadan bahsetmiştir. Bu vakıada kendisine “memsuku’d dar” (evde tutulan) diye seslenilmiştir. İlginçtir ki bu ismin sayısal değeri “dal” harfinin şeddeli okunması suretiyle 406 dir. Bu ise 28 sayısını oluşturan rakamların toplamıdır. Bu da birazdan açıklayacağımız gibi Fususun merkezi rakamlarından biridir.

Fususun Merkezi Sayıları: 406/1572

Fususun büyük kısmı, “**la ilahe illallah**” sözünde temsil edilen tevhidin, “Bismillahirrahmanirrahim”den kaynaklanan rahmetin genelliği ve Fatiha suresinde temsil edilen kamil Muhammedi insanın mertebesi etrafında gelişmektedir. Bu ilişkinin rakamsal mazharı var ki 28 sayısıyla irtibatlı iki eksen sayıda somutlaşmıştır: 406 ve 1572

406 sayısı

Sahih cüzlerinin toplamına eşit ilk tam sayı 6 dir: 1+2+3=6 Bu sayının harfi de lafzi harflerin sonuncusu olan “vav”dir. Bu ise insan nefesinin son aşamasıdır. Tıpkı insan-i kamil’in, şekil verilmesi tamamlanan kevni varlığa üfürülen ruhtan ibaret Rahman’ın nefesinin son aşaması olması gibi. Bu hayatın tamamlığının değeri, tamamlığın “ta”sının sayısal değeridir: 10x40=400… 40 sayısı vemlik “mim”inin değeridir. Yani Muhammedi Fassın harfi. 10 sayısı, bütün menzilleri cem eden Hud Fassının mertebesinin rakamıdır. Daha önce hatem ile Hud ve efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) arasındaki belirgin ilişkiye işaret etmiştik. Fasslarının surelerinin-fili ve Fatiha surelerinin-bütün Fususla birkaç yönden latif ilişkisi vardır… iki sayının toplamı: 6+400=406 dir. Alemin hayatının kemaline ve tamamlığına delalet eder ki ruhu da insan-i kamildir.

Fusus Bablarıyla İlişkisi: 406 sayısı Eşittir:

Bir: yirmi sekiz sayısını oluşturan bütün rakamların toplamına eşittir: 1+2+3+….27+28=406

Yine 28 sayısının bütün toplamlarının toplamına eşittir: 406X10=4060=(1)+(1+2)+(1+2+3)+(1+2+3+4)+…+406

İki: küçük mağrib hesabına göre Fususta geçen yirmi yedi nebinin isimlerinin 28. mertebenin sahibi hatemin toplamına eşittir.

Üç: Yirmi sekiz varlık mertebesini icat etmeye yönelik esma-i hüsnanın sayısına eşittir. Nitekim Şeyh, Futuhat'ın 198. babında bu konuyu etraflıca ele almıştır. Bu isimlerinin her birinin bir Fassı vardır. Bu da küçük maşrık hesabına göre elde edilen bir sonuçtur.

Dört: Şeyh'in her Fassın başlığında tanımladığı gibi küçük maşrık hesabına göre Fusus bablarına hükmeden isim ve sıfatların rakamsal değerlerinin toplamına eşittir.

Beş: Bu kitapta açıkladığım gibi, küçük maşrık hesabına göre Fusus surelerinin isimlerinin sayısal değerlerinin toplamına eşittir.

Altı: Küçük mağrib hesabına göre besmelesiyle birlikte "Fil" suresinin harflerinin rakamsal değerlerinin toplamına eşittir. Bu sure, 10. fass olan Hud Fassına aittir ki felek menzillerinin yirmi sekizincisi buna aittir.

Yedi: Besmele ile ilişkisi: Besmele 19 harften meydana gelir. Tekrarlar kaldırıldığında geriye 10 harf kalır. Bu 10 harfin toplam sayısal değeri de büyük maşrık hesabına göre 406 dir.

"ba, sin, mim, elif, lam, he, ra, ha, nun, ya=2+60+40+1+30+5+200+8+50+10=406

Sekiz: “**La ilahe illallah**” ile ilişkisi:

“**La ilahe illallah**”ı oluşturan harflerin “lam, elif, elif, lam, ha…şeklinde ayrıştırılması ve bu harflerin rakamsal karşılıklarının nefes mahreçlerinin tertibine göre sıralanması (bkz. Aşağıdaki cetvel) ile şu toplam elde edilir:

5(lam)+5 (elif)+2 (ha)=(5X41)+(5+39)+(2X3)=406=14X29

Dokuz: Fatiha ile İlişkisi**:** 406 sayısına 19 sayısını yani, Besmelenin harflerinin sayısını eklediğimiz zaman 425 sayısını elde ederiz. Bu ise küçük maşrık hesabına göre Fatihanın harflerinin karşılığı olan rakamların toplamına eşittir. 425 sayısı ise 17X25 in toplamına eşittir ki bu, günlük farz namazların rekatlarında, yani 17 rekatta okunan Fatihanın kelimelerine eşittir. 17 sayısı da küçük maşrık hesabına göre harflerin sıfatlarının sayısına veya “Ahmed” kelimesinin ya da “Rasul” kelimesinin sayısal değerine eşittir.

On: 406 sayısını Fatihanın kelimelerinin sayısı olan 25le topladığımızda 431 sayısını elde ederiz. Bu ise küçük mağrib hesabına göre Fatihanın harflerinin sayısal değerlerinin toplamına eşittir.

İlginçtir, Fatiha’nın bu hesaba göre rakamsal değeri olan 431 “faraklit” kelimesinin de sayısal değeridir. Bu isim ise bir çok alime göre İsa’nın (a.s) lisaniyle efendimiz Hz. Muhammed’e (s.a.v) işaret etmektedir. Yuhanna İncilinin 15. faslında şöyle deniyor: “Faraklit hakkın ruhudur. Babam onu benim adıma gönderir ve size her şeyi öğretir.” Yüce Allah Saff suresinin 6. ayetinde şöyle buyurmaktadır: *“Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın rasuluyüm, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir rasulu de müjdeleyici olarak geldim, demişti.”* (Saf, 6)

Hicri 3. asırda Müslüman olan Hıristiyan alim ve hekimlerin büyüklerinden biri Ali b. Rebn et-Taberi bu rakamsal değer eşitliğini fark etmişti. Abbasi halifesi el-Mütevekkil'in yakın arkadaşı da olan bu zat kaleme aldığı eserlerinden biri olan "ed-Din ve'd Devle fi isbati nübüvveti'n nebi Muhammed (s.a.v)" adlı eserde şunları söylüyor: " (Faraklita) kelimesinin rakamsal değeri: 80+1+200+100+30+10+9+1=431 dir. Bu ise "Muhammed b. Abdullah en-Nebi el-Hadi" ifadesinin rakamsal değerine eşittir: 92+52+76+67+93+51=431 Ya da "Muhammed rasul habib tayyib" cümlesinin rakamsal değerine eşittir: 92+296+22+21=431…Bu hesaplamada "Allah" ismindeki elif medinin iki elif olarak değerlendirilmesiyle 67 değeri verilmiştir.

Bazen bu isim "bereklit" şeklinde de telaffuz edilir. Bu takdirde küçük hesaba göre değeri 19 dur. Bu ise Besmelenin harf sayısına eşittir. Büyük hesaba göre de değeri 271 dir. Bu ise "Muhammed habibullah el-Mehdi" ifadesinin değerine eşittir: 92+22+67+90… Yine "Faraklit" kelimesinin küçük hesaba göre değeri 25 tir ve bu da Fatiha suresindeki kelimelerin sayısına eşittir.

Diğer Delaletler:

Fusus'ta insan-i kamilin üstünlüğü ve miracı açıklanır. 406 rakamı ise küçük mağrib hesabına göre "Muhammed seyyid" ifadesinin değeridir: 92+314=406…Bu aynı zamanda "mirac Muhammed" ifadesinin de değeridir: 314+92… Buna göre 314 "Rasul" kelimesinin sayısal değeridir. Bu aynı zamanda Bedir savaşına katılanların sayısına ve Muhammed isminin "mim.ha.mim.dal." şeklindeki açılımının sayısal değerine de eşittir.

Fusus babları surelerinin ilk yüce surelerinden birinin ismi olan "el-Fecr" kelimesinin değerine de eşittir. "insan (sin

harfi medsiz) kamil"in değeri de budur. Cuma günü hariç senenin günlerinin toplamı da bu sayıya eşittir.

Cuma günleri de eklenirse-ki senede 52 Cuma vardır-kameri yılın gün sayısı 354 eder. Bu da bize göre 406'ya eşittir. 92 sayısı ise "Muhammed" kelimesinin rakamsal değeridir.

Son olarak 406 sayısı 29x14 işlemiyle elde edilir. Bu ise nurani surelerin başlangıçlarının surelerin sayılarında tekrarlanmamak koşuluyla sayısına eşittir.

Her ulvi, icabi nurani hakikatin onun aksini gösteren selbi, süfli, zülmani bir gölgesi olduğu gibi "Firavun" kelimesinin büyük cümle hesabına göre sayısal değeri 406, küçük cümle hesabına göre sayısal değeri 28 dir.

Not:

Marifet dairesinin kemali, tenzih ve teşbih yaylarının birleşmesinden ibarettir: *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir."* (Şura, 11) Dairenin tenzihi yarısı el-Aziz ismine, teşbihi yarısı da el-Karib ismine yöneliktir. Bu iki ismin büyük cümle hesabına göre sayısal değer toplamı şöyledir: 94+312=406 küçük cümle hesabına göre ise 22+6=28 şeklindedir. Bu anlam ile önceki açıklamalar arasındaki ilişki üzerinde düşünün. (Bu irfani dairenin derecelerinin tafsilatı için bkz. Futuhat'ın 73. babının başlangıcı.)…

Aşağıdaki cetvelle ilgili bir not: İkinci sütunda, maşrık ve mağrib hesabına göre değerleri farklılık gösteren altı harf ile ilgili olmak üzere birinci rakam harfin maşrık hesabına göre değerini, ikinci rakam ise mağrib hesabına göre değerini göstermektedir.

		maşrık	…	…	mağrib	Fil suresi
1	Elif=1	Bedi=14	Alak=11	İlahi=10	Adem=9	Bism=9
2	Ba=2	Bais=15	Duha=17	Nefasi=19	Şit=7	Allah=12
3	Cim=3	Batın=17	Kadr=7	Sübbuhi=25	Nuh=19	Er-Rahman=26
4	Dal=4	Ahir=10	Leyl=7	Küddusi=22	İdris=11	Er-Rahim=21
5	He=5	Zahir=17	Beyyine=13	Müheyyimi=16	İbrahim=16	Elem=8
6	Vav=6	Hakim=15	Tin=10	Hakki=11	İshak=14	Tere=6
7	Zeyn=7	Muhit=22	Fecr=13	Ali=11	İsmail=20	Keyfe=11
8	Ha=8	Şakir=8	Şems=13	Ruhi=17	Yakub=17	Feale=18
9	Tı=9	Gani=7	İhlas=20	Nuri=14	Yusuf=18	Rabbuke=6
10	Ya=1	Mukaddir=11	Fil=12	Ahadi=14	Hud=15	Biashabi=20
11	Kef=2	Rab=4	Kureyş=7	Fatihi=22	Salih=18	El-fil=16
12	Lam=3	Alim=15	Tekasür=14	Kalbi=7	Şuayb=11	Elem=8
13	Mim=4	Kahhar=9	Karia=16	Meliki=10	Lut=18	Yec'al=14
14	Nun=5	Nur=13	Adiyat=18	Kadri=8	Aziz=17	Keydehum=16
15	Sin=6	Musavvir=21	Asr=18	Nebevi=14	İsa=21	Fi=9
16	Ayn=7	Muhiss=21	Hümezze=21	Rahmani=21	Süley-man=17	Tadlil=20
17	Fa=8	Mübin=12	Maun=23	Vücudi=20	Davud=15	Ve ersele=15
18	Sad=9	Kabid=12	Mesed=14	Nefesi=20	Yunus=15	Aleyhim=20
19	Kaf=1	Hayy=9	Şerh (inşirah)=13	Gaybi=5	Eyyub=10	Tayren=13
20	Ra=2	Muhyi=14	Kevser=15	Celali=11	Yahya=10	Ebabil=10
21	Şin=3/	Mümit=13	Beled=9	Maliki=11	Zekeriyya=13	Termihim=20
22	Ta=4	Aziz=22	Nasr=16	İnasi=15	İlyas=9	Bihicaretin=20

23	Sı=5	Rezzak= 11	Zelzele (Zilzal)=25	İhsani=22	Lokman= 14	Min=9
24	Hı=6	Müzill=14	Kafirun= 24	İmami=11	Harun=19	Sıccil=10
25	Zal=7	Kavi=8	Felak=12	Ulvi=17	Musa=14	Fevealehum =30
26	Dat=8	Latif=21	Nas=12	Samedi=18	Halid=14	Keasfin=23
27	Zı=9/8	Cami=15	Fatiha=26	Ferdi=15	Muham- med=20	Me'kul=16
28	Gayn= 1/9	rafi			Hatem=14	
406	toplam	406	406	406	406	406

1572 sayısının delaletleri

Bir: Rahman’ın nefesinin kaynağı “**Bismillahirrahmanirrahim**”dir. Maşrık hesabına göre rakamsal değeri de 786 dir. Nefesin iki merhalesi var: iniş ve çıkış veya yükseliş ve dönüş.

Yüce Allah Secde suresinin 5. ayetinde şöyle buyurmuştur: *“Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.”* (Secde, 5)

Dolayısıyla devrenin 786 sayısının 2 ile çarpılmasına, yani 1572ye eşittir. İlginçtir, 19 sayısının 1553le toplanması da bu sayıya eşittir. 19 sayısı Besmelenin harflerinin sayısıdır. 1553 ise Besmeleyi oluşturan harflerin açılımının toplamıdır:
(ba.sin.mim=213)+(elif.lam.lam.ha=259)+(elif.lam.ra.ha.mim.
nun=588)+(elif.lam.ra.ha.ya.mim=493)=1553

1572 sayısı, büyük mağrib hesabına göre “sırru’l hatem” ifadesinin rakamsal değerine de eşittir. Yine “Enam” suresinin 59. ayetinde geçen “mefatihu’l gayb” kelimesinin değerine de eşittir, küçük cümle hesabına göre değeri “**la ilahe illallah**” –illa kelimesindeki lam harfinin şeddeli okunması şartıyla(ki 33 eder)-ifadesinin küçük cümle hesabına göre elde edilen değerine eşittir.1den 33e kadar ki sayıların toplamı 561 dir. Bu, “en-nefesu’r rahmani” kelimesinin değerine eşittir. Bunun aynadaki yansıması 165 tir. Yani “**la ilahe illallah**” cümlesinin büyük cümle hesabına göre değerine eşittir. 561den 165 çıkarsa 396 kalır. Bu ise 3x132eder. Yani “İslam kalb Muhammed”in sayısal değeridir. Bu ise 6x66ya eşittir. Bilindiği gibi 66 “Allah” lafzının rakamsal değeridir. 396 rakamının aynadaki yansıması 693 tür. Bu ise “tarik sem’ake’n nasiha” veya “nassu hakim lehu sırrun kati” cümlesinde toplanan on dört surenin başlangıç harflerinin sayısal

değerlerinin toplamına eşittir. "Mefatihu'l gayb" kelimesinin nefesi sayısı 131 dir. Bu da "Ya Sin" kelimesinin sayısal değerine eşittir. Yani Rahman'ın Kur'ani nefesi ki merkezini 131 değerine sahip "Selam" kelimesi oluşturur.

Bu yüzden harflerin nefesi hesabına göre 1572 sayısının Fususla doğrudan ilişkisi vardır. Nefesi hesaba göre her harfe nefesin mahreçlerinin mertebelerine göre bir rakam tahsis edilir ki aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir. Örneğin ilk harf olan hemzenin değeri bir, ikinci harf olan he'nin değeri ikidir… değeri 28 olan vav ile son bulur bu nefesi mahreçler…

İki: nefesi hesaba göre 1572, Fusus bablarına uygun varlık mertebelerinin icadına yönelik esma-i hüsnadan yirmi sekizinin sayısal değerlerinin toplamına eşittir.

Üç: Nefesi hesaba göre 1572 sayısı Fusus bablarının nebilerinin isimlerinin sayısal değerlerinin toplamına eşittir.

Dört: Nefesi hesaba göre 1572 sayısı, bu kitapta ayrıntılı olarak açıklandığı gibi Fusus bablarının surelerinin isimlerinin ve Besmelelerinin sayısal değerine eşittir.

Beş: Nefesi hesaba göre 1572 sayısı, "Amin" ile birlikte Fatiha suresinin kelimelerinin sayısal değerlerinin toplamına 10 sayısının, yani tekrarların ayıklanmasından sonra Besmelenin kalan harflerinin sayısal değerlerinin toplamının eklenmesiyle elde edilen sonuca eşittir.

Altı: Nefesi hesaba göre 1572 sayısı, Besmelesiyle birlikte Fil suresinin kelimelerinin sayısal değerlerinin toplamına eşittir. Daha önce de söylendiği gibi Fil suresi menziller feleği mertebesinin ve Hud Fassının suresidir.

Yedi: Nefesi hesaba göre Fatiha suresinin harflerinin sayısal değerlerinin toplamı 1562 eder. Buna tekrarların ayıklanmasından sonra Besmelenin kalan harflerinin sayısal

değerlerinin toplamı olan 10 eklendiğinde 1572 sayısı elde edilir.

Sekiz: "i'l esrari'l hatemiye" (hatemiyet sırlarını anla) cümlesinin nefesi hesaba göre değeri 148dir. Bu, "Fususu'l hikem" ifadesinin nefesi hesaba göre sayısal değerine eşittir. "İ'" kelimesi anlamak anlamına gelen "vaa" fiilinin emir kipidir.

Buna göre 406 sayası, hayatın suretini sembolize ederken 1572 sayısı da kevni hayatın insan-ı kamilden ibaret ruhuyla kaim olmasını sağlayan ilahi sırra delalet etmektedir.

Not:

2+7+5+1=15 sonra 5+1=6=vav. Nefes harflerinin sonuncusu

6+0+4=10 sonra 0+1=1= elif. Nefes harflerinin ilki.

Aşağıdaki cetvel, Besmelenin ve Fil suresinin kelimelerinin sayısal hesabını içermektedir. "Allah, er-Rahman ve er-Rahim" ifadesinde ve "el-fil" kelimesinde "elif" harfi telaffuz edilmediği için hesap edilmemiştir.

Kelamelerin nefesi hesaba göre sayısal değerleri. Her harf için mahreçler-den bir mertebe öngörülmüş-tür					Fil suresi
1	hemze	Bedi=57	Aadem= 46	Alak=23	Bism=73
2	he	Bais=53	Şit=44	Duha=27	Allah=28
3	ayn	Batın=57	Nuh=46	Kadr=39	Rahman=73
4	ha	Aahir=23	İdris=64	Leyl=37	Rahim=70
5	gayn	Zahir=40	İbrahim= 83	Beyyine=53	Elem=41
6	hı	Hakim=50	İshak=33	Tin=43	Tere=33
7	kaf	Muhit=58	İsmail=	Fecr=49	Keyfe=44
8	kef	Şakir=34	Yakub=75	Şems=57	Feale=41
9	cim	Gani=30	Yusuf=84	İhlas=42	Rabbuke=49
10	şin	Mukaddir=83	Hud=47	Fil=49	Biashabi=79
11	ya	Rab=41	Salih=39	Kureyş=43	El-fil=62
12	dat	Alim=54	Şuayb=50	Tekasür=65	Elem=41
13	lam	Kahhar= 27	Lut=57	Karia=28	Yec'al=36
14	nun	Nur=57	Üzeyr=48	Adiyat=51	Keydehum= 65
15	ra	Musavvir=119	İsa=45	Asr=39	Fi=36
16	tı	Muhiss= 52	Süleyman=86	Hümezze=50	Tadlil=67

17	dal	Mübin=78	Davud=63	Maun=73	Veersele=77
18	ta	Kabid=46	Yunus=73	Mesed=64	Aleyhim=56
19	zeyn	Hay=15	Eyyub=66	Şerh inşirah= 29	Tayren=43
20	sin	Muhyi=42	Yahya=26	Kevser=74	Ebabil=78
21	sad	Mümit=83	Zekeriyya=55	Beled=56	Termihim= 100
22	zı	Aziz=52	İlyas=46	Nasr=50	Bihicaretin= 73
23	sı	Rezzak=61	Lokman=62	Zelzele (zilzal)=66	Min=41
24	zal	Müzill=64	Harun=60	Kafirun=91	Sıccil=53
25	fa	Kavi=46	Musa=86	Felak=45	Fecealehum= 79
26	ba	Latif=65	Halid=37	Nas=35	Keasfin=57
27	mim	Cami=40	Muhammed= 75	Fatiha=50	Me'kul=77
28	vav	Refiu'd derecat=145	Muhammed= 75	Bismillahirrah man	
toplam		1572	1572	1572	1572

28 sayısının 7 ve 4 sayılarıyla Ay menzilleriyle ve Nurani surelerin girişleriyle ilişkisi

28 rakamı, 1den 7ye kadarki sayıların toplamıdır (1+2+3+4+5+6+7=28). 4x7 veya 14x2de buna eşittir. Bu rakamların her birinin delalet ettiği bir çok husus vardır.

Öncelikle 7 ilk kamil sayıdır. 28 ise bu tamlığın hakikatlerinin ayrıntılarının toplamından ibarettir. İlk kamil sayı olmanın anlamı, sayıların tümünün anlamının toplamın olmasidir. Çünkü hem çift hem de tek sayılar içerir. Birinci ve ikinci de bundandır. Çift sayıların ilk 2 tek sayıların ikincisi 5le toplandığında 7 sayısı elde edilir (2+5=7). Tek sayıların ilki çift sayıların ikincisiyle toplandığında da aynı sonuç alınır (3+4=7). Yine sayıların aslını oluşturan 1 sayısı, ilk tam sayı olan 6 ile toplandığında da sonuç 7 dir (1+6=7). Bu özellik 7den önce hiçbir sayı için söz konusu değildir.

Ayrıca 7 sayısının kalbi 4 tür. Öncesinde de 3 sayısı vardır sonrasında da. Dolayısıyla 7 sayısı esma-i hüsnanın malum ana isimlerine işaret eder: Hay, Alim, Kadir, Murid, Semi, Basir ve Mutekellim. 4 sayısı, dört ilahi erkana işaret eder: Allah, Rahman, Rab ve Melik. Ayrıca dört zati ihata erkanına da işaret eder: Evvel, Ahir, Zahir ve Batın. İşte bu 7nin bu 4de sirayet etmesiyle 28 zuhur eder ki 28 kevni mertebenin icadına yönelen hakikattir bu. O halde kevnin zuhuru, bu iki sayının örgüsünün sonucudur. Nitekim tabiatta, cisimlerde mekanlarda, zamanlarda, feleklerde ve ilimlerde dörtlü ve yedili türler çoktur ve bilinmektedirler.

Şeyh'e göre 14 sayısı, bir çok anlama delalet eder. Bunlardan biri, Ay menziliyle ilişkilidir. Yani felek dairesinin yarısıyla veya ilahi kabzanın fasıllarıyla ya da bazı surelerin başlarındaki nurani mukataa harfleriyle yahut da harf mertebelerinin büyük kısmında 14. mertebeye sahip "nun" harfiyle alakalıdır. Vacid ve vehhab isimlerinin rakamsal değeri de 14

tür. Sonra hayvanların ve haşerelerin aza ve organlarında 14 sayısının değişik mazharlarını gözlemlemek mümkündür.

Şeyh, Futuhat'ın 198. babının 27. faslında ve 2. faslında özet olarak nurani harfler hakkında şunları söyler:

"Bu harfler, ay menzillerinin sayısına uygun olarak 29 sureye dağılmıştır. 29 feleği ayakta tutan kutuptur. Bu da "Al-i İmran" suresinin başındaki "Elif. Lam. Mim. Allah…" ifadesidir. İman şubelerinin sırları, ancak bu harflerin hakikatlerinin surelerde tekrarlanışlarına göre bilinmesiyle kemal bulur. Bunların surelerdeki tekrarlarının toplamı da 78 dir. Yine Kutubun hilafetinin belirginleşmesi ve naipliğe ehil olması için de yüce Allah'ın onu bu harflerin hakikatlerine vakıf kılmasıyla mümkündür. Bu hakikatlerin 14 olması da icadın hakikatine ve kadim olan zatın ezeli sıfatlarıyla tekliğine dikkat çekmektedir. 8 zatın bilinmesi içindir. 7 bizden olan sıfatlardır. 4 kan, sevda, safra ve balgamdan ibaret birleşik tabiatlar içindir. 12 ise mevcut olarak belirginleşir. İşte bu felekten olan insan budur. Bu harfler meleklerin suretleri ve isimleridirler. Bunları biri okuduğunda bu melekler ona icabet ederler ve onun için bağışlanma dilerler. Bunlar 14 melektirler: Elif. Lam. Mim. Sad. Ra. Kef. Ha. Ya. Ayn. Ta. Sin. Ha. Kaf. Nun…Bu harflerden her birinin zahiri vardır ki suretidir. Batını vardır ve bu da ruhudur. Her harf için kameri aylarda bir gecesi vardır. Ay yörüngesinde hareket edip 14 menzil kat edince her bir harfe suretine göre zatı ve nuru itibariyle iki kuvvet verilir. Menzili ve burcu itibariyle başka iki kuvvet daha verilir. Böylece bu harf dört kuvvete sahip olur. Ay eksilmeye başlayınca, bu harfin ruhaniyeti de alınmaya başlanır ve 28 menzili tamamlayıncaya kadar bu süreç de tamamlanır. Kuvvetler aynı kuvvetlerdir, ama amel aynı amel değildir. İlk yarıdaki zahiri amel menfaatler için, ikinci yarıdaki ameller ise zararın defi içindir…"

Şeyh'e göre otuz derecesiyle ay, kamil kulun sembolüdür. Ki Kur'an'da ondan otuz suret zuhur etmiştir. Bunlar 27 fassta zikredilmiş nebiler ve kamillerdir. Diğer üçü ise Elyesa, Zülkifl ve Hızır'dır. Her zamanda bunların sayısı kadar varisleri olur. Şeytani velayet alanında bunların karşıtı otuz deccal olur. En büyük sonuncuları bir gözü kör Mesih Decall'dir. Bu, Hızır'ı öldürdüğünü iddia eder ve İsa (a.s) da ahir zamanda onu öldürür. Rasulullah'tan (s.a.v) rivayet edilen bir hadiste deccallerin sayısının otuz kadar olduğu belirtilmektedir. Bir başka rivayette bunların sayısının, dördü kadın olmak üzere 27 olduğu belirtilmiştir.

28 sayısının Kamil Kula, Süluk miraçlarına, Kalp derecelerine, Cehennem derekelerine ve Kabenin yüksekliğine ve dördün yedi ile çarpılmasına yönelik delaletleri

Şeyh, Futuhat'ın 71. babında "Kadir Gecesi"nden söz ederken şunları söylemektedir:

"Bil ki, ay hakikat itibariyle kamil kuldur. Allah'ın bir nur kıldığı ve kendi isimlerinden bir isim verdiği ay yörüngesinde hareket edince, maksat yüce Allah'tır, ayın cismi değildir. Çünkü ay cismi itibariyle yüce Allah'ın "Nur" isminin mazharıdır. Böylece kulunun yirmi sekizle sınırlı menzillerinde ayı inşa eder. Sona erince de onu hakiki olarak ay diye isimlendirir. Çünkü seyrini tamamlamış ve başka bir seyre başlamıştır. Aynı durum daimi ve ebedi olarak maneviyat yolunda da gerçekleşir. Çünkü Hakk'ın kainattaki fiili son bulmaz, Allah'ın bekasıyla devamlıdır. Nitekim kul da doksan dokuz ilahi isim menzillerinde seyreder. Bunlardan doksan dokuzuncusu vesiledir ve sadece Hz. Muhammed (s.a.v) içindir. Diğer doksan sekizi bizim içindir. Tıpkı ayın yirmi sekiz men-

zili gibi. Bazıları onu fert insan olarak isimlendirirler. 20 sayısı 100 ün beşte biridir. Çünkü aslında Allah'ın yüz ismi vardır. Bunlardan birini teklik için gizlemiştir. Çünkü Allah tektir, tekliği sever. O ismi gizleyen de tektir, izhar eden de. Biz ayın yirmi sekiz menziline dikkat çektik. Çünkü 28 sayısı 7 ile 4 ün çarpımından elde edilir. İnsanın yaratılışı da hayat, ilim, irade, kudret, kelam, semi, basar olan yedi sıfatla çarpılmış dört karışıma dayalıdır. Bunların birbirleriyle çarpılmasıyla insan olmuştur. Zuhuru ise ancak Allah'ın nur ismiyle gerçekleşmiştir. Çünkü nurun özelliği eşyayı izhar etmesidir. Allah, kendisiyle zahirdir. Dolayısıyla eşya üzerindeki hükmü zatidir. Aynı şekilde (zaman dilimi olarak) ay, ancak ay cisminin seyriyle gerçekleşir. Çünkü ay bir nur olarak menzillerde seyreder. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *"Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik."* (Yasin, 39) Ay, bu menzillerdeki seyrini tamamlayınca artık tahakkuk etmiş bir aydır (zaman dilimi olarak). Bunun dışında ay olarak isimlendirilenler gelince, bunlar ıstılahi anlamdaki isimlendirmelerdir, dolayısıyla bir çelişki söz konusu değildir. Yüce Allah'ın her menzilde bir kulu vardır ve ona "Nur" isminden özel bir hüküm indirir. Biz bu kitapta giren ve çıkan salikin, ayın on dördü gecesinde-yirmi sekiz gecenin tam ortasında yer alan tahakkuk etmiş ayın on dördüncü gecesi- iki sülukü birbirinden salikin vasıflarını zikrederken bu meseleyi açıklamıştık. Sırlar gecesi de ondandır. O gece nur kamil surette görünür. Çünkü iki veçhi vardır ve tecelli de ondan ayrılmayacak şekilde beraberindedir. Bu beraberlik ya sadece bir veçhinde ya da her iki veçhinde geçerli olur. Yani her iki veçhinde artış ve eksiliş suretiyle gerçekleşen bir durumdur. Dolayısıyla zorunlu olarak zatı itibariyle kemal sahibidir. Ama iki veçhesi olması hasebiyle de artar ve eksilir. Bir tarafta artınca öbür tarafta azalır. Bunun, üstün iradeli ve her şeyi bilen Allah tarafından takdir edilen bir hikmeti vardır."

Şeyh, Futuhat'ın 19. babında (c.1 s. 167) batın, zahir, giriş ve çıkış olarak ay menzillerine mutabık süluk menzillerinden söz eder ve şöyle der: "Bütün yükseliş dereceleri eşit düzeyde nebiler, veliler, müminler ve rasuller içindir. Bunlardan hiçbirinin derecesi bir basamak bile diğerlerinden fazla değildir. İlk derece islamdır. İslam ise boyun eğmek demektir. Son derece ise çıkışta fena ve girişte beka bulmadır. Diğer dereceler ise bu iki derece arasında yer alırlar: iman, ihsan, ilim, takdis tenzih müstağnilik, fakirlik, zillet, izzet, telvin, telvinde temkin, çıkıyorsan fena ve giriyorsan beka… Çıktığın her derecede zahirindeki ilmi ve tecelli artışına orantılı olarak batınında eksilme meydana gelir. Bu durum son dereceye ulaşıncaya kadar devam eder. Eğer çıkıyorsan ve son dereceye ulaştıysan, O zahiriyle senin kapasiten oranında senin zahirinde zuhur eder. Halkı içinde Onun mazharı olursun. Ama batınında Ondan hiçbir şey kalmaz. Artık Batıni tecelliler birden senden kesilip zail olurlar. Seni girmeye çağırdığında bu, batınındaki tecellisinin ilk derecesidir. Yani zahirinde eksildiği oranda batınına tecelli eder. Bu durum son dereceye kadar devam eder. Böylece zahirinden eksildiği oranda zahirinde zuhur eder. Bunun sebebine gelince, kul ve rab vücut kemali itibariyle birlikte zail olmazlar, her birinin varlığı kendisinindir. Bu artış ve eksilişe rağmen kul kul olarak ve rab da rab olarak zail olmaz. Zahir ve batında ilim ve tecellilerinin artıp eksilmesinin sebebi budur ve bu terkibin sebebi de budur. Bu yüzden yüce Allah'ın yarattığı, aynında mürekkep kıldığı her şeyin bir zahiri, bir de batını vardır. Mürekkep olmayıp basit olarak duyduğumuz şeyler ise manevi, soyut şeylerdir, bunların ayn olarak varlıkları yoktur. Dolayısıyla Allah'tan başka her varlık mürekkeptir. Bu bilgiyi içinde şüpheye yer olmayan sahih keşif yoluyla elde ettik. Zaten bir varlığın böyle olması da gerekir, çünkü muhtaçlık özelliği ondan ayrılmaz. Bu, zati bir vasıftır. Eğer bunu

anladıysan, biz sana metodu öğretmiş çıkış yolunu sana göstermişiz demektir. Yola gir ve yüksel. Açıkladığımız şeyleri görür, müşahede edersin."

Şeyh, Futuhat'ın 330. babında (c.3, s. 11) ay ile insan-ı kamil arasında ilişkiden söz etmiştir. Bu bab, "Kamer" suresi menzili babıdır. Daha geniş bilgi için söz konusu baba başvurulabilir. Bu mevzuyu 559. babda (c.4 s. 396) "Son Gece dolunaya şefaat eder" başlığı altında özetlemiştir.

Yine Futuhat'ın 400. babının (c.3 s. 567) münazelesi de "Kamer" suresiyle ilgilidir ve başlığı da "bana zahir olandan gizlendim, benim haddimin yanında duranı üzerine doğdum inişleri" şeklindedir. Bu konuyu Futuhat'ın 559. babında (c.4 s. 411) "zahiri ve batını, haddi ve matla'ı cem eden" başlığı altında da özetlemiştir. "et-Teracim" kitabında Şeyh, "Kamer" suresinden olan bu anlama "batın tercümesi" babını tahsis etmiştir. Şeyh, Futuhat'ın 62. babında (c.1 s. 302) 28 sayısının bazı mazharları hakkında konuşur ve şöyle der: " Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır."* (Hicr, 44) Dolayısıyla bu dört mertebenin her biri için cehennemin her kapısından bir cüz ayrılmıştır. Bundan maksat da azaplarının menzilleridir. İblis'in üzerlerine girdiği dört mertebeden ibaret olan bu dört mertebe yedi kapıyla çarpıldığı zaman yirmi sekiz menzil elde edilir. İşte yüce Allah fert insana tahsis ettiği menzilleri de bu özelliğe sahip kılmıştır. Bundan maksat aydır. Onun dışındaki diğer batıp deveran eden yıldızlar ise onda seyrederler ve ona inerler ki varlıkları icat etsinler. Dolayısıyla bu seyir esnasında unsuri alemdeki fiiller meydana gelir. Çünkü bu yıldız dört tabiatla sınırlandırılmıştır. Ki bu da onların zatından ibaret olan yediyle çarpılır ve bundan da üstün iradeli ve her şeyi bilen Allah'ın takdiriyle yirmi sekiz menzili elde edilir. Nitekim şöyle buyurmuştur: *"Her biri bir yörünge-*

de yüzerler." (Yasin, 40) Bu yirmi sekiz menzilde gerçekleşen ilahi gezdirmeden yirmi sekiz harf var olmuştur. Allah kelimeleri bu harflerden meydana getirmiştir. Bunun sonucunda alemde küfür ve iman zuhur etmiştir. Çünkü her şahıs içindeki imanı, küfrü, yalanı ve doğruluğu dile getirmiştir. Böylece kulların kendi lafızları aracılığıyla Allah'ın kulları üzerindeki hücceti ortaya konulmuştur. Ayrıca Allah kulların başına melekler de vekil tayin ederek söylediklerini yazmakla onları görevlendirmiştir. Yüce Allah bu hususa şöyle işaret etmiştir: *"Değerli yazıcılar."* (İnfitar, 11) *"İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın."* (Kaf, 18) Yüce Allah cehennem menzillerinin sayısını yirmi sekiz olarak belirlemiştir. Cehennemin tümü yukarıdan aşağıya yüz derekedir. Tıpkı cennetin dereceleri gibi ki mutlular onlardan inerler. Cehennemin her bir derekesinin de yirmi sekiz derekesi vardır. Yirmi sekiz yüzle çarpıldığında iki bin sekiz yüz menzil elde edilir. Bunların yirmi sekizi bize eşlik etmektedir. Bunlar cehennem menzilleridir ki dört taifenin her birine yedi yüz azap türü düşmektedir. Şu dört taifeyi kast ediyoruz: Kafirler, müşrikler, zalimler ve münafıklar…Buna göre toplam iki bin sekiz yüz azap türü vardır. Aynı şekilde cennetliklere de bu sayıya eşit sevap verilir ki bu sıfatlarına göre belirlenir. Yedi başak bitiren bir tane gibi. Her başakta yüz tane olur. Toplam yedi yüz tane eder. Cennetlikler de dört taifeden oluşurlar: Rasuller, Nebiler, Veliler ve Müminler. Bu dört taifeden her bir sadık için amellerinin karşılığı olarak yedi yüz kat nimet vardır.

Şeyh, Haccın Sırları babında (72. bab) Kabe'nin dört köşesinin etrafında gerçekleştirilen yedi tavaf ile insanın yaratılışı arasındaki ilişkiden ve bütün bunların da namazın merhaleleriyle ve Fatihayla olan ilişkisinden söz eder. (Daha geniş bilgi için adı geçen bölüme baş vurulabilir). Bu babda, Fusus bablarının 27 olan sayısı ile Kabenin yüksekliği arasında

bulunan bir başka ilişkiyi fark ediyoruz. Diyor ki: "Kabenin yüksekliği yirmi yedi ziradır. En üst sıradaki taş birlikte yirmi sekiz zira eder. Her bir zira, ilahi bir emrin miktarıdır ki ancak keşif ehli olanlar bunu bilirler. Bu miktarlar, gezgin iman yıldızlarının kat ettikleri kalp menzilleridirler. Bu iman yıldızlarının seyirleri neticesinde nefiste hadiseler zuhur eder. Tıpkı unsuri alemde hadiselerin izhar etmesi için seyreden yıldızlar ve ay menzilleri gibi. Bu benzerlik harf ve mana olarak geçerlidir." En üst taşın oluşturduğu yirmi sekizinci zira, yirmi yedinci ziradan sonra gelir ki Şeyh-i Ekber kendini en üst sıradaki altın ve ondan sonra gelen gümüş tuğla şeklinde görmüştür. Bu rüya ile ilgili olarak 65. baba (c.1 s. 318-319) bakılabilir.

Şeyh, Fusus'ta "Şit kelimesi"nde bu rüyayı hatem (son veli) olandan başkası göremez der, sonra şu hadisi zikreder: "…bir duvar ören adam gibi. Duvarı tamamlar, ama bir tuğlanın yeri boş kalmıştır. İşte ben o tuğlayım. Benden sonra rasul de gelmeyecektir, nebi de." O halde Fusus bablarının her bir nebisi Kabedeki bir tuğla mesabesindedir. Ki Kabenin yüksekliği de yirmi yedi ziradır. Nebilerin sayısı kadar yani. Son taş zira ise yirmi sekizinci olarak hatem içindir… Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Fusus ile 6/12/36/360/365 sayıları arasındaki ilişki

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere Fusus babları, varlık mertebelerini icada yönelik ilahi isimlerin tertibine tabi olarak düzenlenmişlerdir. Nitekim Şeyh, varlık mertebelerini Futuhat'ın 198. babında ayrıntılı olarak açıklamıştır. Bu mertebeler ve bablar 28 tanedir bunun sebebi de bu sayıyı ayrıcalıklı kılan sırlardır. Bu sırların bazılarını aşağıda zikretmeye çalışacağız (yine de doğrusunu Allah bilir):

Bir: 28 sayısı, on sayıların üçüncü grubunda sekizinci derecededir. Onlu sayılar, birler ile yüzler arasında vasat konumdadırlar. Birler zat huzuruna, yüzler de fiil huzuruna yöneliktir. Onlar ise isim huzuruna yöneliktirler. Çünkü isim, zat ile sıfat arasında vasıta konumundadır. Dolayısıyla icat isimlerinin mertebelerine en uygunudur. İcat ise üçün mertebesiyle bağlantılıdır. Şeyh bu meseleyi, Salih ve efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) fasslarında, Futuhat'ın birkaç babında (21. babda mesela) açıklamıştır. Sekiz, istikrarın ve sebatın kamilliğini ifade eden bir sayıdır. Çünkü sebat ve yaratılışın tamlığının sayısı dörttür. Bunun kamil olması da ikiyle çarpılmasıdır, bu da sekiz sayısıdır. Şeyh'in, Futuhat'ın 13. babında açıkladığı gibi yirmi sekizinci mertebede mülkü taşıyan hamele-i arş meleklerinin sayısı da sekizdir.

İki: 28 sayısının 6-36-360 sayılarıyla ilişkisi

28 sayısı onlu sayıların tam olan tek sayısıdır (yüzlü sayıların tek tam sayısı 496 binli sayıların tek tam sayısı ise 8128dir).

Lafzi harflerin yirmi sekizincisi "vav" harfidir. Bu harfin sayısal değeri 6 dır. Bu ise birli sayıların tek tam sayısıdır. Tam sayı, bölünebildiği bütün tam sayıların toplamına eşit olan sayı demektir. 6=1+2+3 ve 28=14+7+4+2+1

İcadın aslı, Şeyh'in Futuhat'ın 208. babında ayrıntılı olarak açıkladığı gibi altı yöne uygun olarak şu altı ilahi isimdir: Alim, Murid, Kadir, Semi, Basir ve Kail…"Vav" harfi, Şeyh'e göre insan-i kamilin sembollerinden biridir. Çünkü insan nefesinin son merhalesini temsil eder. İnsan-i kamil de rahmani nefesin son aşamasıdır. Bu hususu 198. babda açıklar ve şöyle der: "İnsan varlıkların en kamili, "vav" da harflerin en kamilidir.6 sayısının karesi –yani insan-i kamilin isimler huzurunda tasrifi-36 dir. 1den 36ya kadar olan sayıların toplamı 666 dir yani, 6x111. Bu ise meşhud şemsi kutup sayısıdır.

666 sayısını oluşturan bütün sayıların toplamı 222111 dir. Şeyh'in yanında 36 ve 360 sayılarının büyük önemi vardır. 36 bütün burçların yüzlerinin sayısıdır. Her burcun üç yüzü vardır. Bu ise 7 sema veya bu menzillerde seyreden yıldızlarının sayısı ile birlikte menzillerin sayısı olan 29 un toplamıdır. Burada bir husus dikkatimizi çekiyor "ilah" kelimesinin sayısal değeri 36dir.

"**la ilahe illa**" ifadesinin sayısal değeri ise 99 dur. bu da isimliğin kesretine işaret eder. "**Allah**" isminin sayısal değeri 66dir. "**La ilahe illallah**" ve "**muhammedun rasulullah**" cümlelerinin her biri 12 harften meydana gelmektedir. Bu da 360 dereceleriyle birlikte burçların sayısına eşittir. Kur'an'daki "tehlil" (la ilahe illallah ifadesinin geçtiği yer-ler)yerleri 36 dir. Şeyh "isra" kitabının "en yüce levh münacatı" faslında ve Futuhat'ın 198. babının 9. faslında bu konuya değinmiştir. Diyor ki: " Bu tehlillerde yer alan ilahi isimler, ki Kur'an'da 36 yerden fazla geçmiyor, felek'in on derecesine tekabül eder ve yüce Allah, ruhlar, cisimler, nur ve zulmet alemlerinde varlık türlerini bunların hareketleriyle icat eder. Varlıklar aleminde olan şeylerden bu otuz altısı yüce Allah'ın hakkıdır. Çünkü bu, insanın Kur'an'ı telaffuz etmesiyle de ayniyle meydana gelir. Tıpkı semadan düşen on gibi. Ki "A'la" olarak isimlendirilmiştir: "Ulu rabbinin adını tesbih et." Şu halde tehlil zikrin öşürü ve zekatıdır. Çünkü Allah'ın hakkıdır. Şu halde 360 derecedir."

73. babda Şeyh, tenzih ve teşbih yarım daireleriyle birlikte kemal dairesi hakkında konuşur ve özetle şunları söyler:

"Bu huzur 360 makamı ihtiva eder ki bunlardan 36 tanesi ana makamlardır ve tümü de ed-Dehr isminden olmak üzere şühud ehli için gerçekleşir. Çünkü "Allah dehrdir." Bu sözden bildiğimiz zaman kavramı ve felek dereceleri anlaşılmamalıdır. Biz ed-Dehr isminden ve zamanın zuhur ettiği makamla-

rından söz ediyoruz. Zaman, varoluşsal bir şeyin nispetidir. Bu makamlar, suret üzere yaratılmış olmaları itibariyle zatlarıyla kabul ettikleri zaman şühud ehli için gerçekleşirler. Eğer ona ve kendilerine doğru saparlarsa 18 buçuk makama iniverirler. Eğer sapma artarsa, bunun da yarısına inerler, bu da 9 makam demektir. Son inilecek makam ise 6 dir, yani toplamın altıda biri." Bu söz, uzun bir açıklamayı gerektirir, ama burası böyle bir açıklamanın yeri değildir.

Şeyh, "Yasin" suresi menzili olan 348. babda 360 sayısı ile ilahi isimlerin takdir günleri arasındaki ilişkiyi açıklar ve şöyle der:

"360 günü 1000 sene ile çarptığın zaman elde ettiğin sayı, rab günü için olan takdir günlerinin sayısına eşittir. Sonra bu gün biter ve ardından dehirde rab isminden başka bir isme ait başka bir gün inşa eder. Yine 360 günün 50 bin sene ile çarpılmasıyla elde edilen sayı ilahi isimlerden "zu'l mearic" ismine ait takdir günlerinin sayısına eşittir…"

360 sayısı ile zaman, mekan ve mertebe olarak kendisiyle irtibatlı olan kelimelerin harflerinin sayısal değerleri arasında sağlam bir ilişki vardır:

Zaman itibariyle "asr" kelimesinin sayısal değeri: 200+99+70=360dır. Yüce Allah "Asr" suresinde asra yemin etmiştir ki Şeyh, Futuhat'ta 281. babı ona tahsis etmiş ve babın başında yer verdiği beyitlerde asır (ikindi) namazının, 360 makamla kamil olan şühud dairesine münasip orta namaz olduğunu belirtmiştir. Çünkü ikindi (asır) vaktinin girmesiyle günlük şühud dairesi tamamlanır. Ki güneş göğle (zuhr) teşbihi ile akşam (mağrib) tenzihi arasındaki berzah makamında itidal çizgisine ulaşır.

Şeyh diyor ki:

İkindi namazı ki benzeri yoktur
Çünkü her şey onunla sevgilide düzene girer
O ortasıdır, yuvarlak şeyin
Acayip bir şeyin hasıl olmasını sağlar
Dairenin gördüğün bir ortası yoktur
Öz akıl sahibinin ilminde de iki yanı görülmez

Mekan itibariyle "dereceleri yükselten" (Rafiu'd derecat) isminden er-Rafi ismi, yirmi sekiz mertebenin tertibine yöneliktir.

Daha önce belirttiğimiz gibi Muhammedi hateme özgü olan da 360dır. Çünkü derecelerle birlikte zikredilmektedir. Ayrıca felek'in de 360 derecesi vardır. Bunun aslı da Şeyh'in birkaç eserinde belirttiği gibi en yüce kalemin levhte yazdığı ana ilimlerin usullerinin sayısı olan 360 dır. Ana ilimlerin sayısı ise 360x360=129.600dür. Bu sayı ile beşeri medeniyetlerin, millet ve ümmetlerin zamansal devirleriyle doğrudan ilişkisi vardır. Burada bunun ayrıntısına girmeyeceğiz…

İlginçtir, "Kalem" suresinin ilk kelimeleri olan "Nun ve'l kalem"in sayısal değeri 313tür. Yani insan-i kamilin mazharları olan rasullerin sayısına eşittir. Ki insan-i kamilin hakikatinden biri "nun ve kalem"i izhar etmesidir. Yüce Allah bunlara yemin ederek Hz. Rasulullah (s.a.v) (insan-i kamil) için kesintisiz bir ecir olduğunu ve büyük bir ahlaka sahip bulunduğunu vurgulamaktadır. Rasulullah (s.a.v) için olan cem derecesi de 313e eklendiğinde 314 sayısı elde edilir. Bu ise "el-insanu'l kamil" ifadesinin sayısal değeridir.

“**Muhammed**” ismini oluşturan “mim. Ha. Mim. Mim. Dal.” Harflerinin açılımının, “mirac” kelimesinin, “nun ve’l kalemi ve ma” ifadesinin sayısal değeri 360 dır. Bu ise 314+(veli kelimesinin sayısal değeri)46’ya eşittir.

Son olarak 360 sayısı varlığın etrafında döndüğü isimlerin sayısal değerlerinin toplamına eşittir. Şöyle ki:

Kutup “Allah”=66, ilk imam “melik”=90, ikinci imam “rab”=204. Bunların küçük cümle hesabına göre toplamları şöyledir: Allah+Rab+Melik=12+6+10=28 Yani varlık mertebelerinin toplamı. Ayrıca “Kullu şey”ifadesinin mağrib hesabına göre sayısal değeri 360 tir. Şeyh, “Külli Ruh”un isimlerinden birinin “Küllü Şey” olduğunu belirtir. Yüce Allah Musa (a.s) ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *“Her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık.”* (Araf, 145) Külli ruh da en yüce kalemdir.

Yüce Allah, Kur’an menzilleri dairesini, eksenini üç ismin oluşturduğu “Nas” suresiyle tamamlıyor ki Şeyh, Futuhat’ın 270. babını “kutup ve iki imam menzili” başlığı altında bu sureye tahsis etmiştir. Surenin son harfi olan “sin”in sayısal değeri mağrib hesabına göre 300, maşrık hesabına göre 60dır. Toplam 360 eder. Bu ise “sin” harfini oluşturan seslerin (sin. Ya. Nun) sayısal değerlerinin toplamına eşittir: 300+10+50=360 Dolayısıyla bu sayı Kur’an nefesinin sonudur. Bu sure ile kutub ve iki imam arasındaki münasebetten dolayı surenin isminin sayısal değeri de kutub kelimesinin sayısal değerine eşittir (nas=111=kutub).

Bu sayı ile ilgili açıklamaları uzatmamızın sebebi, Rahman’ın nefesiyle ve Fususu’l hikemle olan münasebetidir. Çünkü “el-Hikem” kelimesinin sayısal değeri 99 dur. Bu da meşhur esma-i hüsnanın sayısına eşittir. Şeyh de Fususu’l Hikemin girişinde **“hikmetleri indiren Allah’a hamdolsun”** der. Bu, yüce Allah’ın esma-i hüsnası ile insan-i kamilin kevni

ve insani mazharları olan tam kelimelerin kalplerine tecelli ettiğine yönelik bir işarettir. Her ismin özel bir hikmeti vardır.

Kitabın ismi olan “Fususu’I hikem”in sayısal değeri 365 tir. Yani 360 derecesiyle feleki devrini tamamlayan güneş senesinin günlerinin sayısı kadardır. Diğer bir ifadeyle külli genel tecellinin mufassal cüzi tecellilerinin sayısı. Ki Şeyh, Futuhat’ın “Kadir” suresinin menziline mahsus 287.babında buna değinmektedir. Şu halde daha önce de söylediğimiz gibi “Fususu’I hikem”, varlık mertebeleri ve insani kutuplar tarihi üzerinden insan-i kamilin mazharlarından ibarettir. Sayısal değerinin 365 olması da şu demektir: Bu mazharlar, 99 sayısıyla işaret edilen esma-i hüsnanın eserleridirler. Esma-i hüsna ise “her gün yaratma halindedir.” İtibariyle zamanın senelik dönüşüne tecelli etmiştir. Şeyh, Futuhat’ın 15. babında Rahman’ın nefesinin adamlarının kutbunun “yaraları tedavi eden” olduğunu belirtir ki bu, İdris’i (a.s) sembolize eden bir isimdir. Onun halifesi olup el-Müsteslim adı verilen zatın da zamanın, dehirler dehrinin ilmine sahip olduğunu ve 36500 ilmi öğrenmeden ölmeyeceğini belirtir ki bu da yüz senenin gün sayısına eşittir.

Öte yandan “rusulu enbiya” (290+65=355) sayısı kameri senenin gün sayısına eşittir.

Üç: **Kur’an’da Rahman’ın nefesi ile nebiler arasındaki sayısal ilişki:**

“Nefesu’r Rahman” kelimesinin sayısal değeri: 190+330=520 dir. Bu ise nebilerin ve kamillerin isimlerinin Kur’an’da tekrarlanışı sayısına eşittir. Her ismin Kur’an’da tekrarlanışı aşağıdaki gibidir:

Musa:136/ İbrahim: 69/ Nuh:43/ Lut:27/ İsa:25/ Adem:25/ Harun:20/ İshak:17/ Süleyman:17/ Yakub: 16/ Davud:16/

İsmail:12/ Şuayb:11/ Salih:9/ Hud: 7/ Zekeriyya:7/ Muhammed, Ahmed, Taha, Yasin:7/ Yahya:5/ Eyyub:4/ Yunus:4/ Elyesa':2/ İlyas:2/ Zülkifl:2/ İdris:2/ Lokman:2/ Üzeyir:1/ Al-i Yasin:1/ Hızır:1/

"Yasin suresinde "*İşte o zaman biz, onlara iki resul göndermiştik. Onları yalanladılar. Bunun üzerine üçüncü bir resul gönderdik."* (Yasin, 36) şeklinde sözü edilen belde gönderilen rasuller: 3… Toplam: 520.

Şayet nebi olmayan Lokman'ı çıkarırsak geriye 518 kalır. Bu ise Kur'an'da risalet ve nübüvvet anlamında kullanılan kelimelerin tekrarlanış sayısına eşittir. Bu tekrarlanış şöyledir: er-Rasul: 368, en-Nebi: 75, el-Beşir: 18, en-Nezir: 57.

"en-Nefesu'r Rahmani" ifadesinin mağrib hesabına göre sayısal değeri: 461+539 şeklindedir. Yani toplam: 1000 eder. (Bu hesaplamada "ra" harfi şeddeli, ama "nun" harfi şeddeli olarak kabul edilmemiştir. Çünkü nefes kelimesi halk veçhine sahiptir. Dolayısıyla rakamsal harflere yöneliktir. Buna karşılık rahmani kelimesi hak ve üflenen ruh veçhine sahiptir. Dolayısıyla lafzi harflere yöneliktir.) 1000 ise belirsiz çokluğa işaret eden son rakamdır. Ayrıca nefesin de son merhalesine işaret eder. Şeyh, 198. babda buna işaret etmiştir. Orada nefesler alemi hakkında diyor ki: "Bu babda bizim keşif olarak müşahede ettiğimiz alemin sonu bin alemdir ki bundan fazlası yoktur." Bu da maşrıklılara göre gaye ifade eden "gayn" harfinin, mağriplilere göre de genişlik ifade eden "şin" harfinin sayısal değeridir. Şeyh bununla ilgili olarak şunları söylüyor: "…Sonra bu ilahi nefes sabit alemin aynlarına doğru genişledi ki bunların varlıkları yoktur. İnsan kelamında bunun benzeri ise genişlik ifade eden harflerdir…" Bütün harflerin toplamı 5995tir. Bu sayıyı oluşturan rakamların toplamı da 28 dir. (5+9+9+5… 5995 sayısı, ilk yüz dokuz

sayının da toplamıdır… Bu arada 109 sayısı el-Hekim kelimesinin sayısal değeridir.

Şeyh, rahmani nefes ile her zaman sabit olan velilerin sayısı arasındaki ilişkiye de işaret etmiştir. Bu veliler nebilerin varisleridir. Şeyh, bunların toplamını Futuhat'ın 73. babında "nefesler alemi" olarak isimlendirir. Orada bu velilerin tabakalarını ve hallerini ayrıntılı olarak açıklar ve babı 28 beyitle açar ki bu da onların destek gördükleri lafzi harfler alemine yönelik bir işarettir. Çünkü harfler rahmani nefeslerin huzurunun mazharlarıdır.

Hatime

Bu çalışmanın, Rasullerin sonuncusunun (s.a.v) Şeyh-i Ekber'e (r.a) bahşettiği kitabı yeniden aydınlatmış olmasını ve faydalı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmasını umuyorum.

Bu kitabı inceleyen ve içinde herhangi bir eksiklik veya yanlışlık ya da çarpıklık gören herkesin bu konuda beni uyarmasını istiyorum ve hususta onlara medyun-i şükran olacağımı belirtiyorum.

Alemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun.

Abdulbaki Miftah